

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

II. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK KAMUOYUNDA HİTLER ALGISI

Demet KARDEŞOĞLU

Danışman
Yrd.Doç.Dr. Alev GÖZCÜ

İZMİR - 2015

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

Tarih :02.07.2015

Sayı :71225727-302-14-05/ 387

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2010880008 numaralı öğrencisi **Demet KARDEŞOĞLU** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Kemal ARI
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 22. maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 01/04/2015 tarih ve 927/1 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "II. Dünya Savaşında Türk Kamuoyunda Hitler Algısı" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 21/04/2015 tarihinde saat: 14.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir aynı jürimiz 02/07/2015 tarihinde saat 10.00 da yeniden toplanmış ve teze ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

☒ KABUL edilmesine

☒ Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: 100

☐ RED edilmesine

☐ Salt Çoğunlukla

☐ (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ	
Üye	Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	

Prof. Dr. Kemal ARI
Müdür

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum “II. Dünya Savaşı Sırasında Türk Kamuoyunda Hitler Algısı ” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

Demet KARDEŞOĞLU

İmza

ÖZET

I.Dünya Savaşı sonunda yapılan antlaşmalar dünyanın kaderini değiştirmiş, yapılan antlaşmalar yeni bir dünya savaşının fitilini ateşlemiştir. Özellikle Almanya ile yapılan Versay Antlaşması ile Almanya tekrar ayağı kalkamaz hale getirilmeye çalışılmıştır. Almanya içinde bulunduğu olumsuz şartlarla mücadele etmesini bilmiş ve yeni bir rejim ve lider ile bu antlaşmadan kurtulmaya çalışmıştır.

Almanya'da eskiden beri var olan militarist anlayış, dünyanın gidişinde etkilenecek Hitler gibi bir lideri iktidara taşımıştır. Hitler'in iktidara gelmesiyle hem Almanya'nın hem de dünyanın kaderi değişecektir. Hitler iktidara geldiği 1933 yılından itibaren ülkeyi politikalarıyla önce Versay sınırlamalarından kurtarmış ardından dünya egemenliğine soyunmuştur.

Bütün dünyayı etkileyen böyle bir liderin Türkiye'de de merak edilmesi ve takip edilmesi oldukça doğaldır. O dönemin basınında yakından izlenen Hitler ile ilgili fikirler ise oldukça değişkenlik göstermektedir. Özellikle iktidara ilk geldiği zamanlarda Hitler'in eleştiriden daha fazla övgü aldığı söylenebilir. Bunun sebebi Türkiye'nin gözünde Almanya'nın kendi gibi haksızlığa uğradığını düşünmesindendir. Dolayısıyla Hitler'in Versay'ın kısıtlamalarından kurtulmak için yaptıkları basında hoş karşılanmıştır. Fakat daha sonra Hitler'in giderek daha cesur hareket etmesi ve savaş seslerinin yaklaşması üzerine Hitler ile ilgili şüphe duyulmaya başlanmıştır.

Savaş başladıktan sonra ise Türk hükümetinin politikasına göre güdülen denge siyaseti Hitler ile ilgili fikirlere de yansımış, Hitler savaşta başarılı olduğu dönemde çok fazla eleştirilmez hatta övgüler düzülürken, savaşta başarısız olmaya başlamasından sonra ise eleştiriler yoğun bir şekilde artmıştır.

ABSTRACT

The treaties signed after first World War obviously changed the destiny of the World. In fact, the treaties have triggered a new world war. Germany was tried to make powerless with the Treaty of Versailles. However, Germany could fight against all of the unfavorable conditions and, try to get rid of the effects of the treaty with a new regime and leader.

The long-standing military perspective in Germany brought a leader like Hitler to power by interaction the course of world. It would cause to change the fate of Germany and the world. Hitler primarily released the country from obligations of the Versailles Treaty with his policies beginning from the time of coming to power in 1933. Afterwards, he set to work for being the world domination.

In Turkey, it was expected to wonder and follow closely such a leader affecting all over the world. The ideas regarding Hitler ranged extensively in the press at that time. It could be expressed that Hitler got more praises than critiques especially at the beginning of his power. The reason was to consider Germany being exposed to injustice as Turkey. Therefore, Hitler's efforts against the limitations of the Versailles Treaty were tolerated in the press. However, later on, some doubts became evident about him because of his behaviors too courageous as well as the approach of war sound.

After beginning the war, the balanced world politics by Turkish government affected the thoughts about Hitler. While Hitler got more praises during periods of war as long as being successful, he was criticised intensively right after suffering defeat in the war.

ÖNSÖZ

İnsanlık Tarihinin yaşadığı kanlı savaşlardan biri olan İkinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında birinci dereceden etki eden Alman lideri Hitler merak edilen konulardandır. Hitler'in Türkiye'de nasıl görüldüğü ise araştırmalara pek yansımamıştır. Amacımız bu konudaki eksikliği tamamlamak olmuştur. “İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Hitler Algısını” ortaya koyan bu çalışmamızda 1939-1945 arasındaki yıllarda Hitler'le ilgili dönem kaynakları incelenmiş ve özellikle basının kamuoyu oluşturma fonksiyonu dolayısıyla basına ağırlık verilmiştir. O dönemde çizilen karikatürler Hitler algısı için önemli ipuçları içerdiğinden, o dönemin önemli iki karikatür dergisi incelenmiş ve önemli görülen karikatürleri yorumlanmıştır. Bununla birlikte o dönemi yaşamış kişilerin anılarından da yararlanılmıştır. Özellikle tezimizin ana konusu olan 1939-1945 yılları incelenirken yazarların Hitler'in kişiliği ile ilgili yorumlarına daha fazla dikkat edilmiş, ilgi çekici yorumları verilmeye çalışılmıştır. Savaş döneminde basın, hükümetin sıkı denetimi altında tutulduğu için o dönemin yazarlarının yorumları buna göre şekillenmektedir. Bu sebeple o dönemin basın politikalarından da bahsedilmiş, konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla o dönemin Türk- Alman ilişkileri de ele alınmıştır. Ayrıca Hitler'in İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki politikaların daha iyi anlatılabilmesi için Hitler'in yaşamı, iktidarı gelişi ve dünyayı savaşa götüren politikaları da konu edilmiştir.

Bu çalışmamı hazırlamamda bana yol göstericilik yapan ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Tez konumu belirlerken ve çalışmalarım esnasında bana sabırla yardım eden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kemal ARI'ya şükranlarımı sunarım.

Beni bu süreçte destekleyen aileme ve eşime, araştırmam boyunca fikirleriyle bana yardımcı olan ağabeyim Prof. Dr. Ejder KARDEŞOĞLU'na ve bu çalışmalar esnasında doğan ve bana şans getiren biricik kızım İlim ERCAN'a çok teşekkür ederim.

İzmir,2015.

Demet KARDEŞOĞLU

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK KAMUOYUNDA HİTLER ALGISI

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
I- TÜRKİYE'DE BASIN VE ALMANYA	
A- TÜRKİYE'DE BASIN	22
1- Kamuoyu Kavramı	22
2- Türkiye'de Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Basın.....	24
B- TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ	30
1- II. Dünya Savaşı Öncesi Türk-Alman İlişkileri	30
2- II. Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman İlişkileri.....	35
II- HİTLER VE SAVAŞA GİDEN YOL	
A- HİTLER VE YAŞAMI	43
1- Hitler'in Çocukluğu, Gençliği ve Düşün Dünyasını Etkileyen Olaylar	43
2- I. Dünya Savaşı Sırasında Hitler	52
3- Hitler'in İktidarına Kadar Siyasi Yaşamı.....	57
B- POLİTİK OLARAK HİTLERİN YÜKSELİŞİ	65
1- Gücü Tek Elde Toplama Çalışmaları.....	65
2- Führer Dönemi	70
a- Versay Zincirlerinin Kırılması	74

b- Bir Millet Bir Devlet İlkesinin Gerçekleştirilmesi	80
c- Lebensraum: Hayat Sahası Politikası.....	92

III- II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE’NİN HİTLERE BAKIŞI (1939-1945)

A- SAVAŞ BAŞINDA ALMANYA (1939-1941)	99
1- Savaşın Çıkışı	99
2- Savaşın Gidişatı ve Basına Yansımalar	103
a- Nadir Nadi	113
b- Ahmet Şükrü Esmer	115
c- Hüseyin Cahit Yalçın	116
d- Halide Edip Adıvar	126
e- Burhan Asaf Belge	127
f- Falih Rıfkı Atay	128
g- Sadri Ertem.....	129
h- Peyami Safa.....	132
i- Ömer Rıza Doğrul	136
j- Hem Nalına Hem Mıhına Köşesi	138
k- Asım Us.....	142
l- Cavit Oral	143
m- Necmeddin Sadak.....	144
n- Zekeriya Sertel	145
B- SAVAŞIN ORTASINDA ALMANYA (1942-1943).....	147
1- Savaşın Gidişatı	147
2- Basına Yansımalar	151
a- Yunus Nadi	151
b- Ömer Rıza Doğrul.....	154
c- H. Emir Erkilet.....	154
d- Nadir Nadi.....	158
e- Hüseyin Cahit Yalçın.....	160
f- Zekeriya Sertel	162

g- Sadri Ertem	163
h- Ahmet Şükrü Esmer	164
i- Diğer	164
C- ALMANYA’NIN ÇÖZÜLÜŞÜ VE DAĞILIŞI (1944-1945)	166
1- Savaşın Gidişatı	166
2- Basına Yansımalar	171
a- Nadir Nadi	171
b- Ahmet Şükrü Esmer	179
c- Hüseyin Cahit Yalçın	180
d- Necmeddin Sadak	181
e- Falih Rıfkı Atay	184
f- Hem Nalına Hem Mihına Köşesi	186
g- Diğer	193
D- KARİKATÜRLERDE HİTLER	198
E- İZMİR BASININDA HİTLER	237
1- Savaşın Başlaması ve Hitler’in Başarı Yılları(1939-1941)	237
a- Hamdi Nüzhet Çançar	240
b- Orhan Rahmi Gökçe	243
c- Bahri Savcı	247
d- İrfan Hazar	247
e- Çimdikler Köşesi	248
f- Hakkı Ocakoğlu	248
g- Şevket Bilgin	253
2- Savaş Ortasında Almanya (1942-1943)	258
a- Hamdi Nüzhet Çançar	258
b- Orhan Rahmi Gökçe	259
c- Ercüment Talu	260
d- Haydar Rüştü Öktem	261
e- Hakkı Ocakoğlu	262
f- Şevket Bilgin	262
3- Almanya’nın Çözülüşü ve Dağılışı (1944-1945)	264

a- Hamdi Nüzhet Çançar.....	264
b- Orhan Rahmi Gökçe	265
c- Haydar Rüştü Öktem	266
d- Şevket Bilgin.....	270
e- İşin Şakası Köşesi	273
f- Naci Sadullah	275
F- KİMİ ANILARDA HİTLER	276
1- Zekeriya Sertel.....	276
2- Niyazi Berkes.....	278
3- Ahmet Emin Yalman	279
4- Yakup Kadri Karaosmanoğlu	281
SONUÇ.....	285
KAYNAKÇA.....	291

EKLER

KARİKATÜRLER

1- AKBABA DERGİSİ

Karikatür 1 /28.03.1935	304
Karikatür 2 /04.04.1935	304
Karikatür 3 /04.04.1935	305
Karikatür 4 /19.02.1937	305
Karikatür 5 /09.12.1937	306
Karikatür 6 / 16.12.1937	306
Karikatür 7 / 24.03.1938	307
Karikatür 8 / 30.09.1939	307
Karikatür 9 /08.06.1939	308

Karikatür 10 / 15.06.1939	308
Karikatür 11 / 14.03.1940	309
Karikatür 12 / 28.03.1940	309
Karikatür 13 / 28.05.1940	310
Karikatür 14 / 25.07.1940	310
Karikatür 15 / 1945-S.70	311
Karikatür 16 / 1945-S.71	311

2- KARİKATÜR DERGİSİ

Karikatür 1/16.10.1939	312
Karikatür 2/12.10.1939	312
Karikatür 3/12.10.1939	313
Karikatür 4/23.11.1939	313
Karikatür 5/23.09.1939	314
Karikatür 6/08.02.1940	314
Karikatür 7/ 23.05.1940	315
Karikatür 8/ 26.12.1940	315
Karikatür 9/11.04.1940	316
Karikatür 10/ 13.11.1941	316
Karikatür 11/ 04.04.1940	317
Karikatür 12/29.05.1941	317
Karikatür 13/29.05.1941	318
Karikatür 14/13.03.1941	318
Karikatür 15/10.07.1941	319
Karikatür 16/10.04.1941	319

Karikatür 17/ 10.04.1941	320
Karikatür 18/ 09.07.1942	320
Karikatür 19/ 19.03.1942	321
Karikatür 20/ 21.01.1943	321
Karikatür 21/ 11.02.1943	322
Karikatür 22/ 07.10.1943	322
Karikatür 23/ 14.10.1944	323
Karikatür 24/ 19.10.1944	323
Karikatür 25/ 28.09.1944	324
Karikatür 26/ 17.08.1944	324
Karikatür 27/ 15.06.1944	325
Karikatür 28/ 30.03.1944	325
Karikatür 29/ 06.07.1944	326
Karikatür 30/ 26.10.1944	326
Karikatür 31/ 31.08.1944	327
Karikatür 32/03.05.1945	327
Karikatür 33/ 01.03.1945	328
Karikatür 34/ 08.02.1945	328

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.m.	Adı Geçen Makale
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
ÇTTAD	Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
NSDAP	Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan Sayfaya
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vd.	Ve Diğerleri
Yay.	Yayınları
Yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

XX. Yüzyıl, yeni özgürlüklerle beraber çok sayıda insana daha iyi bir yaşam sunarken, birçoğuna da çok büyük acılar ve yıkımlar yaşatmıştır. İnsanlık, yüzyılın başında patlak veren I. Dünya Savaşı'yla yaşadığı yıkıntı ve acıları daha unutamadan aynı şeyleri II. Dünya Savaşı'nda bir kez daha yaşamak zorunda kalmıştır. Tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olan II. Dünya Savaşı, hem askeri ve siyasi boyutları hem de dünyadaki güç dengeleri ve uluslararası ilişkiler açısından geleceği etkileyen bir savaş olmuştur.

Alman kuvvetlerinin Polonya'ya saldırdığı 1 Eylül 1939 tarihinde başlayan II. Dünya Savaşı, altı yıl boyunca devam etmiş ve dünyanın birden fazla bölgesinde kesintisiz savaşlarla baş göstermiştir. Ne var ki, savaşın başlangıcı tarihsel olarak daha gerilerden başlamaktadır, çünkü birbirinden kopuk görünseler de bu tarihten önceki çatışmalar da, savaşta başrol oynayan tarafların stratejik hedefleri arasında yer almaktadır. 1919'da başlayıp 1939'da II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle biten iki savaş arası dönem, hem Avrupa'nın hem de dünyanın bir dünya savaşından başka bir dünya savaşına gidişini hazırlayan dönemdir¹. Günümüzde de birçok yazar, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nı ve arada geçen dönemi tek bir savaş dönemi olarak görmeye başlamıştır.²

İki savaş arası dönemin önemli özelliklerinden biri şudur: 1919 yılı öncesinde Almanya Fransa'ya karşı oluşturulacak ittifakların merkezinde yer alırken, 1919'dan sonra bir Alman intikamına karşı kurulan ittifakların merkezinde Fransa yer almıştır. Bu özelliğin ışığı altında iki savaş arası dönem üç başlık altında incelenebilir:

- a) *Bariş Antlaşmalarının Korunmaya Çalışılması Dönemi(1919-1924):* Bu dönemde ABD'nin Milletler Cemiyetine girmemesi ve Fransa'nın başını çektiği savunma antlaşmalarını onaylamaması sebebiyle Fransa, Almanya'nın doğu ve güney komşularıyla çok yönlü ittifak antlaşmalarına yönelmiştir. Fransa'nın

---

¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih(1918-1994)*, İmge Yayınları, Ankara, 2008, s.13.

² İlhan Tekeli, Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul,2013, s.16.

amacı Versay'ı yani Avrupa haritasında I. Dünya Savaşından sonra yapılan üç büyük değişikliği korumaktı: Almanya ile Sovyetler Birliği'nin toprak kayıpları ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun dağılmış hali.

b) *Lokarno Dönemi*(1925-1930): Bu dönem istikrarın arttığı, gerginliğin azaldığı bir dönemdir. Ve iki savaş arası dönemin “ Altın yılları” olarak anlatılabilir. Bunun temel sebebi kısa bir süre için bile olsa gerçekleşen Fransız- Alman yakınlaşmasıdır ve bu yakınlaşmada Fransa'nın verdiği ödünler etkili olmuştur. Gerginliği azaltan olay zinciri 1925 tarihli Lokarno Antlaşmaları, 1928 Briand-Kellog Paktı, 1929 Young Planı ve 1930 Londra Deniz Silahlarını Sınırlandırma Konferansıdır.

c) *Yıkılma Dönemi*(1930-1939): Uluslararası düzenin yıkılmasının temel sebebi Lokarno döneminde yakınlaşma olmakla birlikte ortadan kaldırılamayan Fransız-Alman düşmanlığıdır. Fransa ile İngiltere arasındaki görüş farklılıkları bu yıkımı kolaylaştıran temel unsurdur. İngiltere'ye göre yeni bir Avrupa statükosuyla beraber Almanya'nın haklı isteklerini en alt düzeyde tutulmalı ve Avrupa barışı bu şekilde sağlanmalıdır. Fransa'ya göre ise Fransa'ya saldıramaması için büyük ittifaklar sistemi gereklidir ve Almanya'ya hiçbir ödün verilmemeli, Versay sistemi sonuna kadar savunulmalıdır. Ancak 1935'ten sonra Almanya'nın oldubittilerine karşı hiçbir tedbir alınmaması, Fransa'nın bu düşüncelerini etkisiz hale getirecek ve Alman saldırganlığı sonucu İkinci Dünya Savaşı çıkacaktır³.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan barış antlaşmaları Avrupa'nın ve dünyanın yüzünü yeniden değiştirmiştir. Viyana Kongresi'nde olduğu gibi bu kez de birçok haksızlıklar işlenmiş, yeni ulusal devletlerin kurulması kolaylaştırılmakla birlikte, birçok azınlık sorunlarının doğmasına da yol açılmıştır.⁴ Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarındaki haksızlık ve adaletsizlikler, bundan sonra gelecek olan yılların dünya politikasını büyük ölçüde biçimlendirmiş ya da en azından etkilemiştir⁵.

---

³ Sander, A.g.e., s. 15-16.

⁴ Çoşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978, s.237.

⁵ Sander, a.g.e. , s. 14.

I. Dünya Savaşı'nı resmen sona erdiren Versay Antlaşması 28 Haziran 1919'da imzalandığında Alman İmparatorluğu'nun işi bitirilmişti. Bu antlaşmaya göre Alman Ordusu dağıtılıyor, yüz bin kişilik bir mevcutla sınırlandırılıyordu. Alman Donanması 600 gemiye indiriliyordu. Ren Nehri kıyısında elli kilometre içinde kalan bölgede askeri üs ve tesisler kurmak yasaktı. Ayrıca Almanya Anlaşık Devletler adıyla anılan Fransa ve İngiltere'ye ağır bir ekonomik tazminat ödemekle yükümlendirilmişti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun çöküşü, Fransa'nın Alsace- Lorraine'i geri alışı, Polonya'ya Baltık Denizi'ne çıkmalarını sağlamak üzere Almanya topraklarından geçen bir “*Polonya Koridoru*(Danzig Koridoru)” verilmesi, devletlerarasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlenmesi amacıyla Milletler Cemiyeti'nin kurulması gibi etkenlerde kalıcı bir barışın sağlandığı izlenimini güçlendirmektedir. Oysa yeni bir savaşın tohumları bizzat Versay Antlaşması ile ekilmiştir⁶. Nitekim bu gerçeği gören Mustafa Kemal 1931 yılında bu konu ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “*Versay Muahedesi, Birinci Dünya Savaşı'na sebebiyet vermiş olan amillerden hiçbirini ortadan kaldırmamıştır. Tersine olarak, dünyanın başlıca rakipleri arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir.*”⁷

Barış antlaşmalarıyla birlikte Avrupa diplomasisinde ve kuvvetler dengesinde büyük bir boşluk ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi ise Rus Çarlığı, Avusturya Macaristan İmparatorluğu ve Alman İmparatorluğunun ömrünü tamamlamış olmasıdır. Bundan sonra onların içlerinden doğan devletlerde milletler dengesine dikkat edilmemesi sorunları da beraberinde getirmiştir⁸. Rusya'da komünizmin yerleşmesi, bu devleti bir büyük devlet olmaktan çıkarmadığı gibi bir ideoloji gücü haline sokmuştur. Avrupa sanayisini besleyecek olan ham maddeler bir kaç büyük devletin tekeline geçmiş, diğer büyük devletler ise ya tamamıyla ya kısmen bunlardan yoksun bırakılmışlardır. Wilson'un «toprak katılmayacak» prensibine karşılık «Manda» sistemi bulunarak toprak katmalar kamufle edilmeğe çalışılmış ve böylece bağımsızlıkları için çarpışmış birçok uluslar yabancı boyunduruğu altına konulmuştur⁹. İtalya'nın savaş sonrasındaki

⁶ *Dünya Savaşları Ansiklopedisi*, İkinci Dünya Savaşı-Aksak Barış Maddesi, C.3, Görsel Yayınlar, 1988, s.7.

⁷ Şevket S. Aydemir, *İkinci Adam(1938-1950)*, C.II, Remzi Kitapevi, 2000,s.84.

⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasal Tarihi (1914-1995)*,C.1-2, Alkım Yayınevi, İstanbul, s.151.

⁹ Üçok, a.g.e., s.237.

düş kırıklığı yani kendisine gizli antlaşmalarla söz verilen yerlerin çoğunu ele geçirememesi bu devleti saldırgan bir politikaya itmiştir. İngiltere savaş öncesi denge politikasını savaş sonrasında sürdürmemiştir. ABD'nin de Milletler Cemiyetine girmeyip Avrupa sorunlarından uzak duruşu Milletler Cemiyetini güçsüz bıraktığı gibi Avrupa'da güçler dengesini de sarsmıştır¹⁰. Almanya ile yapılan Versay antlaşması ise kin ve intikamın ağır bir belgesi olmuştur¹¹. Bütün bu gelişmeler göstermektedir ki barış uzun sürmeyecektir ve yeni bir savaş kapıdadır. Çünkü barış antlaşmaları sadece harita üzerinde bir düzen yaratmış fakat uluslararası yaşamda istikrarsızlık ve dengesiz bir düzen oluşturmuştur. Bunun içindir ki barış ancak 1929-1930 yıllarına kadar korunabilmiş fakat bu yıllardan sonra olaylar 1939'da II. Dünya Savaşı'nın sert kayasına çarpına kadar bir eğik düzey üzerinde hızla yuvarlanmıştır¹².

Müttefikler uzun bir süre savaşın Alman saldırısı sonucu olduğunu söylemişlerdir. Bu sav mekanik olarak doğru görünmekle birlikte büyük çatışmanın kökenini açıklamaz. Polonya sınırını aşmakla çatışmayı başlatan Almanya'nın geçen yüzyıllardan miras kalan bazı özellikleri Nazizm'in getirdikleri ile birlikte değerlendirilmelidir. II. Dünya Savaşı yılları yaklaşırken başı çeken sermayeci ülkeler, diğer ülkelere göre eşit olmayan bir biçimde gelişmişlerdi. Almanya ekonomik yönden İngiltere ve Fransa'yı geride bırakıyordu. Bazı batılı rakiplerini ekonomik gelişme hızında geçmiş olan Japon emperyalizmi de Asya'da tehlikeli olmaya başlamıştı. Bu ikisi ve onları geriden izlemeye çalışan İtalya (İngiltere, Fransa, Amerika ve bazı başka sömürge devletleri aleyhine) dünyayı yeni baştan bölmek ve pazar sınırlarını gerçek güç oranına uygun olarak bir daha çizmek istiyordu. Ne sömürgeler, ne pazarlar, ne de etki alanların dağılımı yeni gerçeklerle uyuşuyordu. Ama batı ülkeleri de bu zorlamaya tepki göstermeden kalamazlardı. Bir yanda Alman- Japon- İtalyan, öte yanda da İngiltere- Fransa- Amerikan gruplaşmasını kendiliğinden oluşmaktaydı¹³.

Savaş yenilmiş devletleri olduğu gibi, yenmiş olan devletleri de büyük sarsıntılara uğratmıştı. Bütün ekonomik, malî ve sosyal durum değişmiş bulunuyordu. Bütün devletler savaşın ağır yükünü taşımışlar, yenenlerin bile birçok bölgeleri büyük

---

¹⁰ Sander, *a.g.e.*, s.14.

¹¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 151.

¹² Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 152.

¹³ Türkaya Ataöv, *İkinci Dünya Savaşı*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985, s. 3-4.

yıkımlara uğramıştı. Savaş içinde paranın değerinin düşmüş bulunması, Avrupa dışındaki ülkelerin ve bu arada özellikle A.B.D.'nin endüstrilerini çok genişletmek olanaklarını bulmuş olmaları, Avrupa devletlerini birçok değerli pazarlardan yoksun bırakmamıştı. Savaşın endüstriye getirdiği gelişme sonunda, üretim artmış, ancak halk fakir düştüğü için alıcı azalmıştı. Bunun sonunda her yerde işsizlik baş göstermiş; bütün devletler malî ve ekonomik krizlerin yıkıcı sonuçlarını duymaya başlamıştı. Savaş orta sınıfın fakirleşmesi, işçi sınıfının da biraz zenginleşmesi sonucunu doğurmuştu. Ancak işsizliğin gittikçe artması, her yanda sosyal karışıklık ve sıkıntılara sebep olduğu gibi bu sıkıntıları önlemek için bazı devletlerdeki demokrasi anlayışı giderek zayıflamaktaydı. Buna bağlı olarak Rusya, Almanya, İtalya ve Japonya gibi büyük devletlerde ya aşırı solcu, ya da aşırı sağcı partiler iş başına geçmişti. Fransa, İngiltere ve ABD gibi devletler ise demokrasi ilkelerine bağlı kalarak duruma egemen olmaya çalışıyorlardı. Böylece savaşın üzerinden çok geçmeden dünya demokrat devletler ve totaliter devletler olarak iki gruba ayrılmıştı ve bu gruplar da kendi aralarında birlik olacak gibi değillerdi¹⁴.

Dünya da bu gelişmeler olurken özelde Almanya'ya baktığımızda; savaşın sonunda Avrupa'da Fransa güç kazanırken, Almanya ateşkesten itibaren, hem içteki siyasal karmaşa hem de ekonomik durum dolayısıyla sıkıntılı günler yaşamaya başlamış ve çöküntüye doğru ilerlemiştir. 1918 Kasım'ından itibaren Almanya'da, sosyalist ayaklanmalar çıkmıştır. Bu ayaklanmalar mütarekenin imzasından ve Cumhuriyetin ilanından sonra gittikçe artmış ve Almanya içerde tam bir karmaşa yaşamıştır. Rusya'daki Bolşevik Rejiminin de kışkırtmasıyla Komünistler de bu karışıklıklarda etkin rol oynamışlardır. Bütün bunlar yaşanırken Karl Liebknecht'in önderliğindeki Alman Sosyal- Demokratları "*Alman Komünist Partisi*" ni Aralık 1918'de Berlin'de yaptıkları bir kongrede kurmuş ve ardından hükümeti devirmek için ayaklanma başlatmışlardı. Fakat bu ayaklanmalar bastırılmıştır. Bu sırada 19 Ocak 1919'da da Kurucu Meclis seçimleri yapılmış ve yeni Alman anayasası 11 Ağustos 1919'da yayınlanmıştır. Meclis Weimar Kasabasında toplandığı için Weimar Anayasası adına alan yeni Alman Anayasası ile Almanya ilk defa demokratik bir düzene kavuşmuş fakat

---

¹⁴ Üçok, a.g.e., s.245.

o sırada Versay Antlaşması ortaya çıkmıştır¹⁵. Aslında Versay Antlaşması görünüşündeki bütün ağırlığına karşın özünde Bismarck'ın kurduğu Alman devletini korumaktadır. Antlaşmanın etkisi kolayca saptırılabilir ya da uygulanamayacak denli ağır maddeleri hiç de İtilaf Devletleri'nin sandığı gibi Almanya'yı bir daha etrafını tehdit edemez bir duruma sokmamakta, tersine toplumda uyandırdığı nefret ve intikam duygusuyla yeni bir militarist yönetimin Almanya'nın başına geçmesine son derece uygun bir ortam yaratmaktadır. Nitekim halk antlaşmayı imzalayan hükümete karşı büyük bir kin duymaktadır. Hükümet "Anlaşık Devletler'in bir ajanı olarak çalışmakla ve Alman ırkının kötülüğü için elinden geleni yapmakla" suçlanmaktadır¹⁶. Bütün bu tepkiler sonucunda Dr. Wolfgang Kapp, askerlerin hükümet darbesiyle Berlin'e gelmiş ve hükümeti ele geçirmiştir. Fakat Kapp tutunamayıp Berlin'den kaçmıştır. Hem sağ taraf ve hem de sol tarafın diktatörlük oluşturma çabaları içinde çalkalanan Alman demokrasisinin ekonomik durumu da günden güne kötüye gitmekte ve bir kaos ortamı oluşmaktadır¹⁷. Versay Antlaşması ile ordunun dağıtılmış olması ve savaş sanayisinin durdurulması, Almanya'da gittikçe artan bir işsizliğe sebep olmuştur. Bir yandan da Alman Mark'ının değerinin baş döndürücü bir hızla düşmesi ekonomik hayatı büsbütün alt üst etmeğe başlamıştır. Bu sırada Alman Mark'ının düşmesi sürmüş ve Almanya'da o zamana kadar görülmemiş bir enflasyon baş göstermiştir. Sonunda yenlen devletler Almanya'dan alacakları onarım parasını bazı ilkelere bağlamaya mecbur olmuşlardır¹⁸. Sorunun çözülmesi amacıyla Almanya için bir borç ödeme planı yapılmış, bu plan Amerikalı C. Dawes tarafından yapıldığı için Dawes Planı olarak adlandırılmıştır. Bu plan Almanya'yı biraz rahatlatmıştır. Oluşturulan yeni para sistemi ekonomisini düzeltmiş, Mark'ın değeri yükselmeye başlamıştır. Üretim artmış ve Almanya'nın milletlerarası ticareti genişlemiştir. Dawes Planı ile Fransız- Alman ilişkileri de düzelmiş ve Locarno'ya giden yol açılmıştır¹⁹. Fakat 1929-30 ekonomik bunalımının etkisiyle Almanya'nın onarım ödemesi çok güçleşmiştir. Bu sırada Alman Başbakanı bulunan Brüning, Almanya'nın bundan böyle onarım ödemek gücünde olmadığını

---

¹⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.155.

¹⁶ Dünya Savaşları Ansiklopedisi, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.155.

¹⁸ Üçok, *a.g.e.*, s.260.

¹⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.159.

propagandasını başarıyla yapmaktadır. Gerçekten Londra ve Basel'de toplanan maliyeciler, Almanya'nın ödeme gücünde olmadığına karar vermişlerdi. İngiltere'nin Almanya yanını tutması üzerine bazı koşullarla onarım borçlarının tamamıyla silinmesine karar verilmiştir. Böylece onarım işi çözümlenmiş olmaktadır²⁰.

Bu arada 1919'un Ocağında Münih'te Alman İşçi Partisi kurulmuş ve ileride hem Alman iç ve dış politikasını hem de tüm dünya barışını temelinden değiştirecek olan olayların tohumu atılmıştır. Bu partiyi kuranlar ve destekçileri, Versay hükümlerine göre terhis olmuş işsiz askerler, romantik serüvenciler ve siyasal tahrikçilerdi. Eylül ayında ise o zamana kadar hiç tanınmayan eski başçavuş Adolf Hitler, partinin siyasal komitesine katılmıştır. 1920 yılında ise partinin adı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi(Nazi) olarak değiştirilmiştir²¹. Birbirleriyle büyük rekabet halinde bulunan çeşitli politik akım ve kuruluşlar arasından sıyrılıp sivrilmek için Nasyonal Sosyalist Parti taraftarları çeşitli kavgalar, skandallar, kısacası terör hareketleriyle eyleme geçmişlerdi. Büyük bir organizasyon olduğunu kanıtlamak için Nasyonal Sosyalistler, partilerinin afiş ve el ilanlarını sürekli duvarlara yapıştırmış, her fırsatta toplu yürüyüşler düzenlemiş ve caddelerde gövde gösterileri yapmışlardır. Nasyonal Sosyalistler'in aralarında çok sayıda eski asker olması dolayısıyla askeri disipline alışkın bir topluluğu disiplinli bir biçimde yönetmek güç olmamıştır. Hitler İtalyan Faşistlerini örnek alarak “ Roma Selamı” nı getirmiş, üniformalar ve rütbelerin titizlikle seçilip uygulanmasını sağlamış, her türlü biçimsel soruna büyük bir önem verilmiştir²².

Almanya'nın tarihine bakıldığında Hitler döneminden önce de Alman Militarizmi ile emperyalizminin egemen olduğu görülmektedir. Alman tutuculuğunun tarihi teorik geçmişinden daha eskidir ve ideolojik kaynağında Leopold Ranke'nin “ Alman Tarih Ekolü” anlayışı yatar. Bu anlayışa göre Prusya devletinin bir çeşit Tanrısal Yönetim olduğu düşünülmektedir. Bu geleneği Hegel'de sarsamamıştır. Hatta içte yönetim hakkındaki düşüncelerinin Fransız Devrimine karşı tutucu bir tepki olduğu düşünülebilir. “Doğal Haklar” ve “Kişisel Özgürlükleri” soyut diyerek reddetmiş,

---

²⁰ Üçok, *a.g.e.*, s.260.

²¹ Sander, *a.g.e.*, s.20.

²² Dünya Savaşları Ansiklopedisi, *a.g.e.*, s.60-61.

özgürlükle despotizmin sentezini otoriter bir hukuk devletinde yani zamanın Prusya'sında bulmuştur. Bu anlayışa göre; “ *Kudrete dayalı olan iktidar devletin organik ve temel fonksiyonunu oluşturmaktaydı.*” Bu anlamda demokrasi hatta liberalizm “Alman Özü”ne ters düşüyormuş gibi sunulmaktadır. Ranke'nin “Alman Misyonu”na ilişkin bu düşünceleri bir yandan Heinrich von Treitschke gibi başka düşünürlerde daha da basitleşirken öte yandan Alman jeopolitik teorilerine uygulama olanağı bulmaktadır. Hepsinin ardında da genişlemeyi savunan Alman endüstri çevreleri vardır. 1871'in yeni imparatorluğu Treitschke gibi tarihçiler devlete irade ve iktidar tanımaktadır. Uzmanların yöneteceği etkin bir devlet içte çıkar çevrelerini uyumlaştırırken, dışta her türlü tehlikeye göğüs gerecektir. Her şeyi o bilecek, o yapacak genel bir görüşe sahip olacaktır. Kültürü de aynı devlet yaratacaktır. Herkes devletin hizmetindedir. Böylece 1871'den 1918'e kadar ki süre içinde otoriter özellik değişmemiştir. Daha sonra Weimar Cumhuriyetinin gelişmesini de bir ölçü de bu özellik engellemiştir.²³

Birinci Dünya Savaşı daha bitmeden dünyada büyük değişiklikler olmaktadır. Çok büyük bir devlet olan Çarlık Rusya'sı savaş daha bitmeden parçalanıp savaş dışı kalmıştı. Onun yıkılışını Avusturya Macaristan izlemişti. Almanya ise Versay Antlaşması'nın görüşmelerine katılmamış, yalnızca imzaya çağırılmıştı. Ancak bu yenilgi sadece askeri bir yenilgi olarak kalmamış, Almanya'nın hegemonyacı umutları da yok olmuştur. Bir süre Almanlar kendilerini yeni duruma alıştıramamış, Almanya'nın imajı herkesin gözünün önünde değişmiştir. Almanya'nın gücü azalınca ülkenin düşününleri de felsefelerinden yoksun kalmışlardır. Ne var ki çok geçmeden eski kavramlar yeni biçimler içinde ortaya çıkmakta gecikmemiştir²⁴.

Nazizm'in sistemli bir kuramını oluşturan fikirler Hitler'in kafasında aniden oluşmuş değildir. 19. yüzyıldan başlayarak bazı Alman düşünürlerinin ortaya attıkları fikirlerdir. Hitler'in Nazizm'e temel yaptığı bu fikirler, gerçekte 1920'lerin Alman toplumunda vardır. Üstelik bu fikirleri ikinci elden öğrenen Hitler, bunları kafasının içinde kendine özgü bir mantıkla toparlamış ve uygulama alanına koymuştur. Nazizm'i

---

²³ Ataol, *a.g.e.*, s.6-7.

²⁴ Ataol, *a.g.e.*, s.8.

oluşturan temel fikirler şunlardır: Savaşın, istilanın ve otoriter devlet gücünün yüceltilmesi, Arilerin daha doğrusu Almanların üstün ırk oldukları savı, Yahudi ve Slavlara yalnızca kin duyulması, demokrasi ve hümanizmin horlanması²⁵.

Yukarıda belirtildiği gibi bunlar Alman toplumun yarattığı düşünce adamlarının fikirleridir. 19. yüzyılda Almanya'ya egemen olan Bismarck'tan başlayarak tüm Alman toplumunu etkileyen fikirlerin sahipleri Fichte, Hegel, Treitschke, Nietzsche, ve Wagner'dır. Alman toplumunu bu denli etkileyen fikir adamları arasında Fransız Joseph Arthur Gobineau ve İngiliz Houston Stewart Chamberlain de vardır²⁶. İrkçılığın yaratıcılarından olan Gobineau “ *İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine*” adlı bir deneme yapıtı yazmıştır. Bu yapıtında o, ırkları, Beyaz, Sarı, Kırmızı, Siyah olarak dört ayrı gruba ayırmış ve en yaratıcı olan ırkın beyaz ırk olduğunu söylemiştir. Yazara göre; ırklığın saflığı bir toplumu yüceltir, ırksal özelliğin yitirilmesi ise yıkılışını körüklerdi. Ayrıca bir ırkın damarlarında dolaşan kan en saf hali ile bulunmalıydı, aksi takdirde özelliğini yitirmiş bir kan sulandırılmış süt gibi olduğu için gerçek etkisini ortaya koyamazdı. Bir ırka, başka ırkların katılmasıyla ırk melezleşir, melezleşen bir ırkın damarlarında ise artık adını aldığı kavmin kanı dolaşmazdı. Böyle bir uygarlık zaman içinde adım adım çökerdi. Dolayısıyla Saf ırk özelliğini korumak, var olmayı ve yükselmeyi hedefleyen toplumların yapması gereken şeydi²⁷. Hitlerin en çok esinlendiği yerlerden birisi de Hegel'in “ *Kahramanlar Kuramı*”dır. Bu kahramanlar dünya ruhunun isteğini yerine getirmek için büyük araçlardır. Böyle bir kişi yeniden Almanya'yı büyük bir devlet yapacaktır. Bu bölümden çok etkilenen Hitler kendisini Tanrı tarafından böyle bir görevle yükletilmiş olarak görmektedir. Ayrıca Hitler “*Nasyonal Sosyalist Almanya'yı anlamak isteyen herkes Wagner'i bilmelidir.*” demiştir. Bu söz Wagner'e Nazilerce verilen değeri belirtir. Hitler'in Wagner hakkında söylediği bu söz boşuna değildir. Çünkü ünlü müzisyende, Yahudilerden nefret ederdi ve Yahudilerin paralarıyla dünyaya egemen olmak istediklerine inanırdı. Paralarıyla egemeni oldukları demokrasileri ve parlamentoları yerin dibine batırır, materyalizm ve burjuvalığın bayağılığından iğrenirdi. Bütün bunlara karşın Almanların özel yaradılışlarının yardımıyla “dünyaya hükmedeceklerini” değil de “ dünyaya soyluluk

²⁵ Dünya Savaşları Ansiklopedisi, a.g.e., s. 22.

²⁶ A.g.e., s. 22.

²⁷ Kemal Arı, *Türk Devrim Tarihi I*, Zeus Yayınevi, İzmir, 2010, s.207-208.

getireceklerini” söylemek istemişti. İşte Hitler ve Naziler bu düşünce birikiminden yararlanarak ve Avrupa’nın içinde bulunduğu karışık, umursamaz tavrı fırsat bilerek Almanya’nın başına geçmişlerdi²⁸.

Sadece Nasyonal Sosyalistler tarafından değil, Nazi rejimini eleştirenler tarafından bile büyük bir lider olarak kabul edilen Hitler dünyanın gördüğü en popüler liderlerden biridir. Hitler iktidara geldiği zaman çoğu Alman onu desteklemedikleri gibi ya açıkça karşıydılar ya da kuşkuyla bakıyorlardı. Nitekim 1933’ü izleyen üç yılda ise Hitler muazzam derecede popüler bir lider olmayı başarmıştı. 1930’lu yılların ortasına gelindiğinde Nazi Almanya’sında birçok kişi, Hitler’i samimi ve tamamen gönüllü olarak “Führer” olarak kabul etmekteydi. Yıllar süren Nazi propagandasının çabalarıyla Hitler, Almanya’da “Führer” unvanına kavuşmakla birlikte bu sadece propaganda yolu ile ulaşılabilecek bir sonuç değildi. Özellikle bu dönemde Hitler, tamamen dış politikadaki “büyük meseleler”ine odaklanıp bu yolda olumlu devlet adamı imajını ustalıkla oluşturmuştu. Hitler’in popülaritesi 1930’lı yılların ortasında doruğa ulaşmış olsa da bu durum Polonya seferinden sonra yavaş yavaş azalmaya başlamış, özellikle savaşın ilerlediği yıllarda, yani savaş zorluklarının Almanların günlük hayatlarına yansımaya başladığı zaman Führer Kültü iyice zedelenmiş ve Almanya’nın yenilgisiyle beraber Hitler Kültü de silinip gitmiştir²⁹.

Fakat dünyaya yön vermiş liderler arasında Hitler, yine de kendisinden en çok bahsedilen bir şahsiyet olarak, ölümünden sonra bile yaşamaya devam edecektir. Hitler, pek çok yazar, düşünür veya görgü tanıklarının kalemlerinde, hatıralarında olayların naklediliş şekillerine ve yazarların intibalarına göre tarif edilmiştir³⁰.

Hitler’in Propaganda Bakanı Goebbels Hitler için “*Nükteden, şahsiyet dolu ve zarif. Alev alev yanan bir tabiata sahip. Bir çocuğa benziyor; samimi, iyilik ve şefkat dolu. Bir kediye benziyor; mahir, zeki ve çevik. Bir aslana benziyor; kükreyen, asil ve*

---

²⁸ Dünya Savaşları Ansiklopedisi, *a.g.e.*, s. 24-25

²⁹ Ian Kershaw, *Der Hitler- Mythos*, s.13., Aktaran: Nina Pozhidayeva, *Alman Siyasal Sisteminde Weimar Cumhuriyeti Sonrası Nasyonal Sosyalist Partisinin İktidarı ve Nazizim*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, , İzmir,2011.

³⁰ Osman Öndeş, *Yabancıların Gözüyle Hitler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1989, s. 75.

dev şahsiyetli. Talihin yaratıcı varlığı, Allahın insanlığa bir lütfü.”³¹ İfadelerini kullanmaktaydı.

Dışişleri Bakanı Ribbentrop ise Hitler’i “hayatı boyunca kendisini sadece bir gayeye adanmıştır. Alman milletini kurtarmaya... kendisini düşünmeden yaşadı. Sıhhatini bu uğurda feda etti. Son nefesini vermeden önce bile, milletin istikbalinden başka bir düşüncesi yoktu. Vatanı ve milletini her şeyin üstünde bir sevgiyle sevdi.”³² şeklinde tanımlamıştır.

İngiliz Yazar William Shirer göre Hitler “İnanılmayacak kadar güçlü bir hatip, hayran olunması imkansız bir deha, esrarengiz bir kişiydi.”³³

İngiliz tarihçisi A.J.P. Taylor “aslında Hitler, kendinden evvel gelen liderlere nazaran çok daha alçak gönüllüydü. Ne başka kıtalarda koloniler talep ediyor, ne de Batı Avrupa’dan toprak kazanmak istiyordu. Ne var ki, başarıları arttıkça yeni bir şahsiyet doğdu ve bitmez tükenmez iştihasının insanı, Hitler meydana geldi.”³⁴ diyerek Hitler’i tarif etmiştir.

Fransa’nın Berlin Büyükelçisi Andre François-Poncet ise Hitler’den bahsederken “Dünya haritasının üzerine eğildiği zaman milletlere, kıtalara, coğrafya ve tarihe tıpkı bu âlemin yaratıcısı tarzında baktığı ve öfkeye kapıldığı günler vardı. Ama başka günlerde, kendisini edebi sulhun kahraman muhafızı gibi hayal ediyor ve başarılarından dolayı en azametli abidelerde yükselişini görüyordu.”³⁵ şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Kendisiyle tanışmış şahıslardan bir kısmı, Hitler’in nefes kesecek kadar zekâsının tesirinde kaldıklarını açıklarken, çoğunluk onun kabalığı ve dar görüşlülüğü karşısında dehşete düşmüş ve şaşkına dönmüş olduklarını iddia etmişlerdir. Özetle; Hitler çağdaşları tarafından azizlikten şeytanlığa, türlü karakter anlatışlarıyla

---

³¹ Öndeş, A.g.e., s.178.

³² A.g.e., s.203.

³³ A.g.e., s.18.

³⁴ A.g.e., s.104.

³⁵ A.g.e., s.9.

tanımlanmış ve şüphesiz her kanaat sahibi, şahit olduğu olay açısından Hitler'i değerlendirmiştir³⁶.

Hitler'in iktidar olduğu dönemde Türkiye, I. Dünya Savaşı'nı kazananlara karşı başarılı bir antlaşma imzalatmanın gururunu yaşayan ve inkılap hareketleriyle kendini yenilemeye çalışan bir devlet olma özelliği göstermektedir. Bu dönemde dış ilişkilerini barışçı bir çizgide geliştiren Türkiye, içte ise radikal modernleşme çalışmaları yapmaktadır. Türkiye'de çok partili yaşama geçme denemelerinin başarısız olması üzerine CHP, 1930-1945 arasında sıkı bir ideolojik katılığı olan tek parti olarak ülkeyi yönetmiştir³⁷.

1931'de CHP'nin altı ilkeyi kabul edip liberal ekonomiden vazgeçmesi Türkiye'nin savaş sonrasının yeni rejimlerinin deneyimleriyle kendi deneyimi arasında paralellikler görmesine yol açmıştır. Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi rejimin sözcüsü olan yazarlar Moskova, Roma ve Ankara'yı karşılaştıran kitaplar ve yazılar yazmışlardır³⁸. Çünkü bu dönemde Türk aydınlarının dikkatle izlediği ülkelerden biri Sovyet Rusya diğeri ise İtalya'dır³⁹. Hatta Birinci Sanayi Planı'nın hazırlanmasının ardından İnönü, bu planın finansmanını sağlamak için Moskova'ya ve Roma'ya gitmiştir. Bu açıdan Türkiye 1930'lu yılların başında yeni bir dünya savaşı olacağını henüz algılamamıştır. Aslında Mustafa Kemal'in konuşmaları, Hitler'in 1933'te iktidara gelmesinden sonra, rahatsızlık duymaya başladığını göstermektedir. 70 milyonluk, çalışkan ve disiplinli bu ülkenin milli ihtiraslarını kamçılacak bir cereyanın altında er geç Versay'ı tasfiyeye yöneleceğinin farkındadır⁴⁰. Ahmet Emin Yalman'da Atatürk'ün Hitler ile Mussolini'nin iktidara gelmesinden rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Yazara göre Atatürk'ün Hitler ve Mussolini tarafından yürütülen yeni emperyalizme karşı hiçbir müsamahası yoktur. Hitler'in dostluk girişimlerini soğuk karşılamış ve karşılık vermemiştir. Yazar Atatürk'ten Hitler ile Mussolini ile ilgili duyduğu sözleri şu şekilde aktarmıştır: “ *Yazık ki dünya yüzünde insanlık hesabına vazife gören bir adalet divanı yok. Olsaydı, onun jandarmaları, Hitler*

---

³⁶ Öndeş, a.g.e., s.177.

³⁷ Tefik Çavdar, *İz Bırakan Gazete ve Gazeteciler*, İmge Kitapevi, Ankara, 2007, s.461-462.

³⁸ Tekeli, a.g.e., s.47.

³⁹ Çavdar, a.g.e., s.449.

⁴⁰ Tekeli, a.g.e., s.47.

ve Mussolini adlarını taşıyan barış ve huzur düşmanı şakileri derhal tevkif ederler, zindana tıkarlardı.”⁴¹ Ayrıca Celal Bayar’a göre de Atatürk, Hitler için “serüvenci” demektedir⁴². Bununla birlikte bu yıllarda Almanya’nın henüz, Türkiye’den doğrudan rahatsız eden bir talebi yoktur⁴³.

Nitekim Savaş öncesi ve savaş sırasında Nazi Almanya’sı Türkiye’de kendilerine sempati besleyen bir kitle oluşturmak istedikleri için Türk eğitim sistemindeki etkisini arttırmaya çalışmışlardır. Bu amaçla, hem Almanya’ya Türk öğrencilerini çekerek hem de Türk eğitim sisteminin içine sızarak etkili olmaya çalışmaktadırlar. Nitekim 1939 yazında yurtdışında eğitim alan Türk öğrencilerin yüzde 80’i Almanya’dadır⁴⁴. Alman propagandası bakımından en kritik örgütlenme basın yayın alanındadır. Türk basın kuruluşlarına haberlerin yanında, siyasi, iktisadi ve edebi makalalar sunan Alman Haber ajansı DNB (Deutsche Nachrichten Büro)’nin Türkiye temsilcisi olan Walter Brell, oldukça deneyimli bir istihbaratçı olarak CHP’nin içinden de birçok dost edinmiştir. Nitekim 1935 Kurultayı ile birlikte CHP’de başını Recep Peker’in çektiği bir Nazi hayranlığı kendini göstermiştir⁴⁵. Ayrıca askerler arasında Alman taraftarı olanlar vardır, bunlardan biri Mareşal Fevzi Çakmak’tır. Nitekim onun kabine toplantılarında Alman yanlısı olduğunu dile getirildiği konuşulmaktadır. Aynı şekilde Savaş Bakanı Ali Rıza Erten de toplantılarda, Almanların Avrupa’daki yaşamsal değere sahip olan tek millet olduğunu söylemektedir⁴⁶.

Alman Haber Ajansının dışında Alman denetimi altında yayınlanan Fransızca Beyoğlu ve İstanbul, Türkçe Yeni Dünya, Fransızca, Almanca, Türkçe ve İngilizce yayınlanan Signal dergisi vardır. Başında Ali İhsan Sabis’in olduğu ve Almanca yayınlanan Türkische Post da Türk Alman dostluğunu işlemektedir⁴⁷. Alman propaganda ve istihbaratının örgütlenmesi için sadece Almanlar yeterli değildir.

---

⁴¹ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2, 1922-1971*, Özener Matbaacılık, İstanbul, 1997, s.1127.

⁴² Cüneyt Arcayürek, *İkinci Dünya Savaşı ve İki Cephe Türkiye*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s.71.

⁴³ Tekeli, a.g.e., s.47.

⁴⁴ Tekeli, a.g.e., s.541-542.

⁴⁵ Tekeli, a.g.e., s.466.

⁴⁶ Arcayürek, a.g.e., s.55.

⁴⁷ Tekeli, a.g.e., s.545.

Almanlarla işbirliği yapabilecek Türklerle ilişki kurmak ve onların faaliyetlerini de yönlendirmek gerekmektedir. Bu bakımdan Türk basını içinde Almanya yandaşı yayın yapacak gazeteler desteklenmeye başlanmıştır. Yunus Nadi'nin Fransızca nüshası La Republique ile birlikte Cumhuriyet ve Zeyyad Ebüzziya'nın Tasviri Efkar'ı, Alman dostu olarak bilinmektedir. Akşam, Vakit, İkdam gazeteleri bir çeşit orta tutum izlerken, Yeni Sabah, Haber, Tan, Son Telgraf ve Vatan gazeteleri ise müttefik yanlısıdır. Savaş öncesi Yunus Nadi'nin yazıları Almanları rahatsız ederken savaş sırasında çıkan Nadir Nadi'nin yazıları ise Alman yanlısı olarak yorumlanmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin askeri editörlüğünü yapan emekli General Emir Erkilet ise savaşın günlük seyrini Alman bakış açısı ile yazmaktadır⁴⁸. Haftalık fikir ve mizah dergileri; Akbaba, Karikatür, Bozkurt, Beyoğlu, Yurt ve Çınaraltı dergileri Alman yanlısı yayınlarıyla bilinmektedir. Ayrıca İstanbul'da bulunan Ses, Şark ve Çemberlitaş sinemaları Almanlar tarafından yönetilmekte ve Almanya'dan ayda kırk film temin edilip seyrettirilmektedir⁴⁹. Almanların, Türkiye üzerindeki propagandalarının önemli bir ayağını açtıkları sergiler oluşturmuştur. Açılan sergiler arasında en önemlisi, 31 Ocak-15 Şubat 1943 tarihleri arasında Ankara Sergi Evi'nde ki "Alman Mimarisi Sergisi" dir. Bu sergi oldukça talep görmüş hatta süresi bile uzatılmıştır. İnönü de bizzat bu sergiyi gezmiştir. Bu sergide Hitler'in çalışma masası ve koltuğu da bulunmaktadır⁵⁰.

Türkiye, Almanlar gibi diğer devletlerinde ülkedeki propaganda faaliyetleri karşısında, bir yandan her iki tarafında faaliyetlerine izin verirken, diğer yandan bu faaliyetleri denetim altında tutmaya çalışmaktadır. Bu amaçla basın yayın organlarının devlet politikaları dışında faaliyetini engellemeye çalışmıştır⁵¹. Bu dönemin basını anılarında değerlendiren Niyazi Berkes, o dönemde siyasal savaşım olmadığını ve basının o zaman ki rejimin özelliklerini çok iyi yansıttığını söylemiştir. Yazar "*Bu dönemde basın istediği yönde yayın yapamazdı, Basın Yayın Genel Müdürlüğü gazetelere direktif verir, nelerin yazılıp nelerin yazılamacağını belirlerdi. Bu dönemde resmen sansür olmamakla beraber gazeteler sürekli olarak kontrol altındaydı.*

---

⁴⁸ Tekeli, a.g.e., s.547-548.

⁴⁹ Tekeli, a.g.e., s.548.

⁵⁰ Tekeli, a.g.e., s.586-587.

⁵¹ Tekeli, a.g.e., s.555.

Cumhuriyet gibi bir gazete bile şefin keyfine göre kapatılabiliyordu. Kapatılmamak için gazeteler kendi kendilerini sansürlüyorlardı”⁵² demektedir.

O dönemin gazetecilerinden olan Ahmet Emin Yalman ise anılarında o dönemin basınını şu sözlerle değerlendiriyordu: “*Gazetelerin görüşleri ne olursa olsun her türlü haberlere tam yer veriliyordu. Basın tam manasıyla hür sayılamazdı. Sansür olmamakla beraber, zaman zaman askeri idare tarafından gazetelere talimat veriliyor, buna uymayan gazeteler, bir günden, üç günden başlamak üzere aylarca kapanıyordu. Buna rağmen Türkiye nazik ve tehlikeli bir har devri için dünyanın en rahat hür münakaşa muhitlerinden biri sayılabilir.*”⁵³ Yazara göre o zamanda Türk gazete ve radyosunun yorumları bütün dünyada ağır basmakta ve günü gününe dünya gazete ve dergilerinde yer almaktadır⁵⁴.

İktidar, savaş boyunca güttüğü güçler dengesi politikasını, Ulus gazetesinde iki başyazar kullanarak iyi bir şekilde uygulamıştır. Falih Rıfkı Atay Almanlara hoş gelen yazılar yazarken, Ahmet Şükrü Esmer Müttefik yandaşı bir çizgide yazmaktadır⁵⁵.

Özellikle hükümetin dış politikası olan savaşa girmeme ve güçler dengesi politikasının basın tarafından da kabul edilmek durumunda bırakılması ve bu yolla yayın yapması zorunluluğu Hitler ile ilgili fikirleri de yönlendirmiştir. O zamanın basınına bakıldığında hemen her gün Hitler ile ilgili bir başlık veya bir köşe yazısı görmek mümkündür. Hitler’e olan algı ideolojiye ve zamana göre değişmektedir. Bazı politikalarına alkış tutan yazarlar bir süre sonra karşı da çıkabilmektedir. Bu dönemi değerlendiren Tevfik Çavdar; Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman ve Sertel’ler dışındaki yazarların büyük bir bölümünün, gazete ve dergilerin çoğunun bir Nazi hayranlığı içinde olduğunu söylemektedir. Yazara göre CHP’nin de üstü örtülü biçimde bu çizgide olması basını cesaretlendirmektedir. Özellikle Cumhuriyet ve Yunus Nadi Alman taraftarlığının en üst noktasını oluşturmuştur. Nazi Almanya’sına duyulan bu hayranlık, Alman ordularının Sovyet Rusya’ya saldırmasıyla doruğa çıkmıştır. Meclis’te bile gözle görülen bir sevinç yaşanmış ve hatta savaşın bir haftada biteceği

⁵² Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.269.

⁵³ Yalman, *a.g.e.*, s.1128.

⁵⁴ Yalman, *a.g.e.*, s.1129.

⁵⁵ Tekeli, *a.g.e.*, s.571.

düşünülmeye başlanmıştır⁵⁶. Ayrıca Fehmi Yavuz'un anılarında anlattığına göre, Karabiga'da askerlik yaparken Almanya'nın Rusya'ya saldırıya başlaması, Alman ordusuna sempati besleyen Türk subaylar arasında büyük bir heyecan yaratmıştır hatta Erdek'te subay olarak bulunan Alparslan Türkeş subaylara görkemli bir ziyafet çekmiştir⁵⁷. Almanya'nın Sovyetler'de ilerlemesiyle ortaya çıkan Pantürkist hareketinde Türkiye'de etkili olan isimler arasında Şükrü Yenibahçe, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa, Büyükelçi Memduh Şevket Esendal, Prof. Dr. Zeki Velidi, Ahmet Cafer, Tatar Kökenli General Hüseyin ve Hüsnü Emir Erkilet sayılabilir⁵⁸.

Bununla birlikte Yakup Kadri de İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'ye geldiğinde buradaki durumu şu sözlerle anlatmıştır: *"Lakin, ne acayip şeydir ki, İstanbul'a vardığımızda eş dost bizi lüzumdan fazla iyimser bulmuştu. Memlekette, hemen herkes, kıyamet gününün gelip çatacağına hükmetmiş ve akıbetten ümid kesmiş görünüyordu. "Ne ettik de kaderimizi İngilizlerle Fransızların kaderine bağladık" diye dizlerine döğen başıbozuk erkanı harplerle amatör diplomatlar, küme küme köşe başlarını tutmuş ve bozgunculuk propagandasına girmişti. Bu hava içinde, tarihi bir formüle göre "İngiltere'nin birçok muharebeleri kaybettikten sonra harbi kazanacağı" sözünü tekrarlamak veya Amerika'nın, er geç savaşa katılacağı ihtimalinden dem vurmak hayli zor bir işti."*⁵⁹ Ahmet Emin Yalman'a göre ise Türkiye'de savaşı Almanların kazanması durumunda nasıl sömürüleceğiz diye düşünüp endişe eden aydınlar bulunmaktadır⁶⁰. Amerikalı Diplomat MacMurray ise Türkiye'nin durumunu şu sözlerle anlatmıştır: *"Türkler, moral açısından eskisi kadar güçlü değiller. Bir Alman zaferinin Türkiye'nin bağımsızlığına son vereceği kanısındalar. Hitler'in vaatlerine pek güvenleri yok."*⁶¹

O yıllarda basın-yayın kadar halk üzerinde etkili olan araç kahvehanelerdir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte kahvehanelerdeki sohbetlerde savaşla ilgili konular ağırlık kazanmaya başlamıştır. "Kahvehane diplomatları/politikacıları" olarak

---

⁵⁶ Çavdar, a.g.e., s.462.

⁵⁷ Fehmi Yavuz, *Anılarım*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, t.y., s.10.

⁵⁸ Tekeli, a.g.e., s.213.

⁵⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.221.

⁶⁰ Yalman, a.g.e., s.1131.

⁶¹ Arcayürek, a.g.e., s.137.

adlandırılan kahvehane müdavimleri savaşıla ilgili yaptıkları yorumlarla kamuoyunun oluşumunda etkili olmaktadır. Bu kahvehane politikacıları bilgilerini iki yolla elde etmektedir. Bunlardan ilki gazetelerdi ki İstanbul gazeteleri Anadolu'ya 2-3 gün gecikmeli gelmektedir. Diğer ve asıl haber kaynağı ise radyodur. Her evde radyo olmamakla beraber erkekler kahvelerde toplanarak savaşın gidişatını takip edebilmekteydiler. Türkiye, savaşta bir tür tarafsızlık götüğü için taraflardan biri lehine konuşmak propaganda veya bozgunculuk olarak değerlendirmektedir. Buna rağmen dinleyiciler “Almancılar” ve “İngilizciler” diye ikiye ayrılarak tartışmaktadır. Cumhuriyet yönetimi Kahvehanelerin siyasal mücadele alanına gelmesini engellemek için insanları sık sık uyarmış, herkesin yanında konuşulmaması, her konuşmaya kulak verilmemesi gibi tavsiyeler verilmiştir. Ayrıca parti müfettişliği kurumu oluşturularak halk üzerinde belirli bir denetim sağlanması planlanmıştır⁶².

Savaşın başlamasının ardından, birkaç yıl Alman başarıları olduğu dönemde hükümet bazı Alman isteklerine karşı duyarlı davranmış ve özellikle de Turancı çizgideki dergilerin yayınlanmasına ses çıkarmamıştır⁶³. Bu dönemde Turancı dergilerdeki artış gözle görülür şekilde artmıştır. “Orhon, Atsız, Bozkurt, Gök-börü, Tanrıdağ, Çınaraltı, Türk Yurdu, Millet, Bayrak, Kızılelma, Serdengeçti, Büyük Doğu.”⁶⁴ gibi dergiler Turancı olarak değerlendirilir. Tezimiz gereği incelediğimiz bu dergilerin bir kısmında göze çarpan şey; milliyetçilik ve ırkçılık ile ilgili yazılardır. Bu yazılarda Hitler'in ideolojik yaklaşımının etkileri görülmektedir. Çınaraltı dergisinde yazan Mustafa Hakkı Akansel'e göre Avrupa'da Milliyetçilik akımlarını şahıslar yaratmamıştır. Bunların kaynağı daha köklüdür ve mecburiyetlerden ortaya çıkmıştır. Bu devletlerdeki halkın yaşam şartları çok dar olduğu için milletler kendilerine ferahlık vermek amacıyla böyle bir çareye başvurmuştur⁶⁵. Bu yazıdan da anlaşılacağı gibi Hitler'e olumlu bir bakış açısı vardır.

Aynı şekilde Peyami Safa'da yazdığı yazılarda Hitler'in düşünceleri ile ilgili olumlu ifadeler ima etmektedir: “*Milliyetçi, tarihin hiçbir devrinde görülmeyen bu*

---

⁶² Tekeli, *a.g.e.*, s.566-567.

⁶³ Tekeli, *a.g.e.*, s.578.

⁶⁴ Berkes, *a.g.e.*, s.268.

⁶⁵ Mustafa Hakkı Akansel, “Şimdiki Dünya Harbinin Asıl Sebebi”, *Çınaraltı*, 20 Şubat 1943, C.3, S.74.

*kudretini, sarıldığı büyük fikrin doğruluğundan değilse nereden alıyor? Bu fikir doğru değilse, tarihte hangi yalan .... bu derece muzaffer olmuştur.”*⁶⁶ demektir.

Milliyetçi dergiler savaşın sonunda milliyetçiliğin tamamen dünyaya hâkim olacağını, büyük millet haysiyeti taşıyan milletlerin de şahlanacağını düşünmektedirler⁶⁷.

Bu dönemde ırkçılık fikrinin yaygınlaşmasını Niyazi Berkes Yurt ve Dünya dergisinde şu sözlerle eleştirmiştir. “*Avrupada siyaset dalaverelerinin mahsulü olan ırkçı fikirleri bizde derhal benimseyen bazı manyaklar, yazılarından öğrendiğimize göre, fikirlerini kendi kendilerine tatbik etmek gafletine düşmüşler, yarış atları gibi, birbirlerinin secerelerini umumi bir tetkikten geçirmişler ve gayet tabii olarak birbirlerine girmişler, şimdi birbirlerini sahte secereler uydurmakla, çerkez, gürcü, ermeni, arnavud asıllardan gelme olmakla itham ediyorlar.*”⁶⁸ Gene Yurt ve Dünya dergisinde yazan Adnan Cemgil’e göre, ortaya çıkan Türk Milliyetçiliği adı altındaki ırkçılığın ileri sürdüğü fikirleri biraz kazırsan altından “*Made In Cermany*” damgasının olduğunu görülür⁶⁹.

Gençleri yetiştirme meselesi o dönemin önemli konuları haline gelmişti. Özellikle Hitler Almanya’sındaki gençlik kuruluşlarından Türkiye’nin de etkilendiği söylenebilir. Basında bu tarz konulara sık sık rastlanmaktadır. Nitekim bu konuda çığır dergisinde yazan Hıfzı Oğuz Bekata Hitler’in başarısının sebebini savaş silah ve araçlarından ziyade gençlik de bulmuştur⁷⁰.

Bu konuda Falih Rıfkı Atay’ın Ulus Gazetesinde 05.08.1941 yazısı da vardır. Bu yazıda gençliğin bazı amaçları savunmaları için eğitilmeleri zamanın en büyük keşifi olarak değerlendirilmektedir. Führer’in Almanya’daki gençleri müdafaa veya taarruz için büyük bir mücadeleye hazırlamış olması sebebiyle Nasyonal- Sosyalist

⁶⁶ Peyami Safa, “İnsan Yok Millet Var”, *Çınaraltı*, 30 Ağustos 1941, S.4.

⁶⁷ Hıfzı Oğuz Bekata, “Harp Sonu Dünyası”, *Çığır*, Ağustos 1941, C.11, S.105.

⁶⁸ Niyazi Berkes, “İrk ve İrkçilik”, *Yurt ve Dünya*, 30 Aralık 1942, C.3, S.24.

⁶⁹ Adnan Cemgil, “Koyu Milliyetçilik Nedir?”, *Yurt ve Dünya*, 1 Mart 1944, C.5, S.41.

⁷⁰ Hıfzı Oğuz Bekata, “Gençlik Teşkilatı Meselesi”, *Çığır*, Ağustos 1940, C.9,S.93.

Almanya'nın manevi gücünün Kayzer Almanya'sından kat kat üstün olduğu düşünülmektedir⁷¹.

Savaşın ilerleyen yıllarında Hitler'in başarısızlığı ortaya çıktıkça Milliyetçilik anlayışımızın benzer olmadığına dair yazılar dergilerde yerini almıştır. Başkasının vatanında gözümüzün olmadığı fakat bu vatan topraklarından da bir karışının bile verilmeyeceği üzerinde durulmuştur. Hatay ve Boğazlar için Montrö Boğazlar Sözleşmesinin bizim vatanımızın topraklarının katılımını sağladığını ve diğer milliyetçilikler gibi olmadığı belirtilmiştir. Bizim milliyetçiliğimizin “*Milletlere bela olan cinsinden olmadığı*” düşünülmektedir. Diğer öteki milliyetçi rejimlerden bahsedilirken onların kinin ve yersiz kibirlerin kokuttuğu bir şiddet âleminde yaşadığı şeklinde tasvir edilmiştir⁷².

O dönemde Fuat Köprülü de Milliyetçilik ile Irkçılığı karşılaştırmıştır. Yazara göre, 19. Yy. ikinci yarısından başlayarak Almanya'da giderek önem kazanan ve bugünkü Nazi ideolojisinin temelini oluşturan ırkçılık bilim bakımından ne kadar yanlış ise ahlaki bakımdan da çok korkunç sonuçlar doğurmaktadır. Germen ırkını bütün ırkların üstünde gören bu ideolojiye göre dünya hâkimiyeti bu ırka ait olmalı diğer ırklar onların esiri olmalıdır. Daha imparatorluk zamanında etkili olduğunu söyleyen yazar, birtakım filozofların, tarihçilerin ve siyasetçilerin inceden inceye oluşturdıkları ırkçılık ideolojisinin Almanya'da Nazizmi doğurduğunu ve bugünkü savaş felaketini getirdiğini söylemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ana prensiplerinden olan Türk milliyetçiliğinin ise bu ırkçılık mantığına tamamen karşı olduğunu belirtmiştir. Türk milliyetçiliğinin ana prensibinin yeryüzündeki bütün milletlerin eşit olduğuna inanması olduğunu, bu sebeple hiçbir milletin diğeri üzerinde herhangi bir tahakküm ve tecavüz oluşturmamayacağını söylemiştir. Irkçılık ile demokrat milletlerde görülen milliyetçilik anlayışı arasında tezat olduğunun altını çizmiştir⁷³.

Hükümet savaş sırasında Alman ordularının Rusya içlerinde ilerlemesi sürdükçe Turancı yayınlara bir ölçüde göz yummaktadır. Fakat Almanların savaşı kaybettikleri

⁷¹ Ağustos 1941, *Çığır*, C.11,S.105.

⁷² Remzi Oğuz Arık, Bizim Milliyetçiliğimiz, Millet, Mayıs 1943, Aktaran: *Çığır*, Mayıs 1943, C.13, S.126.

⁷³ M. Fuad Köprülü, “Milliyetçilik ve Irkçılık”, *Ülkü*, Nisan 1940, C.XV, S.86.

açıklık kazanmaya başlamasıyla savaş öncesinde tehlikeli bulunan Turancılığa göz yummanın bir sebebi kalmaz. Bu dönemde olan Sabahattin Ali ve Nihal Atsız arasındaki dava sırasında Nihal Atsız taraftarlarının taşkınlıklarını fırsat bilen hükümet Turancılık hareketini tasfiye sürecine girer ve Turancıları tutuklamaya başlar⁷⁴.

Almanların yenilgisi Mecliste de kendini göstermeye başlamıştır. Yapılan konuşmalarda Almanya ile ilgili olumsuz fikirler görülmektedir. Nitekim Şükrü Saraçoğlu, Almanya'nın 1935'ten itibaren yaptıklarının milletler hukukunda bir leke olarak değerlendirileceğini söylemiştir⁷⁵. Almanya için “*Muzaffer Muharip Devletler ise ihtiraslarına artık hiçbir engel kalmadığı kanaatiyle dünyaya hakim olmak iştihasında idiler.*”⁷⁶ ifadelerini kullanmıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun “*İnsanlık tarihinin son yıllarında birtakım insanlar türedi. Bunlar bayraklarını üstün ırk ve hayat sahası gibi saçmalarla süslediler. Bununla da kalmadılar, bütün hak ve adalet kaidelerini çiğniyerek küçük ve masum milletleri birer birer boyunduruk altına almağa başladılar. Ve dünyayı kapkara bir zindan haline koydular.*”⁷⁷ şeklindeki konuşması oldukça ilginçtir. Ayrıca Saraçoğlu, Nazileri “*barbar ve saldırgan*”⁷⁸ olarak nitelemiştir. Ankara Milletvekili olan M. Ökmen Almanya için “*Adına Nazist denilen mütecaviz kahhar devlet*”⁷⁹ ifadesini kullanmıştır.

Bilindiği üzere yaşadığı döneme damgasını vuran Hitler'in Türkiye'de de ilgi görmesi gayet doğal bir durumdu. Bu kadar ilgi çeken bir liderin, yaşadığı dönemdeki Türk insanı tarafından nasıl algılandığı ise bizim tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Nitekim kamuoyu ve basın birbirlerini etkileyen iki önemli olgudur. Toplumsal bilincin oluşmasında bu iki olgu arasındaki etkileşimin belirleyici rol oynadığı söylenebilir. Aynı zamanda toplumun fikirlerini öğrenmek için de geçerli yollardan biri basını incelemektir. Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sırasında kamuoyunun yönelimlerini öğrenmenin en önemli yollarından biri basını incelemektir. Bu sebeple tezimizi hazırlarken bu dönemin belli başlı gazeteleri ve özellikle o dönemin köşe yazarlarının

---

⁷⁴ Tekeli, a.g.e., s.625.

⁷⁵ TBMM Zabut Ceridesi, Cilt 13, Devre VII, Fevkalade İnikat, 02.08.1944, s.4.

⁷⁶ TBMM Zabut Ceridesi, Cilt 13, Devre VII, Fevkalade İnikat, 02.08.1944, s.4.

⁷⁷ TBMM Zabut Ceridesi, Cilt III, Devre VII, Olağanüstü İnikat, 23.02.1945, s.131.

⁷⁸ TBMM Zabut Ceridesi, Cilt Elli, Dönem VII, Üçüncü Birleşim, 11.05.1945, s.44-45.

⁷⁹ TBMM Zabut Ceridesi, Cilt III, Devre VII Olağanüstü İnikat, 23.02.1945, s.128.

yazıları incelenmiştir. Fakat Hitler gibi hala tartışmalara yol açan bir liderin incelenmesi ise oldukça zor olmaktadır. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi II. Dünya Savaşı yıllarında Türk basınında yer alan haber ve yorumların sansürsüz olduğunu söylemek oldukça güçtür. İşte hazırladığımız bu tezin amacı özellikle kamuoyu oluşturmadaki gücü yadsınamayacak olan gazetelerdeki yazarların Hitler’e bakış açısını değerlendirmek olmuştur. Çalışmamızda özellikle Hitler’in kişiliği ve dış politika çalışmaları hakkındaki fikirler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Gazeteler bu dönemde Nazizm başlığı veya Almanya başlığı altında fikirler beyan etse de bu çalışmamızda bu konular üzerinde pek durulmamıştır. Amacımız Hitler’in lider olarak Türk basınında nasıl değerlendirildiğini araştırmak olmuştur. Bu amaçla o dönemde popüler olan bir takım gazeteler incelenmiştir. Özellikle “Cumhuriyet” gazetesi araştırmamızın temelini oluşturmuştur. Bunun dışında Tan, Tasvir-Efkar, Ulus, Yeni Sabah, Akşam, Vakit, Tanin gibi gazetelere bakılmış, Ayın Tarihi, Akbaba, Karikatür, Çığır, Çınaraltı, Ülkü, Yücel, Yurt ve Dünya, Yeni Ses gibi dergiler de incelenmiştir. Gazetelerdeki yazarların fikirleri alınırken genelde yazarların kendi cümleleri ile verilmesi tercih edilmiştir. Ayrıca özelde İzmir basını da incelenmiştir. İzmir’in en köklü gazetesi olan Yeni Asır dışında Anadolu’da incelenmiş ve gazetelerin genel politikalarının tespit edilmesi dışında köşe yazarlarının fikirleri de değerlendirilmiştir. Ayrıca İzmir basının ulusal basınla olan benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hitler’in karikatürlere nasıl yansıtıldığı da incelenmiştir. Mizah unsurunun, çok uzun yazılar yerine tek bir çizimle çok şey anlatabilme özelliği, Hitler’in nasıl algılandığı ile ilgili bize farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu bağlamda diğer yazarlar tarafından incelenen Akbaba dergisinin yanında, o dönemin diğer önemli bir karikatür dergisi olan “Karikatür” de incelenmiştir. Karikatürler konularla ilgili olan yerleri eklendiği gibi, ilgi çekici olanlar yorumlanarak teze bir bölüm olarak eklenmiştir. Bütün bunların dışında o dönemde yaşamış kimi kişilerin de anılarına yer verilmiş ve Hitler ile ilgili değişik bakış açıları sunulmaya çalışılmıştır.

I- TÜRKİYE’DE BASIN VE ALMANYA

A- TÜRKİYE’DE BASIN

Basının temel işlevi bilgi vermek, insanları haberdar etmektir. Basın dış dünyada olanları insanları anlatırken onu bilgilendirdiği kadar dış dünyadaki tehditleri de göstererek insanların bunlara hazırlanmasını sağlar. Bu anlamda basın kamusal bir hizmet yapıyor denilebilir.

Osmanlı’da basın tarihi, 19. Yüzyıl başlarına kadar uzamaktadır. O zamandan beri sürekli gelişen ve değişen Türk basını, siyasal iklim değiştikçe kendini yeni şartlara uydurmuştur. Bununla birlikte basın, kimi zaman tehdit unsuru, kimi zaman da iktidarın bir propaganda aracı olarak algılanmıştır. Her şeye rağmen basının iki temel işlevi kamuoyu yaratabilme ve gündemi belirleme olarak saptanabilir. Bu bağlamda basının önemi ortadadır.

1- KAMUOYU KAVRAMI

Günümüz çağdaş toplumlarında sıkça kullanılan bir kavram olan kamuoyu kavramının tanımı konusunda sosyologlar, sosyal psikologlar ve siyaset bilimciler arasında önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu nedenle kamuoyu kavramı farklı anlamları karşılar hale gelmiştir. Arsev Bektaş bu tanımları şu şekilde dile getirmiştir: *“Kamuoyu kavramı bazen bir grup içerisinde kök salmış inançları ifade etmede, bazen belirli görüşlerin ifade edilmesi sürecinde, bazen de mantıki olarak gerçekleşen bir düşünce süreci sonucunda benimsenen görüşlerin ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Bu bağlamda sosyologlar kamuoyunu grup olayı, sosyal psikologlar kişilerin dış çevrelerinden aldıkları etkilere gösterdikleri psikik tepkiler, siyaset bilimciler ise kitle olayı olarak ele almaktadırlar.”*⁸⁰. Davson kamuoyunu *“toplumdaki kişi ve gruplar*

---

⁸⁰ Arsev Bektaş, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.57.

arasındaki bir değerlendirme, ortak gelişen bir tutum ve tavır oluşumu” olarak tanımlarken; Daver ise “halkı ilgilendiren belirli bir mesele hakkında, belirli bir zamandaki genel yargı yahut kanaat şeklinde” bir tanım geliştirmişti⁸¹.

Kamuoyu kavramının tarihi gelişimi incelendiğinde, bu kavramın 19. Yüzyılın sonundan itibaren bilim adamlarını yakından ilgilendirmeye başladığı, kamuoyuyla ilgili sistemli çalışmaların ise ancak 20. Yüzyılda ABD’de gerçekleştiği görülmektedir. Bilim adamları arasında tanımı ile ilgili genel bir kabul olmaması bu kavramın anlamsız olduğunu göstermez⁸².

Demokratik rejimlerin olmazsa olmaz şartlarından birisi olan kamuoyunun, siyasal kararları etkilemede önemli bir rol oynadığı, hatta günümüzde hükümet politikalarının kamuoyunun eğilimi doğrultusunda belirlendiği iddiası bu kavramın önemini artırmaktadır. Demokratik toplumlarda kamuoyu yalnızca tek bir yerden değil, birçok merkezden güdülmekte, bunun temelinde ise demokrasinin gereği olan çok seslilik olgusu yatmaktadır. Bu bağlamda kamuoyunun oluşabilmesi için bir takım temel şartların gerektiği ileri sürülmektedir. Kamuoyuna temel oluşturan siyasal kanıların biçimlendirilmesinde öncelikle kişinin sahip olduğu bireysel özellikler rol oynamaktadır. Bunlar arasında bireyin doğumuyla birlikte sahip olduğu ve kalıtım yoluyla geçen bazı fiziksel ve ruhsal özellikler sayılabilir. Kamuoyu oluşumunda katkı sağlayan kanıların belirlenmesinde başta aile olmak üzere eğitim kurumları, kültür, meslek ve iş grupları ile din de etkili olan unsurlardır⁸³.

Bunun dışında günümüz toplumlarında kamuoyu oluşumunda en önemli unsurun kitle iletişim araçları olduğu kabul edilmektedir. Olay ve yorumların bu araçlar kanalıyla kısa zamanda çok geniş kitlelere ulaştırılabilmesi kitle iletişim araçlarının önem ve etkinliğinin artmasına sebep olmuştur⁸⁴. Bu etki de göz önüne alındığında basının kamuoyu oluşturmadaki etkisi su götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Basın, hem belirli bir konuda kamuoyu oluşumuna katkı sağlamakta hem

---

⁸¹ Metin Işık, *Basının Kamuoyu Oluşturma Fonksiyonu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecili Anabilim Dalı, Ankara, 1998,s.27.

⁸² Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, Ankara, 1994, s.117.

⁸³ A.g.e., s.29.

⁸⁴ A.g.e., s.35.

de oluşturulan kamuoyunu açıklama gibi bir işlev de görmektedir. Dolayısıyla basın her zaman kamuoyu oluşturmamakta, bazı durumlarda da oluşan kamuoyunun vücut bulabilmesine, sesini duyurabilmesine katkı sağlamaktadır. Bundan dolayı II. Dünya Savaşı'ndaki Türk kamuoyunu algılamak için o dönemin en önemli gazete ve dergileri incelenmelidir.

2- TÜRKİYE'DE CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA BASIN

Sistemi ne olursa olsun tüm ülkelerde iç kamuoyu ve dış kamuoyunun iktidarlarca istenen yönde oluşması için, haber alma ve duyurma araçlarının çeşitli şekillerde kullanılması ya da denetlenmesi yollarına gidilmiştir⁸⁵. İktidarın bu tutumu basının çok önemli bir sosyal olgu olmasından ileri gelmektedir. Demokrasi ile idare edilen ülkelerde basın; Yasama, Yürütme ve Yargı'nın ardından "Dördüncü Kuvvet" olarak nitelendirilebilir. Bu değerinden dolayı bir ülkenin basının incelenmesinin kendisi bile sosyal bilimlere yapılmış bir katkı olmaktadır⁸⁶. Bu gerçeklik Türkiye'deki basın ortamında da her dönemde gözlemlenmiştir. Nitekim I. Dünya Savaşı'ndan sonraki mütareke döneminde İstanbul'daki Türk basını, İşbirlikçiler ve Milli Mücadele Basını olarak iki ayrılmıştır⁸⁷.

Milli Mücadele'nin sonuçlanmasının ardından Türk basın hayatı, Cumhuriyet dönemini yaşamaya başlayacaktır. Böylece basın önceki dönemlerde yaşadığı sansür ve yaptırımlardan kurtulmuştur. Ama aynı zamanda Cumhuriyetin ilk zamanlarından itibaren Mustafa Kemal Atatürk, yaptığı inkılapların halk arasında benimsenmesi için o dönemin gazetecilerine de çeşitli görevler vermiştir. Nitekim bu dönemde basın ulusal çıkarlara hizmet edecektir. "Hıyanet-i Vataniye", "İstiklal Mahkemeleri'nin kurulması, "Takrir-i Sükûn Kanunu " gibi yasaların çıktığı zamanlarda basın özgürlüğünün belirli oranlarda kısıtlandığını söyleyebiliriz⁸⁸.

---

⁸⁵ Mehmet Gönübol, *İç Etkiler Açısından Bir Dış Politika İncelemesi*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969, s.104-105.

⁸⁶ Maurice Duverger, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s.101.

⁸⁷ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüz Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.63.

⁸⁸ Orhan Alacalıoğlu, *"Cumhuriyet Döneminde Türk Basını"*, Halkevleri, , No: 102, Ankara, 1975. s.30.

Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası, 25 Temmuz 1931’de Matbuat Kanunu adıyla çıkarılmıştır. Bu kanunun çıkma gerekçesini İsmet İnönü mecliste yaptığı bir konuşmayla açıklamıştır. İnönü’ye göre basın, uygar devletlerin sosyal ve siyasal yaşamlarında oldukça önemli rol oynamakla beraber bazen görevini kötüye kullanarak ülkede düzensizlik ve hatta tehlike oluşturabilmektedir. Ayrıca basının geliştiğini ve gazete çıkarmak isteyenlerin hukuksal güvence altına alınması gerektiğini söylemiş ve bu yasanın önemini anlatmıştır. Bunun dışında İnönü, TBMM, Cumhurbaşkanı ve ordu aleyhine yayın yapılamayacağını, yabancıların Türkiye’deki yayınlarla ülkenin genel siyasetine etki edecek etkinlikler gösteremeyeceklerini de açıklamıştır⁸⁹. Çıkarılan bu kanuna göre; ülke çıkarlarına uygun yayın yapılmadığı zaman bakanlar kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilecek ve kapatılan gazetelerin sahipleri cezaları bitene kadar başka bir adla gazete çıkaramayacaktı⁹⁰. Bu kanun siyasal iktidara, yayın organlarını toplama ve kapatma gibi basın özgürlüğünü kısıtlayıcı uygulamalarda bulunma yetkisi vermiştir. 1930’lı yıllar bu koşullar altında güdümlü bir basın anlayışının uygulanmasına geçilecektir. Gazete ve yazarlar İçişleri Bakanlığının Matbuat Umum Müdürlüğü’nde gelen bir telefon emriyle kapatılmış olduklarını görecektik ve bazen nedenini bile anlamadıkları kapatma kararlarını kaldırabilmek amacıyla günlerce Ankara’da özel görüşmeler yapmak zorunda kalacaklardı. Bu dönemde devlete egemen olan resmi ideoloji, gelişim ve yenileşme süreci Cumhuriyet sonrasında hızlanan toplumda daha özgür bir sivil toplum yaratma özlemindeki güçlerin değişik isteklerini denetim ve baskı altında tutmayı bir görev saymıştır⁹¹. Bu dönemi anılarında anlatan Zekeriya Sertel, en masum sanılan yazılardan bile gazetelerin kapandığını söylemiştir. Gazeteleri kapama hakkını elinde bulunduran Bakanlar Kurulu’nun bu yetkiyi sık sık kullandığından ve gazete ve gazetecilerin ürkütüldüğünden bahsetmektedir. Gazetede yazı yazmanın ve fikirleri savunmanın hayli

---

⁸⁹ Nurşen Mazıcı, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C.5, S.18, s.147.

⁹⁰ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Yayınları, İstanbul, 2003, s.143-145.

⁹¹ Ali Gevgili, “Türkiye Basını”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982, s.214.

güç olduğunu da eklemiştir. Bu dönem için “*fikirlerimizi söyleyemiyorduk .... havasızlıktan boğuluyorduk*” ifadelerini kullanmıştır.⁹²

1931 Kanununda gazete ve dergi çıkartmak isteyenler için bulundukları yerleşim yerinin en yüksek mülki amirinden bir beyanname alma şartı bulunmaktadır. Ancak bu hüküm 1938 yılında değişecek ve gazete ve dergi çıkartacak kişilerin bir ruhsatname sahibi olmaları gerektiği koşula bağlanacaktır. Ayrıca gazete çıkaracakların yüksekokul, lise veya dengi okullardan mezun olması şartı da getirilmiştir. 1938’deki bu kanun değişikliği hükümetin yeni bir yayına izin verip vermeme hakkını elinde bulundurma isteğinde olduğunu göstermektedir⁹³.

Basın üzerindeki hükümet baskısı, İkinci Dünya Savaşı’nın giderek yaklaşmasıyla daha da artmıştır. Hükümet, Matbuat Kanunu’nun 50. Maddesi uyarınca “*memleketin genel siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı bir İcra Vekilleri heyeti kararıyla gazete ve mecmualar muvakkaten tatil olunabilir...*” şartını işletebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna dek basına uygulanan sıkı denetimin bir başka boyutunu da 20 Kasım 1940’da İstanbul’un da içinde bulunduğu altı ilde uygulanan “sıkıyönetim” oluşturmaktadır. Sıkıyönetim Komutanlıkları, sıkıyönetimin uygulandığı illerde çıkartılan gazeteleri kapatma yetkisine sahiptir. Bu durumda basın hükümetin denetiminden başka bir de sıkıyönetimin kontrolü altındadır⁹⁴. Neredeyse tüm gazeteler çeşitli defalar kapatma cezasıyla karşı karşıya kalmışlardır⁹⁵.

Ayrıca gene başka bir denetim yolu büyük gazete sahiplerinin ve yazarlarının çoğunun milletvekili olmalarıdır. Yunus Nadi (Cumhuriyet), Falih Rıfkı Atay(Ulus), Hüseyin Cahit Yalçın(Tanin) bunlara örnek olarak gösterilebilir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türk basınının üzerinde önemli bir baskı ortamı yaratılmış ve hükümetin savaşa girmeme politikasına göre basın denetlenmiştir. Öyle ki “*Savaş haberlerinin ne boyda puntolarla verileceği bile karara bağlanmış*”

---

⁹² Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2001, s.189.

⁹³ Cemil Koçak , “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını”, *Tarih ve Toplum*, Cilt:6, S.29-31,1986,s.29.

⁹⁴ A.g.m, s.29.

⁹⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları., İstanbul, 2005,s.30.

durumdadır⁹⁶. Bu dönemde hükümetin bütün baskı ve yasaklarına rağmen, basın tek ses olduğu söylenemez.⁹⁷.

Hükümetin İkinci Dünya Savaşı'nda uyguladığı, dengeyi esas alan dış politikası sonucu basın, savaşın arasında tercihlerini belirtir yayınlar yapabilmektedir. Buna göre "Vatan", "Akşam" ve "Tanin" gazeteleri genellikle "Müttefikler"den yanadırlar. "Tan" hem müttefikleri hem de Sovyetleri destekliyordu. "Cumhuriyet" ve "Tasvir-i Efkâr" Alman yanlısı gibi görünüyordular. "Atsız" ve "Ötüken" gibi Turancı kesim de Almanlara sempati besler yayınlar yapıyorlardı⁹⁸.

Gene bu dönemde ekonomik sıkıntılar basın hayatını etkilemekteydi. Özellikle savaş yıllarındaki kâğıt sıkıntısı nedeniyle gazetelerin sayfa sayıları azalırken, tirajları da düşmüştür. Ankara Radyosu'nun yayınları daha hızlı ve devlet politikasını daha net yansıtan haberleriyle yazılı basının önüne geçmiştir⁹⁹.

Bu dönemde basının Türk hükümeti tarafından denetim altında tutulduğu farklı kaynaklarda birçok kez konu edilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında Hükümetin basını kontrolü konusunda, birbirine yakın görünmesine rağmen farklılaşan görüşler bulunmaktadır. Bu dönemdeki kontrolün hükümetin dış politikası ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Ancak dış politikanın, bu kontrolün artmasını mı, azalmasını mı getirdiği tartışma konusudur. Bazı araştırmacılara göre savaş basının özgürlüğünü kısıtlarken, bazıları savaş nedeniyle basının özgürlüğünün görece arttığını savunmaktadır. Örneğin, Mete Tunçay'a göre, 1925-1945 yılları arasında hükümetin basın üzerinde uyguladığı denetim, iki olay nedeniyle biraz gevşetilmiştir ki; bu olaylardan bir tanesi de İkinci Dünya Savaşı'dır. Savaş sırasında, hükümetin dış politika çizgisinin sağında veya solunda yayın yapılmasına göz yumulmasının nedeni, savaşın hangi tarafın kazanacağını bilinememesidir¹⁰⁰. Öte yandan, örneğin Deringil'e göre; Türkiye'de bu dönemde basının özgür olduğu, bir dış politika taktiği olarak özellikle

---

⁹⁶ A.g.m., s.397.

⁹⁷ A.g.m., s.30.

⁹⁸ Koloğlu, a.g.e., s.67.

⁹⁹ A.g.e., s.67.

¹⁰⁰ Mete Tunçay, "Tek Parti Döneminde Basın: 1925 Tahrir-i Sükun Olayından 1945 Tan Olayına", *Tarih ve Toplum*, Sayı:38, s.48-50, Ocak 1987, s.37.

vurgulanmıştır. Çünkü böylece basında yansıtılan düşünceler hükümet politikasıyla çeliştiği zaman basının özgürlüğünü vurgulamak, Avrupa devletleriyle olan ilişkilerde esneklik kazandırmaktadır¹⁰¹.

Kamuoyu araştırılırken basının önemi yukarıda da vurgulanmıştır, dolayısıyla tezimizin asıl konusu olan kamuoyu algısı için gazete ve dergiler taranmıştır. Bu amaçla bu dönemin önemli gazete ve gazetecileri hakkında bilgi almak o dönemin mantığını anlamak için oldukça önemlidir.

Bu dönemin en önemli gazetelerinden biri *Cumhuriyet*'tir. Bu gazete Yunus Nadi ve Zekeriya Sertel tarafından 8 Mayıs 1924'te kurulmuştur fakat bir süre sonra Sertel gazeteden ayrılmış ve mülkiyet Yunus Nadi'ye geçmiştir. Galatasaray Lisesi ve Hukuk Fakültesi'ni bitiren Yunus Nadi, İttihat ve Terakki Partisinin son yıllarında, İstanbul'da Yenigün gazetesini çıkarmış, Milli Mücadele zamanında ise gazeteyi Ankara'ya taşımıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle İstanbul basınının muhalefetine karşı tekrar İstanbul'a taşınmış ve adını Cumhuriyet olarak değiştirmiştir. Yunus Nadi aynı zamanda milletvekilliği görevini de devam ettirmektedir. Gazetenin yazar kadrosunda Abidin Daver, Vedat Nedim Tör, Muharrem Feyzi Togay, Nadir Nadi gibi isimler yer almaktadır. Yunus Nadi'nin oğlu olan Nadir Nadi 1935'te gazetede Avrupa muhabiri olarak göreve başlamış ve daha sonra köşe yazarlığı yapmıştır. Abidin Daver ise Galatasaray Lisesi ve Sanayi-i Nefise Mektebini bitirmiş, Cumhuriyet'te "*Hem Nalına Hem Mihına*" köşesini yazmaya başlamıştır¹⁰².

Dönemin diğer önemli bir gazetesi 1920'nin ilk günlerinde Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye adıyla çıkmaya başlayan ve 1934'de *Ulus* adını alan gazetedir. Falih Rıfkı Atay'ın 1922'den itibaren yönetimini yaptığı gazete CHP'nin görüşlerini yansıtmaktadır. Yazar kadrosunda; Ahmet Şükrü Esmer, Burhan Asaf Belge, Yaşar Nabi, Necip Ali Küçüka gibi isimler bulunmaktadır¹⁰³.

---

¹⁰¹ Selim Deringil, *Denge Oyunu/II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s.11.

¹⁰² Topuz, a.g.e., s.113,162-163,170-172.

¹⁰³ A.g.e., s.164.

Dönemin muhalif gazetesi diyebileceğimiz gazete *Tan* gazetesidir. İş Bankası mülkiyetindeki Tan gazetesi zarar ettiği gerekçesiyle satılmak istenince 1936'da Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel ve Halit Lütfi Dördüncü tarafından satın alınıp yayınlanmaya başlamıştır. 1938'de anlaşmazlık nedeniyle Yalman gazeteden ayrılınca Serteller gazetenin mülkiyetine sahip olmuşlardır. Gazetenin kadrosunda Mümtaz Faik Fenik, Ömer Rıza Doğrul, Refik Halit Karay'da bulunmaktadır¹⁰⁴.

Akşam gazetesi, Necmeddin Sadak, Kazım Şinasi Dersan, Ali Naci Karacan ve Falih Rıfkı Atay tarafından 20 Eylül 1918'de çıkartılmaya başlanmıştır¹⁰⁵.

Tasvir-i Efkâr ilk kez 1862'de Şinasi tarafından çıkarılmaya başlanmış, 1908'de ise Ebüzziya Tevfik'in mülkiyetine geçmiştir. 1913'te Ebüzziya Tevfik'in oğulları gazeteyi Tevhid-i Efkâr adıyla çıkarmaya devam etmişler, Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatıldıktan sonra 1940'ta Tevfik'in torunu tarafından tekrar Tasvir-i Efkâr'ı çıkarılmaya başlanmış ve 30 Mart 1945'te Tasvir adını almıştır. Bu gazetenin II. Dünya savaşı yıllarındaki kadrosunda Peyami Safa, Selim Sabit, Necdet Baytok, Orhan Seyfi Orhun ve Kamuran Çelebi bulunmaktadır¹⁰⁶.

İkinci Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından yayın hayatına başlayan *Tanin*'in sahibi ve Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Takrir-i Sükûn Kanunu'yla 1925'te kapatılan gazete, yine Yalçın tarafından 1943'te tekrar çıkarılmaya başlanmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın'ın başyazarlığını yaptığı diğer bir gazete ise 1938'de çıkmaya başlayan *Yeni Sabah*'tır¹⁰⁷.

---

¹⁰⁴ A.g.e., 163-164.

¹⁰⁵ A.g.e., s.99.

¹⁰⁶ A.g.e., s.164.

¹⁰⁷ A.g.e., s.166.

B- TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ

Almanya, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayileşmeyi kendisine hedef olarak benimsemiş ve bu konuda ilerleme kaydetmişti. Osmanlı İmparatorluğu ise o yıllarda Düyun-u Umumiye'nin ardından büyük oranda yabancı sermayenin istilasına uğramıştı. Bu tarihlerden itibaren Almanya Türklere yakın davranarak birçok imtiyaz sağlamayı planlamıştı. 1906 yılında Duetche-Orient Bank bunun ilk göstergelerindendir. Özellikle Almanya'daki artan petrol ihtiyacı Almanları giderek Osmanlı'ya daha yakın hale getirmiştir. Özellikle II. Abdulhamit döneminde hem eğitim hem de askeri alanda uzmanlar Almanya'dan getirtilmiştir. Bağdat-Basra demiryolu hattı projesi de bu yakınlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bütün bu yakınlaşmalar I. Dünya Savaşı'nda da aynı tarafta yer almaları ile sonuçlanmıştır¹⁰⁸.

1- II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ

Nazi Partisi Almanya'da iktidar oluncaya kadar Türkiye ile Almanya, I. Dünya savaşıdan sonra kendi iç ve dış meseleleriyle uğraştıkları için birbirleriyle pek ilişki kurmamışlardır¹⁰⁹. Türkiye'ye göre Almanya Sevr'i imzalamış fakat Lozan Antlaşmasını imzalayamamış bir devlettir ve bu sebeple Almanların Versay'a karşı olan davranışları haklı olarak görülmüş ve Almanya'ya karşı siyasi bir sempati de beslenmiştir¹¹⁰.

Bu dönemde Türk-Alman ilişkilerinde siyasetten çok ekonomi belirleyici rol oynamaktadır. 1920 ile 1930 yılları arasında kurulan pek çok Türk şirketine Alman sermayesi bulunmaktaydı. Bu şirketlerden, Elektrik-Radyo(Siemens), Ankara Elektrik,

¹⁰⁸ Serdar Okay, *Almanya'da Nazizm'in Türk Basınına Yansıması(1939-1945)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir,2004, s.14-15.

¹⁰⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.351.

¹¹⁰ Cemil Koçak, *İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Almanya*, http://www.obarsiv.com/pdf/cemil_kocak_ikidunya.pdf, s.3, E.T.: 12.12.2014.

Ergani Bakır T.A.Ş., Türk- Alman Teşebbüsleri İktisadiye A.Ş... en önemli olanlardı¹¹¹.

Almanya ile Türkiye'nin bu yakınlaşması Türk basınına da yansımaktadır. Özellikle bu dönemde 1928'den beri Almanya'da iktidara gelmek için büyük faaliyetler gösteren Hitler ve Nazizm ideolojisi ile ilgili haberler ilk defa Türk basınına yansımaya başlamıştır. Almanya'da Nazi diktasının kuruluşu ve iktidara gelişini, Avrupa'daki siyasi ve ekonomik durumu Cumhuriyet Gazetesi yakından takip etmiştir. Bu gazetedeki "*Hitler Kim*" başlıklı yazı da Nadir Nadi "*Bu gün milyonlarca insanı peşinden sürüklüyor. Ona tapanlar bile var*" diyerek Hitler ile ilgili fikirleri beyan etmiştir¹¹².

Türk-Alman yakınlığı 3 Mart 1924'te dostluk antlaşması şekline dönüşse de 1928'den itibaren Türkiye Almanya'ya karşı olan politikasını değiştirmiştir. Bu değişim de temel sebep Almanya'nın İtalya'ya yakınlaşarak yayılmacı bir politika izlemiş olmasıdır. Ayrıca bu değişim de bir diğer önemli sebep de Türkiye'nin büyük miktarda hammadde ihraç etmesine karşılık ithal ettiği maddelere yüksek fiyat ödemesidir¹¹³.

Adolf Hitler'in 1933 yılında iktidara geldikten sonra izlemeye başladığı dış politika Batı'da ve Sovyetler Birliği'nde büyük kuşku yarattı. Birlikte, uzun bir süre Türkiye'yi korkutmamıştır¹¹⁴. Türkiye, bir kurtuluş savaşı vererek Birinci Dünya Savaşını kazananlara Lozan Antlaşmasını kabul ettirdiği ve kendisine dayatılan bir barış antlaşmasının siyasal ve psikolojik yükünü taşımadığı için Revizyonist olması için ortada bir sebep yoktur¹¹⁵. Bu nedenle iki dünya savaşı arasındaki dönemde Türk dış politikasının temel amaçlarından biri, Lozan Antlaşması ile oluşan statükonun devam ettirilmesi yönündedir ve bu amaçla Türkiye, Avrupa'da savaş sonrası oluşan dengeyi sürdürmeye çalışan devletlerin çabalarına katkıda bulunmuştur. Bundan yola çıkarak Türkiye'nin Lozan Antlaşması'ndan sonra hem komşu devletler hem de Balkan

¹¹¹ Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri*, TTK, Ankara, 1991, s. 56.

¹¹² Nadir Nadi, "Hitler Kim", *Cumhuriyet*, 26-31.07.1932.

¹¹³ Adnan Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)*, Genelkurmay yay., Ankara, 1993, s.70.

¹¹⁴ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)-İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s.28.

¹¹⁵ Tekeli, A.g.e., s.44-45.

ve Ortadoğu devletleri ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmasının sebebi olarak statükonun kabulünün sürdürülmesini amaçladığı söylenebilir. Bu anlamda Lozan sonrası Türk dış politikasının temel isteği, milletlerarası ilişkilerde var olan problemleri barışçı yollardan çözümlmek ve aynı zamanda Türkiye'ye yönelebilecek herhangi bir saldırıya karşı Türkiye'nin etrafında ortak bir güvenlik sistemi oluşturmaktır¹¹⁶.

Bununla beraber Hitler'in iktidara gelmesiyle Türkiye'nin ekonomik kalkınma hareketine girişmesiyle aynı zamana rastlamaktadır. Hitler'in 1933'te iktidara gelmesinden sonra, Almanya, Türkiye'nin ekonomik kalkınma hareketine katkıda bulunmuş ve bu dönemde dış finansman kaynaklarına büyük gereksinme duyan Türkiye'de Almanya ile sıkı bir ekonomik işbirliğine girmekte bir sakınca görmemiştir. Ancak 1936 yılından itibaren, Almanya, Türkiye üzerindeki ekonomik nüfuzunu kullanarak, Türk-İngiliz ve Türk- Sovyet ilişkilerini bozmaya ve Türkiye'yi revizyonist gruba çekmeye çalışmıştır¹¹⁷.

Türk- Alman dostluğunu sağlamada bizzat Adolf Hitler'in de çaba sarf ettiği görülmektedir. 1933 Temmuz'unda Adolf Hitler, TBMM Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Siirt Milletvekili Mahmut Bey'e "*Mustafa Kemal önderliğinde yürütülen Türk bağımsızlık Savaşı'nın kendisini ve Alman devrimini aydınlatan bir örnek olduğunu*" söylemiştir¹¹⁸.

Bütün bu yakınlaşma çabaları içinde Almanların en başarılı olduğu yol belki de basındır. Önce 1935 yılından itibaren Türk basın heyetlerini davet eden Alman rejimi, sanayisi ve halkı üzerinde abartılı propagandalar yapan ve Türk gazetecilerini etkileyen Nazi politikacıları ve Hitler, sistematik biçimde Alman basınında Türkiye'yi, Türk Devrimi'ni, Atatürk'ü öven yazılar yazdırmıştır¹¹⁹.

Genel olarak bakıldığında Türkiye ile Almanya arasında ilişkiler Naziler iktidara gelene kadar oldukça düzgündür. Fakat bu durum Nazilerin iktidara gelmesinden savaşın çıktığı 1939'a kadar geçen dönemde büyük oranda değişecektir. Türkiye

---

¹¹⁶ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 29, Yıl: 2010/2, s.254.

¹¹⁷ Tuncer, *a.g.e.*, s.29-30.

¹¹⁸ Özgüldür, *a.g.e.*, s.73.

¹¹⁹ Özgüldür, *a.g.e.*, s.74.

Almanya'daki Nasyonal Sosyalistlerin Versay politikasını haklı görmekle birlikte uygulama sistemlerini doğru bulmamaktadır, özellikle zora başvurmaları Türkiye açısından kabul edilemez ve tedirgin edicidir. Fakat Türkiye Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve daha sonra Hatay sorununda Lozan'ı yeniden düzenlerken en büyük dayanak olarak Uluslararası Hukuk'u göstermiş ve revizyonu da bu çerçevede yapmışlardır. Oysa Almanya uluslararası hukuku, İngilizlerin ve Fransızların hukuku olarak görmekte ve ciddiye almamakta ve buna göre bir tavır sergilemektedir. Türkiye bu durumdan dehşete kapılmaktadır çünkü Almanya'nın bu yayılmacı ve saldırgan tavrını kendi güvenliği için son derece tehditkâr olarak değerlendirmektedir¹²⁰. Buna rağmen Tevfik Rüştü Aras, Türkiye'nin Hatay'ı anavatana bağlamasıyla Almanya'nın Avusturya ilhakını benzetmeyi sevmektedir¹²¹.

Almanya Versay'ın zincirlerinden hızla kurtulmaya başlayınca Alman-İtalyan ittifakı, kuracakları yenedünya düzeni gereği Türkiye'nin kendi yanlarında olmak doğrultusunda bir karar alması gerektiğini öngörmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin Balkan Pakti'nı imzalayarak kendini İtalya'ya karşı koruma altına almaya çalışması Almanya tarafından hoş karşılanmamıştır¹²².

Dolayısıyla Hitler'in iktidara gelişiyle birlikte iki ülke arasında doğan ilk anlaşmazlık, Türkiye'nin oluşumunda önemli rol üstlendiği 1934'teki Balkan Pakti konusunda olmuştur. Çünkü Almanya, Balkanları kendi nüfuz alanı olarak gördüğünden, İngiltere ve Fransa'ya yaklaşan Türkiye'nin bu paktla bölgede etkinlik kurmasını istememiştir¹²³. Buna karşın Türkiye ilk başlarda ihtiyatlı davranmış ve Versay'da yasaklanmasına rağmen Almanya'nın zorunlu askerlik hizmetini yeniden yürürlüğe koymasına tepki vermemiştir. Ayrıca Almanya Ren bölgesine yeniden askerlerini koyunca Türkiye sadece Milletler Cemiyeti'nin Almanya'yı kınama kararına katılmakla yetinmiş ve büyük ve aktif bir çaba göstermemiştir¹²⁴.

---

¹²⁰ Koçak, *İki Dünya Sav.*, s.5.

¹²¹ Arcayürek, *a.g.e.*, s.45.

¹²² Koçak, *İki Dünya Sav.*, s.5.

¹²³ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s.124-127.

¹²⁴ Koçak, *İki Dünya Sav.*, s.5.

Almanya için diğerk bir rahatsızlık konusu, Türkiye'nin İngiltere ile anlaşarak Montrö Sözleşmesi'ni değıştirmesidir. Bu yüzden Almanya, 26 Şubat 1937'de Türkiye'ye verdiği notayla, Boğazlardan Sovyet savaş gemilerinin Akdeniz'e çıkışına izin vermemesi gerektiğini bildirmiştir. Bu notaya karşın Türkiye, verdiği notayla Almanya'nın Montrö Sözleşmesi'ne taraf olmadığı ve Akdeniz'de sahili bulunmadığı için Boğazlar rejimine müdahale hakkı olmadığını belirtmiştir¹²⁵.

1937 yılında Türk-Alman ilişkileri soğumaya başlamıştır. Bu yıl boyunca Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras'ın çeşitli Avrupa başkentlerini ziyaretleri, Balkan ülkelerini bir arada tutma çabaları ve Sadabat Paktı'nın imzası, Türkiye'nin giderek belirginleşen Nazi Almanya'sı tehdidine karşı duyduğu kaygının göstergeleri olmuştur¹²⁶. Bütün bunlara rağmen Türkiye ile Almanya'nın özellikle ticari ilişkilerini birdenbire kesmesi mümkün değildir. Buna bağlı olarak Alman Ticaret Bakanı Funk Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Temmuz 1938'de Almanya ile Türkiye arasında 150 milyon marklık bir kredi anlaşması imzalanmıştır. Almanya Türkiye'yi sadece ekonomik nüfuzu altına almaya çalışmamış, aynı zamanda kültür propagandası da yapmıştır. Almanya'nın bu davranışlarının amacı Türkiye'yi batılılardan ayırmak ve Berlin-Roma mihverine çekmektir. Türkiye sayesinde Almanya hem Sovyetlere karşı Boğazlarda ve Anadolu'da üstün bir duruma geçecek hem de İngiliz ve Fransız sömürgelerinin yoğun olarak bulunduğu Ortadoğu'ya daha kolay nüfuz edecektir. Fakat İtalyan tehlikesinin Türkiye'nin başlıca endişe kaynaklarından biri olması dolayısıyla Almanya Türkiye için öngördüğü politikada başarılı olamamıştır. Nitekim İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi sonrasında Türkiye 1939 ilkbaharında batılılara kesin olarak bağlanacaktır. Öte yandan Almanya'nın "Bir millet, bir devlet" politikası sonucunda Avusturya'yı ve Südetler'i eline geçirmesi ve kendisini Versay'ın zincirlerinden kurtarması, birincisi Misak-ı Milli'ye, ikincisi ise Serv anlaşmasına benzemesinden dolayı Türkiye tarafından anlayışla karşılanmıştır. Fakat Almanya'nın hayat sahası politikası sonucu Mart 1939'da bütün Çekoslovakya'yı ele geçirmesi ve doğuya doğru yayılma tehlikesi Türkiye'yi endişelendirmiş ve Balkanlara doğru yönelen ve yayılan İtalyan ve Alman

¹²⁵ Gönübol- Sar, *a.g.e.*, s.124-127.

¹²⁶ Tuncer, *a.g.e.*, s.30.

tehlikelerinin varlığı Türkiye'nin batılıların yanında yer alma kararını kesinleştirmiştir¹²⁷.

Türkiye'nin giderek batılılara yakınlaştığı bu dönemde Almanya, Ankara büyükelçiliğine Almanya'nın en kuvvetli diplomatı olan eski başbakanlardan Franz von Papen'i tayin etmiştir. Almanya'nın bunu yapmasının amacı, Türkiye'nin İngiltere cephesine katılmasını engelleme isteğidir¹²⁸. Von Papen Türkiye'ye atanmak için uygun bir isimdir. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye Cephesi'nde bulunmuş ve Türk yönetici kadrosuyla silah arkadaşlığı yapmıştır¹²⁹. Ankara'ya gelince hemen çalışmaya başlayan Papen Türkiye'ye gelince, İnönü, Saraçoğlu ve Numan Menemencioğlu ile görüşmüş ve bu görüşmelerden Ankara'nın İtalya'nın tehdit dolu davranışlarından rahatsız olduğunu tespit edince Türkiye'nin daha fazla İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşmasını engellemek amacıyla İtalya'dan Türkiye'nin toprak bütünlüğü konusunda güvence istemiştir. Fakat çalışmaları başarıya ulaşamamıştır¹³⁰.

2- II. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ

İkinci Dünya Savaşı, 1 Eylül 1939'da Almanların Polonya'ya saldırısıyla başlamıştır. Türkiye savaş öncesinde yalnız ve müttefiksizdir. Gerçi 12 Mayıs 1939'da Türk-İngiliz ve 23 Haziran'da Türk-Fransız dostluk deklarasyonları açıklanarak Türkiye'nin batı eğilimi ilan edilmiş, ama bu deklarasyonlar, henüz birer ittifak antlaşmasına varmamıştır. Nitekim Türkiye'yi Batı savunma sistemine bağlayan Üçlü İttifak, Ankara'da ancak 19 Ekim 1939'da imzalanmıştır¹³¹.

Türkiye'de dış politikanın yeniden gözden geçirildiği bu dönemde iktidarda bulunanlar yakın tarihteki önemli gelişmeleri yaşayan kesimdir. Bu kesimin tarihsel birikimini; İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin

---

¹²⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.353.

¹²⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.356.

¹²⁹ Tekeli, *a.g.e.*, s.70.

¹³⁰ Gönlübol-Sar, *a.g.e.*, s.124-127; Oran, *a.g.e.*, s.300-307; Tekeli, *a.g.e.*, s.71.

¹³¹ Aydemir, *a.g.e.*, s.142.

kuruluş dönemleri oluşturmaktadır. Bu birikim ve geçmişten gelen deneyimler bu kesimin dış politika ile ilgili verecekleri kararlar üzerinde büyük bir etki gösterecektir¹³². Cumhurbaşkanı ve Milli Şef olarak geniş yetki sahibi olmasından kısa bir süre sonra İsmet İnönü, II. Dünya Savaşı dolayısıyla Türkiye'nin etrafının bir ateş çemberi ile çevrildiğini görmüştür¹³³. İnönü, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk dış politikasını yönlendirirken, her zaman ölçülü davranmaya özen göstermiştir. İnönü, savaş yıllarında aldığı titiz dış politika kararları dolayısıyla, Türkiye'nin büyük bir yıkımdan kurtulduğunu düşünmektedir. İnönü, Türkiye'nin, savaşta tarafsızlık politikası izlemesini yeğlemiş ve her an değişen savaş koşullarını dikkatli bir biçimde izleyerek, ülkenin savaşa aktif olarak katılıp katılmama kararını bizzat kendisine saklı tutmuştur¹³⁴.

Savaşın başlamasının ardından Başbakan bulunan Refik Saydam mecliste yaptığı konuşma da Almanya ile aramızda doğrudan doğruya siyasi bir ihtilafın olmadığına altını çizmiştir ve savaş dışı olduğumuzda belirtmiştir¹³⁵.

II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin durumu, stratejik konumunun önemi dolayısıyla, hem Müttefiklerin, hem de Mihverin Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için çaba harcamaları ve bu konuda Türkiye üzerinde yaptıkları baskıdan oluşmaktadır. Buna karşılık Türkiye gerek kendini savaşın dışında tutmaya çalışmış gerekse ülkeyi savaşın yıkıntılarından korumaya çabalamıştır¹³⁶.

Savaşın patlamasından üç ay sonra, Aralık 1939'da, Nazilerin hızını kesmek mümkün görünmemektedir. Gerek Rusya, gerek Almanya Türkiye'ye ağır baskı yapmakta ve her ikisi de Türklerin kendilerine katılması halinde, geçmişte kendi hâkimiyetindeki Arap ülkeleri de dâhil, tüm Ortadoğu'yu vaat etmektedirler¹³⁷.

---

¹³² Deringil, *a.g.e.*, s.57.

¹³³ Necdet Ekinci, *İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları*, Genel Türk Tarihi, Ankara, C:9, 2002, s.646.

¹³⁴ Tuncer, *a.g.e.*, s.37.

¹³⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 5, Devre VI, Otuz Dokuzuncu İnikad, 11.09.1939, s.3.

¹³⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.407.

¹³⁷ Arnold Reisman, *Nazizmden Kaçanlar Ve Atatürk'ün Vizyonu*, Türkiye İş Bankası-Kültür Yay., İstanbul, 2011, s.341.

Türk-Alman ilişkilerindeki gerginliğin hızla artması İnönü'yü kaygılandırmaktadır. 16 Kasım'da Dışişleri Bakanı Saraçoğlu ile Alman Büyükelçisi Von Papen bir görüşme yapmış ve burada Saraçoğlu, Batılıların Türkiye'ye baskı yaptıklarından dert yandığı gibi Türk-Alman ekonomik ilişkilerinin düzeltilmesini istediklerini söylemiştir. Almanya'nın savaş endüstrisi için krom madeninin ne denli önemli olduğunun Türkiye oldukça bilincindedir. Buna karşılık İngiltere, Almanya'ya krom vermemesi için, Türkiye'ye baskı yapmaktadır. Bu baskının sonucunda Türkiye'nin Almanya'ya krom vermekten çekiniyor olması, iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin düzelmesini ve yeni bir ticaret anlaşmasının imzalanmasını engellemektedir. Ancak, Alman Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'yi baskı altında tutmanın yanlış olacağı, Almanya'nın bu tutumunu Türkiye'yi İngiltere'ye daha çok bağlayacağı görüşündedir¹³⁸. Fransa ve bilhassa İngiltere, silah sevkiyatı ve kredi vaatleriyle Türkiye'yi Almanya'ya olan ekonomik bağımlılığından kurtarmaya çalıştılsa da, Almanya 1940'lı yılların sonuna kadar Türkiye'nin ticari ilişkiler yürüttüğü en önemli devlet olmayı sürdürmüştür¹³⁹.

Savaş başladıktan sonra Haziran 1941 kadar Almanya hızla, birçok cephede başarılar kazanmıştır. Almanlar, Fransa'yı kısa sürede savaş dışı bırakınca Türkiye'de İngiliz-Fransız ittifakının aceleye getirildiği yolunda eleştiriler olmuş ve Almanya ile anlaşmanın yolları aranmaya başlanmıştır. 1941 yılı ortasında Türkiye kuşatılmış durumdadır, çünkü Mihver kuvvetleri Balkanları işgal etmiş, Alman kuvvetleri Bulgaristan sınırına yerleşmiş, Rus- Alman ilişkileri yeniden dostça bir havaya girmiştir. Bu açıdan Türkiye'nin durumu kuşku vericidir¹⁴⁰. Bu dönem Türkiye bakımından İkinci Dünya Savaşı'nın en gerilimli günlerini oluşturur. Çünkü Almanya'nın Bulgaristan'a saldırdıktan sonra Türkiye'ye yönelme ihtimali vardır. Tam bu günlerde Hitler, İnönü'yü rahatlatacak bir mektup göndermiş ve Türkiye'ye teminat vermiştir. İnönü'de Hitler'e verdiği cevabında Türkiye'nin ittifaklarına sadık kalarak savunma önlemleri almakla beraber Almanya ile çatışmamak için elinden geleni

¹³⁸ Tuncer, *a.g.e.*, s.63-64.

¹³⁹ Corry Guttstadt, *Türkiye, Yahudiler ve Holokost*, İletişim Yay. ,İstanbul, 2012 .,s.117.

¹⁴⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul,2001,s.111.

yaptığını, Almanya'nın da aynı samimiyetle davranması durumunda çatışmanın önüne geçileceğini belirtmiştir¹⁴¹.

Alman tehdidinin giderek arttığı bu dönemde İngiltere, Almanya ve Sovyetlerin birleşerek Türkiye'ye saldıracağı ve Polonya'daki gibi Türkiye'nin paylaşılacağını ileri sürmektedir fakat Almanya, yukarıda belirtildiği gibi Türkiye'ye güvence vermiştir. Mihver devletler tarafından kuşatılan Türkiye daha ihtiyatlı davranmaya çalışmış ve her iki tarafa da aynı mesafede durmuştur. Türkiye, İngiltere ve Fransa ile bir ittifak antlaşması imzaladıktan sonra İngiltere'ye, Almanya ile ticaret antlaşması yapması gerektiğini kabul ettirmiş ve Almanya ile ilişkilerini geliştirmiştir. Bu arada Türkiye'nin Balkanlar'daki Mihver Devletlerine İngiltere'nin bütün baskılarına rağmen saldırmaması Türk-Alman ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur¹⁴².

Mart ayındaki Hitler-İnönü mektuplaşması sonucunda zemini hazırlanan Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması 18 Haziran 1941'de imzalanmış ve bu antlaşma TBMM tarafından 25 Haziran 1941'de onaylanmıştır. Şükrü Saraçoğlu savaşın bitimine doğru mecliste yaptığı bir konuşmasında bu antlaşmayı imzalama sürecini şu sözlerle anlatmıştır: “ *Balkanlarda taarruzun .... inkişafı esnasında üstümüze doğru sarkan tehlikenin ehemmiyetini müdrük olarak aldığımız karar şu oldu: Trakya'daki köprüleri uçurduk ve kendimizi müdafaaya karar verdik. Vaziyet bu merkezde iken Almanlar bize kendileriyle harp etmek tasavvurunda olup olmadığımızı sordular. Biz de cevaben kendilerine tarzı hareketimizi onların tavrı hareketlerine göre tanzim etmek kararında olduğumuzu bildirdik. Buna cevap olarak Alman'lar icabetmedikçe, bizimle harp etmeyeceklerini ve ordularına herhangi bir yanlış anlayışa meydan vermeyecek şekilde Türk Hududlarından uzak kalmaları için emir verdiklerini bildirdiler. Ve bunu müteakip bize bir ademi tecavüz misakının akdini teklif ettiler. Bu teklifi ve işin müteakip bütün safahatını müttefiklerimize haber vererek ve danışarak 18 Haziran 1941 tarihinde Alman- Türk muahedesini imzaladık.*”¹⁴³

¹⁴¹ Tekeli, a.g.e., s.448.

¹⁴² Yavuz Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri(1923-1945)*, Ankara,1993, s.143.

¹⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 13, Devre VII, Fevkalade İnikat, 02.08.1944, s.5.

O dönem Türkiye'yi oldukça rahatlatan bu antlaşma mizah dergilerine de yansımış ve karikatürlere konu olmuştur. Karikatür dergisinde yer alan karikatürde görüldüğü gibi antlaşmanın bal kadar tatlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Almanya'nın ağzına bir parmak bal çaldığı vurgusu da görülmektedir.

Bunun ardından 9 Ekim 1941'de Almanya'ya 90 bin ton krom satışını öngören bir anlaşma yapılmıştır. Türkiye-Almanya ilişkilerinin düzelmeye başlamasının ardından Almanya, 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırıp Sovyet Rusya'yı

¹⁴⁴ Karikatür, 26.06.1941.

işgale başlayınca Türkiye iyice rahatlamış ve “Polonya Sendromu” adı verilen ve Türkiye’nin o dönemdeki en büyük korkusu olan Almanya ile SSCB’nin ortak işgaline uğramaktan kurtarmıştır¹⁴⁵.

Almanların Rusya’ya saldırması, Türk-Alman ilişkilerine farklı bir boyut getirmiştir. Almanların Rusya’ya büyük taarruzu sırasında, Rus bozkırlarında yaşayan Türk halklarının bağımsızlığı gündeme gelince, eskiden beri süregelen Turan düşü tekrar alevlenmiştir. Esasen Türkiye’deki resmi Milliyetçilik anlayışı, ırkçı yaklaşımı reddetmektedir. Mussolini’nin temeli sayılan Gabriel d’Annunzio veya Hitler’in üstün ırk teorisi Türkiye’de kabul görmek bir yana tepki ile karşılanmıştır. Atatürk milliyetçiliği ırkçılığı reddeden bir yapıya sahiptir¹⁴⁶. Buna rağmen bazı siyasi çevrelerde Turancılığa ilgi artınca bu akım üst düzeye çıkmıştır. İnönü döneminde çıkarılan genel afarla Enver Paşa’nın ailesi, Almanya’da yaşayan meşhur Turancı Zeki Velidi Togan sürgünden dönmüşlerdir. Bu kişiler özellikle gençler, memurlar ve subaylar arasında Turancılık propagandası yapmaya başlayınca Almanlar, bu durumu fark ederek Turancı düşüncelerle ilgilenmeye başlamışlardır. Özellikle Almanya’nın Doğu uzmanları Turancılık konusuyla ilgili önemli raporlar hazırlamaya başlamıştır. Almanya, Turancılığı Sovyetleri yıkacak bir güç olarak görmektedir. Nitekim Nazizm üslubu içinde gelişen bu Turancılık propagandasına Alman gizli servisi büyük para yardımıyla bulunmakta, Türk hükümeti de bu duruma göz yummaktadır¹⁴⁷. Bu arada Turancılık ile ilgili pek çok dergi ve yayın hazırlanmaktadır. Turan düşüncesini vurgulayan dergilerin sayısı gün geçtikçe artmıştır. Özellikle 1943 yılı başlarında bu tür dergilerin sayısında oldukça büyük bir artış gözlenmektedir. Bu dergilerin çoğu çok kısa bir süre içinde kapatılmış olsa da vermek istedikleri mesajı halka ulaştıran bir propaganda aracı görevi görmektedirler. Bunlar içinde en meşhurları: “Orhon”, “Atsız”, “Bozkurt”, “Gökbörü”, “Tanrıdağ”, “Çınaraltı”, “Türk Yurdu”, “Millet”, “Bayrak”, “Kızıl Elma”dır¹⁴⁸. Turancı akım ile Türk-Alman ilişkileri arasında büyük ölçüde paralellik vardır. Turancı akım Türkiye’de durdurulduktan sonra Türkiye Almanya’ya krom sevkiyatını durdurmuş, bu arada Ankara adliye binasında Turancılık davasında olaylar meydana gelmiş ve bunlar

¹⁴⁵ Özçelik, a.g.m., s.259.

¹⁴⁶ Turhan Feyzioğlu, *Atatürk ve Milliyetçilik*, TTK, Ankara, 1987, s.45.

¹⁴⁷ Johannes Glasneck, *Türkiye’de Faşist Alman Propagandası*, İstanbul, 1978, s.204.

¹⁴⁸ Berkes, a.g.e., s.268.

basına yansımıştır. Yaklaşık üç ay sonra ise Almanya ile ilişkiler kesilmiştir. Böylece Turancı akımın Almanya ile ilişkisi koparılmıştır.

Almanya doğu cephesinde 1943 kış aylarında başarısızlıklar yaşamaya başlayınca Türkiye politikalarını da değiştirmeye başlamıştır. Almanya'nın bundan sonraki amacı Türkiye'yi kendi yanında savaşa dâhil etmek değil, Balkanların güney sınırını güvence altında tutabilmek için Türkiye'nin kendisine karşı Müttefiklerin yanında savaşa katılmasını engellemek ve tarafsızlığını sürdürmesini sağlamaktır. Bu amaçla da Müttefik baskısına karşı koyabilmesi için Türkiye'yi desteklemiştir. Bu durum Türk-Alman ilişkilerinde bir yakınlaşma sağlamış ve bunun sonucunda 18 Nisan 1943'te yeni bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sadece ticaretin gelişmesini sağlamamış, aynı zamanda 1943 yılı sonuna kadar Almanya'nın daha önce vaat ettiği silahları Türkiye'ye vermesini ve Türkiye'nin Almanya'ya ihraç ettiği krom miktarının yükseltmesini sağlamıştır¹⁴⁹.

Bu arada Türkiye ile Müttefiklerin arasının daha da açılmasına neden olan olaylardan biri, 5 Haziran 1944'te Boğazlardan Karadeniz'e bazı Alman savaş gemilerinin geçmesidir. Bunun üzerine, Ankara, Alman Hükümeti'ni resmen protesto etmiş ve bundan böyle tüm Alman gemilerinin Boğazlardan geçerken sıkıca aranmasına karar vermiştir. Türkiye'nin bu politika değişikliğinde, savaşta artık Müttefiklerin ağır basmaya başlamasının ve Almanya'nın gerilemesinin de önemli rolü olmuştur¹⁵⁰. Bu durum Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun istifasına sebep olmuştur.

13 Haziran 1944'de İngiltere ve ABD, Türkiye'den Almanya ile tüm ekonomik ve siyasi ilişkilerini kesmesini istemiştir. Türkiye İngiltere'nin bu teklifini; Almanya'nın Balkanlar'da saldırgan bir gücü kalmadığını, buna rağmen bir saldırı ihtimali doğarsa yardım edeceklerini, Türkiye ekonomik ilişkileri kesip Alman personeli ülkesinden çıkarırsa, Türkiye'yi ekonomik ve siyasi açıdan destekleyeceklerini bildirmesine rağmen reddetmiştir. Çünkü Türkiye, ilişkilerini kestiği takdirde Almanya'nın saldıracağından çekinmektedir. Temmuz sonunda İngiltere Türkiye'yi son kez uyarınca Türk hükümeti, müttefikleri ile bozulmakta olan ilişkilerini

---

¹⁴⁹ Özçelik, *a.g.m.*, s.263.

¹⁵⁰ Tuncer, *a.g.e.*, s.150.

düzeltilmek amacıyla, Almanya ile ilişkilerin kesilmesini uygun olduğunu düşünmüş ve 1 Ağustos 1944'de TBMM olağanüstü toplantıya çağırmıştır. 2 Ağustos'taki olağanüstü toplantıda TBMM, Almanya ile ilişkilerin kesilmesine karar vermiştir¹⁵¹. Böylece, 1939 yılından beri çok yoğun olarak yaşanan Türk-Alman ilişkileri tamamen kesilmiştir. 23 Şubat 1945'te ise TBMM, Almanya'ya savaş ilan etmiştir¹⁵².

Savaş dönemindeki ilişkiler, Türk-Alman ilişkilerinin en yoğun ve önemli devrelerinden birisidir. 1933-1939 döneminde Türk ekonomisinde belirgin bir bağımlılık yaratan, Türk dış ticaretinde, en çok pay sahibi ülke konumundaki Almanya, 1939-1945 döneminde bu durumundan yararlanmak istemiştir. Almanya 1939 yılında Türkiye'yi ekonomik konumundan, siyasi yatırımlarından ötürü, kolayca yanına çekebileceğinden emin görünmektedir. Fakat Türkiye, bedeli ve sonucu ne olursa olsun, Almanya ile siyasi ve askeri ittifaklar kurarak, yeni bir savaş macerasına atılmak istememiştir. Üstelik 1939'da Türkiye, I. Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi çok da fazla siyasal yalnızlık çekmiyordu. Nitekim II. Dünya Savaşı boyunca, Almanya'nın ekonomik siyasi askeri boyuttaki baskı tehdit ve zorlamalarına rağmen, ekonomik ittifaklar çerçevesinde sürdürdüğü ilişkilerini, askeri ittifaklar şekline asla dönüştürmemiştir. Ekonomik boyutta ilişkilerini geliştirirken de, müttefikleri ile hem siyasal hem ekonomik hem de askeri boyutta ilişkilerini devam ettirebilmiştir. 1939-1944 yılları arasında Türkiye uyguladığı ince diplomasi sonucunda farklı ittifak gruplarında yer almalarına rağmen Almanya ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini dengeli ve ölçülü bir şekilde sürdürmüştür.

---

¹⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 13, Devre VII, Fevkalade İnikat, 02.08.1944.

¹⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, , Cilt 3, Devre VII, Olağanüstü İnikat, 23.02.1945.

II- HİTLER VE SAVAŞA GİDEN YOL

A- HİTLER VE YAŞAMI

1- HİTLERİN ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ VE DÜŞÜN DÜNYASINI ETKİLEYEN OLAYLAR

Alman milletinin kaderine ve yaşadığı çağa damgasına vuran bir diktatör, bilinmezlikler arasından bir parlak ışık halinde belirmiş ve kısa süre sonra yine geldiği gibi yokluklar karanlığına dalıp kaybolmuştu. Kendine özgü düşünceleri, kendine özgü hareketleri vardı. Söylemek istediklerini gayet çarpıcı sözlerle anlatmasını ve toplum önünde güzel konuşmasını biliyordu. Halkı peşine takıp sürükleme yeteneğine sahip olan bu gözü kara halk adamı kimdi, nereden geliyor nereye gidiyordu? Daha doğrusu ne yapmak istiyordu?¹⁵³

Hitler, kendi deyimiyle kan itibariyle Bavyalı fakat siyaset bakımından Avusturyalı olan Braunau am Inn’de dünyaya gelmiştir¹⁵⁴. Doğduğu yerin Avusturya-Almanya sınırında olması Hitler’i etkilemiştir. Hitler, daha çocuk sayılacak bir yaşta, Almanca konuşan iki ulus arasında sınır bulunmaması ve her ikisinin de aynı Alman İmparatorluğuna bağlı olması düşüncesine saplanmıştır. Bu fikir onda o kadar kuvvetli ve devamlı olmuştur ki otuz beş yaşında, bir Alman hapishanesinde, ileride Nazi imparatorluğunun kılavuzu olacak kitabı dikte ederken, doğduğu yerin sembolik önemini belirtmek gereğini duymuştur¹⁵⁵. Kavgam ’da bu durumu şu şekilde belirtir:

*“Mutlu bir kader beni, birbirleriyle yeniden kaynaşmaları için her türlü araca başvurmamızı yaşamımızın biricik amacı kılan, iki Alman devletinin tam da sınırları üzerinde bir kasaba olan Braunau am Inn’de dünyaya getirdi. İşte doğduğum memleketin bu durumu bana böyle büyük bir görevin sembolü gibi görünür.”*¹⁵⁶

¹⁵³ İbrahim Artuç, *Hitler ve İkinci Dünya Harbinin Kaderi*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1984, s.8.

¹⁵⁴ Adolf Hitler, *Kavgam*, Gökçe yayınevi, Tarih yok, Ankara, s.10.

¹⁵⁵ William L. Shirer, *Nazi İmparatorluğu*, C:1, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1970, s.26.

¹⁵⁶ Hitler, *a.g.e*, s. 9.

Hitler'in babası Alois 1837'de Strones köyünde doğmuştur. Asıl adı Alois Schicklgruber olan Hitler'in babası, 1876 yılında ismini Alois Hitler olarak değiştirmiştir¹⁵⁷. Köylü bir aile de doğan Hitler'in babası ailede sosyal açıdan bir üst düzeye tırmanan ilk kişidir. 1855'de on sekiz yaşında iken Avusturya Maliye Bakanlığı'nda küçük de olsa bir iş bulmayı başarmıştır. Eğitimini bitirdikten sonra ve gerekli sınavları verdikten sonra 1861 yılında düşük rütbeli denetçi statüsüne ve 1864 yılında da gümrük hizmetinde bir göreve getirilmiş; 1870 yılında gümrük görevlisi olmuştur. Bir yıl sonra Braunau am Inn'e taşınmış ve 1875 yılında burada gümrük denetçiliği görevine getirilmiştir¹⁵⁸. Hitler'e göre babası göreve çok bağlı bir memurdur¹⁵⁹.

Hitler'in annesi olan Klara Pölzl, 1876 yılında on altı yaşındayken aile çiftliğinden ayrılarak Alois Hitler'in evinde ev işlerine bakmak üzere Braunau am Inn'e taşınmıştır. Klara, Alois'in ikinci kuşaktan kuzenidir. Çift, 7 Ocak 1885'de evlenmiştir¹⁶⁰. Evlenmeleri için kiliseden izin alınmıştı¹⁶¹. Çiftin Hitler'den önce iki çocuğu olmuş fakat biri 1887'de, diğeri Ocak 1888'de olmak üzere birkaç hafta ara ile ölmüştür. Tekrar hamile kalan Klara, 20 Nisan 1889 akşamı saat altı buçukta bir Paskalya günü Adolf Hitler'i doğurmuştur¹⁶². Hitler'e göre annesi ev işleriyle meşgul olan itina ve şefkatle çocuklarının üzerine titreyen bir kadındır¹⁶³.

Maddi koşullar açısından Hitler ailesi refah içinde yaşayan orta sınıf bir ailedir. Fakat mutlu ve uyumlu bir aile hayatı yoktur. Babası tipik bir taşra devlet memurudur – kendini beğenmiş, statüsünden dolayı kibirli, mizah duygusundan yoksun, ukalaca dakik, kendini göreve adanmış biridir.- İçinde bulunduğu toplulukta saygı görmektedir. Ne zaman parlayacağı belli olmayan aksi karakterini hem evde hem işte sergilemektedir. Alois evde otoriter, mütehakkim ve dediğim dedik bir koca; katı, mesafeli, buyurgan ve karşı çıkılmaz bir babadır. Adolf Hitler'in çocukluk yılları aşırı

---

¹⁵⁷ Ian Kershaw, *Hitler, 1889-1936: Hubris*, Cilt:1, İthaki Yayınları, İstanbul,2007,s.29.

¹⁵⁸ A.g.e., s.31.

¹⁵⁹ Hitler, a.g.e.,s.10.

¹⁶⁰ Kershaw,a.g.e., s.35.

¹⁶¹ William L. Shirer, a.g.e.,s.27.

¹⁶² Kershaw, a.g.e., s.36.

¹⁶³ Hitler,a.g.e.,s.10.

kaygılı bir annenin boğucu sevgisi ve disipliner bir babanın tehditkâr varlığıyla geçmiştir¹⁶⁴.

Hitler, Braunau ait çok fazla hatırası olmadığını belirtmiştir çünkü birkaç sene sonra babası İnn'den ayrılarak biraz daha aşağıda, Passau'da yeni bir memuriyete atanmıştır. Fakat burada da çok fazla kalmayan Alois Hitler buradan Linz'e dönmüş ve orada emekli olmuştur¹⁶⁵. Bu sırada altı yaşında olan Adolf, Linz kasabasından az uzakta, Fiselham köyünde 1895'te ilkokula girmiştir. Bu yılı izleyen dört beş yıl içinde babası Linz civarında köyden köye durmadan taşınmıştır. Oğlu on beş yaşına girdiği sırada baba yedi adres ve Adolf'da beş okul değiştirmiştir. Adolf iki yıl da Lambach'daki papaz manastırında okumuştur. O sırada babası manastır yakınlarında bir çiftlik satın almıştır. Sonunda emekli gümrük memuru Linz köylerinden Leonding'de işini yoluna koymuş ve aile orta halli bir evle bir bahçe sahibi olmuştur¹⁶⁶. Adolf Hitler, Linz'i memleketi olarak benimsemiştir. 1940'larda Linz'i Viyana'ya karşı bir kültür merkezi ve Tuna'nın en güzel şehri haline getirmekten sürekli söz etmektedir. Şehrin yeniden yapılanması için büyük paralar akıtacaktı. Son günlerini orada geçirmek ve orada gömülmek hep istediği bir şeydi¹⁶⁷.

Kavgam'da bu dönemi şu şekilde tarif etmiştir: “ Benim ilk kişisel görüşlerim bu dönemde oluştu. Savaşın içinde yaşayış, okuldan kaçmalar, büyük çocuklarla dostluk – ki çoğu zaman annemi çok üzerdi – beni hiç evde oturmaz bir hale soktu. Neye yeteneğim ve hevesim olduğunu nadiren düşünüyordum. Herhalde zevklerim beni babamın hayatına benzer bir hayata hiç sürüklemiyordu. Zannediyorum ki hatiplik yeteneğim o zamanlar arkadaşlarla yaptığım az çok kandırıcı konuşmalarla oluşmaya başladı. Ben kendi kendisini zor idare edebilen küçük bir lider olmuştum.”¹⁶⁸

Adolf Hitler, genellikle içine kapanık, durgun bir çocuktur. Ama daima yaşıtalarının oyun başı olmaya özen göstermiş ve oyunlarda hırçınlaşmıştır. Okumaktan daha çok kırlarda yalnız gezmekten ve hayal kurmaktan hoşlanmaktadır. Bir gün

---

¹⁶⁴ Kershaw, *a.g.e.*, s.36-37.

¹⁶⁵ Hitler, *a.g.e.*, s.10.

¹⁶⁶ William L. Shirer, *a.g.e.*, s.33.

¹⁶⁷ Kershaw, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁶⁸ Hitler, *a.g.e.*, s.11.

babasının arkadaşının kütüphanesinde bulduğu 1870 savaşlarına ait bir kitap çok hoşuna gitmiştir. Bu kitabı tekrar tekrar okumuş, bazı yorumlar yapmış ve sonuçlar çıkarmıştır. Kendisi daha sonraları “*Büyük zaferler ve büyük komutanlar, üzerimde eksilmeyen bir etki yaratmıştı. Bundan sonra her fırsat buldukça savaş ve askerlikle ilgili ne buldumsa okudum*” diye anlatacaktı¹⁶⁹.

Adolf Hitler, 1900’de ortaokula başlamıştı. Babası onun için daha modern bir eğitim veren bir ortaokul seçmişti. Fakat ilkokulda oldukça iyi olan dersleri ortaokulda en başından itibaren kötüydü¹⁷⁰. Derslerinin kötü olmasını Hitler, babasıyla arasındaki mücadeleye bağlamıştır. Babası tıpkı kendisi gibi memur olmasını istiyorsa da Hitler günün birinde bir kalem odasında oturup özgürlüğünü kaybedeceğini düşündükçe içinin bulandığını¹⁷¹ ifade etmektedir. Hayatının ilk mücadelesine böylece babasıyla giren Hitler babasının sert tutumuna karşı asla memur olmayı kabul etmemiş ve bunun bir tezahürü olarak ders çalışmayı bırakmıştır. Kavgam’da belirttiği üzere Adolf Hitler’in ergenlik çağı çok sıkıntılı geçmiştir. Linz’deki ortaokula başlaması ve babasıyla aralarında şiddetli sürtüşmelerin baş göstermesi, karakter gelişimindeki çok belirleyici bir evrenin başlangıcına işaret eder. İlkokul günlerindeki mutlu ve oyunbaz çocuk büyüyüp haylaz, küskün, isyankâr, asık suratlı, dik başlı ve amaçsız bir yeniyetme halini almıştır¹⁷².

Hitler’in okula ve –biri dışında- öğretmenlerine karşı kırıncı, olumsuz bir tavır içinde olduğuna şüphe yoktur. “Güçlü bir nefret duygusuyla” okulu bırakmış, sonrasında okulundan ve öğretmenlerinden beş para etmezler diye alayla bahsetmiştir. Bunun tek istisnası kendisine yalnızca iyi vermiş olmasına rağmen¹⁷³ tarih öğretmeni Dr. Leonard Pötsch’dür. Kavgam’da ondan, Alman tarihinden canlı anlatımlarla ve kahramanlık hikâyeleriyle tarih ilgisini ateşlediği, güçlü bir Alman milliyetçiliği ve

---

¹⁶⁹ Artuç, *a.g.e.*, s.9.

¹⁷⁰ Kershaw, *a.g.e.*, s.41.

¹⁷¹ Hitler, *a.g.e.*, s.13.

¹⁷² Kershaw, *a.g.e.*, s.43.

¹⁷³ William L. Shirer, *a.g.e.*, s.36.

Hasburg karşıtı duygular(okulda olduğu kadar Linz'in genelinde de yaygındı bu uyandırdığı için övgüyle söz etmektedir¹⁷⁴.

Hitler'in babası Alois, 3 Ocak 1903'te ansızın hayatını kaybedince Hitler'in geleceği üzerindeki irade savaşı son bulmuştur. Kendisi de Kavgam 'da *"benim için meslek sorunu beklediğimden çok çabuk bir zamanda halledilecektir."*¹⁷⁵ diyerek babasının ölümünden bahsetmiştir. Babasının ölümünden sonra annesi babasının vasiyeti gibi kabul ettiği Hitler'in meslek sahibi olma konusunu babası gibi ele almış fakat Hitler kesin olarak memur olmamaya karar vermiştir. Bu sıralarda ciğerlerinden rahatsızlanınca eğitimine bir yıl ara vermek durumunda kalmış, daha sonra tamamen okul yaşamını geride bırakmıştır. Bundan sonraki iki üç yılını hayatının en mutlu günleri saymaktadır¹⁷⁶. Hitler'e delikanlılığın bu son yıllarını mutlu gösteren şey çalışmak zorunda olmamasıdır. İstedığı gibi düşünmekte, hayal kurmakta, yanına aldığı arkadaşına dünyadaki bozukluğun nereden geldiğini ve nasıl düzeltilmesi gerektiğini anlatarak sokak sokak, kır kır dolaşmakta, günlerini böyle geçirmektedir. Akşamları eline bir kitap alıp okumuş ya da Linz'deki, Viyana'daki operanın parterinde, ayakta, Richard Wagner'in mistik eserlerini kendinden geçerek dinlemiştir¹⁷⁷. Hitler, bu dönemde annesini Viyana'ya gitmek için de ikna etmiş ve bu büyük şehirde iki ay geçirmiştir. Burada çocukluğundan beri hayal kurduğu, sanatçı olma yolundaki ilk adımları olacak olan Viyana Güzel Sanatlar Akademisine nasıl girebileceğini öğrenmiş ve bir yıl sonra,1907 Ekiminde tekrar Viyana'ya gelmiştir. Güzel Sanatlar Akademi sınavlarını kazanacağından oldukça emin olan Hitler olumsuz bir sonuç almıştır ve bu sonucun kendisini *"bir yıldırım gibi çarptığını"*¹⁷⁸ söylemiştir. Bu sırada zaten hasta olan annesi iyice kötüleşmiş ve Linz'e dönen Hitler, yorulmak bilmeden annesinin son günlerinde ona bakmıştır. Fakat 21 Aralık 1907'de Adolf Hitler'in annesi Klara Hitler hayata veda etmiştir. Annesinin doktoru Bloch *"birçok ölüm görmüş olmasına rağmen Adolf Hitler kadar kederden yıkılmış birini hiç görmemiştim"*¹⁷⁹ diyerek Hitler'in ruh

---

¹⁷⁴ Kershaw, *a.g.e.*, s.41.

¹⁷⁵ Hitler, *a.g.e.*, s.23.

¹⁷⁶ *A.g.e.*, s.24.

¹⁷⁷ William L. Shirer, *a.g.e.*, s.39.

¹⁷⁸ Hitler, *a.g.e.*, s.25.

¹⁷⁹ Kershaw, *a.g.e.*, s.48.

halini gözler önüne sermiştir. Akademiye girememesi ve annesinin ölümü, genç Hitler'in hayatına çifte darbe vuran bu iki olay, 1907'nin sonlarına doğru dört aydan kısa bir süre içinde gerçekleşmiştir. Kolay yoldan ünlü bir sanatçı olma hayalleri aniden sarsılmış; hemen hemen aynı zamanlarda, duygusal olarak bağlı olduğu yegâne insanı da kaybetmiştir. Büyük bir sanatçı olma düşü geride kalmıştır. Başka bir alternatif ise – mesela Linz'de sürekli bir işe girmek – açıkça tiksindirici bir düşüncedir¹⁸⁰.

Annesinin ölümünden sonra, birkaç yıl daha kalacağı Viyana'ya üçüncü kez geri dönmüştür. Bu zamanı Kavgam 'da şöyle anlatmaktadır: “ *Annemin vefatından sonra, üçüncü kez Viyana'ya geldiğim zaman, - bu kez uzun süre Viyana'da kalacaktım, azim ve karara sahiptim. Gururumu tekrar kazanmış, erişilecek hedefi kesin biçimde belirlemiştim. Mimar olmak istiyordum. Karşılaşılan zorluklar yenilmez, önünde baş eğilen zorluklardan değildi. Gözlerimin önünde köyün horlanan kunduracılığından memurluğa yükselmiş olan babamın hayali durduğu için bütün engelleri parçalamak istiyordum.* ”¹⁸¹

1908 ile 1913 arasında dört yıl süren Viyana günleri Hitler için büyük bir sefalet ve mahrumiyet dönemi olmuştur¹⁸². Bu dönemde tekrar Sanat Akademisinin sınavlarına katılmak için başvuru yapmıştır. Fakat gene kabul edilmeyince Hitler, okul müdürü ile görüşmüş ve resimden çok mimarlığa yeteneği olduğunu söylenmiştir. Bu sınavda da başarısız olmasının, önceki yıldan daha ağır bir darbe olduğu tahmin edilebilir¹⁸³. O yıllarda, hem amele olarak çalışmakta hem de mimarlık sınavlarına hazırlık nedeniyle kitaplar okumaktadır. Viyana sanayi mektebine yazılmış ve bir mimarın, sonra da nakkaşın yanında çalışmıştır¹⁸⁴. Hitler, ancak aç kaldığı zamanlarda çalışmaya yanaştığından zamanının çoğunu kahvelerde siyasi yazılar, gazeteler okumakla geçirmiş ya da evde birlikte kaldığı arkadaşlarına söylevler çekmiştir¹⁸⁵. Oldukça zor geçen bu yıllar için Kavgam 'da müteşekkir olduğunu yazmaktadır. “ *Beni*

---

¹⁸⁰ A.g.e.,s.49.

¹⁸¹ Hitler, a.g.e, s.26.

¹⁸² William L. Shirer, a.g.e., s.42.

¹⁸³ Walter C. Langer, *Ruhsal Çözümlemelerle Hitler Melek mi, Şeytan mı?*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990, s.105.

¹⁸⁴ Kürşat Polat, *Heil Hitler*, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul, 2009,s.13.

¹⁸⁵ Langer, a.g.e, s.109.

sertleştiren ve sert olmaya yönelten bu döneme müteşekkirim. Daha ziyade, beni kolay hayatın hiçliğinden kurtardığı, nazik bir düştən çok şımartılmış bir çocuğu çekip alarak ona endişe ve üzüntüyü yeni ana diye verdiği, onu sefalet ve sıkıntı dünyasına attığı ve bu yolla ileride uğurlarında savaşacağım kişileri bana tanıttığı için minnettarım.”¹⁸⁶

Belirttiği gibi bu dönem aynı zamanda Hitler’in karakterinin ve politik felsefesinin oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır. Siyasal çıraklık dönemi olarak adlandırdığı bu dönemde politik yazarları, Georges Sorel’i, Nietzsche’yi, Schopenhauer’i, tarihçileri, teknik eserleri bol bol okumuştur. Olağanüstü belleği sayesinde her konuda az da olsa bir fikir sahibi olmuştur. Viyana Belediye Başkanı Karl Lueger’in Yahudi düşmanı yöntemi onu ırkçı doktrinlere bağlamıştır.¹⁸⁷

Hitler’in hayatı Türkiye basınında da merak uyandırmaktadır. Bu sebeple Cumhuriyet gazetesinde Hitler’in hayat hikâyesi yazı dizisi halinde yer verilmişti. Bu yazı dizisinde Viyana günlerinden şu şekilde bahsedilmiştir:

“...Hitler, Viyanaya yaptığı ilk seyahatte, kendini bir artist sanıyor ve kendini, ince duygulu bir adam gibi gösteriyordu. 1907 de ise, otel fişini, elleri titriyerek dolduran, partisiz bir nasyonalist ve silik bir vilayet çocuğundan başka bir şey değildi. Dosttan mahrum hayatının türlü türlü tesadüfleri ve güçlükleri onu, durmadan yer değiştirmeye, daha ucuz oda aramağa mecbur ediyor; oturduğu kirli ve bazen fena tanınmış pansiyonların yağlı defterlerine ismi, kah ressam, kah muharrir, kah talebe diye geçiyordu. Bu sıkıntılı devrenin başlangıcında, bir inşaat işçisi, hatta sık sık işsiz kalmış genç bir amele olduğunu açıkça itiraf etmemiştir. Zira hala hülyalarına veda etmiş değildi; hala, günün birinde mimar olmağı tasarlıyordu. Bütün okulların kendisine kapalı olmasının hiç ehemmiyeti yoktu. Bir meslekte derece derece yükselmesine ne mani vardı? Her şeyin bir başlangıcı vardır. Gençliğinde bir amele başının nezareti altında harç karıştıran bir işçi, günün birinde bir operanın planlarını çizebilir ve ordularla ameleye nezaret edebilir? Diye düşünüyordu. Hitler, kendisine böyle bir macera mukadder olduğuna uzun müddet inanmıştır. Aile hayatından ayrılarak birdenbire atıldığı büyük bir şehrin, her adında karşısına çıkan Cermen-

¹⁸⁶ Hitler, a.g.e, s.27.

¹⁸⁷ Claude David, *Hitler Ve Nazizm*, İletişim Yayınları, İstanbul,1991, s.11.

Bohem ihtilafının uyandırdığı tezadlarla dolu yalnızlığına, gene bu gizli inan sayesinde tahammül edebilmişti. Hitlerin cebinde, sefalı bir Viyana gecesi yaşıyacak ve hayata avantüryelere mahsus kapıdan girmesine yetecek kadar para vardı. Fakat Hitler makul düşünür, sıkılgan ve taşralı idi. Hükümet merkezine geldikten sonra, avare dolaşmanın kendisine yasak olduğunu anlar anlamaz, ilk ziyaret ettiği bir inşaat yeri oldu. Bir ustabaşı, Hitlerin halini anladı. Sorduğu suale Hitler, hiçbir şey yapmak bilmediğini açıkça itiraf etti. Bu zarif elli, üstübaşı temiz ve karnı aç olduğu için işe girmeye çalışan delikanlıyı yakından görmek için yanına adamlar yaklaştı. Elinde vesikaları olup olmadığını sordular. Hitler, hayatında ilk defa olarak iş aradığını söyledi. Duvarcı çırağı olarak onu işe aldılar. Hitler ceketini çıkardı ve kendisine atılan küreği, ruhunun en derin yerlerinde büyük bir sızı duyarak aldı. Daha dün, bir ressam, münevver bir adamken, bugün, bu inşaat yerinde bir gölgeden başka bir şey değildi. Amele bile değil, çirak parçasıydı! Hitler, toz toprak içinde, itile kakıla, kiminden tahkir görerek, kiminden sümsük yiyerek kalas taşıyor, el arabası sürüyor, didiniyor ve cemiyetin arasında ismi bile anılmayan bu tabakalarda bocalıyordu. Orta Avrupanın bütün döküntüleri bu inşaat yerinde toplanmıştı. Avusturyalı, Moravyalı, İtalyan, Lehli, Hırvat, pek az Alman, birçok Slavdan mürekkep bu işçi kafilesinin arasında, göçmenler, açlar, belki de sabıkalar vardı. Akşamları bu sarhoş, kaba iş arkadaşlarıyla buluşmamak, kalabalıktan kurtulmak için odasına kapanıyor, oda komşularının sesini, kapının önünde koşuşan farelerin patırtısını duymamağa çalışıyordu. Penceresindeki kırık camdan içeri rüzgâr doluyordu. Genç amele, yorgun olmaktan ziyade kederli, avucunda kabarıklara bakıyor, görünüşü, korkudan tüylerini ürperten yatağa girmeye cesaret edemiyor, uykuyu ayakta beklemeği tercih ediyordu...”¹⁸⁸

Gene Cumhuriyet gazetesine göre; “ ...Harikulade Başvekil yavaş yavaş yetişiyordu. Hitler için, okumak, bir nevi hareketti. Kitaplar, başlıklar, basılmış harfler ve kağıd hıştırtısı ona ekmek kadar, hava kadar lüzumlu idi. İşten sonra, elbisesinin tozlarını silkip temizleyen Hitler genç bir doktor yekil oluveriyor, gizli ve sakın bir hayat yaşamağa başlıyordu. Amele, ateşli bir münevver, kültüre susamış bir artist haline geliyordu. Viyanada yaşadığı beş sene zarfında acaba kaç kişiye bonjurdan ve

¹⁸⁸ “Adolf Hitlerin Hayatı”, Cumhuriyet, 4 Haziran 1935.

bonsuvardan başka sözle hitab etmiştir? Operaya yalnız gider, şehrin abidelerini yalnız dolaşır, sokakta yalnız gezer, odasında yalnız otururdu. Soğuktan titriyerek, açlıktan solup sararak yalnız okuyor, eline geçen eğri doğru her kitabı ezberlercesine okuyordu...”¹⁸⁹

Hitler politik felsefesinin önemli bir kısmını oluşturduğu Viyana’dan 1913¹⁹⁰ yılında ayrılmış ve Münih’e geçmiştir. Hitler Kavgam adlı eserinde ise bu tarihi 1912 olarak vermektedir. Yazarlar bunun nedenini askerden kaçtığı düşünülmemesi için verdiğini söylerler¹⁹¹. Hitler bir Alman şehrine geldiği için çok mutlu olmuş ve bu dönemi, hayatının en mutlu dönemi olarak değerlendirmiştir¹⁹².

Hitler, Viyana’yı terk etmesinin nedeni olarak birkaç madde saymaktadır: Alman nüfusunun zararına olan Slav yanlısı politikaları nedeniyle Habsburg imparatorluğuna yönelik şiddetli bir düşmanlık duygusu; Viyana’daki Alman kültürünü “çürüten” “yabancı halklar karışımı”na yönelik gittikçe büyüyen bir nefret; Avusturya-Macaristan’ın miadını çoktan doldurduğu, fakat yakın bir dönemde sonunun gelmeyeceği kanısı; “çocukluğunun gizli hayallerinin ve gizli bir aşkın” onu çektiği yer olan Almanya’ya gitme özlemi¹⁹³. Hitler ile ilgili oldukça geniş bir biyografi yazmış olan Ian Kershaw ise eserinde toplum dışına düşmüş, tutunamayan başarısız bir sanatçı olan Hitler’i Münih’e çeken şeyin politik nedenler değil, buranın Alman sanatının başşehri olması¹⁹⁴ olduğunu belirtmiştir.

Hitler’in Münih günleri Cumhuriyet gazetesinde şu şekilde anlatılmıştır: “*Hitler Münih’e gelir gelmez, ilk iş olarak, babasının kendisine bahsettiği meşhur Bavyera birahanelerinden birine girdi ve orada, yüksek sesle konuşulan Almancayı bütün kalbi, bütün ruhu ve bütün zevkile dinledi. Hitler o zaman yirmi üç yaşında idi. Avusturyaya bir daha dönmemeğe karar vermiş olan delikanlı hakikatte bir asker kaçağı idi. Zira, kendini ne kadar Alman hissederse etsin, aşağı Avusturyada doğmuş olmak itibarile*

¹⁸⁹ “Adolf Hitlerin Hayatı”, *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1935,

¹⁹⁰ Kershaw, *a.g.e.*, s.90; Shirer, *a.g.e.*, s.58.

¹⁹¹ Kershaw, *a.g.e.*, s.90.

¹⁹² Hitler, *a.g.e.*, s. 146.

¹⁹³ Kershaw, *a.g.e.*, s.100.

¹⁹⁴ *A.g.e.*, s.101.

gene Avusturyalı sayıldığı için her hangi bir karışıklık zuhurunda Habsburglara hizmet etmek mecburiyetinde idi. Şimdilik, ciğerlerindeki hastalıktan dolayı Avusturyadaki sıhhiye heyetlerinden birisi kendisini tecil etmiş ve muvakkaten serbestçe seyahat etmesine müsaade vermişti. Hitler nazarında, Münih, sadece bir Alman şehri ve Alman vatani değil, en mükemmel bir şehirdi. O “Münihi görmiyen bir adam Almanyayı ve Alman san’atini anlıyamaz” diyordu. Hitler, Viyanada alıştığı adetleri burada yapmağa ve kahvede saatlerce oturup gazete okumağa, nazariyeler kurmağa başladı. Politikayı, birahanelerde meşgul olunacak bir iş telakki ediyordu. Avusturyada herkesten kaçtığı halde burada sokulgan olmağa, ilk tesadüf ettiği kimse ile ahbaplık etmeğe başladı. Çok iyi bildiğine emin olduğu mesleğinden dolayı artık utanmıyor ve başkalarının yanında kendini münevver bir adam gibi göstermeğe yeltenmek şöyle dursun, ressam, nakkaş, mimar olduğunu saklamıyordu. Hakikatte de elinde muayyen bir san’ati vardı. Ve ilk defa olarak Münihte muntazam bir şekilde çalıştı, nakkaşlık etti. Yaptığı resimler çok güzel şeylerdi, beğeniliyordu.”¹⁹⁵

2- I.DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA HITLER

Hitler, Münih’te Viyana’dan çok da farksız olmayan bir hayata devam ederken 1914’de I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Yazar Kershaw’a göre savaş Hitler için Tanrının bir lütfudur. Çünkü toplum dışına itilmiş, dışlanmış biri ilk defa bir amaç uğruna harekete geçmiş ve kendini bir yere ait hissetmiştir. Kendisi de sonradan savaş yıllarından “hayatımın en unutulmaz ve en muhteşem dönemiydi.” diye bahsedecektir¹⁹⁶.

Cumhuriyet gazetesi Hitler’in hayatını anlattığı yazı dizisinde Hitler’in dünya savaşı başlama aşamasındaki hayatını şu şekilde betimler: “ Hitler birgün Münihte odasında otururken, Arşidük Fransuva Ferdinandın katli şayiasını işitti. Sanki çok sevdiği bir adamın ölüm haberini almış gibi büyük bir heyecan içinde sokağa fırladı ve bu cinayeti, Avusturya Krallığının Slavlaştırma siyasasından kendi gibi tiksinen Alman

¹⁹⁵ “Adolf Hitlerin Hayatı.”, Cumhuriyet, 18 Haziran 1935.

¹⁹⁶ Kershaw, a.g.e., s. 106.

talebelerinden başka kimse yapmamıştır, kanaatinde idi ve endişe içinde idi. Çeklerle Slovenler, bu protesto hareketini, eski İmparatorluğun Alman azlıklarına pahalya mal edeceklerdi! Sokakta toplaşmalar vardı. Hitler nereye gittiğini bilmeden koşuyordu. Arkadaşları herhalde kendisinden bu facia hakkında izahat soracaklardı. O esnada yanından, ilk çıkan gazete ilavesi müvezzii geçti. Hitler kaparcasına bir ilave aldı ve Arşidükü öldürenlerin Sırlar olduğunu gördü...1914 Ağustosunun 2 si olan o gün, sıcak, boğucu bir hava beyinlere ağırlık veriyor ve felaketin, önüne geçilmez bir hadde geldiği fikrini kuvvetlendiriyordu... Münih sokaklarında Alman marşını söyliyerek dolaşan kafilelere katılıp günlerce gezdikten, arkadaşlarıyla beraber, taşkın tezahürlerde bulunduktan sonra, Hitler, ressamlığa, mimarlığa velhasıl her türlü san'ate veda etmenin zamanı geldiğini anladı, otelden otele taşıdığı kitab bavulunu topladı ve içinden yükselen sese uyarak 3 Ağustosta Bavyera Kralı Üçüncü Luiye acele bir istida takdim etti. Bavyera kıt'alarına gönüllü olarak kabulünü rica etti.”¹⁹⁷

Yukarıda da belirtildiği gibi Hitler, I. Dünya Savaşı'nın başladıktan sonra gönüllü olarak bir Bavyera birliğine atanmıştır. Hitler'i Hitler yapan, savaş ve savaştan sonraki dönemdir. Bu dönem, Viyana'dan sonra, kişiliğinin biçimlenmesinde önemli rol oynayan ikinci dönemdir¹⁹⁸.

Avusturyalı olmasına rağmen Bavyera ordusuna katılması, tabiiyetinin gözden kaçırılmış olmasından kaynaklanmıştır. Orduya katıldıktan kısa bir süre sonra onbaşılığa terfi ettirilmiş ve haberci olarak göreve başlamıştır¹⁹⁹. Hitler'in kendisi bu zamanı şu şekilde anlatmıştır: “*İşte benim ve her Alman için hayatın en unutulmaz ve en kutsal zamanı bu şekilde başladı. Bu muazzam mücadelenin olayları karşısında bütün geçmiş tatsız bir hiçliğe dönüşüyordu. Övünerek ve hüznü duyarak o günleri düşünüyorum... Nihayet o gün geldi. Görevimizi yapmaya gitmek üzere Münih'ten ayrıldık. İşte ilk defa Rhin'i bu şekilde gördüm. O sakin dalgaların yanı sıra Batıya doğru gidiyordu. Bu Alman nehrini, bütün nehirlerle karşı, asırlık düşmanın hırs ve*

---

¹⁹⁷ “Adolf Hitlerin Hayatı”, *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1935.

¹⁹⁸ Kershaw, *a.g.e.*, s.107.

¹⁹⁹ *A.g.e.*, s.108.

açgözlülüğüne karşı savunacaktık....”²⁰⁰ Hitler’in ifadelerinden anlaşılacağı üzere, Almanya’yı savunma fikri Hitler’i oldukça gururlandırmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde Hitler’in cephedeki günleri oldukça ilgi çekici şekilde tarif edilmiştir: “ *Genç askeri evvela, taburun bir kısmı meyanında Suaba gönderdiler; orada mükemmel bir süel talim gördü. Açık havada talim, ateşli silahlar kullanma talimi, angarya, hepsi Hitlerin hoşuna gidiyordu. Çocukluğunda Lambahta yaptığı harb oyunlarını hatırlıyor, gerçekten askerlik için duyduğu sevgiyi bu hatıralar daha artıyordu. Simasına hiç yakışmayan beresini ve sivri tepeli miğferini seyretmekten derin bir zevk duyuyor, tüfegile oynuyor ve askerlik arkadaşlarını bu hallerine güldürüyordu. Hitler bir seneye yakın bir zaman, Münih kışlalarında, Jüra yaylalarında ve Lech karargahında hayvan tımar etmeği ve erzak torbası dikmeği öğrendi. Askerliğin en ağır hizmetleri Viyanada çektiği mahrumiyetlerin yanında ona hafif görünüyordu. Akşamları, ilk izinlilerle, ilk kahramanlarla görüşüyor, onlara sualler soruyor ve Fransaya hareket eden trenleri seyrediyordu... 1915-16 kışında bir gün, Hitleri, Lil şehri okullarından birinin önünde, miğferi gözlerinin üstüne düşmüş, bıyıkları sarkık bir vaziyette gören bir arkadaşı, onu, bayramlıklarını giymiş bir at uşağına benzetiyor, fakat, bu kılıksız adamın, kendi nazarında, bütün duvarları korkusuz aşacak bir askerin sembolü olduğunu da ilave ediyor. Fransız- Belçika cephesinde alayı büyük zayıat vermiş olan miralay List, Hitlerin çok tahammüllü bir asker olduğunu görerek onu irtibat neferi tayin etti. Sonbahar ve kış esnasında, Hitler, kendisine verilen vazifeyi harfî harfine yapmak için var kuvvetile didindi, çantası tıklım tıklım evrak dolu olduğu halde, Alman ordusunun mukadderatını elinde tuttuğuna emin, mermi çukurlarından atlıyarak, kurşun vızıltılarından sakınarak dikenli tellerden geçerek haftalarca çalıştı.*”²⁰¹

Cephede Hitler’in insan ilişkilerine bir bakarsak; içine kapanıklığı ve soğuk duruşu yüzünden piyade eri Hitler, cephede de Viyana’daki gibi yalnızdır. Tek başına yemeğini yemiş, hiç bir yerden mektup beklememiş, izine bile çıkmamıştır²⁰². Cephedeki arkadaşları onu “*Adi*” diye çağırmaktadır. “*Oldukça tuhaf*” anlamına gelen

²⁰⁰ Hitler, *a.g.e.*, s.188.

²⁰¹ “Adolf Hitlerin Hayatı”, *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1935.

²⁰² Artuç, *a.g.e.*, s.13.

bu sözcük Hitler'i nasıl gördüklerini ortaya sermektedir ama yine de onunla araları iyidir. Ondan “sanatçı” diye bahsetmiş ve pek çok şeyine şaşırmışlardır. 1915 yılının ortalarından sonra tek bir mektup veya paket almamıştır; ne bir arkadaşından ne de akrabasından bahsetmektedir; içki, sigara içmemekte; genelevlere ilgi göstermemektedir; bir siper köşesine çekilip saatlerce okumakta ya da düşünmektedir. Savaş sırasında çekilen fotoğraflar, zayıf bir bedeni ve gür, koyu renkte bir bıyığın kapladığı sıska bir suratı göstermektedir. Genellikle grubun kenarında, gülen insanların ortasında, ifadesiz bir ifade ile durmaktadır.²⁰³ Cumhuriyet’e göre ise; Hitler, harbe karşılık düşkünlük gösteren dürüst ve mükemmel bir askerdir. Amacı başkalarını etki altında bırakmak olduğu için karşıdaki insanları yoruyor ve onu ne bir iskambil oyununa ne de herhangi bir eğlenceye davet ediyorlardı²⁰⁴.

Hitler, 7 Ekim 1916’da Somme Meydan Muharebesinde bir düşman el bombası ile yaralanmıştır²⁰⁵. 9 Ekim’den 1 Aralık’a kadar yaklaşık iki ay, Berlin yakınlarındaki Beelitz’de, Kızıl Haç hastanesinde kalmıştır. Burada savaş öncesindeki atmosferden çok farklı bir atmosferle karşılaşmıştır. Hastanede askerden kaçmak için hasta numarası yapan ya da kendilerini yaralayan askerleri görünce derinden sarsılmıştır²⁰⁶. Cumhuriyet gazetesi bu dönemi şu sözlerle anlatmıştır: “ *Hitler çok müteessirdi. Nekahet halinden istifade ederek eğleneceği yerde insanlardan kaçıyor, sinemaya gitmiyor, lakayd ve tuvaletli kadınları gördükçe nefret duyuyor, bütün vaktini yeis içinde, yapyalnız geçiriyordu. Fakat en ziyade Berline kızılıyordu. Bu payitahtta, Prusya bir türlü hâkim olamıyordu. Hitler, akşamları, hastaneye yeis ve elem içinde dönüyordu.*”²⁰⁷

Hitler olabildiğince çabuk cepheye dönmek ve eski alayına katılmak istemiştir. Ve 5 Mart 1917’de bu emeline kavuşmuştur²⁰⁸. Hitler, 4 Ağustos 1918’de, Alay Komutanı Binbaşı von Tubeuf’un elinden Birinci Sınıf Altın Haç madalyası almıştır; bir onbaşı için ender bir başarıydı bu. Bu hikâye sonradan bütün ders kitaplarında yer alacaktır: Hitler on beş Fransız askerini tek başına esir almış ve bu nedenle EK 1

---

²⁰³ Kershaw, *a.g.e.*, s.111.

²⁰⁴ “Adolf Hitlerin Hayatı”, Cumhuriyet, 24 Haziran 1935.

²⁰⁵ Artuç, *a.g.e.*, s.13.

²⁰⁶ Kershaw, *a.g.e.*, s.113.

²⁰⁷ “Adolf Hitlerin Hayatı”, Cumhuriyet, 26 Haziran 1935.

²⁰⁸ Kershaw, *a.g.e.*, s.114.

madalyasına layık görülmüştür. Yazar Kershaw’a göre madalyanın alınmasını daha basit bir sebebi vardır. Ona göre; telefon hattının kesilmesi üzerine önemli bir mesajın ağır ateş altında karargâhtan cepheye götürülmesinde gösterilen cesarettir²⁰⁹. Cumhuriyet gazetesi de Hitler’in hayatı ile ilgili yazı dizisinde bu duruma değinmiş, her zaman cesur olduğunu belirttiği Hitler’in bu olayı gerçekleştirmesine şüpheyile yaklaşmıştır. *“Hitlerin, 1918 ağustosunun ilk günlerinde, Mandidye civarında, tek başına on iki Fransız neferi esir aldığını rivayet ediyorlar. Üçüncü Reich tarihnüvislerinin rivayetine göre, bir akşam, gene her zamanki gibi önemli bir zarf götürmekte olan Hitler, siperden çıkar çıkmaz, Fransız neferler ile burun buruna gelmiş ve büyük bir soğukkanlılıkla tüfeğini bunların üzerine çevirerek derhal teslim olmalarını söylemiş ve neferler de derhal teslim olmuşlar. Fakat Fransız neferlerinin, bu Alman askerinin tek başına olduğunu anlamamış bulunmaları pek garibdir. Hitler, esir aldığı Fransız neferlerini alay kumandanı Fon Tüböfün yanına götürmüş ve bu hizmetine mükâfat olarak birinci derece demir salib nişanı almış. Gene bir gün, List alayı hezimete uğradığı zaman, Hitlerin, kumandayı ele alarak çok muvaffakiyetli bir gerileme hareketi yaptığını anlatıyorlar. Fakat bütün bu tarihçilerin anlattıkları vak’alar birbirini tutmuyor, hadiseler ve tarihler birbirine karışıyor. Hele, her birisi başka bir kıt’ada askerlik yapmış olan bu tarihçilerin, Hitlerle silah arkadaşlığı ettiklerini iftiharla yazmaları, anlatılan bütün bu hadiselerin doğruluğunu şüpheyile düşürüyor ve gülünç oluyor.”*²¹⁰

Hitler, 13 Eylül’ü 14 Eylül’e bağlayan gece İngilizlerin gaz bombası saldırısına maruz kalmış ve Pasewalk hastanesine kaldırılmıştır²¹¹. Maruz kaldığı hardal gazı onu öldürmemiş fakat tam 4 hafta gözlerinin görmemesine neden olmuştur²¹². Hastanedeyken Almanya’nın teslim olduğunu haberini almıştır. Kendisi için çok acı olan bu haberi Kavgam ‘da şu şekilde anlatmıştır: *“... Savaşın kaybedildiğini ve kazananların sözlerine güvenmekten başka elimizden bir şey gelmeyeceğini söyleyince artık kendimi tutamadım. Daha fazlasını dinleyebilmek benim için imkânsızdı. Birdenbire, gözlerimi gece kapladı. Etrafı el ile yoklayarak ve sendeleyerek*

²⁰⁹ Kershaw, a.g.e., s.114.

²¹⁰ “Adolf Hitlerin Hayatı”, Cumhuriyet, 28 Haziran 1935.

²¹¹ Hitler, a.g.e., s.229; Kershaw, a.g.e., s.115; Artuç, a.g.e.,s.14.

²¹² Artuç, a.g.e.,s.14.

yatakhaneye geldim, kendimi yatağa attım, ateş gibi yanan başımı çarşafın ve yastığın altına gömdüm. Annemin ölümünden beri hiç ağlamamıştım... Bu müthiş ve iğrenç olaylar içinde açık görmeye ne kadar gayret ettiysem de bu alçaklıktan dolayı kızarmış bir yüzle ne yapacağımı bilemiyordum. Bu acı karşısında gözlerimin acısı ne kadar önemsiz kalıyordu.”²¹³

Almanya’nın yenilgisi ile biten I. Dünya Savaşından Hitler, 29 yaşında bitkin, yorgun, morali bozuk ve sinirli bir adam olup çıkmıştır²¹⁴.

3- HİTLER’İN İKTİDARINA KADAR SİYASİ YAŞAMI

Hitler, Pasewalk’taki hastaneden taburcu olduktan sonra 21 Kasım 1918’de, Münih’e dönmüştür. Hiçbir eğitimi ve kariyer umudu olmayan otuzlarına yaklaşmış biri olarak tek planı, orduda kalmaktır. Geri döndüğünde Münih’i tanıyamamıştır. Dönmüş olduğu kışla barakaları, asker konseyleri tarafından yönetilmektedir. Geçici bir Ulusal Konsey olarak kurulmuş olan devrimci Bavyera hükümeti, Sosyal Demokratların ve daha radikal Bağımsız Sosyal Demokratların elindedir. Başbakan Kurt Eisner bir Yahudi ve radikaldir. Eisner’in ilkbaharda suikasta uğraması üzerine Bavyera siyaseti kaosu eşliğine gelmiş ve Münih, Nisan ayı boyunca Sovyet-tarzı konseyler tarafından yönetilmiştir; Nisan’ın son iki haftası boyunca yönetim, doğrudan Moskova’ya bakıp onların modelini örnek alan Komünistlerin elindedir. Reichswehr birliklerinin ve Freikorps’ların bu yönetimi kanlı bir şekilde bastırarak Münih’i kurtarışı, Hitler’in karşı-devrimci faaliyetlere ilk katılışı olmuştur. Bu olay aynı zamanda bir sürecin de başlangıç noktasını oluşturmuştur; bundan sonra Reichswehr’deki üstleri tarafından “kitleler önünde konuşmak için yaratılmış biri” olarak “yeteneği keşfedilmiş”, ordu tarafından bir muhbir olarak görevlendirilmiş ve hala orduda hizmet verirken, küçük Alman İşçi Partisi’nde popülist bir ajitatör olarak politikaya girmiştir²¹⁵.

---

²¹³ Hitler, *a.g.e.*, s.230-232.

²¹⁴ Artuç, *a.g.e.*, s.14.

²¹⁵ Kershaw, *a.g.e.*, s.127.

Cumhuriyet Gazetesi yazı dizisinde, Hitler'in Münih'teki kargaşalıklar esnasında nasıl yaşadığı bilinemediğini belirtmektedir ve “*Sosyal demokrat mı, casus mu, tethişçi mi idi?*” sorusunu sormaktadır. Gazeteye göre Hitler, o tarihte Marksizm'i tehlikeli gören ve Alman milletini felakete sürükleyeceğini düşünen biri değildir²¹⁶. Daha sonra yazı dizisine şu sözlerle devam etmiştir: “*Hitler, siyasal vaziyeti belli olmamakla beraber, iki defa yaralanmış ve demir salib madalyası almış bir eski asker olduğu için, Münih'in kurtuluşundaki hizmetlerine mükafat olmak üzere, ihtilal hareketleri hakkında tahkikat yapmağa memur komisyona aza seçildi ve ayrıca itham evrakının kaleme alınmasına memur oldu.*”²¹⁷ Gazeteye göre bu görev onun “*kinici ve sinsî ahlakına*”²¹⁸ çok uygundur. Bu görev dolayısıyla hemen kurban aramaya başlamış ve komünist, Yahudi veya liberal kişileri suçlu olup olmadığına bakmadan listesine eklemiştir²¹⁹. Cumhuriyet'e göre Hitler, “*hayatında ilk defa olarak önemli bir vazifeye sahibdi, azçok bir hüküm vermek salahiyetini taşıyordu. İnşaat kalfası şimdi engizisyoncu, cellatlara iş tedarik eden bir nevi casus olmuştu. Bu meslek, ileride rakiblerini hakir görmek hususunda ona çok yardım etti.*”²²⁰

Gazete aynı yazı dizisinde politikaya atılışını şu şekilde özetlemiştir: “*...1919 temmuzunda onu, Alman işçi partisi hakkında gizli tahkikat yapmağa memur ettiler. Hitler, bu parti azasının bir birahaneinin arka tarafındaki salonda toplandıklarını biliyordu. Bir akşam oraya gitti. Parti denilen bu toplantının beş on işçiden ibaret olduğunu gördü. Anton Dreksler isminde bir tesviyecinin kurduğu bu teşekkül Hitlere, o tarihte sık sık çıkıp batan sayısız partilerden biri gibi ehemmiyetsiz göründü. Söylenen nutukları dinledikten sonra artık çıkıp gitmek üzere iken, profesör kılıklı bir adamın söz aldığını gördü. Bu adamın sözlerini, nezaketen dinlemeğe mecbur olan Hitler, profesörün Bayyera'yı Prusyadan ayırmak taraftarı olduğunu gördü ve Bayyera'nın Avusturyaya ilhakı lüzumundan bahseden sözlerini dinledi. Adam daha sözünü bitirmeden Hitler atılmıştı. Orada, bazan teessürden titriyen, bazan metin, kandırıcı, kudretli bir sesle, fikirlerini Alman işçi partisi azalarına anlatmağa başladı. O akşam*

²¹⁶ “Adolf Hitlerin Hayatı”, *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1935.

²¹⁷ “Adolf Hitlerin Hayatı”, *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1935,

²¹⁸ A.g.m.

²¹⁹ A.g.m.

²²⁰ A.g.m.

Hitleri dinliyenler takdirle karışık bir hayrete düşmüşlerdi. Büyük hatib artık doğmuştu. Hitler, bu partiye 1919 temmuzunda aza yazıldı. Aynı zamanda ordudaki hizmetine de devam ediyordu. Dolgun maaşlı olan bu hizmeti de kalabalık yerlerde halkın konuştuğuna kulak vermekten ibaretti. Alman işçi fırkasının, karlı bir iş olacağına hükmettiği güne kadar askerlikten ayrılmamış, o hükmü verdiği gün sırtından üniformayı çıkarmakta tereddüd etmemiştir. Hitler, Alman işçi partisinin propaganda şubesini ele aldı. Partiye girdiği gün orada aza olarak, kendi de dahil olduğu halde 7 kişi vardı. İşte Hitler, bugünkü mevkiini hazırlayan siyasal hayata, bu yedi kişilik partinin propaganda şubesi şefliğiyle başlamış ve bu sıfatla söylevler vermek suretile partiye yeni yeni azalar kazandırarak mesleğinde ilerlemiştir.”²²¹

Cumhuriyet gazetesinin Hitler’in hayat hikâyesi ile ilgili yazı dizisi burada sona erdirilmiştir. Yukarıda alıntılar yapılan bu yazı dizisi değerlendirildiğinde; Hitler’in hayat hikâyesi duygusal betimlemelere ağırlık verilerek anlatılmış ve kişiliği hakkında genel yorumlar yapılmıştır. Bu açıdan, o dönemin Hitler’e bakış açısını görebilmek için önemli ipuçları içeren, bir yazı dizisi olarak değerlendirilebilir.

Hitler, Eylül 1919’da yeni kurulmuş olan Alman İşçi Partisi’ne girdiğinde hala önemsiz biridir –kendi ifadesiyle “*adsız sansız*”lar arasındadır. Partiye girişini izleyen üç yıl içinde övgü ve pohpohlamalarla dolu çok sayıda mektup almaya, milliyetçi çevrelerde Almanya’nın Mussolini’si diye anılmaya, hatta Napolyon’la karşılaştırılmaya başlanmıştır²²².

Politik kariyerinin dördüncü yılındayken 1923’te yaptığı darbeye popüleritesi tüm Almanya’ya yayılmıştır. Hitler bu darbeye kadar Münih birahanelerinde, sıradan bilinen Pancermen fikirleri, orijinal gibi sunarak, Alman İşçi Partisinin üye sayısını arttırmıştır. 1920 yılı sonunda parti bir de yayın organına sahip olmuştur. Haftalık olarak çıkan ve ağır borçlar altından kalkamayan Völkische Beobachter dergisi Hitler adına satın alınmış ve partinin sesini oluşturmuştur²²³.

---

²²¹ A.g.m.

²²² Kershaw, a.g.e.,s.147.

²²³ Artuç, a.g.e., s.21.

Yüzbaşı Karl Mayr tarafından orduda görev alan Hitler, onun sayesinde ordudan ayrılmadan önce, Yüzbaşı Ernst Röhm tarafından kurulan radikal milliyetçi subayların oluşturduğu Demir Yumruk kulübünün toplantılarına gitmiş ve Yüzbaşı Röhm ile burada tanışmıştır. Kısa sürede Röhm ile Hitler birbirine yakınlaşmış ve ordu ile bağlantısını sağlayan en kilit isim Röhm haline gelmiştir. 1921 yılında artık Hitler, Münih halkının gözünde NSDAP(Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) demektir. Partinin sesi ve temsilcisi durumundadır.²²⁴.

Hitler'in emekli olarak Münih'e yerleşen General Ludendorff'la, Yüzbaşı Röhm aracılığı ile buluşması 1921 kışına rastlamaktadır. Ludendorff'un desteğini alan Hitler bunu ustaca kullanmış ve parti içinde gücünü arttırmıştır. 29 Temmuz 1921'de Hitler partinin yaptığı olağanüstü toplantıda Genel başkanlığa seçilmiştir. Hitler'in dizginleri ele almasıyla parti birdenbire canlanmış, daha başkanlık sandalyesine oturmadan 3 Ağustos'ta "Ordnungsmanner" vurucu gücünü takviye ederek "SA" adı altında yeniden teşkilatlandırmış ve Yüzbaşı Röhm aracılığı ile ordudan sağlanan silahlarla güçlendirmiştir²²⁵.

1922 yılının ortasından itibaren ve özellikle 1923 yılında, Nazi partisi hızlı bir şekilde yükselerek Münih'in önemli bir siyasi gücü haline gelmiştir. 1923'ün Şubat ile Kasım ayları arasında 35 bin kişinin partiye üye olmasıyla beraber toplam üye sayısı 55 bine varmıştır. Yüzbaşı Röhm'ün kısa sürede geliştirdiği SA'yı, partiden bağımsız hale getirmesi aslında, Hitler'i çok memnun etmemekle beraber, askeri çevrelerle bağlantıyı Röhm'ün aracılığıyla kurması sebebiyle bu duruma geçici olarak göz yummuştur²²⁶. SA'ların yavaş yavaş kendi kontrolünden çıkıp orduya bağlandığını gören Hitler, SA'ları lağvederek "SS" teşkilatını kurmuş ve sınıksız kendisine bağlamıştır. SS.'lerin kendisini göstermesi gecikmemiştir. 1922 yılı Aralık ayında Hoffbrau birahanesinde Hitler'in konuşması sırasında Komünistlerle çıkan bir çatışmada silahlar patlamış ve ortalık savaş alanına dönmüştür. Nasyonal Sosyalist Partisinin, tarihi boyunca 300 ölü ve 12 bin yaralıya mal olan kavgaların ilki böylece başlamış olmaktadır. Bir yıl sonra Münih'ten özel bir trenle, Cobourg'a parti mitingine giden Hitler, burada da

²²⁴ Kershaw, *a.g.e.*, ss.169-171.

²²⁵ Artuç, *a.g.e.*, s.21-22.

²²⁶ Kershaw, *a.g.e.*, ss.203-229.

Marksistlerle yapılan küçük çapta savaşı 600 SS'in yardımı ile kazanmıştır. Cobourg kavgası Hitler'in iktidar savaşının önemli mücadelelerinden biridir.

Hitler'in sonradan mareşalliğe yükselterek Hava Kuvvetleri Komutanlığına getireceği Goering'le tanışması da bu tarihlere rastlar. Hitler, gittikçe büyüyen partisi ve SS.'lerin gücü ile kendisini fazla kuvvetli bulmaya başlamıştır²²⁷.

Hitler, Bavyera Başbakanı Kahr'ın 7 Kasım 1923'te Bürgerbraeuhaus'taki konuşma sırasında, savaş kahramanı emekli General Ludendorff'la bir darbe yapmayı planlamıştır. Bu plana göre Bavyera tamamen ele geçirilecek, komünistler, sosyalistler ve sendika liderleri tutuklanacaktır. Hitler, konuşmanın yapıldığı gece, bir baskın düzenlemiş ve hükümetin darbeye düşürüldüğünü duyurmuştur. Ardından kendi başkanlığında yeni bir hükümetin kurulduğunu, ordunun başına Ludendorff'un geçirildiğini ilan etmiştir. Kahr'dan tehditle destek sözü alan Hitler, ertesi gün darbeyi daha da genişletmek üzere geri çekilmiştir. Kahr da bunun üzerine polisi göreve çağırarak darbecileri tutuklattırıştır. Darbeden sonra 1924'te yürürlüğe konan Dawes Planı, ülkede ekonomik rahatlık ve völkisch denilen milliyetçi harekette bir gerileme yaratmıştır. Hitler tutuklandığında susmayı ve açlık grevi yapmayı tercih etmiş, duruşmalarda ise her şeyin sorumluluğunu üzerine almıştır. Bunun neticesinde Hitler, beş yıl hapis cezasına çarptırılırken, Ludendorff beraat etmiştir. Karar neticesinde sürgün edilmesi gerekirken, savaşta madalya alması sayesinde kısa süreli hapis cezasıyla kurtulmuştur²²⁸.

Hitler ilkbahardaki mahkemesinden sonra, bölünmüş völkisch hareketin bazı fraksiyonları içinde neredeyse bir tanrı konumuna yükseltilmiştir. Lansberg'e her gün gelen hayran mektupları; ağzından her çıkanı tanrı kelamı gibi karşılayan müritleri; korumalarının yaltakçılığı; hayranlarının ardı arkası kesilmeyen ziyaretleri Hitler'in daha da pohpohlanmasına sebep olmuştur²²⁹.

Hitler, cezaevinde kitabı "Mein Kampf"ı şoförü ve koruması Emil Maurice'e yazdırmaya başlamış, yardımcısı Rudolf Hess'e bittirtmiştir. Kitabın ilk cildi 18

---

²²⁷ Artuç, *a.g.e.*, s.22-23.

²²⁸ Kershaw, *a.g.e.*, ss.183-229.

²²⁹ Kershaw, *a.g.e.*, s.233.

Temmuz 1925'te, ikinci cildi 11 Aralık 1926'da yayınlanmıştır. İktidara gelinceye kadar pek satmayan kitabı, iktidara gelmesiyle satış rekorları kırmış ve 1945'e kadar yaklaşık on milyonun üzerinde satılmıştır²³⁰. Hitler'in Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Türkçeye "Kavgam" olarak çevrilen bu eseri, Mayıs 1935'ten sonra Tan gazetesinde tefrika edilmiştir. Fakat Tan Gazetesi eserin yayınlandığı köşenin başına şu ibareyi koymuştur: " *Bu eserde ileri sürülen düşünce ve duygularla hiçbir bağımız yoktur. Bu tefrikayı bütün dünyada dedikodu uyandırmış siyasi bir vesika olarak neşrediyoruz.*" Bu açıdan değerlendirildiğinde; Hitler'in Almanya'da yükselişi Türkiye'de de merakla takip edilmekte ve yazdığı kitap merak uyandırmaktadır. O dönemin muhalif gazetesi olan Tan bu eseri yayınlamış olsa da onu desteklemediğini belirtmek durumunda kalmıştır.

Hitler, 7 Haziran 1924'te basın aracılığıyla politikadan çekilme kararını açıklamış ve 1 Ekim'de şartlı olarak salıverilmiştir²³¹.

Şubat 1925'de, Nasyonal Sosyalist partinin yeniden kuruluşu ile dünya ekonomik krizlerinin yıkıcı etkisi altında yeni bir ekonomik ve politik hengâmenin ortaya çıkışı arasında kalan dönemde Nazi hareketi Alman siyasetinde can sıkıcı, önemsiz bir unsurdan başka bir şey değildir. 1924'de tutukluluğu sırasında partisini yeniden oluşturmak durumunda kalan ve Almanya'nın çoğu yerinde 1927'e dek kamuya açık konuşmalar yapması yasak olan Hitler, siyasi açıdan kısır bir alana sıkışmıştır²³². 1925 ile 1929 buhranı arasında geçen yıllar Hitler ve Nazi hareketi için verimsiz yıllar olsa da Hitler kendine güvenini kaybetmemiş, Almanya'daki durumun amaçları için elverişli olmadığını anlamış ve durumun değişmesini bekleyecek kadar zeki olduğunu göstermiştir²³³.

Ayrıca bu kısır dönemi çok da küçümsememek gerekir. Çünkü bu dönem, Hitler ve Nazi partisinin gelecekteki zaferinin yükseleceği bir platform işlevi görecektir. Bu dönem içinde Hitler radikal sağın tartışmasız lideri konumunu almıştır. 1925 ile 1929

---

²³⁰ Kershaw, *a.g.e.*, ss.233-261.

²³¹ Kershaw, *a.g.e.*, s.240.

²³² Kershaw, *a.g.e.*, s.265.

²³³ Shirer, *a.g.e.*, s.189.

arasında, önceleri biraz güçlükle de olsa, hareketi üzerinde tam ve mutlak bir hâkimiyet kurmayı bařarmıřtır²³⁴.

1920 yılının sonuna doğru büyük bir yangın gibi dünyaya yayılan ekonomik buhran, Hitler için büyük bir fırsat olmuştur. Büyük ihtilalcilerin çoğu gibi, O da yalnız kötü zamanlarda, halk yığınlarının önce işsiz, a  ve umutsuz olduğu, sonra da savaş havasına girdiği sıralarda kendini g sterebilirmiştir. Fakat Hitler'in tarihteki ihtilalcilerden bir tek farkı vardı; ihtilalini, siyasi iktidarı ele aldıktan sonra yapacaktır. Devleti ele almak için ihtilal yapılmayacaktır. Amaca, seçmenlerin oyu ya da ulus yöneticilerinin rızasıyla, yani Anayasa yolundan varılacaktır. Hitler, seçmenlerin oyunu kazanmak için zamanının yarattığı fırsatlardan yararlanacaktır²³⁵.

Bu arada Almanya'da bir hükümet krizi meydana gelmiş ve Reichtag feshedilmiş ve yeni seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. 1930 yazı boyunca seçim kampanyası heyecanlı bir şekilde geçmiştir. Hitler seçim gününden önceki altı hafta içinde yirmi büyük konuşma yapmış, hepsine de kitlesel bir katılım olmuřtur²³⁶. 1930 seçimleri sonunda Nazi Partisi 6 milyon oy ve 108 milletvekili ile Almanya'nın ikinci büyük partisi olmuřtur²³⁷. 1928 seçimlerinde yüzde 2,6 oy alarak sadece 12 milletvekili çıkaran Nazi Partisinin, bir sonraki seçimde yüzde 18,3 oy alarak en büyük ikinci parti konumuna gelmesi²³⁸ büyük bir başarının işaretidir.

Hitler'in seçimle iktidara geleceğini açıklaması, SA liderleri arasında iktidarın darbeyle almak isteyenlerin kısa süreli isyanına neden olunca Hitler, SA liderliğini bizzat devralmıştır ve darbe söylentileri çıkaran Stennes görevden alınarak yerine uzun süredir Bolivya ordusunda askeri danışmanlık yapan Röhm atanmıştır. Röhm, 1931 yılında yaptığı çalışmalarla SA'nın  ye sayısını 80 binden 260 bine  ıkarmıřtır²³⁹.

1932 yılı boyunca Weimar demokrasisinin artık son demlerini yaşadığı kesinleşmiştir. Bu arada Cumhurbaşkanı Hindenburg'un yedi yıllık görev süresi 5

---

²³⁴ Kershaw, *a.g.e.*, s.267.

²³⁵ Shirer, *a.g.e.*, s.217-218.

²³⁶ Kershaw, *a.g.e.*, ss.336-348.

²³⁷ Artuç, *a.g.e.*, s.24.

²³⁸ Kershaw, *a.g.e.*, s.352.

²³⁹ Kershaw, *a.g.e.*, ss.364-377.

Mayıs 1932’de sona ermektedir. Hindenburg’un görev süresinin uzatılması teklif edilse de kabul edilmemiş ve seçim yapılmasına karar verilmiştir. Hitler cumhurbaşkanı seçimlerine katılmamazlık edememiştir. Çünkü bu durum milyonlarca destekçisinde büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Bu nedenle Hitler cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıklamıştır. Fakat teknik bir sorun vardır. Hitler o dönemde hala Alman vatandaşı değildir. Bu sorun Hitler Braunschweig eyaletinde memur olarak göreve atanması sayesinde çözülmüş ve Hitler vatandaşlık hakkını elde etmiştir. Nazi propagandası hemen işe koyulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu kampanyada dikkat çekici olan şey Hitler’in kiraladığı Amerikan tarzı uçağıyla kampanyaya katılmasıdır. Kısacık kampanya süresi boyunca Hitler şehirden şehire uçmuş ve bir haftadan daha kısa bir süre içinde, farklı farklı bölgelerde, toplamda bir milyon kişiye yaklaşan bir dinleyici kitlesi önünde yirmi büyük konuşma gerçekleştirmeyi başarmıştır²⁴⁰. Hitler’in bu uçuşlarda görevli olan pilotu, bu dönemle ilgili anılarını yazarak kamuoyunu aydınlatmıştır²⁴¹.

Bu seçim propagandasının ardından Hindenburg yüzde 53 oyla tekrar seçilmiş fakat Hitler desteğini yüzde 37’e yükseltmiştir. 13 milyonun üstünde oy alan Hitleri ilk seçime oranla fazladan 2 milyon kişi daha ona destek vermiştir²⁴².

Bu arada Cumhurbaşkanı Hindenburg, Reichstag’ı feshetmiştir ve 31 Temmuz 1932’de tekrar seçim yapılacağı duyurulmuştur. Önceki seçimlerde olduğu gibi Hitler, tekrar yoğun bir seçim propagandası yapmış ve sonucunda Hitler’in partisi oyların yüzde 37,4’ünü alarak Reichstag’ın en büyük partisi haline gelmiştir. Fakat en çok oyu alsa da Cumhurbaşkanı Hitler’i belli bir süre şansölye olarak atamaması, onda hayal kırıklığı yaratmıştır²⁴³. Hitler, Ağustos ayında yaşadığı bu hayal kırıklığı nedeniyle, Papen ve hükümetinde yer almak istememiştir. Bunun üzerine hükümet bunalımı ortaya çıkmış ve Alman ordusu bunalımın yarattığı anarşi ve grevlerle baş edemeyeceğini açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından bir grup iş adamı ve büyük toprak sahibi Hitler’in başbakan olmasını, imzalı olarak Hindenburg’a iletmışlerse de Cumhurbaşkanı

²⁴⁰ Kershaw, *a.g.e.*, ss.377-379.

²⁴¹ Bkz. Hans Baur, *Dünyanın Kaderi Benim Ellerimde İdi*, Yağmur Yayınevi, t.y., İstanbul.

²⁴² Kershaw, *a.g.e.*, s.379; Artuç, *a.g.e.*, s.24; Shirer, *a.g.e.*, s.255.

²⁴³ Kershaw, *a.g.e.*, s.389-390.

Schleicher'i başbakan olarak atamayı tercih etmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Hindenburg, halkın desteğinin yanı sıra meclisten de güvenoyu alamayan Schleicher'in yerine Hitler'i, 30 Ocak 1933'te başbakan olarak atamak zorunda kalmıştır²⁴⁴.

B. POLİTİK OLARAK HİTLERİN YÜKSELİŞİ

1- GÜCÜ TEK ELDE TOPLAMA ÇALIŞMALARI

Hitler iktidarı ele geçirdikten sonra gücü tek bir elde toplamak için çalışmalara başlamıştır. Hitler'in 30 Ocak 1933'te iktidara gelmesiyle, 1934 Ağustos'unun başlarında (Cumhurbaşkanı Hindenburg'un ölümünden ve hemen akabinde "Röhm Meselesi" krizinin son perdesinden sonra) yani iktidarını güçlendirip genişletmesi arasında kalan dönemde bütün bir Almanya'yı kasıp kavuran dönüşümün sürati oldukça şaşırtıcıdır. Weimar Anayasası ile koruma altına alınmış olan vatandaşlık hakları bir ay içinde ortadan kaldırılmış, iki ay içinde en aktif muhalif güçler ya hapse tıkmış ya ülkeden kaçmıştır. Reichstag'ın yetkileri alınmış ve yasama yetkisi Hitler'in eline geçmiştir. Dört ay içinde, büyük bir güce sahip olan sendikalar dağıtılmıştır. Altı aydan daha kısa süre içinde bütün muhalif partiler ya sindirilmiş ya da kendini feshetmiştir, böylece Nasyonal Sosyalist Parti geriye kalan tek parti olmuştur²⁴⁵.

Hitler'in Başvekil olması Cumhuriyet gazetesinde şu sözlerle yer bulmuştur: “*Almanya’da hayli zamandır devam etmekte olan hükümet istikrarsızlığı ve buhranı nihayet M. Hitler’in Başvekalet mevkiine getirdi. Fakat bu neticeden ne kendisi ve fırkası memnun olacak, ne de Almanya’da hükümet istikrar bulacaktır. Çünkü M. Hitler yalnız faşistlerden mürekkep olan bir hükümetin başında bulunmağa çalışıyordu. Faşist fırkası dahi harici ve dahili siyasette ve içtimai sahada tatbik etmeksizin vücuda getirmek için başka bir fırka ile birleşerek icrayı hükümet etmek istiyordu. Halbuki yeni kabinede faşistler hükümet makamlarını esbak Başvekil M. Von Papen’in arkasında*

---

²⁴⁴ Kershaw, a.g.e., 393-435.

²⁴⁵ Kershaw, a.g.e., s.443.

bulunan milliyetperverler ile paylaşmışlardır. Hatta en mühim mevkiileri milliyetperverlere bırakmışlardır. ...Yeni hükümetin mevkiinde uzun müddet kalacağı şüpheli addolunabilir. Çünkü yeni hükümetin arkasında bulunan faşistler ve milliyetperverler Rayihştag'da ekseriyeti mutlakayı haiz değildirler. Ancak merkez Katolik fırkasile birleştikleri takdirde bu ekseriyeti temin edebileceklerdi. ... Maahaza yeni hükümet son zamanlarda Almanya'da iktidar mevkiine gelen kabinelerin en sağlamıdır. çünkü bu hükümetin arkasındaki meb'usların miktarı eski hükümetlere zahir olanlara nizbetle pek çoktur."²⁴⁶

Hitler'in kurduğu yeni hükümetin politikalarını değerlendiren Muharrem Feyzi özellikle Faşistlerin Komünistlere karşı yürüttüğü baskıyı Muharrem Feyzi şu şekilde anlatmıştır: “ Yeni hükümet ... Sol fırkalara ve bahusus komünistlere karşı şiddetli davranıyor. Bunların açık havada değil, bina dâhilinde içtimalar aktetmelerine müsaade edilmiyor. Komünist gazeteleri şiddetle tazyik ediliyor. Martin beşinde yapılacak intihapla hükümet fırkaları kahir bir ekseriyet kazanamadığı takdirde komünist fırkasının ilga edilerek muhalefetin kuvveti son derece zafa uğratılacaktır.”²⁴⁷

Hitler'in iktidara geldikten sonra gösterdiği baskı ve şiddet Hitler'in halk içerisindeki şöhretine gölge düşürmemiştir. Başlangıçta Hitler'e şüpheyile yaklaşan ve onu eşleştiren pek çok kişi Şubat ayı süresince Hitler'in “doğru adam” olduğunu ve ona bir şans verilmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Ekonomideki hafif iyileşmenin de bunda katkısı olmuştur. Ama nüfusun büyük bir çoğunluğunun Marksizm'e ateşli bir şekilde karşı olması çok daha önemli bir etkidir. Nazi propagandası, sosyalizme ve komünizme duyulan köklü nefret üzerine oynamış ve bu nefret anti-komünist bir paranoyaya dönüşmüştür. Nazilerin pompalamasıyla ortalıkta komünist bir ayaklanma korkusu hâsıl olmuştur.²⁴⁸

Bütün gelişmelerden sonra 27 Şubat'ta Marinus Van der Lubbe Reichstag'ı yakmıştır. Marinus Van Der Lubbe Hollandalı bir işçi ailesinden geliyordu ve eskiden Hollanda'da Komünist Parti'nin gençlik örgütlenmesinde faaliyet göstermişti. Nazi

²⁴⁶ “Hitler Başvekil oldu, Fon Papen de Muavini”, *Cumhuriyet*, 31 Kanunisanı 1933.

²⁴⁷ Muharrem Feyzi, “Hitler Faaliyette”, *Cumhuriyet*, 09 Şubat 1933.

²⁴⁸ Kershaw, *a.g.e.*, s.462-465.

liderleri bu yangının komünist ayaklanma için bir işaret olduğuna emindirler²⁴⁹. Böylece Reischtag yangınının suçunu komünistlere yükleyerek komünistlere karşı çok sert tedbirler almışlardır²⁵⁰. 28 Şubat günü “*Halkın ve Devletin Korunması İçin*” çıkarılan olağanüstü hal kararnamesi ile kişi özgürlükleri belirsiz bir süre için askıya alınmıştır²⁵¹.

Bu olay Cumhuriyet gazetesine “*Almanya Tehlike Geçirdi! Büyük bir İhtilal teşebbüsü patlak vereceği sırada bastırıldı.*”²⁵² başlığıyla ilk sayfadan girmiştir. Köşe yazarı Muharrem Feyzi, konu ile ilgili düşüncelerini paylaşmış ve yangının komünistler tarafından çıkarıldığına dair fikirlerini beyan etmiştir. Reischtag yangını ile ilgili haberler şu şekilde devam etmiştir. “*Dağ doğura doğura bir sıçan doğurdu. Almanya komünizm tehlikesi ile müterafik bir ihtilal tertibinin faaliyete geçmek üzere bulunduğu ait olarak verilmiş olan ilk heyecanlı haberler hemen tamamile sıfıra münce olmuştur gibidir. Ortada Rayışhtag yangınından başka bir hadise yoktur ve bunun da nasıl vukua gelmiş veya getirilmiş olduğu henüz belli değildir.*

Hitlercilerin Rayışhtag yangını komünistlere ve sosyalistlere hücum için güzel bir vesile ittihaz etmiş oldukları artık muhakkak sayılmalıdır. İntihabatta kazanmak için bu tarika tevessül edilmiş olduğu gibi komünistlere karşı bu suretle devamlı bir mücadeleye girişilmiş olduğunu dahi farz etmek mümkündür. Her iki suret Almanya için yakın atiyi fevkalade karanlık gösteren tehlikeli hareketlerdir. Ortada ihtilal yoktur, fakat dâhili muharebenin korkunç başlangıcı vardır ve bu dahili muharebeyi ika eden de maalesef binnefis iktidarı elinde tutan fırkadır: yani nasyonal sosyalistler yani Hitlercilerdir.”²⁵³

Hitler’in yaptığı davranışları Cumhuriyet’in onaylamadığını bu yazılardan da anlayabiliriz: “*Dün Almanya’dan gelen haberler bize yeni bir şey öğretmediler. Yalnız komünist ihtilalinin aslı olmadığı ve buna mukabil Hitler partisinin komünizme karşı adeta bir cidal açmış bulunduğu daha fazla bir vuzuh ve sarahatle anlaşılmış oldu. Hitler beyanatında komünistlerin köküne kıran getireceğim demeğe benzer sözler*

---

²⁴⁹ Kershaw, a.g.e., s.463.

²⁵⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.240.

²⁵¹ Kershaw, a.g.e., s.465.

²⁵² “Almanya Tehlike Geçirdi.”, *Cumhuriyet*, 1.03.1933.

²⁵³ “Alman Hükümeti ele geçen delilleri sayıyor”, *Cumhuriyet*, 03.03.1933.

söylemektedir. *Almanya’da altı milyona yakın komünist ve ondan daha fazla da sosyalist bulunduğuna göre milletin üçte birinden fazlasını mahvedeceğim demeğe muadil olan bu sözlerin manasını anlamak müşküldür. Şurası muhakkaktır ki bizzat Hitler Almanya’yı dâhili muhabereye sürüklüyor. Bunun ne kadar karı akıl olduğunu zaman gösterecektir.*”²⁵⁴

Meclis yangını, yapılacak seçimlerde kendi amaçları doğrultusunda kullanan Hitler, Alman halkından da dört yıl süre istemiş, bu süre kendisine verilmezse iktidarı terk etmeyeceğini de söylemiştir. Böylesine bir atmosferde yapılan 5 Mart 1933 seçim sonuçlarıyla ilgili olarak, Cumhuriyet, Nazilerin oyların yüzde 43,9’unu aldığını fakat salt çoğunluğu elde edemediğini, sosyal demokratların yüzde 18, komünistlerin yüzde 12, Merkez Partinin yüzde 11, DNVP’nin yüzde 8 oy aldığını yazmıştır²⁵⁵.

Salt çoğunluğu elde edemese de 5 Mart seçimi, gerçek anlamda “iktidarın ele geçirilişini” başlatan olaydır.²⁵⁶ Cumhuriyet gazetesi bütün bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve “*Hitler diktatörlüğe doğru gidiyor*”²⁵⁷, başlığını birinci sayfadan manşet bile girmiştir. Bu seçimi izleyen günlerde, henüz Nazi kontrolü altında olmayan Lander de denetim altına alınmıştır. Bütün örneklerde izlenen model aynıdır: Nazi olmayan eyalet hükümetlerine polisin sorumluluğunu Nasyonal Sosyalist’e devretmesi için baskı yapılıyor; büyük şehirlerde SA ve SS birlikleri tehditkâr gösteriler yapıyor; belediye binalarına simgesel olarak gamalı haçlı bayraklar çekiliyor; seçimle iş başına gelmiş hükümetlere, pek ender karşı koyulan koşullar dayatılıyor ve düzeni inşa etme bahanesiyle ilgili yere bir Reich komiseri atanıyordu²⁵⁸.

5 Mart 1933 seçim sonucundan sonra, Hamburg, Bremen, Lübeck, Schaumburg-Lippe, Hessen, Baden, Württemberg, Saksonya ve Bavyera’da Alman birliğine katılmışlardır. Hitler, 23 Mart 1933’te Yetki Kanununu çıkartarak 4 yıl boyunca olağanüstü yetkiler elde etmiştir. Ayrıca meclisin yasama yetkisi kaldırılarak her konuda Hitler tam yetkili hale getirilmiştir. Böylece Hitler gelecekte ne Reichstag’a ne

²⁵⁴ “Hitler Mücadeleye devam ediyor”, *Cumhuriyet*, 04.03.1933.

²⁵⁵ “Almanya’dan sabaha karşı gelen telgraflar”, *Cumhuriyet*, 06.03.1939.

²⁵⁶ Kershaw, *a.g.e.*, s.467.

²⁵⁷ “Hitler Diktatörlüğe Doğru Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 08.03.1939.

²⁵⁸ Kershaw, *a.g.e.*, s.467.

de Cumhurbaşkanına gerek olmadan istediklerini yapabilecektir. 31 Mart 1933'te çıkartılan "Eyaletlerin İmparatorluğa Katılımı Yasası" ile Prusya dışındaki Alman şehir ve eyalet meclislerinin yetkileri tamamen merkezi hükümete devredilmesi amaçlanmıştır. Bu yasa ile merkezi hükümetin çıkardığı yasaların eyalet parlamentolarının onayına sunulmasına gerek kalmamıştır. 30 Ocak 1934'te "İmparatorluğun Yeniden Kurulması" na ilişkin bir kanunla beraber artık eyaletler tüm yetkilerini yitirmişler, merkezden atanan valiler yetkili kılınmıştır²⁵⁹.

Hitler, kendisini iktidara taşıyan SA sayesinde her türlü muhalefeti yok etmiş olmasına rağmen, SA'nın ülkenin iç işlerine müdahale etmeye başlaması ve silahlanması Hitler'i rahatsız etmeye başlamıştır. Özellikle lideri Ernst Röhm'ün askeri tutkularıyla SA'yı giderek daha çok ön plana çıkarmaya başlaması ordu ile ilişkilerde problem oluşturmaya başlamıştır. SA da iç ve dış güvenliğin sorumluluğunun Alman ordusunun eline verilmesinden memnun değildir. Bütün bu rahatsızlıklara rağmen SA'nın ortadan kaldırılması ya da etkisiz hale getirilmesi çok kolay değildir. Bu sebepten dolayı Hitler aylarca büyüyen gerginliği çözmek için hiç bir şey yapmamış ve sonunda hiçbir seçenek kalmadığında harekete geçmiştir. Hitler'in ilk yaptığı şey, yaz tatilini bahane ederek SA'yı tatil ettiğini açıklamak olmuştur. Bu durumdan memnun olmayan örgüt üyeleri protesto gösterileri düzenleyince Hitler, örgütün bir ihtilale girişeceğini öne sürerek, 30 Haziran 1934 başlayıp 2 Haziran'a kadar devam edecek olan temizlik harekâtına girişmiş, SA'nın lideri Ernst Röhm ve önde gelen SA isimleri ortadan kaldırılmıştır. "*Uzun Bıçaklar Gecesi*" olarak adlandırılan bu olaydan sonra SA eski önemini kaybetmiştir. SA'nın ezilmesiyle, rejimin dengesini ciddi bir şekilde bozan ve Hitler'in konumunu doğrudan tehdit eden bir örgütlenme yok edilmiş oldu. SA artık hareketin sadık bir parçasından ibaretti²⁶⁰.

Cumhuriyet gazetesi bu olaylarla yakından ilgilenmiş ve Muharrem Feyzi olayın gelişimini ve sebeplerini köşe yazılarında irdelenmiştir. Muharrem Feyzi Röhm

---

²⁵⁹ Kershaw, *a.g.e.*, ss.467-473.

²⁶⁰ Kershaw, *a.g.e.*, ss. 501-528.

darbesinin Nazi yönetimine zarar verdiğini belirtmektedir fakat Hitler'i darbeye haklı bulmaktadır.²⁶¹

Hitler bir taraftan Versay'ın hükümlerinden kurtulmaya çalışırken diğer taraftan ülke içinde var olan orduyla arasındaki problemleri çözmeye çalışmıştır. Bu problemlerin temelinde, ordunun geleneksel olarak bağımsız olarak hareket etmesi, buna karşın Hitler'in kayıtsız şartsız itaat istemesi vardır. Hitler, orduyla arasındaki problemlerin artık gizlenemez boyuta geldiği zamanda 4 Şubat 1938'de, orduda bir takım değişiklikler yaparak hem orduda hem de yönetimde kendine muhalif olanları bertaraf etmiştir. Bu değişikliklerle kendini başkomutan ilan eden Hitler, 15 generali emekli etmiş, 45 generalin görev yerini değiştirmiş, Göring'i ekonomi direktörlüğüne getirmiş ve böylece kendisine muhalif hiçbir unsur bırakmamıştır

2- FÜHRER DÖNEMİ

Uzun zamandır hasta olan Cumhurbaşkanı Hindenburg, 2 Ağustos 1934'te ölünce Hitler'e farklı kapılar açılmıştır. Hindenburg'un ölümü, kimin cumhurbaşkanı olacağı sorununu ortaya çıkarmıştır. Hitler, başbakanlıkla cumhurbaşkanlığını beraber üstleneceğini ve 19 Ağustos'ta bunu halkoyuna sunacağını açıklamış ve bu sorunu kendi lehine çözmeyi başarmıştır. Cumhuriyet gazetesi "*Almanyanın yeni reisi hiçbir kralın sahip olmadığı satvet ve kudrete malik*" başlığıyla durumla ilgili değerlendirmesini yapmıştır²⁶².

Cumhuriyet gazetesinde Muharrem Feyzi bu konuyu değerlendirmiş, Hitler'in bütün yetkileri kendi bünyesinde toplaması içeride ve dışarıda derin bir güvensizlik ve şüpheyile karşılanacağını ve Avrupa'nın geleceği ve huzurunun artık Hitler'in davranışlarına bağlı olduğunu söylemiştir²⁶³. Muharrem Feyzi "*Bugün M.Hitler 66,000,000 Alman üzerinde ne Bismarkın, ne de Kayserlerin ve Hindenburgun haiz*

²⁶¹ Muharrem Feyzi, "Almanya'da Son Vaziyet", *Cumhuriyet*, 12.07.1934.

²⁶² "Herşeyin Fevkinde Hitler!", *Cumhuriyet*, 04.08.1934.

²⁶³ Muharrem Feyzi, "Hindenburg ve Hitler", *Cumhuriyet*, 05.08.1934.

olmadığı gayet geniş bir salahiyyetle hakimi mutlaktır."²⁶⁴ diyerek Hitler'in gücünü anlatmak istemiştir. Yapılan halk oylaması sonucu Hitler başarılı olunca, Muharrem Feyzi bunun sebebini Hindenburg'un Hitler'e güvendiğine dair bir vasiyetin rol oynamasına bağlamıştır²⁶⁵.

Hitler hakkında oldukça kapsamlı bir biyografi yazan yazar Ian Kershaw; Hitler'e yakın olan kişilerin Hindenburg'un ölümünden sonra Hitler'de önemli bir değişiklik hissettiklerini belirtmiş ve bu dönemde Hitler'in kişiliği ve yaşam tarzı ile ilgili ilginç bilgiler vermiştir. Yazara göre Hitler Ağustos 1934'te iktidarını sağlamlaştırma süreci sona erdiğinde, yurtiçi politikadan giderek çekilmiştir. Ona göre; Hitler rejiminin bütünüleyici merkezi mekanizmasının yapması gerektiği gibi, milli birlik imajını temsil etmektedir. Bu sebeple ülke içindeki günlük siyasi çatışmaların içinde yer alamazdı. Koordine edilmiş bir Almanya'da siyaset şimdi artık Hitler'in 1920'lerin başından beri yegâne amaç olarak koyduğu şeye denkti: Dış düşmanlara karşı büyük ve kaçınılmaz mücadeleye hazırlanmak için kitlelerin millileştirilmesi. Yazarın verdiği bilgilere göre; " *Hitler sadece öğle yemeğinden önce idari işlerle ilgileniyor, daha sonra yürüyüş yapıyor, akşamları da yemekten hemen sonra film gösterileri yapıyordu. Hitler yürüyüşleri hep yokuş aşağı yapıyor, aşağıda bekleyen bir araba Hitler'i ve yanındakileri tekrar tepeye çıkarıyordu. Yürüyüş yaptığı alan kordon altına alınıyor, Führer'i uzaktan da olsa şöyle bir görüvermek isteyen kalabalıklar böylece uzak tutuluyordu. ...Hitler'in akşam gösterilen filmleri kaçırdığı pek enderdi. ...Ciddi belgesellerdense hafif eğlencelik filmlerden hoşlanıyordu. ...Hitler misafirlerine, özellikle kadınlara karşı kibar, hatta beceriksizce soğuk ve resmi bir tarzda da olsa sempatik davranıyordu. Sekreterleri, yaverleri ve personelindeki diğer görevlilerle ilişkilerinde her zaman özenli ve ölçülüydü. Bu kişilerin çoğu onu hem seviyor hem de ona saygı duyuyordu. ...Gene de Hitler'in yakın çevresinde yaşam ciddi oranda sıkıcı ve boğucuydu. Hitler bulunduğu her yerde ortama hâkim oluyordu. Sohbetlerde kendisine karşı çıkılmasına tahammülü yoktu.*"²⁶⁶

²⁶⁴ Muharrem Feyzi, "Hitlerin Beyanatı", *Cumhuriyet*, 08.09.1934.

²⁶⁵ Muharrem Feyzi, "Almanya'daki Reyiam", *Cumhuriyet*, 21.08.1934.

²⁶⁶ Kershaw, *a.g.e.*, ss.533,537.

Türkiye’de bu dönemde Hitler algısı için ilginç bir örnek 23 Eylül 1933’te Peyami Safa’nın Cumhuriyet gazetesinde “*Bana Kalırsa*” köşesinde yazdığı bir yazıda verilmektedir. Peyami Safa yazarı Türk olan “*Hitler ve Nasyonal- Sosyalizm*” isimli bir kitaptan bahsetmiş ve alıntılar yapmıştır. Bu alıntılar şu şekildedir:

<“*Hitler Almanyada çok sevilmektedir. Nereye gitse onu efsanevi bir kahraman diye tanıyan çocuklar tarafından sarılmaktadır.*”

“*Kim derdi ki bu çocuk bir gün, Başvekil olacak.*”

“*Onu dinleyenlerin heyecanı.*”

“*Halk onu selamlıyor...*” ilah.

“*Hitler de bu nadir insanlardan biridir. Gerek şahsi hayatında, gerek bulunduğu vazifede çok samimi bir insandır.*”

“*Bu kitaba mevzu olan fikirler, hadiseler hiç şüphe yok ki başlıca Hitlerin zeka mahsulü ve Hitlerin kudret eseridir.*”²⁶⁷

Peyami Safa’ya göre kitaptaki bütün resimler ve yazılar, sistematik olarak, Hitleri sevimli ve kudretli göstermek için konmuştur ve metinde nasyonal-sosyalizmin propagandasıdır. Bu kitabın varlığını ise Peyami Safa eleştirmiştir. Görüldüğü gibi Hitler’i ilahlaştırmaya çalışan bir grubun varlığı Türkiye için de mevcuttur.

Gene Cumhuriyet Gazetesinde Almanya Mektubu köşesinde yazan M. Nermi Hitler ile ilgili fikirlerini şu şekilde anlatmıştır: “*Hitler, çetin ve on beş yıl süren bir politika güreşinden sonra üçüncü devleti nasyonal-sosyalist devletini kurmuştur. Son yılları dolduran bulanık hadiselerin tesiri ve rolü ne olursa olsun milyonlara teşkilat vermek, onları imanlı bir disiplin altında toplamak ve altmış altı milyonluk bir budunun bayrağı olmak, en mütevazi bir sözle, ufak bir şey değildir. ... o sınıfsız bir devlet kurmak, Almanlığı yeni bir kalıba dökmek için eritmek istiyor. Hitler, bu dileğine kavuşmak için İbsenin kahramanı Brand gibi “ya hep, veya hiç.” diyor. ...Biz, Hitleri bütün ilhamlar karşısında dik bir kaya sertliğile durur görüyoruz. Sanki o, bir hep veya*

²⁶⁷ Peyami Safa, “ Bu da Nesi?”, *Cumhuriyet*, 23.09.1933.

hiç abidesidir. İsteddiği şey, bütün halkı kucaklayan bir devlet, total devlettir. Böyle bir devlet ise eski fırkaların çalı ve çırpısıyla kurulamaz. Kuvvetli bir iman, güreşçi bir tabiat, en büyük yorgunluklarını yenen demir bir sıhhat, iman veren ve çoşturan temiz bir söz söyleme kudreti Hitler adını taşıyan cermen yalvacının en büyük unsurlarıdır. Hitler et yemez sigara içmez içki kullanmaz. Belki onu Alman sınırları dışında mistik bir dünyanın yolcusu gibi gösteren şeyler budur. ... Hitler, realist bir ihtilalcidir.”²⁶⁸

İçte bütün yetkileri almayı başaran Hitler, Almanya’nın dış politikasını da şekillendirmeye başlamıştır. Hitler’in politikalarını incelersek bunu üç döneme ayırabiliriz:

1) Versay zincirlerinin kırılması, yani Almanya’nın Versay’ın kısıtlamalarından kurtarılması.

2) Bir Millet, Bir Devlet ilkesinin gerçekleştirilmesi, Almanya’nın sınırları dışında yaşayan bütün Almanların birleştirilerek bir tek devlet altında toplanması.

3) Lebensraum: Hayat Sahası. Armaoğlu’nun Nazi emperyalizmin olarak adlandırdığı bu politika da Hitler Almanya’sı, Almanların yaşamadığı birçok memleketleri de kendi sınırları içine katma yoluna gidecektir²⁶⁹.

Hitler’in dış politikasının bu üç aşamasının ilk ikisi sınırlı, somut politiklardır. Çünkü Versay Antlaşması’nın Almanya’yı kısıtlayıcı hükümleriyle Almanların çoğunlukta bulundukları bölgeler bellidir. Örneğin, içinde bir Alman azınlığının bulunmadığı ve Versay Antlaşması’nın ihlali ile topraklarının işgalinin söz konusu olmadığı İngiltere için, Hitler’in böyle bir politikayı uygulaması çok yakın bir tehdit oluşturmamaktadır. Ancak üçüncü aşamanın, yani hayat sahasının sınırlarının nerede başlayıp nerede biteceği, hangi ülkelerin topraklarını içine alacağı tam belli değildir. İşte büyük ölçüde bu yüzden Hitler dış politikasının ilk iki aşamasını gerçekleştirirken büyük bir direnmeyle karşılaşmamış, yakın güvenlikleri tehdit altında bulunmayan Avrupa’nın öteki büyük devletleri, kendilerine dokunulmayacağı düşüncesiyle, etkili bir işbirliğine gidememişlerdir. Ancak, Almanya dış politikasını gerçekleştirmeye

²⁶⁸ M.Nermi, “Hitler ve Üçüncü Devlet”, *Cumhuriyet*, 03.09.1934.

²⁶⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.241.

başlayınca, bu devlete karşı etkin tedbirler alınmağa çalışılacaktır. Alman saldırısıyla İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, bu tedbirlerde geç kalındığının en açık kanıtıdır²⁷⁰.

a- Versay Zincirlerinin Kırılması:

Hitler, bütün yetkileri tek elde topladıktan sonra dış politikasının ilk adımı olan Versay'ın zincirlerinden kurtulmak için çalışmalara başlamıştır. İlk olarak bu antlaşmanın Alman ordusunu 100 binle sınırlayan ve zorunlu askerliği kaldıran hükmünden kurtulmak için çaba harcamıştır. Hitler, ordusunu güçlendirmek amacıyla Şubat 1935'te hava kuvvetleri oluşturacağını, Mart ayında da askerliği tekrar yürürlüğe koyacağını açıklamıştır. Muharrem Feyzi bu konuyu değerlendirerek, bunun sebebi olarak diğer ülkelerdeki silahlanmaların ve askerlikle ilgili yeni kararların alınmasını göstermiştir²⁷¹. Muharrem Feyzi bu konuyla ilgili şu şekilde yorum yapmıştır: “ *M. Hitlerin iş başına gelmesinden evvel Almanya tek bir askeri, bahri ve zabıta tayyaresi ve hatta tayyarelerle mücadele edecek top bulundurmak hakkında memnundu. Bugün ise istediğim gibi hava donanması yapıyorum diye ortaya atıldı.* ”²⁷²

Abidin Daver ise, eğer savaştan yenik çıkan diğer devletler de Almanya gibi davranırsa, bu durumun karışıklık çıkarabileceğini söylemiştir²⁷³.

M. Nermi, Almanya'yı bu konuda haklı bulmuş ve “*Hitler, bu bakımdan Alman tarihsel benliğinin dile gelişidir. Hitler'in ulusal sosyalistliği, geniş Alman yığını sarsmak ve diriltmek için düşünülmüş bir fikir disiplini.*” demiş, bu fikir disiplininin amacını Almanlığı Versay'dan kurtarmak olarak vermiştir²⁷⁴.

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan bir karikatürde Hitler'in Versay antlaşmasının ihlali anlatılmıştır. Buna göre Hitler, üzerinde Versay Antlaşması yazan bir kuşun gagası ve bacaklarını kestikten sonra “işte şimdi kuşa benzedi” demektedir²⁷⁵.

²⁷⁰ Sander, *a.g.e.*, s.46-47.

²⁷¹ Muharrem Feyzi, “Almanya Versay Muahedesi'ni Tanımıyor”, *Cumhuriyet*, 15.03.1935.

²⁷² *A.g.m.*

²⁷³ Abidin Daver, “Siyasal Durum Gittikçe Karışıyor”, *Cumhuriyet*, 25.03.1935.

²⁷⁴ M. Nermi, “Uyanan Almanlık ve Versailles Andlaşması”, *Cumhuriyet*, 03.07.1935.

²⁷⁵ *Cumhuriyet*, 1.05.1935.

Hitler, ülkesini silah sınırlandırmalarından ve kontrolünden kurtarmak amacıyla Ekim 1933'te Milletler Cemiyeti'nden ve silahsızlanma konferansından çekilmiştir. Hitler ülkesinin eşit olarak temsil edilmesini engelleyen Versay Antlaşmasının beşinci kısmının kaldırılmasını da istemiş ve bu şartla tekrar görüşmelere katılacağını bildirmiştir²⁷⁶.

Muharrem Feyzi Almanya'yı haklı bulmuş ve Almanya'nın hızla silahlanmasından çekinen Avrupa ülkelerinin bunu engellemek amacıyla bu silahsızlandırma konferanslarını başlattığını söylemiştir²⁷⁷.

Cumhuriyet Gazetesinde "Hem Nalına Hem Mihnına" köşesi Hitler'in bu davranışlarını tam bir meydan okuma olarak değerlendirmiştir. Ayrıca yazar Almanya'nın bu yaptığına ses çıkarmazlarsa, Almanya'nın Versay Antlaşmasının bütün askeri maddelerini birer birer çiğneyeceğini belirtmiştir²⁷⁸. 20 Mart 1935'te "Hem Nalına Hem Mihnına" köşesi bu konuyu şu şekilde değerlendirmiştir: "*Hitlerin yumruğu, Versay andlaşmasını nakavt etti. Almanyanın bugünkü şefinin eskiden badanacı olduğunu söylerler. Daha evvel boksörlükte etmiş olacak ki sıkı bir yumruk vurduktan sonra rakibinin sersemliğinden istifade ederek hiç beklemeden boynuna yapıştırıyor. İlk yumruğu 13 Martta Versay muahedesindeki askeri ahkâmın havacılığa aid kısmına yapıştırmıştı. Daha bu yumruğun sersemliği geçmeden, 16 Martta, yani üç gün sonra, muahedenin mecburi askerlik hizmeti kısmını da ikinci yumruğu indirdi.*"²⁷⁹ Yazar ardından şunu da eklemekten geçememiştir: "*Temenni edelim ki arkasından sulhu da nakavt etmeğe kalkışmasın!*"²⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesinde 5 Nisan 1935 tarihli sayısında var olan karikatür de bu konuyla ilgili fikirlerini ortaya koymuştur. Bu karikatürde Hitler barış adlı bir kıza bıçak atarken çizilmiştir.

M. Nermi'de Hitler'in Versay hükümlerinden kurtulmak için yaptığı çalışmaları değerlendirmiştir. Yazara göre, Hitler'in iş başına gelişi Versay Antlaşması'nın sonu sayılabilir. Hitler, Versay'ın yükünden kurtulmak için önce konuşma yolunu seçmiş

²⁷⁶ Cumhuriyet, 10,23,26.11.1933; Armaoğlu, a.g.e., s.245-249.

²⁷⁷ Muharrem Feyzi, "Almanya Silahlanıyor", Cumhuriyet, 23.10.1934.

²⁷⁸ Hem Nalına Hem Mihnına, "Bir Meydan Okuma!", Cumhuriyet, 15.03.1935.

²⁷⁹ Hem Nalına Hem Mihnına, "Hitlerin Yumruğu", Cumhuriyet, 20.03.1935.

²⁸⁰ A.g.m.

fakat bu sonuç vermemiştir. Silahlanmanın ne kadar gerekli olduğunu anlatan yazar ardından Hitler’le ilgili şu fikirlerini dile getirmiştir: “ *Almanya uyanmış ve yeni Fichtesini ,Yorkunu, Hitlerini bulmuştur. Bir teori değil, asıl teoriye kaynak olan, milyonları bir amaç için kımıldatan, yol gösteren yaratıcı şahsiyet, en kısa sözle, Hitler, gözümüzün önünde duruyor. Ulusal sosyalistliği değil, Almanlığa bayrak olan Hitleri siyasal ve tarihsel bir hadise olarak kavramak ve propaganda yıllarında yazılmış MEIN KAMPF’na takılıp durmamak gerektir. Hitler, bugün başka bir Kampf(savaş) güdüyor. Hitleri, bütün propaganda sislerinden sıyrılarak, anlamak her dış siyasanın borcudur.*”²⁸¹

Genel olarak bakıldığında Hitler’in silahlanma konusunda haklı olduğu düşünülse de Hitler’in çok ileri gitmesinden de korkulmakta ve barışın tehdit edileceği düşünülmektedir.

Bu dönemde ayrıca gazeteci Abidin Daver’in Almanya gezisi dikkati çekmektedir. Dış politikadaki bu hamleleri sürekli gazeteye konu olan Hitler’le görüşen Abidin Daver, Hitler’le ilgili şahsi fikirlerini “*Almanya intibaları*” başlıklı yazı dizisinde dile getirmiştir. Bu yazılarda Hitlerle ilgili şu yazılar göze çarpmaktadır: “ *Kendisi nazilere mahsus sarı üniformanın yalnız ceketini giymişti. Pantolonu laciverddi. Bir gün evvel merasimde giydiği çizmeleri çıkarmış, ayağına rugen asker potinleri geçirmişti. Gene sarı bir kırıvat bağlamış, göğsüne harbde kazandığı demir salib nişanını takmıştı....*

Bizi güler yüzle karşıladı. Kestane rengi saçlarının çerçevelediği başında küçük bıyıklarından ziyade yeşile bakar mavi güzel gözleri dikkati celbediyordu. Bakışı tatlı ve zeki idi. Nadiren gözlerinde bir şimşek çakıyordu, o zaman yüzü ciddileşiyordu. Hepimizin birer birer elini sıktı ve her defasında Alman an’anevi selamına göre ökçelerini takırdatarak selamladı. Ellerimiz kısa bir sıkışla bırakmıyor, takdim merasimi bitinciye kadar hararetle sıkıyordu.

Bu samimi hali ile hemen hepimizi teshir etti. ...gittikçe gönüllere hitab eden çok tatlı bir sesle görüşüyordu. Bir gün evvel 1 mayıs bayramında bir milyon kişiye hitab

---

²⁸¹ M. Nermi, “Uyanan Almanlık Ve Versailles Andlaşması”, *Cumhuriyet*, 03.07.1935.

ederken yumruklarını sıkarak, çizmeli ayağını yere vuran ve sesi gürliyen büyük şef gitmiş, yerine samimi, mültefit, nazik bir ev sahibi gelmişti.

Hitler, muhakkak ki, hususi hayatında sade, samimi ve çok cazibesi olan bir adamdı. On dakika içinde bizi kendine celbetmişti. Mülakat bitecek diye üzüntü duyduk adeta. 66 milyon Almanın gönlünü çekmiş ve onların başına geçmiş olan bu büyük adamla daha çok görüşmek istiyorduk.”²⁸² Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere yazar, Hitlerle yaptığı görüşmelerden oldukça etkilenmiştir.

Abidin Daver; “Hem Nalına Hem Mihnına” köşesinde de Almanya’dan çok etkilendiğini dile getirmiş ve Hitlerle ilgili şu fikirlerini belirtmiştir: “ *Dağınık Alman memleketlerini 1870 zaferini müteakıb bir araya tophıyarak Alman birliğinin temelini kurmuş olan Bismarktan sonra şimdi de 66 milyon Almanyanın gözbebeği olan Hitler, Alman birliğini büsbütün perçinlemiştir.*”²⁸³

Dış politikada Versay’ın askeri kısıtlamalarından sonra Hitler Saar bölgesi konusunu ele almıştır. Versay Antlaşmasına göre, Saar Fransa’ya bırakılsa da burada 20 yıl sonra bir plebisit yapılacak ve toprağın kimde kalacağı belli olacaktır. Bu plebisit 13 Ocak 1935’te yapılmış ve çoğunluk Almanya ile birleşmek isteyince 1 Mart 1935’te Saar Bölgesi Almanya’ya katılmıştır.²⁸⁴

Versay’ın Almanya için önemli kısıtlamalarından biri de Ren bölgesinin askerden arındırılmış olmasıdır. Fransız - Sovyet ittifak antlaşmasının imzalanması Hitler’e Versay’ın bu kısıtlamasından kurtarmak için fırsat yaratmıştır. Fransız - Sovyet ittifak antlaşmasının, hem Milletler Cemiyeti hem de Lokarno Antlaşmasının ruhuna aykırı olduğunu söyleyen Almanya, artık kendisini Lokarno Antlaşmasına bağlı saymadığını söyleyip batı sınırının güvenliğini sağlamak için 7 Mart 1936’da Ren Bölgesine girmeye başlamıştır²⁸⁵.

Avrupa’daki Fransız üstünlüğünün ve kuvvetler dengesinin büyük bir tehlike içine girmesi sebebiyle Almanya’nın Ren boylarına tekrar askerini sokması en fazla

²⁸² Abidin Daver, “Hitlerle Mülakat”, *Cumhuriyet*, 07.05.1935.

²⁸³ Hem Nalına Hem Mihnına, “Almanya!”, *Cumhuriyet*, 10.05.1935.

²⁸⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.245.

²⁸⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.257.

Fransa’da tepki uyandırmıştır. Fakat Almanya yapmış olduğu bir manevra ile İngiltere gibi birçok devletin tepkisini yumuşatmıştır. Lokarno anlaşmalarını fesheden Almanya, 7 Mart notasında; Batı sınırlarında Almanya ve Fransa ile Belçika topraklarında askerlikten tecrit edilmiş bölgelerin kurulması, Hollanda, Belçika, Fransa ve Almanya arasında 25 yıllık bir saldırmazlık paktının imzası ve İngiltere ile İtalya’nın da bu paktı garanti etmesi, Almanya’nın da doğu komşuları ile saldırmazlık paktı imzalaması, eşitlik hakları ve bütün Alman topraklarında Almanya’nın egemenliğinin tanınması şartıyla Almanya’nın yeniden Milletler Cemiyeti’ne girmesi gibi barışçı teklifler öne sürmüştür. Bu barışçı teklifler İngiltere’nin, Almanya’nın Versay’a aykırı olan bu hareketini sadece Milletler Cemiyeti’ne havale etmesini sağlamıştır. Milletler Cemiyeti de yalnızca Almanya’nın Versay Antlaşması’na aykırı hareket ettiğini ilan edince devletler Almanya’nın oldu- bittisini kabul etmek durumunda kalmışlardır²⁸⁶.

Almanya’nın bu hareketi Cumhuriyet gazetesinin manşetine yansımıştır. “*Almanya Lokarno’yu yırttı, Ren’i işgal etti.*”²⁸⁷ başlığıyla haberi giren gazete haberin ayrıntılarını ilk sayfadan girmiştir. Bu konuyla ilgili yazı yazar Yunus Nadi Almanya’nın Ren’i almasını haklı bulmakla birlikte tarzını yanlış bulduğunu belirtmektedir. Ona göre “*Fenalık Almanyanın her istediğini birer emrivakile elde etmeğe alışan vaziyetindedir, ki onu günün birinde böyle elçabukluğile istihsal olunamayacak bir badireye kadar sürüklemesinden bihakkın korkulur.*”²⁸⁸ Yunus Nadi yazdığı yazılarda Almanya’nın Ren Bölgesi’ni işgalle yetinmeyeceğini, Danzig’in ve Avusturya’yla birlikte eski sömürgelerini de geri isteyeceğini belirtmiştir. Nadi’ye göre, dünyanın yeniden paylaşılması için Almanya, dünyanın en büyük savaşına hazırlanmakta, konuşarak elde edeceği haklarını, güçle elde etmeye çalışmaktadır²⁸⁹. Nadi’ye göre, Almanya’nın haklarını güçle elde etmeye çalışmasının onun Ren işgali nedeniyle bir savaşı göze aldığını göstermez, çünkü Almanya’nın kuvvetini abartarak

²⁸⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.257-258.

²⁸⁷ “Almanya Lokarnoyu yırttı, Reni işgal etti.”, *Cumhuriyet*, 08.03.1936.

²⁸⁸ Yunus Nadi, “Avrupa Korktuğuna Uğruyor”, *Cumhuriyet*, 12.03.1936.

²⁸⁹ Yunus Nadi, “İtalya’dan sonra Almanya Sahnede.”, *Cumhuriyet*, 13.03.1936; “Hata Üstüne Hatadan sonra Nereye Gidiyoruz?”, *Cumhuriyet*, 18.03.1936.

tüm Avrupa'yla savaşıması ve bu savaştan galip çıkması mümkün değildir. Böyle bir savaş çıksa bile, bundan Avrupa kadar Almanya da zararlı çıkacaktır²⁹⁰.

Muharrem Feyzi ise Ren'i işgal etme sebebini "*Almanya, Sovyet Rusya ile ittifak eden Fransaya karşı, garp hududlarını ve Belçika kadar büyük ve sekiz milyon nüfusu bulunan gayriaskeri mıntıkeyi açık bırakmamak bahanesile ordusuna bu mıntıkeye yürüyüş yaptırmış.. M. Hitler.. İngiltere, Fransa, İtalya ve Belçika devletlerine... Lokarno misakının hükmü kalmadığını ilan etmiştir*" sözleriyle açıkladıktan sonra işgalin sonucu hakkında ise şu fikirleri beyan etmiştir: "*Almanyanın son yaptığı emrivaki, şiddetli bir muhalefet ve mukavemete maruz kalmadığı takdirde, Avrupada gayritabii bir vaziyet kalmayacaktır... İngiltere Hitlerin yeni tekliflerini pratik ve kafi gördüğü takdirde Fransa Locarno misakını müdafaada ileri gidemeyecektir.*"²⁹¹

Ren bölgesinden sonra Almanya, 14 Kasım 1936'da Versay Antlaşması ile enternasyonalize edilen Kiel kanalı ile Elbe, Oder, Tuna, Niemen, Ren ve Moselle nehirlerine ait Versay hükümlerini geçersiz sayarak buralarda tekrar Alman egemenliğini kurdu²⁹².

Muharrem Feyzi Almanya'nın aldığı bu kararı "*Alman milleti, bu hayat damarlarını dilediği gibi tasarruf edemedikten başka ecnebi devletlerin azaları bulunan kontrol komisyonlarının daimi suretle bu yolları idaresi ve murakebesi altında bulundurmalarını kendisi için hem tehlike hem de şerefsizlik sayıyordu.*"²⁹³ diyerek desteklemiştir.

Cumhuriyet gazetesinin başyazarı olan Nadir Nadi de Almanya'nın Versay hükümlerinden kurtulmak için yaptıklarını desteklemiştir. Fakat Hitler'in sadece kendi üstünlüğünün kabul edilmesi karşısında görüşmelerde bulunmak istemesini haklı başladığı bir davada haksız duruma düştüğünü belirterek eleştirmiştir²⁹⁴.

²⁹⁰ Yunus Nadi, "Avrupa'nın Göbeğindeki Mesele: Alman Meselesi", *Cumhuriyet*, 28.03.1936.

²⁹¹ Muharrem Feyzi, "Ren Mıntıkası ve Lokarno Misakı", *Cumhuriyet*, 08.03.1936.

²⁹² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.259.

²⁹³ Muharrem Feyzi, "Versay Muahedesine Bir Darbe Daha", *Cumhuriyet*, 17.11.1936.

²⁹⁴ Nadir Nadi, "Tarihin Dersi", *Cumhuriyet*, 21.05.1939.

Mart 1935'te zorunlu askerliğin tekrar yürürlüğe konulması ve neredeyse bir yıl sonra Ren Bölgesi'nin yeniden işgal edilmesinin Almanya için yurt dışındaki sonuçları, savaş sonrası diplomatik uzlaşmanın kalıntılarının yok olması, Avrupa'daki düzenin tersine dönmesi, ölümcül bölünmenin kesinleşmesi ve Batılı güçlerin zayıflaması, ayrıca Almanya'nın askeri gücü üzerindeki kısıtlamaların çok büyük oranda gevşemesidir. Yurt içinde ise sonuç; Hitler'in sonsuz popülaritesinin ve aldığı takdirin ulaşılmaz noktalara varmasıdır²⁹⁵.

Peyami Safa, "Hadiseler Arasında" köşesinde bu dönemde Hitler ile ilgili sarfettiği sözler Avrupa'daki değişen şartların Türk kamuoyunda da bir takım farklılaşmalara yol açtığını ortaya koymaktadır. Peyami Safa Hitler'in Nurenberg'de söylediği yıldırım hızıyla düşmana saldıracağını belirttiği bir nutuğun ardından kendinde bir değişiklik fark ettiğini belirtmiş ve şöyle anlatmıştır: "*Eskiden Hitlerin de, Musolininin de, içinde buna benzer şimşekler çakan tehditlerini bizim aktör Naşidin tiyatrosunda gaz tenekelerinden doğan gök gürültülerine ve bir kutu maytabdan doğan yıldırımlara benzetirdim. Yere düşer düşmez kendi çöpünü bile yakmaktan aciz kalarak söniveren bu renkli alevlerin bir harb tutuşturabileceğine kim inanırdı?..... Artık bu nutukları şişiren edebiyatta blöften ziyade gizli maksadların ifşasına benzer bir hakikat ifadesi görür gibi oluyorum; her satırında, her kelimesinde ya bir işgal, ya bir ilhak, ya bir müstemleke harbi seziyorum ve facianın her perdesi açıldıkça karşıma yeni bir dünya haritasının dekoru çıkacağını sanıyorum.*"²⁹⁶

b- Bir Millet Bir Devlet İlkesinin Gerçekleştirilmesi

1938'in Mart ayında Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı, hem Alman dış politikası hem de Avrupa gelişmeleri açısından önemlidir. Bu olay, Almanya'nın dış politikasının ikinci aşamasına, yani "bir ulus, bir devlet" politikasına geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır²⁹⁷. Nazizm, Almanya'yı en ağır zincirlerinden Almanya'nın 1935 den itibaren silahlanmaya başlaması ve 1936 da Ren boylarına askerini sokması ile

²⁹⁵ Kershaw, a.g.e, s.543.

²⁹⁶ Peyami Safa, "Tek Çare", *Cumhuriyet*, 19.05.1936.

²⁹⁷ Sander, a.g.e., s.56.

kurtarmaya başlamıştır. Nitekim tamirat borçlarında da kurtulan Almanya için bir Versay meselesi kalmamıştır. Artık dış politikada Hitler ikinci aşamaya geçmiştir. Buna bağlı olarak bu politikanın gerçekleştirilmesiyle özellikle Almanlardan meydana gelen Avusturya'nın Almanya'ya katılması gerekmektedir, çünkü Versay ve St. Germain antlaşmalarında Almanya ile Avusturya'nın birleşmeleri yasaklanmıştı. Böylelikle Versay'ın son bir halkası da koparılmış olacaktır²⁹⁸.

Nitekim Hitler iktidara geldiği andan itibaren Katolik partisinden oluşan Avusturya hükümetine karşı Nazileri desteklemiş radyo yayınları ve uçaklarla attığı bildirilerle, onları hükümeti aleyhine kışkırtmıştır. Dr. Dollfuss başkanlığındaki salt çoğunluğa dayanmayan Avusturya hükümetinin Mart 1933'te her türlü siyasi toplantıyı yasaklaması ve otoriter bir rejim kararı alması, Naziler için bir vesile olmuş ve Dollfuss'un bu kararını protesto etmiş ve iktidarı zor durumda bırakmışlardır. Buna rağmen hükümeti bırakmayan Dollfuss, Nazilere karşı "Vatan Cephesi'ni" kurmuş ve Nazi faaliyetlerine son vermiştir²⁹⁹.

Yunus Nadi bu konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinde şu yorumda bulunmuştur: *"Hitler sağa sola salladığı yumrukların sonuncusunu bu kardeş Avusturya milletinin tepesine indirmekle siyasi kudretinin bütün mahiyet ve kabiliyetini göstermiş oldu. Yumruk altında sendeliyen Avusturya şaşırды ve kızdı. ... Hitler Avusturyayı kulaklarından yakalıyarak Alman camiasına sürüklemeye kalkışınca meselenin mahiyeti tamamen değişti. Bu hakaret Avusturyayı isyana sevk etti."*³⁰⁰ Yunus Nadi *"Hitler Almanyası irtikap ettiği hatalarla Avusturyayı ürküttü ve orada Almanyaya karşı açık bir vatanperverlik mücadelesine sebebiyet verdi. Avusturya halkının ekseriyeti şimdi Almanyayı iltihak aleyhine dönmüştür."*³⁰¹ diyerek Hitler'in yaptıklarını eleştirmiştir.

Giderek baskıyı arttıran Dollfuss, 30 Nisan 1934'te parlamenter rejimi ortadan kaldırarak faşist rejimi getirmiştir.³⁰² 25 Temmuz 1934'te ise Naziler başbakanlık binasını basarak Dollfuss'u öldürerek iktidara el koymuşlarsa da Eğitim Bakanı Kurt

²⁹⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.277.

²⁹⁹ Muharrem Feyzi, "Avusturya da Karıştı", *Cumhuriyet*, 16.03.1933; Kılıç, *a.g.e.*, s.96.

³⁰⁰ Yunus Nadi, "Avusturya ile Almanya Arasında", *Cumhuriyet*, 24.06.1933.

³⁰¹ Yunus Nadi, "Anschluss Meselesi Menfi Olarak Mahluldur", *Cumhuriyet*, 05.08.1933.

³⁰² *Cumhuriyet*, 01.05.1934.

Schuschnigg'ın olaya müdahale etmesiyle Naziler yakalanıp idam edilmişlerdir³⁰³. İtalya Dollfuss'un öldürülmesi üzerine Avusturya sınırına asker yığınca Almanya olaylara müdahale edemediği gibi bir gün Avusturya ile ilişkilerini düzeltmek için Papen'i elçi olarak ülkeye atamıştır. Muharrem Feyzi Papen'in Viyana'ya elçi olarak atanmasını Almanya'nın uzlaşma arayışı içinde olduğunun göstergesi olarak yorumlamıştır³⁰⁴.

Bütün bu gelişmelerin ardından Almanya ile Avusturya 1936 Temmuzunda bir anlaşma imzaladılar. Buna göre, Almanya Avusturya'nın bağımsızlık ve egemenliğine saygılı olacağını ve Nazi olaylarının kendi iç meselesi olduğunu kabul etmiştir. Ancak anlaşmanın gizli maddesine göre Avusturya, Nazilerin faaliyetlerine ve iktidarda yer almalarına izin vereceğini söylemiştir³⁰⁵.

Yunus Nadi bu antlaşmayı Avusturya'nın Almanya ile birleşmesi demek olan Anschluss' doğru atılmış çok sağlam bir adım olarak değerlendirmiştir³⁰⁶.

Hitler'in Avusturya'yı ilhaka karar vermesinde, İspanya'daki iç savaş ve Japonya'nın Uzakdoğu'da Çin'e saldırmasının yarattığı atmosfer de etkili olmuştur. Hitler Avusturya'nın ilhakı meselesinde İngiltere ve Fransa'dan çok daha fazla İtalya'dan çekinmektedir. Bunun sebebi Avusturya'nın 1922'den bu yana dış politikada İtalya'ya dayanmış olmasının yanı sıra 1934'de Naziler'in Viyana'daki hükümet darbesi sırasında Almanya'nın yardım ihtimaline karşı İtalya'nın Brenner sınırlarına büyük bir askeri kuvvet yığmış olmasıdır. Aslına bakılırsa 1936'dan beri Berlin-Roma mihveri yürürlükte ama yine de Hitler Mussolini'den çekinmektedir. Ancak 6 Kasım 1937'de İtalya Anti-Komitern Pakt'a katılınca ve üstelik Mussolini bir Anschluss olursa buna ses çıkarmayacaklarını söyleyince Almanya'nın cesareti artmıştır³⁰⁷.

Aslında Hitler, Avusturya'yı ilhak için kendi kuvvetlerini kullanmak yerine içeriden Avusturya Nazilerini kullanarak ilhakı gerçekleştirmek istemiştir. Devamlı olarak Berlin'den talimat alan Avusturya Nazileri, 1937 yılında faaliyetlerini yine

³⁰³ Cumhuriyet, 26,27. 07. 1934.

³⁰⁴ Muharrem Feyzi, "Almanya ve Avusturya", *Cumhuriyet*, 30.07.1934.

³⁰⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.245.

³⁰⁶ Yunus Nadi, "Avusturya ile Almanya Ve Almanya ile İtalya Anlaşmaları", *Cumhuriyet*, 16.07.1936.

³⁰⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.277-278.

arttırmışlardır. Avusturya Nazileri, 25 Ocak 1938’de, tıpkı 1934 yaptıkları gibi bir hükümet darbesine hazırlanırken, Avusturya polisinin baskınına uğramışlardır. Bu baskında Almanya’dan verilen talimatlar ele geçirilmiş ve Nazilerin 1938 ilkbaharında bir hükümet darbesine hazırlandıkları görülmüştür. Sonuçsuz kalan bu hükümet darbesinin ardından Hitler tekrar kuvvete başvurmak istememiş ve Avusturya’nın ilhakı için baskı yolunu kullanmıştır. Bunun için Hitler, iki devlet arasındaki anlaşmazlık ve soğukluk noktalarının müzakeresi amacıyla Avusturya Başbakanı Schuschnigg’i Avusturya sınırları yakınında Berchtesgaden’daki şatosuna davet etmiştir. 12 Şubat 1938’de gerçekleşen bu buluşma oldukça sert bir şekilde geçmiş ve Avusturya başbakanına 7 maddelik bir ultimatoma verilmiştir. Bu ultimatoma bakıldığında; Avusturya’da Nazi partisinin faaliyetine izin verilecek, hapsedilmiş olan Naziler serbest bırakılacak, Avusturya Nazilerinden Dr. Seyss-Inquart İç işleri Bakanlığına ve diğer iki Nazi de Harbiye ve Maliye Bakanlığına getirilecek, Avusturya ordusu ve ekonomisi ile Alman ordusu ve ekonomisi entegre edilecek şeklindeki istekler görülmektedir. Avusturya Başbakanı, bu istekleri 4 gün içinde yerine getireceğine dair imza vermiş ve Viyana’ya döner dönmez de bu istekleri yerine getirmeye başlamıştır. İlk olarak Seyss-Inquart İçişleri Bakanlığına getirilince polis ve güvenlik kuvvetleri Nazilerin emrine girmiştir. Böylece Hitler Avusturya’nın ilhakı konusunda büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Hitler’in 20 Şubat 1938’de verdiği bir nutukta, 10 milyondan fazla Alman’ın yaşadığı Almanya’ya komşu iki memleketteki hürriyetlerine sahip olmayan bu Almanların korunması görevinin Almanya’ya ait olduğunu bildirdiği görülmektedir³⁰⁸.

Bu gelişmelerle ilgili olarak Muharrem Feyzi “ *Şimdi Şuşnig, Avusturya hududunda tahaşşüd eden Alman ordularının tazyiki altında Hitler’in nezdine giderek Avusturya kabinesinin dahiliye ve emniyet gibi en mühim vazifelerini Avusturyadaki milli sosyalistlerin liderlerine vermeğe razı olmuştur. Bu suretle Avusturya zahirde hala müstakil ise de hakikatte memleketin idare ve hakimiyeti Hitler’in partisine bırakılmış ve iki Alman devleti birleşmiş oluyor.* ”³⁰⁹ diyerek fikrini beyan etmiştir.

³⁰⁸ Armaoğlu, a.g.e., ss.278-279.

³⁰⁹ Muharrem Feyzi, “İki Alman Devleti Birleşti.”, *Cumhuriyet*, 18.02.1938.

Cumhuriyet gazetesinde “Hem Nalına Hem Mihnına” köşesinde Hitler’in bu dönemdeki politikası şu şekilde değerlendirilmiştir: *“Alman politikası, yeni bir muvaffakiyet kazandı. Askerlikte bir “infiltration tabiyesi” vardır ki burada “yavaş yavaş sokulmak” diye tercüme edebiliriz. ... Alman siyaseti de, Avusturya meselesinde infiltration tabiyesi takib etti. ... Avusturya, resmen ve zahiren müstakildir amma hakikatte filen Almanyanın idaresine geçmiştir.”*³¹⁰ Gene bu köşedeki bir değerlendirme de *“Almanya Versailles muahedesi imzalanırken kendisine yapılanların acısını çıkarıyor. Bugünkü vaziyetten o muahedeyi hazırlayanlar ve kendi tabirleriyle Almanyaya dikte denler mes’uldür. Para ile değil sıra ile. ...Bir zaman onlar dikte etmişlerdi, şimdi Almanya dikte ediyor.”*³¹¹ denilmiş ve Hitler’in haklılığı ima edilmiştir.

Nadir Nadi, 20 Şubatta Hitler’in verdiği nutuğu dinledikten sonra Hitler’le ilgili yorumlarını dile getirmiştir. Yazara göre; Hitler kürsüye sanatkâr bir baritonu andıran heyecanlı bir ses tonuyla çıkmıştır ve Hitler kendine oldukça güvenmektedir. Ayrıca yazar; Hitler’in ömründe ilk defa sözlerine “*nekre*” bir ton karıştırdığını ve alaycı bir tavır takındığını söylemiştir. Hitler’in konuşmasını anlattıktan sonra yazar demokrasi devletlerinin uyuşukluk içerisinde olduğunu ve uyanmağa karar verdiklerinde geç kalınmış olabileceğini belirtmeden edememiştir³¹².

Başlangıçta kendi kuvvetlerini kullanmak istemeyen Hitler’in Anschluss metodunu değiştirmesinin sebebi, Avusturya Başbakanı’nın Avusturya halkının bağımsızlığını korumak isteyip istemediği hakkında 13 Mart’ta bir plebisit yapılacağını ilan etmesidir. Yaşanan gelişmeye çok sinirlenen Hitler, 11 Mart’ta Avusturya’ya bir ultimatom vererek Schuschnigg’in başkanlıktan çekilip yerine Seyss-Inquart’ın getirilmesini istemiş ve Avusturya’yı askerle işgale karar vermiştir. Hitler’in isteği sonucu Cumhurbaşkanı Miklas, 11 Mart akşamı Seyss-Inquart’ı başbakanlığa getirmek zorunda kalmışsa da Alman ordularının Avusturya sınırlarından girerek memleketi

³¹⁰ Hem Nalına Hem Mihnına, “İdarei Maslahat”, *Cumhuriyet*, 19.02.1938.

³¹¹ Hem Nalına Hem Mihnına, “Hitler’in Yaptıkları ve Söyledikleri”, *Cumhuriyet*, 22.02.1938.

³¹² Nadir Nadi, “Hitlerin Nutkunu Dinlerken”, *Cumhuriyet*, 21.02.1938.

işgale başlamasına engel olamamıştır. Almanya'nın ilhakı üzerine, Ostmark adı verilen Avusturya III. Reich'in bir eyaleti olarak ilan edilmiştir³¹³.

“Hem Nalina Hem Mihnina” köşesinde Hitler'in bu hareketi şu şekilde değerlendirilmiştir: “*Cü'retkar ve realist Alman politikası yeni bir zafer daha kazandı. Takriben bir ay evvel bilkuvve ele geçirdiği Avusturyayı, nihayet filen de ilhak etti. 1919 danberi hayalperest bir politkanın önüne geçmeğe çalıştığı Almanya-Avusturya birleşmesi artık bir emrivakidir. Büyük Harbin sonunda toplanan sulh konferansının dikte ettiği muahedelerden biri daha Hitler'in bir tekmesile kağıt sepetine yuvarlandı.*”³¹⁴

Avusturya'nın ilhakı mizaha da yansımıştır. Avusturya'nın ilhakı üzerine Akbaba dergisinde aşağıdaki karikatür yer almıştır:

315

Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı konusunda batılı devletlerin tepkileri oldukça zayıftı. Fransa'da yaşanan hükümet krizi ve İngiltere'deki yatıştırma siyaseti olayları tepki vermelerini engellemiştir. İtalya'nın ilhaka hiç tepki vermemesine ise Hitler

³¹³ Armaoğlu, a.g.e., s.280.

³¹⁴ Hem Nalina Hem Mihnina, “İki Alman Devleti Birleşince”, *Cumhuriyet*, 14.03.1938.

³¹⁵ *Akbaba*, 17.01.1935.

minnettardı. Mussolini, Avusturya halkının kendi isteği olduğu için müdahale etmediklerini belirtmişti³¹⁶.

Akbaba dergisine ise İngiltere ve Fransa'nın Avusturya ilhakına karşı durumu yukarıdaki gibi yansıtmıştır³¹⁷.

Nadir Nadi, ilhaka büyük devletlerin ses çıkarmama nedenini açıklamıştır. Yazara göre İtalya Almanya'ya içeriğini kimsenin bilmediği bir takım bağlarla bağlanmış, İngiltere Orta Avrupa işinde fazla hassas görünmemekte, Fransa'nın ise iç sorunları başından aşmıştır³¹⁸, bu sebepler büyük devletlerin bu olaya çok tepki vermemesini açıklamıştır.

Yunus Nadi ise ilhaki makul bir zorunluluk olarak görmüş fakat Almanya'nın işi tadınsa bırakarak barışa önem vermesi gerektiğini söylemiştir³¹⁹.

³¹⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.281.

³¹⁷ Akbaba, 17.03.1938.

³¹⁸ Nadir Nadi, "Anşlusun Bilançosu", *Cumhuriyet*, 13.03.1938.

³¹⁹ Yunus Nadi, "Avusturya'nın Almanya'ya İlhakından Sonra", *Cumhuriyet*, 14.03.1938.

“Bir Millet, Bir Devlet” politikasını devam ettiren Hitler, Avusturya’nın ilhakından sonra amacını tam anlamıyla gerçekleştirebilmek için gözlerini Çekoslovakya’ya çevirmiştir³²⁰. Avusturya - Macaristan İmparatorluğuna bağlı Südetler’de çoğunlukla Almanlar yaşamaktadır. I. Dünya Savaşı’ndan sonra bu bölge Çekoslovakya’ya bağlanmıştır.³²¹ Çekoslovakya’nın Südetler bölgesinde daha ilk günden itibaren Prag hükümeti ile çatışma içine giren 3,5 milyon kadar Alman vardır. Bu bölgedeki Almanlar, Almanya’da Nazizm’in gelişmesi ile birlikte Konrad Henlein’in liderliğinde “Vatan Cephesi’ni” kurup teşkilatlanmaya başlamışlardır. Vatan Cephesi 1935’te adını değiştirerek “Südet Almanları Partisi” adını almış ve o yılki seçimlerde 44 milletvekilliği ile meclise girmeyi başarmıştır. Südet Almanları bu durumdan güç alarak devlet memuru olma, kendi dillerinde eğitim, resmi yazışmalarda Almanca kullanımı gibi haklar istemişlerdir³²².

Südet bölgesinde bu isteklerin yerine gelmesi sırasında bir takım gerilimler yaşanmış, yaşanan bu olayların ardından Hitler, Almanya dışında yaşayan 10 milyon Alman ile ilgilenmelerini kimsenin engelleyemeyeceğini belirtmesine rağmen önceliği Avusturya sorununa vermiş ve bir süreliğine bu sorunun çözümünü ertelemiştir. Nadir Nadi’ye göre bu ertelemenin nedeni; Hitler’in Çekoslovakya’yı zorla ilhak edemeyeceğini bildiğinden Avusturya işini tamamen çözdükten sonra, önce Çekoslovakya’yı İsviçre benzeri federatif bir devlete dönüştürmek ve Südet Almanlarının eyalet içinde yaşamalarına imkân vermek, sonra da bu eyaletin Almanya topraklarına gönüllü katılımını gerçekleştirmektir. Ayrıca 1914’teki şımarık bir Almanya yerine, bugün savaş sonrası sırtına yüklenen haksızlıkları düzeltmeye çalışan bir Almanya’nın olduğunu söyleyerek Türkiye’nin savaşın sırtına yüklediklerinden ilk kurtulan ülke olduğunu ve bunun için Almanya’yı çok iyi anladığını belirtmiştir. Bu nedenle de kana susamış kötü Almanya’nın gerçeğe hiç uymadığını anlatmıştır³²³.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu olaylar yaşanırken Prag’da elçi olarak görev yapmaktadır. Zoraki Diplomat adlı kitabında bu dönemdeki intibalarını şu sözlerle

---

³²⁰ Sander, *a.g.e.*, s.59.

³²¹ Tekeli, *a.g.e.*, s.62.

³²² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.283.

³²³ Nadir Nadi, “Asıl Dava”, *Cumhuriyet*, 15.02.1938.

anlatmıştır: “1936 yılının başlarında Hitler, Çekoslovakya’ya karşı sinir harbine başlamış sayılabilirdi. Gerçi, açıktan açığa, Südet davasını diline dolamamıştı, ama Versailles Muahedesi aleyhinde söylemediğini bırakmıyordu. Südet Almanyası ise bu muahedenin Avrupa kıtası üstünde yarattığı sancılı noktalardan biri değil miydi? Hitler, Rhenaniya davasını nasıl halle kalkıştıysa, günün birinde Südet meselesini de pekala ele alabilirdi. Bahusus ki, Nazilerin Fühler’i bu ilk teşebbüsünde Fransa’nın protestolarına, ultimatonlarına kulak bile asmamış ve işin asıl dikkati çeken tarafı; İngiltere’nin yardımını bile görmüşü. Bundan cesaret alarak yarın Avusturya’ya öbür gün Südet Almanları bölgesine – o vakitler bundan ötesi akla bile gelmezdi – el atmaktan onu, ne çekindirebilirdi? ...biz diplomatlar ...Almanya tarafından Çekoslovakya’ya bir saldırı olacağına inanmıyorduk. Hatta Avusturya Anschluss’unu bile imkansız görüyorduk. “Hem, Hitler’in böyle bir tehlikeli işe atılmasına ne hacet!” diyorduk”³²⁴

Südet Alman Partisi, Almanya’nın Avusturya’yı ilhakından sonra güçlenmiş, Almanya’daki Nazi partisi gibi teşkilatlanarak bir takım milis güçler oluşturmuşlardır³²⁵. Bu milis güçler tıpkı Almanya’daki gibi, beyaz çorap ve kara gömlek giyer ve Fühler ünvanı taşıyan şeflerinin etrafında toplanırlar ve “Sieg Heil” diye bağırırlardı³²⁶.

Südet Alman Partisi Lideri Konrad Henlein, 23 Nisan 1938 de Karslbada bir nutuk vererek, Südet Almanları için, sekiz noktada toplanan Karslbada Programı adı verilen istekler öne sürmüştür. Bu istekler; Südetler bölgesine otonomi verilmesi, Südet Almanlarının istedikleri siyasal doktrini seçebilmesi ve Çekoslovakya’nın Sovyetler Birliği ile bağlarını gevşetmesinden oluşmaktadır. Bu son isteğin amacı Çekoslovakya’nın, Sovyet Rusya’dan uzaklaşarak ve Almanya’ya yakınlaşmasının sağlanmasıdır³²⁷.

---

³²⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.98.

³²⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.284.

³²⁶ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.100.

³²⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.284.

Nadir Nadi, Hitler'in Südet davasını Avusturya'ya karşı takip ettiği politika gibi safha safha olgunlaştıracağını ve uygun bir zaman çıktığında bunu kullanarak bu sorunu çözeceğini belirtmiştir³²⁸.

Yakup Kadri ise bu dönemi şu sözlerle anlatmıştır: “*Südet Almanları, gemiyi aızıya almışlar; parlamentodaki milletvekilleri, gazetelerdeki yazarları, sürü sürü miting hatipleri ağızından, bar bar bağırarak “idari bağımsızlık” davalarını savunmaktalar. Bunun arkasından Hitler'in yalnız “orkestra şefi” değneği gözükmüyor, aynı zamanda kendi sesinin de bu bando müzikaya katıldığı işitiliyor ve bu ses, bir patiska çarşafın liyme liyme yırtılırken çıkardığı keskin hışırtılara benzeyen bu ses, biz tarafsızların, biz masumların harimindeki sükunu bozan bir tempo ile perde perde yükselmededir. Radyomuzun düğmesine dokunur dokunmaz “hak tuh” diye ağız dolusu söğen bir adamın tükrükleri halinde suratınıza fişkırıyor, nefesinizi tıkıyor.*”³²⁹

Çekoslovakya'daki Almanlar, Almanya'daki Nazi basını tarafından oldukça desteklenmiş, özellikle Karslbad programı hararetle savunulmuştur hatta Çekoslovakya'nın aleyhine geniş bir kampanya başlatılmıştır. Bu arada Mayıs ayına gelindiğinde Alman - Çekoslovakya ilişkileri bir çıkmaza girmiştir. Almanya'nın Çekoslovakya sınırına asker yığmaya başlaması, Prag Hükümeti'nin 21 Mayıs'ta kısmi seferberlik ilan etmesine sebep olmuştur. Bu seferberlik kararına iyice sinirlenen Hitler, Mayıs ayının 28'de Çekoslovakya'yı istilaya karar vermiştir³³⁰.

Peyami Safa, Hitler'in blöf mü yaptığını yoksa gerçekten taarruz edip etmeyeceğini bir yazısında değerlendirmiş ve şu şekilde yorumlamıştır: “*Almanya ne taarruz niyetindedir, ne de blöf yapıyor. Gayesi bütün Çekoslovakya'yı ilhak etmek değildir. Südetlere geniş bir muhtariyet verdirdikten sonra, Çekoslovakya'yı Almanyanın düşmanlarile yaptığı ittifaklardan ayırmak ve dost bir komşu devlet haline sokmaktır. Hitler'in Çekoslovakya'ya karşı bundan fazla bir iştahı olmasa gerek. ...Daima olduğu gibi bu sefer de, Hitler, “muktedir olduğunu” hissettirdikten sonra, Cermen birliğinin kudretine dayanan kıvrak bir diplomasi hareketile, Çekoslovak*

³²⁸ Nadir Nadi, “Çek Meselesi”, *Cumhuriyet*, 30.05.1938.

³²⁹ Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s.116.

³³⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.284.

pazarlığında büyük bir adım daha atmak istiyor."³³¹ Peyami Safa, İngiliz Başbakanının Almanya'ya gelmesini de "*Hitler'in bir kere daha Avrupanın zafını tahmin etmekte hiç aldanmamış olduğunu gösteriyor.*"³³² şeklinde yorumlamıştır.

Eylül 1938'de Sudet sorunu bir Avrupa savaşının çıkmasına sebep olabilecek kadar büyümüştü. İngiltere Almanya'yı bu isteklerinde haklı bulmanın yanı sıra hem kamuoyu hem de askerlik bakımından savaşa hazır olmamasından, Fransa'nın ise genel askerlik bakımından hazır bulunmaması sebebiyle her iki devlette ne olursa olsun barışı korumaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla İngiliz Başbakanı Chamberlain, 16 Eylül'de Almanya'ya giderek Hitler ile görüşmüştür. Almanya'nın koşullarının İngiltere ve Çekoslovakya tarafından kabul edilmesine rağmen Hitler, 1 Ekim'de Südet bölgesini işgal edeceğini söylemesi üzerine Çekoslovakya seferberlik ilan etmiştir. Hitler aynı günün akşamı Bohemya'yı da işgal edeceğini İngiltere'ye bildirince, büyük devletlerde askerlerini seferber etmeğe başlamışlardır. İngiltere son kez girişimde bulunarak Hitler'i Münih görüşmelerine ikna etmiştir. İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya liderleri, 29 Eylül'de tarihe "Münih Düzenlemesi" diye geçen konferansta Südetler bölgesinin dört aşamada Almanya'ya verilmesi kararlaştırmışlardır. Ayrıca uygulamadan doğan anlaşmazlıkların uluslararası bir komisyon tarafından çözüleceği, Çekoslovakya'nın sınırlarının uluslararası güvence altına alınacağı ve İngiltere ile Almanya'nın birbirlerine karşı savaşmayacakları gibi noktalar üzerinde anlaşmaya varılmıştır³³³. Südetlerin Almanya'ya katılmasıyla Çekoslovakya, hem değerli sanayi kuruluşlarını hem de Almanya'ya karşı tek doğal savunma olanağını da kaybetmiştir³³⁴.

Bu karar hakkında Yunus Nadi, Almanya'nın haklı olduğunu, "*sırf geleceğe yönelik bir takım hayalleri var*" diye haklı davasını haksız çıkarmanın mantıksız olduğunu belirtmiş ve ilerde Almanya, dünyayı egemenliği altına almak isteyen iddialarla ortaya çıktığı takdirde, onun tedbirinin o zaman düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir³³⁵.

³³¹ Peyami Safa, "Günün Bilmecesi", *Cumhuriyet*, 03.09.1938.

³³² Peyami Safa, "Sulh tayyaresi", *Cumhuriyet*, 16.09.1938.

³³³ Üçok, *a.g.e.*, s.263; Sander, *a.g.e.*, s.60.

³³⁴ Tekeli, *a.g.e.*, s.63.

³³⁵ Yunus Nadi, "Milletler Nazarında Sulhun Büyük Kıymeti", *Cumhuriyet*, 18.09.1938.

Hem Nalına Hem Mihnına köşesinde ise yazar; İngiltere'nin Çekoslovakya için savaşa katılamayacağını açıklamasının Hitler'i şımarttığını ve Çekoslovakya'yı haritadan sildiğini belirtmiştir³³⁶.

Münih Konferansında Çekoslovakya'nın sınırları garanti altına alınsa da Hitler, Slovaklar'ı Çekler'den yeni bir devlet olarak ayırmayı başarmıştır. Böylece Çekoslovakya, Bohemya-Moravya, Slovakia ve Karpatlaraltı Rutenyası'ndan kurulu bir federal devlet haline gelmiştir. Slovaklar bununla da yetinmeyerek 14 Mart'ta bağımsızlığını ilan etmiş, 15 Mart'ta Hitler, Bohemya-Moravya'yı işgal etmiş ve böylece Çekoslovakya devletini tamamen ortadan kaldırmıştır³³⁷. Bu haberi Cumhuriyet manşetten girmiştir³³⁸.

Muharrem Feyzi 1938 yılı Eylül ayında alınan kararlara Çek hükümetinin pek uymadığı gerekçesiyle bu işgali haklı bulmuştur³³⁹.

Peyami Safa bu konuyla ilgili şu yorumda bulunmuştur: “Çeklerin son mukavemeti de Alman çizmesi altındadır. Hitler'in verdiği “eller yukarı!” emrine, Cumhurreisinden çöpçüsüne kadar bütün Çekler itaat ettiler.”³⁴⁰

Hitler, Çekoslovakya'nın işgali için 21 Ekim 1938'de Alman ordularına talimat vermiş ve bu talimatta Memel'in de Alman sınırları içine katılacağını belirtmiştir. Çekoslovakya sorununun çözümlenmesinin ardından sıra Memel meselesine gelmiştir. Bu amaçla 21 Mart 1939'da Litvanya devlet adamları Berlin'e çağrıldıktan sonra 22 Mart'ta Berlin'de görüşmeler yapılmış ve 23 Mart'ta Memel'in Almanya'ya bırakıldığı anlaşma imzalanmıştır. Memel'in Almanya'ya katılmasıyla yeni bir Alman toprağı daha Alman sınırları içine katılmış ve Versay'ın bir hükmü daha ortadan kalkmıştır³⁴¹.

Çekoslovakya'nın Alman egemenliği altına alınmasıyla beraber Hitler'in politikasının üçüncü safhası başlamıştır. Çünkü Çekoslovakya'nın alınmasıyla Alman unsurların dışında olanlar da Alman sınırları içine katılmıştır. Bu durum ise Hitler'in

³³⁶ Hem Nalına Hem Mihnına, “İşin Psikolojisi”, *Cumhuriyet*, 29.09.1938.

³³⁷ Üçok, *a.g.e.*, s.263.

³³⁸ “Çek Devleti Haritai Âlemden Silindi.”, *Cumhuriyet*, 16.03.1939.

³³⁹ Muharrem Feyzi, “Çeko-Slovakya'nın Parçalanması”, *Cumhuriyet*, 16.03.1939.

³⁴⁰ Peyami Safa, “Yeni Numaralar”, *Cumhuriyet*, 16.03.1939.

³⁴¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.289.

“Hayat Sahası” politikasına geçtiğini göstermektedir. Bu politikanın sınırları tam olarak belli olmadığı için batılı devletler Almanya’ya karşı tutumlarını değiştirecek ve daha sert bir tavır takınacaklardır³⁴².

c- Lebensraum: Hayat Sahası Politikası

Hitler’in çözmek için yöneldiği diğer bir sorun Danzig meselesi olmuştur. Versay Antlaşmasıyla Polonya’ya, Poznan ile Batı Prusya verilmiş ve Danzig Milletler Cemiyeti korumasında serbest bir şehir olmuştur. Böylece Polonya’nın denize ulaşması sağlanmıştır³⁴³.

Almanya’nın Çekoslovakya’yı ortadan kaldırıp ardında da Romanya üzerinde ekonomik nüfuz kurma çabaları, özellikle İngiltere’nin yatıştırma politikasından vazgeçmesine neden olmuştur. Almanya’nın doğuya doğru genişleme faaliyeti göstermesi Almanya’yı, Orta Avrupa’da üstün bir duruma getirmekteydi. Özellikle Almanya’nın Danzig’i sınırları içine almaya çalışması ve Polonya ile uğraşmaya başlaması bu genişlemenin önemli bir noktasıydı.³⁴⁴

Fahir Armaoğlu’na göre aslında Danzig meselesini biraz da Polonya’nın kendisi kıskırtmış ve kamçılamıştır. 24 Ekim 1938 günü Polonya’nın Berlin Büyükelçisi Lipski, Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmelerde Polonya’nın Macaristan’a ilhak edilerek Macaristan ile ortak sınırlara sahip olmayı arzu ettiğini bildirmiştir. Bunun sebebi olarak Karpatlar Ukraynası (Rutenya) halkının %80’inin cahil olması dolayısıyla komünizm için bir kıskırtma yuvası teşkil etmesi, bu bölgenin Çekoslovakya ile Polonya arasında bir takım olaylara sebep olması, Polonya halkının Macar ve Ruten olması gösterilmiştir. Ayrıca Macaristan ile Polonya ortak sınıra sahip olursa Sovyet Rusya’nın Çekoslovakya ile hiçbir bağlantısı da kalmayacaktır. Ribbentrop da cevap olarak önemli olanın Almanya ile Polonya arasındaki sürtüşme noktalarının ortadan kaldırılması olduğunu, bunun için de Danzig’in Almanya sınırları içine katılması ve Polonya’nın Almanya ile Doğu Prusya arasında bir karayolu yapılmasına izin vermesi gerektiğini söylemiştir. Bu konuyla ilgili

³⁴² Armaoğlu, a.g.e., 288-289.

³⁴³ A.g.e., s.146.

³⁴⁴ A.g.e., s.290.

görüşmeler 1939 Şubatına kadar sürmüş fakat Almanya Danzig meselesinde Polonya'nın boyun eğmeyeceğini anlamış olduğundan Danzig'i işgal planlarını yapmaya başlamıştır³⁴⁵.

Bu Alman politikası karşısında İngiltere ve Fransa; Mart 1939'da Polonya'nın bağımsızlığını garanti altına aldıklarını açıklamışlardır. Bunun üzerine Hitler İngiltere'yle yapılmış olan deniz silahları anlaşmasının feshetmesinin yanında 28 Nisan 1939'da Polonya ile yaptığı saldırmazlık anlaşmasını da iptal etmiştir³⁴⁶.

Hitler'in izlediği bu saldırgan politika Türk basınında eleştirilmeye başlanmıştır. Nadir Nadi bu saldırgan politikayla ilgili olarak “ *Hitler, bir takım emellerle ortaya atılmıştı. Bunların mühim bir kısmını elde etti; fakat her muvaffakiyet onun ruhunda yeni yeni emeller doğmasına sebep oldu. Öyle ki, bugüne aid arzuları hakkında şöyle böyle bir fikir edinebildiğimiz Almanyanın yarın, tatmin edildikten sonra daha neler isteyeceğini şimdiden kestirmek mümkün değildir. Siyasi muhitleri bu kanaate vardır haklı sebep, Hitler'in sarıh olmaması, kuvvetine fazla güvenerek yüksekten konuşmasıdır. Yalnız doksan milyon değil, bütün dünyanın mukadderatı üzerinde birinci derece de rol oynayan Führer, psikolojik amilletin tesiri altında hareket ediyor görünüyor.*”³⁴⁷ Nadir Nadi savaş tehlikesinin görülmeye başlandığı bu günlerde Hitlerle ilgili şu yorumda da bulunmuştur: “ *İngilterenin sempatisini temin ederek Avrupada büyük emellerini tahakkuk etmeyi düşünen Mein Kampf müellifi, bugün dünyanın karşısında yapayalnız kalmış bir vaziyettedir. Yanında dost olarak Büyük Britanya İmparatorluğu yerine İtalya vardır. Hayatın kitaba benzemediğine ne canlı bir misal!*”³⁴⁸

“Hem Nalına Hem Mihına” köşesinde de yazar, Danzig konusunda şu şekilde yorum yapmıştır: “ *Almanya, bu meselelerde, esas itibarile haklıdır. Çünkü yırtılmadık yaprağı kalmamış olan Versay muahedesinin en manasız ve çürük taraflarından biri de budur.*”³⁴⁹ Ardından devam eden yazar Hitler'le ilgili tehlikeli olan tarafın Hitler'in

³⁴⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.290-291.

³⁴⁶ Muharrem Feyzi, “Almanya'nın Siyaseti”, *Cumhuriyet*, 30.04.1939.

³⁴⁷ Nadir Nadi, “Bir Psikoloji”, *Cumhuriyet*, 30.04.1939.

³⁴⁸ Nadir Nadi, “Kitap ve Hayat”, *Cumhuriyet*, 13.07.1939.

³⁴⁹ Hem Nalına Hem Mihına, “Tehlike Nerede?”, *Cumhuriyet*, 01.05.1939.

Allah tarafından Almanya'yı kurtarmaya ve dünyaya hâkim kılınmaya memur edilmiş olduğuna inanan bir mistik olmasıdır. Bu düşünce savaş tehlikesinin “*manevi ve ruhi amilidir*”.³⁵⁰ “Hem Nalına Hem Mihnâna” köşesinde Danzig meselesi ile ilgili kamuoyunda savaş tehlikesinin oluşturduğu kaygı dolayısıyla başlayan gerginlik satırlara şu şekilde yansımıştır: “*Danzig meselesindeki büyük tehlike şuradan geliyor: Hitler, Avusturyanın ilhakı, Südetlerin işgali Çeko-Slovakyanın zaptı meselelerinde olduğu gibi, sadece bir silah şakırtısıyla, yani korkutma yolile işi kansız halledeceğine kani olur da, geri dönemeyecek kadar ileri giderse, bu yüzden harb patlıyabilir. Çünkü sınırlar son haddine kadar gerilmiştir; ordular seferberdir; Avrupa memleketlerinin çoğu bir cephanelik halini almıştır.*”³⁵¹

Polonya hükümeti 4 Ağustos 1939’da Danzig meclisinden Polonyalı gümrük memurlarına saldırılarak görevlerini yapmalarına engel olunmamasını istemiştir. Fakat Danzig hükümeti suçlamaları kabul etmediği gibi Danzig’in Almanya’yla birleşeceğini açıklamıştır.³⁵²

“Hem Nalına Hem Mihnâna” köşesinde bu durum ile ilgili olarak Almanya’nın Hayat Sahası politikası nedeniyle Danzig’i almakla yetinmeyeceği eleştirisinde bulunmuş ve bu şehrin verilmesi halinde ortaya çıkacak tehlikeyi de şu şekilde açıklamıştır: “*Danzig’i vermek sulhu değil, Alman hegemonyasını temin eder. Ancak, Almanyaya, yeni bir cebir ve şiddet siyaseti takib ettiği takdirde sulh cephesinin bütün devletleri ve bütün kuvvetlerle harbedeceği kat’iyetle anlatıldığı takdirdedir ki sulh muhafaza edilebilir*”³⁵³. Ayrıca bu köşede artık İngiltere ve Fransa gibi devletlerin Hitler’in politikalarına karşı gelebileceği söylenmiş ve Hitler’in bu zamana kadar olan siyaseti şu şekilde açıklanmıştır: “*1934 martında, Almanya, Versay muahednamesinin askeri hükümlerini yırtıp attığındanberi, Avrupa politikasının dizginleri Hitler’le Mussolini’nin eline geçmiştir. O günden bugüne kadar Almanya ile İtalya, ne istedilerse*

---

³⁵⁰ A.g.m.

³⁵¹ Hem Nalına Hem Mihnâna, “Danzig Tehlikesi”, *Cumhuriyet*, 09.08.1939.

³⁵² Muharrem Feyzi, “Danzig’te yeni gerginlik”, *Cumhuriyet*, 11.08.1939.

³⁵³ Hem Nalına Hem Mihnâna, “Çorab Söküğü Gibi..”, *Cumhuriyet*, 14.08.1939.

zorla yapmışlardır. Saymağa lüzum yok; beş senelik hadiselerde Avrupa, hep Alman siyasetine ramolmuş, hep Hitler'in arzularına boyun eğmiştir.”³⁵⁴

Hitler'in Danzig'i alma isteği “Karikatür” dergisinde aşağıdaki gibi ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi Polonya güzel bir kadın olarak resmedilirken Hitler, elinde çiçek buketi şeklinde silahlarla kapısına dayanmaktadır. Arkada mum tutan Mussolli'nin varlığı, İtalya'nın desteğini göstermesi açısından ilgi çekicidir.

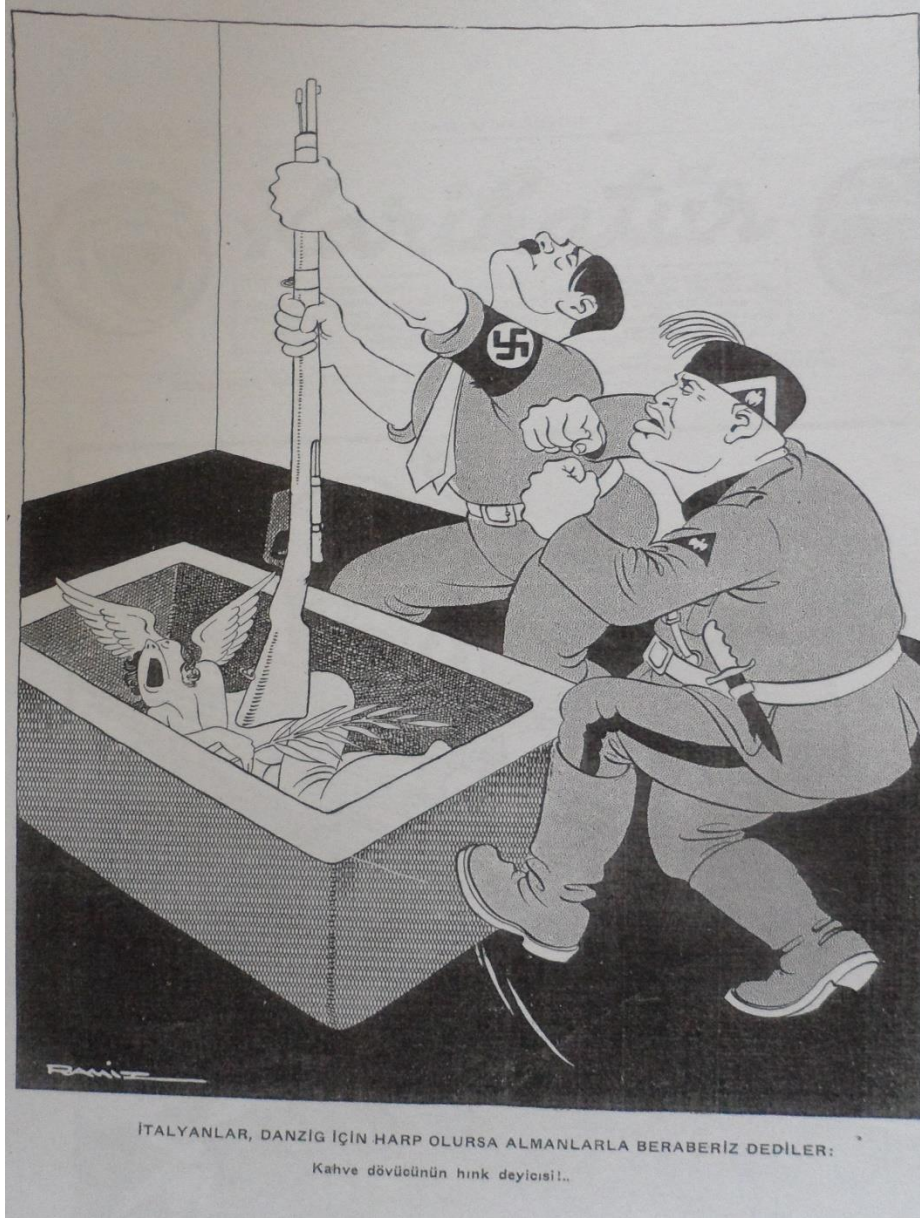

Yukarıdaki karikatürde ayrıntı olarak gösterilen İtalya'nın Danzig konusunda Almanya'ya verdiği destek, dergide başka karikatürlerde direk olarak gösterilmiştir. Aşağıda görüleceği üzere Hitler'e İtalya'nın desteği net bir şekilde gösterilmiştir.

³⁵⁴ Hem Nalına Hem Mihına, “Roller değişiyor mu?”, *Cumhuriyet*, 19.08.1939.

³⁵⁵ *Karikatür*, 25.05.1939.

Bütün bu gelişmelerle beraber Danzig sorunu nedeniyle savaş olasılığı artınca, Sovyetler Almanya'yla bir saldırmazlık anlaşması imzaladığını açıklamıştır³⁵⁷.

Yunus Nadi bu anlaşmanın Avrupa'da ve dünyada maddi ve manevi etkiler yaratacağını belirtmiştir. Yazara göre Sovyetler, bu anlaşmayla Avrupa savaşının

³⁵⁶ Karikatür, 17.08.1939.

³⁵⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.302.

dışında kalacak ve Avrupa milletleri birbirini hırpaladıktan sonra duruma hâkim olacaktır³⁵⁸.

Muharrem Feyzi'ye göre de Sovyetler Almanya ile anlaşmakla Avrupa politikasından çekilmiş ve kenarda kalmıştır.³⁵⁹

Bu anlaşma Hitler'i iki cephede savaşma kaygısından kurtarmıştır. Artık Polonya meselesini kesin olarak çözümlmek için harekete geçebilirdi. Sovyetler'in bu anlaşmayı imzalamasına İngiltere'nin karşılığı, 25 Ağustos 1939'da Polonya ile bir ittifak anlaşması imzalamak olmuştur. Bu olaydan bir gün sonra da savaş tehlikesine karşı, Roosevelt, Daladier, Papa Pius, tekrar Polonya ile Almanya'nın görüşme masasına oturması çağrısında bulunmuşlardır³⁶⁰.

Bu çağrının işe yaramayacağını Nadir Nadi yazısında dile getirmiştir: *“Teşebbüs çok güzel, çok asildir.. ya totaliterler? Onlar da silahları bırakıp masa başında konuşmayı kabul edebilirler mi? işte buna ihtimal vermek biraz güç oluyor...bilhassa Almanya, kendisi için hayati bir takım büyük davaların halline girişmiştir. Bunların masa başında hallile imkan bulunabilir mi? nasıl bulunsun ki bu davalar netice itibarile, Almanyenin ölmeyecek kadar geçinmesini değil, koskoca bir cihan nizamının altüst olmasını istihdaf ediyor. Hitler, ilk günden beri: ya hep, ya hiç! Diye milletinin başına dikildi. Eğer maksadı Almanyaya nisbi bir refah temin etmek olsaydı bunu şimdiye kadar çoktan başarmış bulunurdu.”*³⁶¹

Rus – Alman saldırmazlık anlaşmasından sonra olaylar hızla gelişmiştir. İngiltere'nin son kez barışı sağlamak için görüşme yapmak istemesini, Almanya kabul etmiş ve tam yetkili bir Polonya temsilcisini 30 Ağustos akşamına kadar Almanya'ya çağırmıştır. Fakat bu temsilci 31 Ağustos'ta Berlin'e varınca Hitler, verdiği sürenin bittiğini öne sürerek bu temsilci ile görüşmeyi reddetmiş ve 1 Eylül 1939'dan itibaren Alman askerleri savaş ilan etmeksizin Polonya topraklarına girmeye başlamışlardır. 3

³⁵⁸ Yunus Nadi, “Alman-Rus Anlaşması”, *Cumhuriyet*, 23.08.1939.

³⁵⁹ Muharrem Feyzi, “Almanya Sovyetler Birliği”, *Cumhuriyet*, 23.08.1939.

³⁶⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.303-304 ; *Cumhuriyet*, 25,28,30.08.1939.

³⁶¹ Nadir Nadi, “Messaj”, *Cumhuriyet*, 17.04.1939.

Eylöl 1939’da da İngiltere ve Fransa Almanya’ya savaş ilan etmiş ve böylece Avrupa savaşı bařlamıřtır³⁶².

---

³⁶² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.304.

III- II. DÜNYA SAVAŞI YILLARI VE TÜRKİYE’NİN HİTLERE BAKIŞI (1939-1945)

A- SAVAŞ BAŞINDA ALMANYA (1939-1941)

1- SAVAŞIN ÇIKIŞI

Bugüne kadar tarihin gördüğü en büyük savaşlardan biri olan II. Dünya Savaşı 1 Eylül 1939 tarihinde Alman ordularının Polonya’ya saldırmasıyla başlamış ve daha önce Polonya’ya garanti vermiş olan iki devlet, İngiltere ve Fransa, bu gelişmelerden iki gün sonra Almanya’ya savaş ilan etmiş, böylece yaklaşık 6 yıl sürecek olan bir çatışma devrine girilmiştir. Almanya Polonya’ya yıldırım savaşı taktiğiyle 52 tümenlik bir ordu ile saldırmıştır. Polonya’nın 30 tümenlik kuvveti bulunmaktadır. İngiltere ve Fransa taahhütlerine rağmen Polonya’ya yardıma gidemeyince, silah gücü açısından Almanya’nın çok gerisinde olan Polonya çok fazla dayanamamıştır. Savaşın onuncu gününe gelindiğinde Alman orduları Varşova’yı kuşatma altına almaya başlamışlardır. Sovyetler Birliği de 17 Eylül 1939’dan itibaren Polonya’daki Ukraynalılarla, Beyaz Rusları koruma bahanesiyle Polonya topraklarına girmeye başlamıştır. 27 Eylül’de Varşova’nın teslim olmasıyla Polonya haritadan silinmiştir³⁶³.

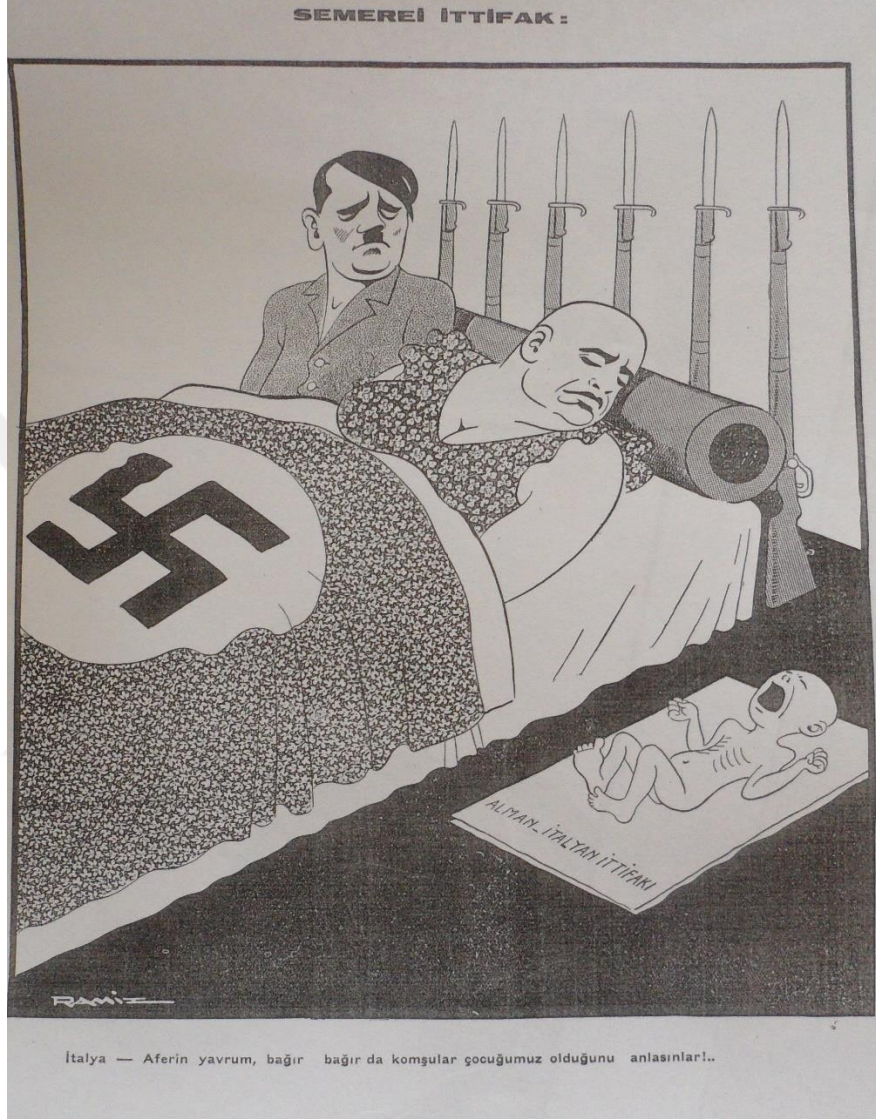
İlerleyen zamanlarda Sovyetler Birliğinin dışında, Amerika ve Japonya gibi büyük devletler de savaşta yerlerini almışlardır. Dünya Savaşı’nda çarpışan iki ana cephe vardır. İlki, Müttefik güçler denen Amerika, Fransa, İngiltere ve Sovyetlerden oluşan ve “demokrasiler” ibaresiyle nitelendirilen cephedir. Diğeri ise Almanya, İtalya ve Japonya’nın başını çektiği Mihver gücüdür.

Savaşın çıkmasının öncesinde oluşan Almanya ve İtalya arasındaki ittifak karikatüre aşağıdaki şekilde yansımıştır. Mussolini’nin kadın olarak gösterilmesi oldukça ilginçtir. Ayrıca ittifak’ı anlatan bebeğin oldukça zayıf olması ittifakla ilgili fikirleri ortaya koymaktadır. Anlaşılan o ki bu ittifak daha başından prematüre doğmuş

---

³⁶³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.361.

bir bebek gibidir. Almanya ile birlikte aynı yatağa girmekten pek de hoşnut olmayan İtalya'nın; bu birleşmesinden cılız ve sağlıklı bir bebek dünyaya gelmiştir.

Türkiye savaşın başından sonuna kadar çok karmaşık ve zorlu bir denge siyaseti takip ederek, savaşa girmemeyi temel ilke olarak kabul etmiş ve altı yıl boyunca bu pozisyonunu bir şekilde korumuştur. Fakat jeopolitik olarak oldukça kritik bir bölgede bulunan Türkiye, izlediği siyasetten ötürü diplomatik anlamda çok yorucu ilişkiler yaşamış; savaşın gidişatına göre bazen ana siyasetini gözden geçirerek, esneterek veya yeniden düzenleyerek savaşı kendi topraklarından uzak tutmaya çalışmış ve başarılı olmuştur.

³⁶⁴ Karikatür, 15.06.1939.

Savaşın başlaması diğer bütün ülkeler gibi Türk basınında da yakından takip edilmiş, Anadolu Ajansı'nın verdiği haberlerin girilmesinin dışında köşe yazılarında bu konulara değinilmiştir.

Savaşın başlamasını Cumhuriyet manşetten “*Nihayet Harb Başladı*”³⁶⁵ diye duyurmuş; Tan gazetesi ise “*Almanya, Polonyayı İstilaya Başladı*”³⁶⁶ diye haber yapmıştır.

Savaşın ilk zamanlarında basının genel olarak üzerinde durduğu konu, savaşın mesuliyetinin kimde olduğu konusudur. Ayrıca askeri anlamda savaşan devletlerin güçleri yazı dizileri halinde gazetelere yansımıştır.

Cumhuriyet Gazetesinde emekli kurmay binbaşı olan Ekrem Rize “Günün Suali” köşesinde “*Almanya Galib Gelebilir mi?*” sorusunun cevabını aramış ve Hitler ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir: “...Hitler, talih ve hadisatın kendisine daima mütesebbim bulunan çehresine o kadar alışmış bulunuyordu ki bu defa da gene bir sene evvel kullandığı ve tecrübe ettiği aynı metodu kullanmakta beis görmedi: Blöf. İsteddiği verilmezse harb yapacağına dair aylar süren tehdid propagandası. Nihayet sinir harbi.

...Kendinin, Fransa için, İngiltere için hatta sadık dostu İtalya için dahi ne müthiş bir tehlike olduğunu ihtimal, farkında olmadan dünyaya gösteren Hitler, gene farkında olmadan bütün dünyayı aleyhine silahlı olarak hazırlıyordu.

Binaenaleyh Almanya galib gelebilir mi muadelesini halletmek için malum noktaları tespit ettik. Yani:

Almanya ister bidayette blöf yaparak sonra mecburen arzusu hilafına harbe girsin, ister harbe girmeye esas itibarile karar vermiş bulunsun, fakat hasımlarını tamamlamak suretile yanlış bir taktik yapmış olsun, muhakkak olan nokta kendisi için şart olan harbi kısa bir zamanda bitirmek şansını kaybetmiş olmasıdır. Farzedelim ki İtalya bugün ilan etmiş olduğu bitaraflığa rağmen Almanya bütün kuvvetile garba döndükten sonra birlikte harbe kıyam etsin, artık bir yıldırım taaruzu yapmak fırsatına malik olamayacaklardır. Ancak ki Hitler bugün bizim nüfuzedemeyeceğimiz ve fevkalmuhal görünen bir sır keşfetmiş olsun.

...

³⁶⁵ “Nihayet Harb Başladı”, *Cumhuriyet*, 02.09.1939.

³⁶⁶ “Almanya, Polonya’yı İstilaya Başladı”, *Tan*, 02.09.1939.

Ben, Hitler'in bu hareketini, Napolyon'nun 1812 Moskova seferindeki haline benzetir gibi oluyorum: Azamet hislerine mağlun olarak falza hesabı ve temkini istihkar etmek ve talihe güvenmek.”³⁶⁷

Görüldüğü kadarıyla Türk basını savaşın büyük oranda suçlusu olarak Almanya'yı görmekte ve Hitler'in küçük devletleri zor kullanarak ortadan kaldırmak istemesini eleştirmektedir. Nitekim Necmeddin Sadak, 2 Eylül 1939'daki yazısında Almanya'nın hazırladığı 16 maddelik teklife Polonya'nın cevap vermesini beklemeden saldırmasını eleştirmektedir. Ona göre Hitler, Çekoslovakya'ya yaptığı gibi bir emrivakiyi Polonya'ya yapmak istemiş ancak Polonyalılar, Çekoslovaklar gibi vatan hainliğine düşmeyerek bunu kabul etmemiştir. Sadak, Almanya'nın lüzumsuz yere dünyayı büyük bir felakete sürüklediğini belirtirken birkaç sene içinde ülkesine önemli şeyler kazandıran böyle bir adamın; Hitler'in, küçük bir dava için dünyayı ateşe sürüklemesinin affedilmez olduğunu söylemektedir. Sadak, kendilerini düşürdüğü bu durumdan dolayı Alman halkının da Hitler'i affetmeyeceğini iddia etmektedir³⁶⁸.

7 Eylül'de Cumhuriyet Gazetesinde çıkan “*Determinizm ve Hitler*” başlıklı yazı da savaşın suçuyla ilgili değişik bir bakış sunmaktadır: “*Eğer Hitler on, onbeş yıl evvel diktatör olaydı da bu meşum harbi o zaman açmış olsaydı, ilmi bakımından harbin mesuliyetini, şimdi olduğu gibi hiç ağır bir şekilde yüklenmiş olmayacaktı.*

...

Eğer determinizm hala itibarını muhafaza etmiş olsaydı Hitler iradesi haricinde Polonyayı istilaya kalkışmış bulunacak, kömür haline gelen çocukların, ölen kadınların ve sivil ahalinin mesulü Hitler olmayacaktı. Kim olacaktı? Hiç kimse! Mütevali sebepler!... herhangi bir suçu iradesi haricinde ve cebir ve tazyik altında işleyen bir kimseyi hiçbir memleketin kanunu mesul tutmaz. Ne çare ki ilmin terakkisi Hitler'e bu sığınağın yolunu da kapamıştır. Böyle olmasaydı Alman diktatörünün kendini müdafaası şöyle olacaktı:

“Evet, üstadım Bührer'in haklı olarak dediği gibi benim de içimde biri müspet, biri menfi iki Hitler vardır. Aylardanberi bu iki Alman diktatörü mücadele ve münakaşa halindedirler. Menfi Hitlerin tükenmez ihtirası var. Büyük bir koyun sürüsü süren bir

³⁶⁷“Almanya galib gelebilir mi?”, *Cumhuriyet*, 05.09.1939.

³⁶⁸ Necmeddin Sadak, “Nihayet Harb Başladı”, *Akşam*, 02.09.1939.

oban gibi elinde değnek Alman millletini macera peşinde sürüklemekten şıarmış, bugün Avusturya, yarın Çeko- Slovakya derken Danzig ve Koridora gözünü dikmiştir. Fakat buralarını da alsa onun gözü doymaz. Ne polonyanın bereketli toprağı ne de macar ovaları, ne de romanyanın petrolü onun gözünü doyuramaz. O dünyayı titretmek, bir şarلمان olmak ister. Onun için gözünü çöpten, kazıktan sakınmaz. Kudurmuş bir boğa gibi rastgele saldırır. İçimdeki öteki Hitler'in açgözlülüğü de bundan aşağı değilse de o biraz düşüncelidir. ...Bu bir ticarettir. Ticarette çok düşünmeye gelmez. İşi biraz da şansa bırakmalı ben eğer şimdiye kadar armudun sapı, üzümün çöpi deseydim nasyonal sosyalist fırkası demek olan Hitler, yakın tarihe kadar bu kadar zafer kaydedebilir miyimdir?

"Son Polonya taarruzunda bu menfi Hitler'in fikirleri galib geldi. Ne yanayım, benim elimde bir şey yok, mesuliyet kabul etmem..."

Eğer Hitler acele tornistan etmez ve başladığı iş Avrupayı ölüm kabusu altında boğarsa, ölünceye kadar bütün fanilerin, öldükten sonra da edebi tarihin lanetinden kendini kurtaramaz."³⁶⁹

2- SAVAŞIN GİDİŞATI VE BASINA YANSIMALAR

1 Eylül 1939'da başlayan savaşta Polonya, hem Almanya'nın, hem de Sovyet Rusya'nın istilasına uğramış ve savaş öncesi gizli antlaşması gereğince ganimetin paylaşılması gerekmiştir. Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop, 27 Eylül'de Moskova'ya giderek, 28 Eylül'de, Sovyetler Birliği ile Polonya'yı paylaşan "Sovyet- Alman Sınır ve Dostluk Pakti" nı imzalamıştır. Böylece bağımsız Polonya'ya son verilmiştir³⁷⁰.

³⁶⁹ Ali Kami Akyüz, "Determinizm ve Hitler" , *Cumhuriyet*, 07.09.1939.

³⁷⁰ Tuncer, *a.g.e.* ,s.45.

Almanya ile Sovyetler'in yakınlaşması karikatürlere aşağıdaki gibi yansımıştır:

371

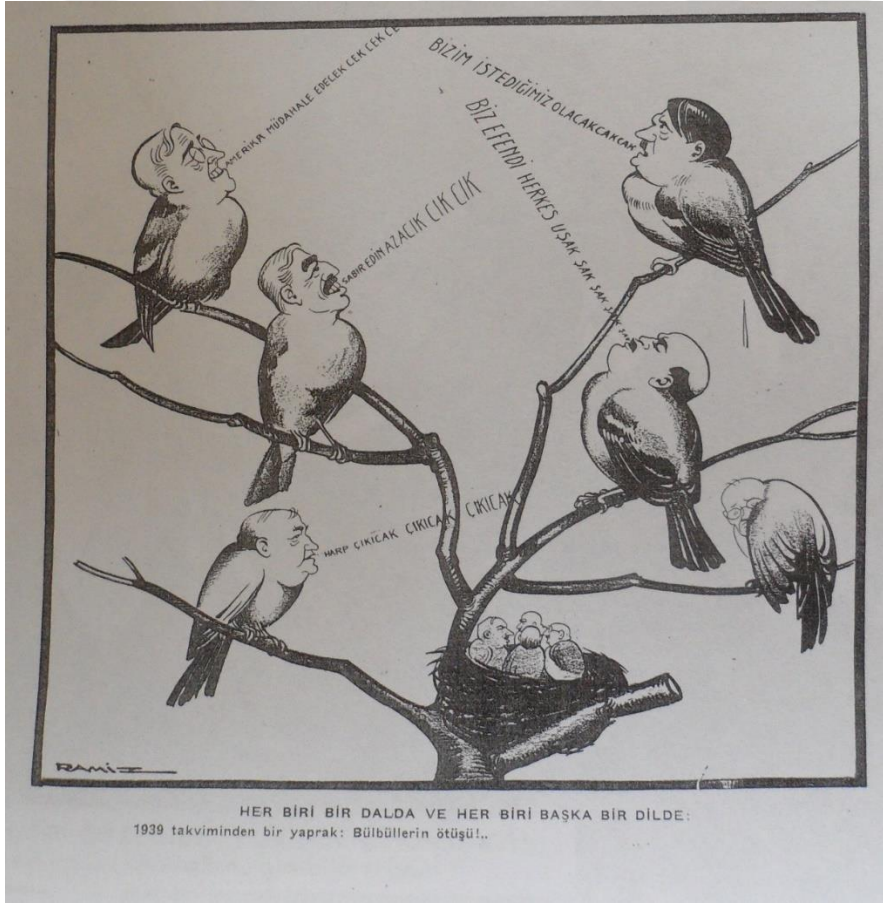
Yukarıdaki karikatüre bakıldığında açıkça görülmektedir ki; Hitler, II. Dünya Savaşı'nın başında henüz Sovyetleri karşısına almamıştır. Aslında bu durum politikalarına uygun düşmemektedir. Zira o, esasen Sovyetlerden de hoşlanmamakta ve bir rejim olarak komünizmi tehlikeli bulmaktadır. O nedenle söz konusu karikatürde Hitler dahi kendine şaşırmış olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Zaten Almanya'nın

³⁷¹ Karikatür,05.10.1939.

Sovyetlerle bu iş birliği de çok uzun sürmemiş ve 1941 yılında Hitler kendi şartlarını olgunlaştırdığında Sovyetler de savaş ilan etmekten geri kalmamıştır.

28 Eylül'de Almanya ile Sovyetler Birliği, Moskova'da ortak bir bildiri yayımlamış ve Polonya sorununun çözüme kavuşturulduğunu artık savaşa devam etmenin gereksiz olduğunu bildirmiştir. Ayrıca bu barış önerisi reddedilmesi durumunda, gelişecek olaylardan İngiltere ve Fransa'nın sorumlu olacağını söylemişlerdir. 6 Ekim'de Hitler Reichstag'da verdiği bir nutukta barış teklifini tekrarlamışsa da bu öneriyi Fransa 7 Ekim'de, İngiltere de 12 Ekim'de kesin olarak reddetmiştir.

Dünyanın bu dönemdeki çok sesliliği mizaha aşağıdaki gibi yansımıştır:

372

Zaten teklifinin reddedileceğini düşünen Hitler, 10 Ekim'de komutanlarına, Alman kara, hava ve deniz kuvvetlerinin Belçika, Hollanda ve Lüksemburg üzerinden

³⁷² Karikatür, 20.04.1939.

İngiltere ve Fransa'ya karşı harekete geçmek üzere en kısa zamanda hazır olmasının gerektiğinin talimatını vermiştir³⁷³.

Hitler, Polonya meselesini çözümledikten sonra Batıya dönmeye karar vermekle beraber, bu kararını hemen yürürlüğe koyamamıştır. Bunun yerine Danimarka ve Norveç'e yönelmiştir. Danimarka ile Norveç, Alman güçleri tarafından 9 Nisan 1940 sabahından itibaren, karadan ve denizden işgale uğramıştır. Almanlar, Norveç'in bazı limanlarını işgal etmişler ve bazı fiyortlara denizaltılarını yerleştirmişlerdir. Almanya için Norveç'e tamamen egemen olabilmek 1 ay sürmüştür. Norveç Kralı, ülkesinden kaçarak, İngiltere'ye sığınmıştır. Norveç'in tamamen Alman denetimi altına girmesini kolaylaştıran şey Alman yandaşı faşist bir ırkçı olan Vidcum Quisling'in yıkıcı çabalarıdır. Hitler, İsveç'in savaşın sonuna kadar tarafsız kalacağına inandığı için bu İskandinavya harekâtında İsveç'e dokunmamıştır³⁷⁴.

Norveç'in işgali mizah dergilerine konu olmuş ve Norveç bir yılan başı olarak gösterilmiştir.

Norveç ve Danimarka'nın işgali Almanya'nın doğu ve kuzeyini güvenlik altına almasını sağladığı için artık Almanya, batıya yönelmiştir. Hitler'in 13. kez batıya

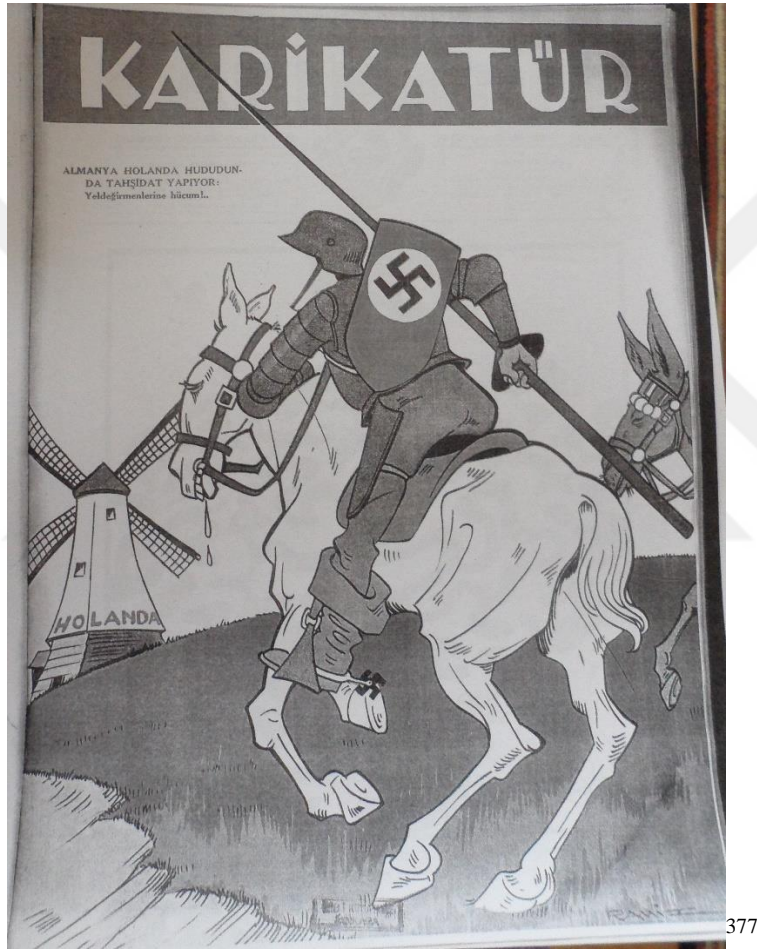
³⁷³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.362.

³⁷⁴ Tuncer, *a.g.e.*, s.65.

³⁷⁵ *Karikatür*, 18.04.1940.

taarruz emrini vermesinin ardından Alman orduları 10 Mayıs 1940'da Hollanda ve Belçika'ya girmiştir³⁷⁶. Hollanda ve Belçika üstün Alman birlikleri karşısında tutunamamış ve 15 Mayıs'ta Hollanda, 27 Mayıs'ta ise Belçika teslim olmuştur. Hollanda saldırısı karikatürlerde aşağıdaki gibi yer bulmuştur. Saldırı "*Almanya Holanda Hududunda Tahşidat yapıyor: Yeldeğirmenlerine hücum!..*" diye ifade edilmiştir.

Bu arada Belçika'ya girmiş bulunan Fransız ve İngiliz birlikleri ile Alman birlikleri arasında da mücadele başlamış, Almanlar her yanda başarı kazanarak Fransız topraklarına girmiştir. Almanlar bir yandan bağlaşıkların büyük kuvvetlerini Manş kıyılarında çevirirken, bir yandan da Paris üzerine yürümeğe başlamışlar ve ünlü Maginot hattını türlü yerlerinden zorlamışlardır. Maginot hattının zorluğu karikatürlere yansımıştır:

³⁷⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.366.

³⁷⁷ Karikatür, 23.01.1940.

Dunkerque’de sıkıştırılmış olan bağlaşıp birliklerin büyük bir bölümü büyük güçlüklerle İngiltere’ye kaçmayı başarmış fakat Fransa’da direniş gittikçe zayıflamıştır. Sonunda Fransa’nın büyük bir bölümü Almanlarca işgal edildikten sonra ve 10 Haziranda, artık Almanya’nın kesin olarak yeneceğine inanan Mussolini de Fransa’ya savaş açmıştır. Ve sonunda Fransa dayanamayarak barış istemek zorunda kalmıştır³⁷⁹. Compiégne 22 Haziran 1940’da Almanya ile ateşkes imzalamıştır. Bu anlaşma ile Fransa’nın kuzey yarısı ile Atlantik kıyıları Almanya’nın işgaline bırakılırken, bunun dışındaki Fransa’da, merkezi Vichy olmak üzere bir Fransız Hükümeti kurulmuştur. Yine ateşkes anlaşması uyarınca, Fransız ordusu hemen hemen tümüyle ortadan kaldırılacak ve ülke silahtan arındırılacaktır. Fransız deniz kuvvetleri, Almanya ve

³⁷⁸ Karikatür, 02.11.1939.

³⁷⁹ Üçok, a.g.e., s.274.

İtalya'nın denetiminde silahtan arındırılacak ve Almanya, bu kuvveti kullanmayacaktı. Ayrıca, Almanya'dan Fransa'ya kaçmış tüm Alman mültecileri geri verilecekti. 400.000 kişilik bir işgal ordusu Fransa tarafından beslenecek ve Almanlara esir düşmüş olan 1,5 milyon Fransız askeri ise Almanya'nın elinde rehin olarak tutulacaktır³⁸⁰.

Hitler Fransa'yı ele geçirdikten sonra yönünü İngiltere'ye çevirmiştir. İngiltere'nin ada olması dolayısıyla ancak istila yöntemiyle ele geçirilmesi mümkündür. Fakat Hitler İngiltere'ye çıkarma yapmayı pek göze alamamıştır. Ve İngiltere'yi yoğun bir şekilde bombardıman etmeye karar vermiştir. Bu sayede hava bombardımanından ağır bir tahribata uğrayınca İngiltere'nin barışa yanaşacağını düşünmektedir. Seelöwe (Deniz Aslanı) adı verilen İngiltere'nin istila planı Hitler tarafından uygulamaya konmadan önce İngiltere'ye birkaç defa barış teklifinde bulunulmuştur. Hitler, İngiltere'den herhangi bir cevap gelmeyince, Reichstag'da 19 Temmuz 1940'da uzun bir nutuk vermiş, "*akıl adına konuşan*" galip bir devlet olarak savaşa devam etmenin gereksiz olduğunu belirtmiş ve Almanya ile İngiltere'nin anlaşabileceğini söylemiştir. Bu nutuğa, 22 Temmuzda İngiltere adına Dışişleri Bakanı Lord Halifax cevap vermiş ve İngiltere'nin güç ve tehdide boyun eğmeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine 13 Ağustos 1940'dan itibaren Alman uçakları İngiltere'yi bombardıman etmeye başlamışlardır. İngiltere Muharebesi adı verilen bu bombardıman en şiddetli safhası 6 Eylül- 5 Ekim arası olmak üzere 31 Ekim'e kadar sürmüştür. Bu cephede hem Alman hava kuvvetleri ağır kayıplar vermiş hem de İngiltere teslim olmamıştır. Bu durum karşısında Hitler, gerekirse yapmayı planladığı çıkarmadan da vazgeçince İngiltere Muharebesini İngiltere'nin kazandığı görülmüştür³⁸¹.

İngiltere Muharebesi'nin kazanılmamasının ardından Hitler, İngiltere'yi barışa zorlamak için önce 27 Eylül 1940'da İtalya ve Japonya ile Üçlü Paktı imzalamıştır. Ardından Hitler, Sovyet Rusya, İspanya, Vichy Fransa'sı, Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'ı da bu ittifaka sokmuş ve tüm Avrupa'nın İngiltere'ye karşı bir blokta birleşmiş olduğunu göstererek bu devleti barışa zorlamak istemiştir. İspanya, Vichy Fransa'sı ile yapılan görüşmelerde savaşa girmeye yanaşmamıştır³⁸². 12-13 Kasım 1940'da, Molotov, Ribbentrop'un çağrısı üzerine Berlin'e gitmiş ve Hitler ile

---

³⁸⁰ Tuncer, *a.g.e.*, s.67.

³⁸¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.369.

³⁸² *A.g.e.*, s.370.

görüşmüştür. Berlin görüşmelerinin konusu, Sovyetler Birliği'nin de Üçlü Pakt'a katılması ve böylelikle dünyanın Almanya, İtalya, Japonya ve Sovyet Rusya arasında bölünmesidir. Ancak dünyanın bölünmesi konusunda Almanya ile Sovyetler arasında büyük bir anlaşmazlık söz konusudur, bu sebeple Berlin görüşmelerinden hiçbir sonuç alınamamıştır ve Almanya ile Sovyetler arasında derin bir uçurum açılmıştır. Hitler, bu görüşmelerde, Sovyet Rusya ile artık anlaşamayacağını anlamıştır³⁸³.

Sovyetlerle anlaşamayacağını anlayan Hitler 18 Aralık 1940'da Alman ordularına, 15 Mayıs 1941'de Sovyet Rusya'ya karşı harekete geçmek üzere hazır olmaları emrini vermiştir. Bu emirin verilmesinin ardından Alman ordusu bu konuyla ilgili hazırlıkları başlamıştır. Nitekim Sovyet Rusya'ya saldırılmadan önce Balkanların güvenliği sağlanmalıdır. Bu amaçla 20 Kasım 1940'da Macaristan'ın ve 23 Kasım 1940'da da Romanya'nın Üçlü Pakta katılması sağlanmıştır. 1 Mart 1941'de ise önce direnen Bulgaristan Üçlü Pakta katılmak zorunda kalmıştır. Fakat 27 Mart 1941'de Yugoslavya Almanya aleyhtarı bir hükümet darbesi yapmış ve Sovyet Rusya ile bir dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalamıştır. Bunun üzerine Hitler Balkan Seferi'ne çıkmıştır³⁸⁴. 6 Nisan 1941'de Yugoslavya'yı işgale başlayan Hitler 12 gün içinde bütün Yugoslavya'ya hâkim olmuştur³⁸⁵. Alman kuvvetleri bir taraftan Yunanistan'a diğer taraftan Kuzey Afrika'da Mısır'a girmeye başlamış ve 31 Mayıs'a gelindiğinde Almanya bütün Balkanlara, Ege Denizine ve Doğu Akdeniz'e egemen olmayı başarmıştır³⁸⁶.

---

³⁸³ Tuncer, *a.g.e.*, s.70.

³⁸⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.373-374.

³⁸⁵ Üçok, *a.g.e.*, s.276.

³⁸⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.374.

Almanların Balkanlara yönelik istilaya girişmesi karikatürlere aşağıdaki gibi konu olmuştur:

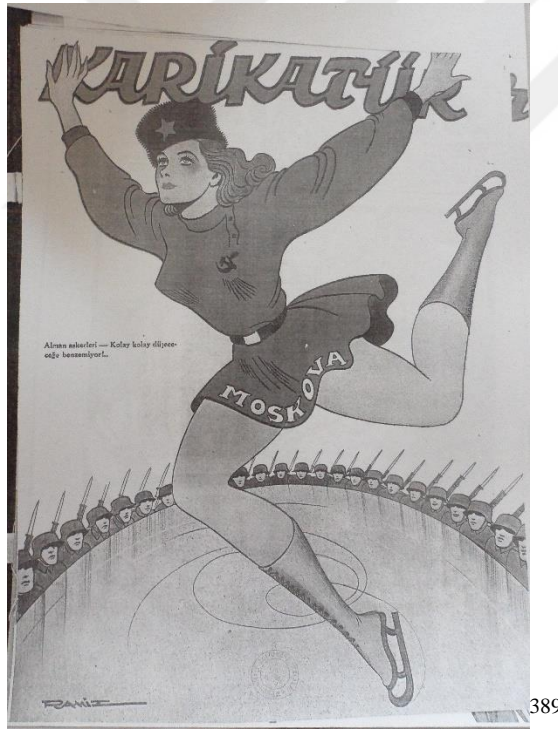
Almanya Sovyet Rusya'ya 22 Haziran 1941'de savaş açmıştır. Güçlü Alman ordusu karşısında Stalin'in temizlik politikasıyla birçok tecrübeli Rus komutan ordudan çıkarıldığı için oldukça zayıflayan Sovyet ordusu, daha savaşın ilk günlerinde hızla geri

³⁸⁷ Karikatür, 01.02.1940.

çekilmeye başlamıştır. Bu sayede sonbahara gelindiğinde Baltık'ın ve Beyaz Rusya'nın tamamı, Ukrayna'nın büyük kısmı Alman ordusunca işgal edilmiştir ve yüzbinlerce Kızıl ordu askeri esir alınmıştır. Alman ordusu, her ne kadar çok hızlı bir şekilde Sovyet topraklarında ilerlemiş olsa da kısa süre içinde bu savaşın bugüne kadar sürdürdüğü savaşların en çetini olduğunu görmüştür. Çünkü daha Kasım 1941'deki Alman ordusunun Moskova Taarruzu, çok ağır insan, materyal ve toprak kaybıyla sonuçlanmıştır. Bunun yanında Sovyet ordusu, hızlı bir şekilde geri çekilmişse de savaş açısından çok önemli 2600 işletmesini Ural, Sibiry ve Orta Asya'daki daha güvenli yerlere taşımış ve bu sayede ordunun ihtiyaç duyduğu malzeme ve silah üretimine devam edebilmiştir³⁸⁸.

Moskova Taarruzu karikatürlerde yer almıştır. Alman askerlerinin “*Kolay kolay düşseceğe benzemiyor*” dediği Moskova iri yarı bir buz patencisi olarak çizilmiştir.

Bir Avrupa Savaşı olarak başlayan bu savaş Japonların 7 Aralık 1941'de hiç uyardırmadan ABD'nin Havai'deki Pearl Harbor Limanı'na saldırmasıyla ve ardından bir gün sonra Amerika'nın Japonya'ya, 11 Aralık'ta ise Almanya'ya savaş açmasıyla bir

³⁸⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.371-373.

³⁸⁹ Karikatür, 04.12.1941.

dünya savaşı haline gelmiştir. Hitler ise Sovyetlerde yaşanan başarısızlığın ardından, 19 Aralık 1941’de General Brauchitsch’i görevden alarak onun görevini üstlenmiştir³⁹⁰.

Savaşın gidişatı, II. Dünya Savaşı’nın başlangıcından Sovyet- Alman Harbine kadar olan kısmı yukarı da özet olarak verilmiştir. Türk basının da bu konular yakından takip edilmiş ve hemen her gelişme gazete sayfalarında yankılarını bulmuştur. Gazeteler genelde Anadolu Ajansı haberlerini verirken fazla yorum yapmamışlar fakat köşe yazılarını yazan gazetenin önde gelen yazarları bu konularla ilgili fikirlerini beyan etmişlerdir. Bu açıdan gazetecilerin görüşlerine bakmak kamuoyunu algılamak için yararlı olacaktır.

a- Nadir Nadi

Cumhuriyet gazetesi yazarı Nadir Nadi savaş başladıktan sonra gelişmeleri yakından takip etmiş ve Hitlerle ilgili fikirlerini ortaya koymuştur. Savaşın başladığı ilk zamanlar Nadir Nadi Almanya’nın bu savaşa girmek zorunda kalmış olmasını açıklamaya çalışmasının bir şey değiştirmeyeceğini belirttikten sonra, Almanya’nın Avrupa’nın doğusunda arazi almayı başarırca milyonlarca insanın ıstırap çekeceğini ve Alman halkının da mutluluğa kavuşamayacağını belirtmiştir. Nadi, Almanya’nın hayal peşinde olduğunu, Alman milli marşından örnekle açıklamıştır: “<Dünyada herşeyden üstün bir Almanya> nihayet dört mısralık güzel bir marş olmak hakikatini hiçbir zaman aşamayacaktır.”³⁹¹

Almanlar Danzig’e girdikten sonra Hitler’in oradaki ilk konuşmasını radyodan dinleyen Nadir Nadi Hitler’e övgüler düzmektedir: “ Onbeş seneden beri hayatı mücadeleler içinde geçen Hitler, sözün kitle üzerindeki teşhir edici kudretine hep aynı imanla bağlı kalmıştır. Mükemmel bir hatibin nefsinde tophiyabileceği bütün meziyetlere malik bulunan Führer’i bu imanında haksız bulamayız. O, nutuklarile hitab ettiği kütlelerden maada çok defa yabancı efkarı umumiyelerin bile tasvibini kazanmaya muvaffak olmuş, yalnız kendi milleti için ileri sürdüğü fikirlerin zaman zaman başka yerlerde de müsaide karşılandığını görmek saadetine ermiştir.”³⁹²

³⁹⁰ Cumhuriyet, 23.12.1941.

³⁹¹ Nadir Nadi, “Propagandalar ve Hakikat”, Cumhuriyet, 14.09.1939.

³⁹² Nadir Nadi, “Hitlerin Nutku”, Cumhuriyet, 21.09.1939

O dönemde Hitler’e övgüler düzen Nadir Nadi hatıralarını anlattığı *Perde Aralığından* adlı eserinde bu konuşmayı anlatırken çok farklı bir dil kullanmıştır: “*Führer’in söyleyeceği büyük nutku bütün Alman istasyonları verecekti. Biz arkadaşlar, matbaada toplanmış, Danzig’de yapılan muazzam töreni radyodan izliyorduk. Mızıkalar, marşlar, coşkun bağırışmalar arasında Hitler söze ağaz eyledi. Elektrikli destere ile kereste biçer gibi sinir bozucu, histerik bir sesi vardı. Bu sesin geniş halk kitlelerini nasıl büyülediğine dair şaşmışımdır. Mussolini’nin ona kıyasla daha mantıklı, daha olgun ve daha erkekçe bir konuşuşu vardı. Kimbilir, belki de Hitler sinirleri kamçılarla suretiyle kalabalığı kendine bağlıyordu. Bununla beraber rahat konuşuyor, çabuk konuşuyor, uzun ve durmaksızın konuşuyordu. Daha önce söylediklerini temcit pilavı gibi tekrarlamaktan usanmıyordu. O gün de aşağı yukarı öyle yaptı. Bütün Avrupa’yı ateşe vermek pahasına bir milleti ezmiş, üçyüz bin nüfuslu bir liman şehrini zorla Almanya’ya katmıştı. İnandığı felsefeye göre “güçlü benim, şu halde hak da benimdir” demesi, sözlerini bu mantık açısından ele alması gerekirdi.”³⁹³*

Buradan da anlaşılacağı üzere savaş öncesinde ve savaş sırasında ve sonrasında Hitler’e karşı fikirler değişmiştir.

Nadir Nadi savaşın başlamasının ardından Hitler’in Ekim ayında verdiği nutuk ile ilgili bir köşe yazısı yazmıştır. Ona göre; “*herkes barış umudu ile beraber Hitler’in nutkunu bekliyordu fakat buna “Sulh taarruzu” değil de “önümüzdeki harbin Hitler tarafından peşinen yapılan müdafaası” demek daha doğru olur*”³⁹⁴ demiştir.

Nadir Nadi genel olarak bu nutku değerlendirdiğinde; “*Hitler’in istisnasız bütün diğer nutukları gibi Versay aleyhine oluşturulmuş uzun ve heyecanlı bir ithamnamedir.*” demektedir. Burada Hitler’in sözlerine yer vererek:

“ - *Versailles Polonyası kat’iyyen bir daha dirilmeyecek!*

Derken “kat’iyyen kelimesindeki heceler üzerine şiddetle basan Alman Devlet reisi, bu bedbaht muahedenin hortlaması ihtimalleri karşısında ne kadar sinirli olduğunu açığa vuruyordu.” diyerek Hitler’in ruh durumuyla ilgili kendi fikrini de beyan etmiştir.

Nadir Nadi, savaşın çıkışıyla ilgili bir yazısında “*Ne Hitler, ne de arkadaşları... kendileriyle birlikte milyonlarca insanı da şimdiki ıstıraplı vaziyete düşürmekten*

³⁹³ Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991, s.48.

³⁹⁴ Nadir Nadi, “*Ateşe Doğru*”, *Cumhuriyet*, 07.10.1939.

*çekinmediler... Öldürdüğü masum milletlerin cesedi üstünde yükselerek dünyaya yumruk sallayan bir hükümet, bu asırda kendine çapulculardan başka bir dost bulamaz. Etraftaki toprakları, ahalisile birlikte ezdikten sonra, bunu “hayat hakkı” nı kurtarmak için yaptığını ileri süren bir devlete insanlar değil, olsa olsa sırtlanlar ve kurdlar hak verebilir... İstiyorlar ki bütün dünya önlerinde secde etsin ve onlar... istedikleri gibi yaşasınlar.... Nasyonal sosyalistlerin rüyası, belki insanlığa pahalıya mal olacak, fakat hiçbir zaman tahakkuk edemeyecektir.”*³⁹⁵ şeklinde yazarak Hitler’in savaşın çıkışıyla ilgili payını eleştirecektir. Ayrıca başta Hitler olmak üzere Almanya’daki rejime eleştiride bulunmuştur.

b- Ahmet Şükrü Esmer

Ulus Gazetesinin yazarı Ahmet Şükrü de savaşın çıkışının ardından Hitlerin verdiği nutuk ile ilgili fikirlerini beyan etmiş ve ayrıca Hitler’in genel politikası alakalı da eleştiriler de bulunmuştur. Ona göre Hitler savaş başladıktan sonra nutuk vererek başta Alman milleti olmak üzere dünyayı felakete sürüklemesinin hesabını vermek istemiştir. Ahmet Şükrü savaşın mesuliyetini münakaşasız olarak Hitler’e yüklemektedir. Bu nutukta ise kendi omuzları üzerindeki mesuliyetlerini atmak için açıklamalar yaptığını söylemektedir. Ahmet Şükrü Hitler’in Avrupa’yı kendi sömürgesi olarak gördüğünü söylemektedir. İsteddiği devlet adamını veya dışişleri bakanını ayağına çağırdığını, diplomasi kurallarını hatta en basit adab-ı muaşeret kurallarını bilmediğini belirtmiştir³⁹⁶.

Hitlere suikast düzenlenmesiyle ilgili de fikrini beyan eden Ahmet Şükrü, olayın arkasında Nazilerce güvenilen kişilerin olduğunu çünkü Nazi partisinin “*Kabesi*” olan bir yere yabancı birinin girmesinin mümkün olmadığını söylemiş ve Hitler’in Sovyetlerle saldırmazlık anlaşması yapmasından rahatsız olan çevrelerin suikastı düzenlemiş olabileceğini belirtmiştir³⁹⁷.

³⁹⁵ Nadir Nadi “Hegemonya Fikri Bir Rüyadır”, *Cumhuriyet*, 05.03.1940.

³⁹⁶ Ahmet Şükrü Esmer, “Hitlerin Nutku”, *Ulus*, 21.09.1939.

³⁹⁷ Ahmet Şükrü Esmer, “Bir Teşebbüsün Manası”, *Ulus*, 12.11.1939.

c- Hüseyin Cahit Yalçın

Yeni Sabah’da yazan milletvekili-gazeteci yazarlarımızdan olan Hüseyin Cahit Yalçın genel olarak İngiliz taraftarı olarak bilinmektedir. Yazılarında genelde Hitler’i eleştirdiğini görmekteyiz. Hüseyin Cahit’in Hitler ile ilgili düşüncelerini oldukça açık ve dürüst bir şekilde dile getirdiğini söyleyebiliriz. Ona göre; Hitler’in başlangıçtaki mücadelesi Versay antlaşmasını yırtmaktı. Bunu yapmak içinde milliyet prensibini öne sürmektedir. I. Dünya Savaşı’nın sonunda Almanya’ya birçok haksızlık yapılmış ve bu haksızlıkları tamir etmeye çalışan Hitler’e, başlangıçta ne İngiltere ne de Amerika gibi güçler sesini çıkarmadığı gibi dünyanın pek çok yerinde taraftar da bulmuştur. Savaş başladığı zaman Almanya şikâyet ettiği birçok ağır şarttan kurtulmuştur. Hatta Avusturya’yı da Almanya’ya katarak kazanç bile sağlamıştır. Ortada sadece Danzig ve Koridor meselesi vardır ve Hitler eğer savaşa girişmeseydi İngiltere bu konuda Almanya’ya karşı daha müsaadecar bir politika takip edebilirdi. Fakat Hitler bunlarla yetinmemiş ve Nasyonal Sosyalizmin maskesi yüzünden düşmüştür. Hüseyin Cahit, Hitler’in kitabı “Mein Kampf”ın Nasyonal- Sosyalizmin kutsal kitabı olduğunu söylemiştir. Savaş başladıktan sonra bu kitabın söyledikleri harfi harfine uygulanmaya başlanmıştır. Hitler, Yeni Nizam adını verdiği planıyla Avrupa’yı Alman nüfuz ve hâkimiyeti altına almayı düşünmektedir. Hüseyin Cahit; Hitler’in Almanların Allah’ın sevgili ve güzide kavmi olduğuna, bütün medeniyeti Almanların yarattığına ve Almanları dünyayı sevk ve idare etmek için Allah tarafından memur edildiğine inandığını düşünmekteydi³⁹⁸.

Hüseyin Cahit Yalçın savaş başladıktan sonra 21 Eylül’de söylediği nutuk için fikirlerini beyan etmiştir: “ ... *Filhakika bugünkü Hitler, nutkundan anlaşıldığı üzere, yelkenleri çoktan suya indirmiş, bin isteyerek yola çıktığı halde bir ile iktifa etmek mevkiinde kalmıştır, denebilir. Harbi Hitler ilan etti; az çok fedakarlığa Almanlar katlandı; bütün dünyanın fena nazarını Alman rejimi yüklendi. Fakat en büyük zaferi Ruslar kazandı. Çünkü Bolşevikliği ezmek, Rusya’yı istila etmek gayelerini takib eden, bu uğurda dünyada bir komitern misakı vücuda getiren, hayat sahası vesilesile*

---

³⁹⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, “Avrupanın Yeni Nizamı İçinde Türkiye Bir İstisna Teşkil Edebilir mi?”, *Yeni Sabah*, 24.05.1941.

Balkanları tehdid eden Almanya bütün bu tecavüzi emellerden vazgeçmiş, Rusya karşısında diz çökmüş ve müstakil bir Ukranya teşkili suretile Karadenize inmek tasavvurundan dolayı tövbe ve istiğfar getirmiş, Balkanlara uzaktan içini çeke çeke bakarak başını çevirmeğe mecbur olmuştur. Bu Nazi Almanyası için dünyada tasavvuru kabil olan hezimetlerin en büyüğüdür.

Hitler, Almanların itikadına göre, layuhtidir, ne yaparsa iyi yapar, ne söylerse doğru söyler ve Hitler daima haklıdır! Nasyonal- Sosyalistlerin Führer'e karşı böyle bir iman beslediklerini bir Alman mebusu birkaç ay evvel bana şahsan temin etmiştir. Zaten bu iman gizli bir şey değildir. İşte ne söylerse doğru söyleyen bu Hitler Danzig'de irad ettiği nutukta Almanya'nın Rusya'yı istila etmek yolundaki lakırdıların İngilizler tarafından uydurulmuş bir iftira olduğunu ilan edecek kadar hataya düştü. Kendi sözlerini kendi tekzip etti.

Çünkü Hitler Alman milletine getirdiği kutsi kitapta, Mein Kampf'da Almanya'nın uzak noktalarda değil Avrupa'da müstemlekeler, araziler fethetmesi lazım olduğunu ilan etmiş ve Rusya'ya tecavüz etmeyi milletine gaye olarak tesbit ettirmiştir. Alman silahı Alman sapanına toprak temin edecekti ve alman milletin karnını doyuracaktı. Bunlar bizim tezyif ve istihza için icad ettiğimiz sözler değil, bizzat Führer'in mübarek, layuhti, ilahi sözleridir. Hitler bugün bu söylediklerinin hepsini yalıyor ve "dünya vebası" Yahudi düzmesi dediği Bolşeviklik karşısında fiili tarziyeler veriyor.

İki gün evvel dünyaya sığmayan, hayat sahası arıyan Führer bugün artık gayesini elde etmiş bir adam gibi memnun görünmek istiyor. Vaktile İngilizlerle deniz anlaşması yaparak dost geçinmek siyasetini tutmuşsa da İngilizlerin buna aldırış etmemelerinden şikayete geçiyor.

Halbuki İngilizlerle yaptığı deniz anlaşması Rusya'ya rahat rahat tecavüz etmek için olduğunu Führer unuttu .... Daha birkaç ay evvel Alman matbuatının velvelesi dünyayı doldurmuş olan bu şikayet feryadlarını bizler unutmadık. Dün, İngilizlerden Rusya'ya rahat rahat tecavüz etmek için "Bize Müsaade etmelidir" diye infial ile bahseden Führer gazetelerinin bu neşriyatını o zaman acaba kim emir ve telkin etmişti?

Danzigde söz söyleyen Führerin iddiasına bakılırsa, Fransa topraklarında gözü yoktur. Yugoslavyaya aralarındaki hududun layetegayyir olduğunu temin ettiğini de unutmadık. Macarlara da aynı teminatı veriyorlar ve Balkanlardan bir şey istemediklerini söylüyorlar. O halde bu gürültü patırdı ne içindi? Bir Dantzig ve Koridor mu? Fakat Avrupadaki gürültülerin yani Alman ve İtalyan taleblerinin Danzig ve Koridora inhisar etmediğini daha birçok istekleri olduğunu İtalyan gazeteleri ilan etmediler mi?

Biz hangi söze inanalım? Alman Führer'i dünyanın bütün meziyetlerini nefsinde toplamı  olabilir. Fakat muhtelif zamanlarda en esaslı noktalarda söylediği sözleri hiç birbirine uymadığı, hiçbir teminatında sebat etmediği inkar edilemez, objektif bir realitedir. Dünkü sözlerinin hepsinden dönmüş, en esaslı akidelerini bugün inkâr etmiş ise yarın da bugünkü teminatı hilafında hareket etmiyece ine kim emin olabilir?

İ te bunun içindir ki Führer başına davet ettiği mesuliyetin a ırlı ından bir an evvel kurtulmak için Danzig nutku gibi siyasi manevralardan meded umuyorsa boş yere yoruluyor zannederiz. İngiltere ve Fransadan akseden haberler ne h k metlerin, ne efkârı umumiyenin bu h nerlere aldanmadıklarını isbat ediyorlar. Almanya mutlaka mağlup olacaktır ve bugünkü dava ancak böyle bitecektir.”³⁹⁹

Yukarıda g r ld   gibi Hüseyin Cahit daha savaşın başında Almanya'nın yenilece ini söylemekte ve kendi tarafını en baştan belli etmektedir. Yazısına bakılırsa Hitler'e karşı İngiltere ve Fransa gibi devletlerin yanında yer aldığı açıkça görülmektedir.

Hüseyin Cahit, 08.10.1939 tarihinde Hitler'in verdiği nutuk ile ilgili fikirlerini anlatmış ve nutu u oldukça yavan bulmuştur. Ona göre bu nutu un barı a sevkedecek bir tarafı yoktur. Hitlerle ilgili  u düşünceleri ise oldukça ilginçtir: “Führer'in daima haklı olduğuna hiçbir zaman yanılmadı ına Nazilerle beraber biz de inanmak isteriz amma  u Bol eviklik ve marxcılık meselesinde çok esaslı bir hataya d   m   olduğu hatta Almanların bile gözünden ka mayaca ını zannederiz. O le tahmin ediyoruz ki Sovyetler ricalinden biri Berlini ziyarete geldiği aman büyük caddeleri süsleyen  ehri

³⁹⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitlerin Nutku”, *Yeni Sabah*, 21.09.1939.

ayın sütunlarının tepesinde parlamaları mutad meşaleler arasında elde kalan Mein Kampf nüshaları da yıkılır da Marxcılık- Nazilik arasındaki son suitefehhüm de ortadan kalkar. Hitler sözünde durmamak ithamını kabul etmiyor ve dediğini yaptığına delil olmak üzere, Versay muahedenamesini parçaladığını söylüyor ve hakikaten buna muvaffak ta olmuş olduğunu ilan ediyor, Versay muahedenamesini parçalamak azmi zaten “verilmiş bir söz” mahiyetini hiçbir zaman haiz değildir ki bu muvaffakiyet doğru sözlülüğü bir delil diye gösterebilsin. Onun için bu tarzda bir muhakeme ancak bir mugalata mahiyetine haizdir.”⁴⁰⁰

1939 sonlarına doğru Münih’te Hitler’e bir suikast girişiminde bulunulmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın da birçok yazar gibi bu konuyla ilgili köşe yazısı yazmıştır. Hüseyin Cahit, Hitler’in suikasttan kurtulmasından memnuniyet duyduğunu çünkü adam öldürmenin hiçbir zaman mazur görülecek bir hareket olmadığını belirtmiştir. Fakat ardından diktatörlerin eskiden beri bu şekilde suikastlar yaşadığını söylemiş, hatta eski diktatörlerin günümüzdeki modern ve totaliter müstebitler yanında birer kuzu ve melek kadar yumuşak ve insafli olduğunu söylemiştir. Hüseyin Cahit, Hitler için; “ “Rüzgar eken fırtına biçer.” derler. Nasyonal- Sosyalizm ve bilhassa Führer senelerdenberidir ki rüzgar değil fırtına ekiyor. Artık böyle bir ziraatten ne mahsul almak lazım geleceği kolayca tahmin olunabilir.” diyerek fikirlerini beyan etmiştir⁴⁰¹.

Nazi partisinin gazetesi olan meşhur Völkischer Beobachter’ın 11 Kânunusani 1940 tarihli sayısında Türkler hakkında bir karikatür çıkması üzerine:

“Nasyonal-sosyalist rejimini ve bu rejimi kuran kimseleri bilenler için işin içinde hayret edilecek bir nokta yoktur. Esafilî nas arasından yetişmiş, talihsiz serseri bir adamın peşine takılıp, yumruğuna katlanıp, peşinden yürüyen bir memleket insanlık seviyesine yükselecek, nezaket ve terbiye ile inceleşecek değildir ya. Elbette böyle bir çukura düşecektir. Yapacağı nükte de ancak bu türlü “Eşek şakaları” olacaktır.”⁴⁰² diyerek fikirlerini beyan ettikten sonra Hitler ilgili fikirlerini söylemeye devam etmiş ve daha öncesinde büyük adamlar yetiştiren, takdir edilecek bir millet olan Almanların

⁴⁰⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitler’in Nutku”, *Yeni Sabah*, 08.10.1939.

⁴⁰¹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Münih Suikastı”, *Yeni Sabah*, 11.11.1939.

⁴⁰² Hüseyin Cahit Yalçın, “Alman Esprit ve Nezaketinden Bir Nümune”, *Yeni Sabah*, 18.01.1940.

şimdi rastgele bir türediye uşaklık ettiğini ve acımamanın mümkün olmadığını belirtmiştir⁴⁰³.

Hüseyin Cahit Yalçın, 6 Eylül 1940'da Hitler'in o dönem için yaptığı nutkunu değerlendirmiştir. Genel olarak İngiliz hayranı diyebileceğimiz Hüseyin Cahit bu yazısında İngiltere ve Almanya arasındaki ilişkilerin değerlendirmesini yapmaktadır:

“...Almanya hükümeti Hitlerin Mein Kamp'da ilk dakikalardan beri tavsiye ettiği veçhile İngiltere ile dost geçinmek politikasını takip etti. Bir deniz anlaşması yaptı. Bu anlaşmaya göre Alman donanması İngiliz donanmasının daima çok aşağı bir nispette kalacaktı. Bu anlaşmayı Almanlar sonra İngilizlere kırarak feshettiler ve bu hiddetin bu hareketin sebebini bütün dünyaya şu surette izah eylediler: Bizim İngilizlerle imzaladığımız deniz anlaşması teknik bir şey değildi. Onun siyasi bir ruhu vardı. Biz denizleri İngilizlere bırakacaktık. Fakat bizde Avrupada ve şarkta istediğimiz gibi hareket etmek serbestisini iktisab edecektik. Halbuki İngiltere itilafın bu ruhunu şimdi anlamamazlığa geliyor. Bizim Lehistan, Rusyaya, Balkanlara doğru, hayat sahamıza doğru, genişlememize mani olmak istiyor.

Şimdi sorarız: Almanyanın takib ettiği İngiliz dostluğu ve İngiliz ittifakı siyaseti bu suretle ve bu sebeplerden dolayı akim kalmadı mı? İngilizler Almanların hayat sahası temini bahanesile küçük, büyük bir takım devletleri istedikleri gibi istila etmelerine müsaade gösterselerdi o zaman korsan, zalim ve plütokrat olmayacaklar mı idi?”⁴⁰⁴

Bu yazdıklarından sonra Hitler'in niyetini çeşitli sorularla açıklamaya çalışmış ve bu soruların cevaplarını Führer'in samimi bir şekilde cevaplandırmasını istemiştir. Eğer bu şekilde olmazsa Führer'in nutku için şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: *“Yoksa kuru laflarla artık herkesi bezdirmeğe başlamış tehditlerle, kimseyi aldatmıyan esassız isnatlarla, hiçbir realiteye istinad etmiyen mübhem vaadlerle kendilerine taraftar kazanamazlar.”⁴⁰⁵* demiştir.

---

⁴⁰³ A.g.m.

⁴⁰⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitlerin Nutku”, *Yeni Sabah*, 06.09.1940.

⁴⁰⁵ A.g.m.

Savaş yıllarında iki müttefik olan Hitler ve Mussolini zaman zaman bir araya gelmişlerdir ve bu görüşmeler Türk Basınının da dikkatini çekmiştir. Hüseyin Cahit de 1940 yılının Ekim ayında meydana gelen böyle bir görüşme için fikir beyan etmiştir. Ona göre Führer ve Duçe'nin görüşme sebebi; gazeteleri ve kamuoyunu meşgul etmek, dikkatleri kendi üzerlerine çekerek prestijlerini tazeleme gayesi taşımaktadır. Çünkü reklam ve propaganda huşunda Hitler ve Mussolini'yi “dünyanın en büyük iki artisti”⁴⁰⁶ olarak değerlendirmektedir. Ayrıca bu görüşmenin savaş üzerinde bir etkisi olmayacağını ve mihver devletlerin yenilgiden kendilerini kurtaramayacağını fakat Hitler ve Mussolini'n bu maceraya bütün şahsi mevkii ve varlıklarını koydukları için kolay kolay yenilgiyi kabul etmeyeceklerini ve bu sonuçtan kurtulmak için ellerinden gelen veya gelmeyen her şeyi yapacaklarını da belirtmiştir. Ardından da İngiltere'nin gittikçe kuvvetlendiğini ve savaşı kazanabileceğini belirterek klasik tavrını yansıtmıştır⁴⁰⁷.

Yazar, Aralık 1940'daki Hitler'in nutkunun şimdiye kadar ki diğer nutuklarına göre farklı bulduğunu belirtmiştir. Nitekim bu nutukta Hitler'in “kendisinde görmeye alışkın olmadığımız bir ifade tarzına tesadüf ediyoruz.”⁴⁰⁸ demiştir. Ona göre bu nutukta Hitler tehdit etmekten çok “tezallüm” göstermektedir. Bu nutukta Hitler'in savaşın sebebini Almanya'nın rahat yaşayamamasına bağladığını belirtmiş ve ardından bunu çürütecek fikirleri beyan ettikten sonra şu şekilde devam etmiştir:

“Eski Alman müstemlekeleri, Almanyaya iade edilmekte işin bitmiyeceğini bizzat Hitlerin sözleri isbatla kafidir. Çünkü o müstemlekeler de geri verilse, gene Alman topraklarının, nüfusa nisbetle genişliği mahdud kalır. Şu halde İngilterenin Almanyaya karşı ne kabahat işlemiş olacağını anlayabilmek müşküldür. Almanya henüz büyük bir devlet haline gelmediği tarihlerde, İngiltere emperyalizm siyasetine kapılmış ve uzak kıtalarda geniş müstemlekeler elde etmiş. Eğer Hitler emperyalizmin haksızlığına karşı isyan ederek ortaya atılsa idi hep kendisinin tarafında bulunurduk. Fakat Führer, başka millet ve ırkların topraklarını zaptetmeyi haksız bulduğundan dolayı teessür duymuyor. İngiltere çok aldı, bana zaptedilecek kıta bırakmadı diye feryad ediyor.böyle bir hased

⁴⁰⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “Diktatörler Mülakatı”, *Yeni Sabah*, 06.10.1940.

⁴⁰⁷ A.g.m.

⁴⁰⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitlerin Nutku”, *Yeni Sabah*, 12.12.1940.

ve kıskançlık feryadı dünyanın hiçbir tarafında sempati bulamaz. Führer'in bu sözleri sefalet ve zaruret içinde kalmış insanların sırf biraz malı ve parası olduğundan dolayı diğer bir kısım insanlara düşmanlık hissi duymalarını hatırlatıyor. Hitlerin sempatik olmayışı umum beşeriyet ve medeniyeti alakadar edebilecek yüksek bir hak ve ideal uğrunda mücadele etmiyerek memleketinin şahsi menfaati uğrunda haris davranması ve bugün kabahatli gördüğü İngilterenin yerine geçmeğe çalışmasıdır. Muvaffak olursa, dünyaya haksızlık edenler İngilizler değil Almanlar olacak. Bundan bize, sair milletlere ne? Bu daima haksızlıklara şahid olacak isek, bu harbde neden kalbimizi Almanlara verelim?

Sonra Führer'in sözleri ile hareketleri arasında hiçbir mantiki insicam ve samimiyet bulamıyorum. Dünyada haksızlık yapan İngiltere ise Hitler İngiliz topraklarını zaptedecek yerde başka milletlerin topraklarını zaptetti. İngilterenin zulmünün kabahatini neden Lehistan, Danimarka, Norveç, Felemenk, Çekoslovakya, Belçika mı ödeyecek? Bunların da mı gayet geniş toprakları var? Bunlar da mı Almanları yaşayamıyacakları o dar sahaya sıkıştırdılar? ”⁴⁰⁹

Aynı makalede Hitler için “Almanyayı bir dilim ekmek için kavga eder, aç ve muhtaç bir millet olarak tasvir etmekten pek hoşlanır. ”⁴¹⁰ demesi oldukça ilginçtir.

Hüseyin Cahit Yalçın 12 Mart 1941'deki yazısında, Atina'da çıkan Katimerini gazetesinin müdürü B. Vlahos'un Hitler'e hitaben bir mektup neşrettiğini söylemiş ve bu mektubun etkileyiciliği hakkında bilgi verildikten sonra: “*filhakika insanlarda biraz kahramanlık, mertlik, uluvvücenap ve insanlık hissi mevcut olmak lazım gelseydi tek bir Yunan vatandaşının, Vlahos'un, bu sözleri Alman ordusunu Yunan hududunda mıhlamak icap ederdi. Hiçbir Alman kumandanı artık Yunanistan üzerine yürümek emrini veremezdi. Fakat heyhat Nasyonal sosyalist Almanya kaynağını Yunanistandan alan yüksek ve edebi ahlak ve insanlık kıymetlerini tanımıyor. Nasyonal sosyalist Almanya yalnız maddeye ve kuvvete tapıyor. Onun nazarında hak kuvvetten ibarettir ve tabiatla alicenaplık, kahramanlık, şeref ve haysiyet yoktur. Hatta denilebilir ki Führer yıkmak istediği Avrupanın manevi ve ruhi bakımdan temel taşı olan eski Yunanlılık*

---

⁴⁰⁹ A.g.m.

⁴¹⁰ A.g.m.

ruhunu çiğnemekten bugün zevk alacaktır. Çünkü Nasyonal sosyalizmin hırsından en birinci engel Yunan ruhunun ortaya koyduğu hak ve hürriyet mefhumlarıdır. Bugün medeniyetin vicdanlarında, Alman istilasına karşı vicdanlardaki isyanı, o ölmez idealler telkin ediyor.”⁴¹¹ diyerek Hitler ile ilgili düşüncelerini yeniden ortaya koymuştur.

Hitler Avusturya’nın ilhakının üçüncü yılı münasebetiyle Linz şehrinde bir nutuk söylemiş ve Hüseyin Cahit Yalçın’da yazısında bu nutka yer vermiş ve ardından Hitler ile ilgili şahsi fikirlerini çarpıcı bir şekilde beyan etmiştir. Hüseyin Cahit; Hitler’in, Avusturya’nın Almanya’ya ilhakını asırlık bir rüyanın gerçekleşmesi demek olduğunu büyük bir gurur ile belirttiğini söylemiş ve bunun ardından Almanya için dış siyasette uzun bir başarı silsilesinin başlamış olduğunu belirttiğini yazdıktan sonra Hitleri bu konuda haklı görmüş ve devam etmiştir:

“Hitler bütün Almanların uzun senelerden beri en büyük bir milli gaye olarak kalplerinde taşıdıkları bu ideali vatanına temin etmek şerefine liyakat kesbetmiş bir şeftir. Eğer bu muvaffakiyetlerle iktifa etmiş olsa idi, yahut o günlerde eceli gelerek vefat etse idi hiç şüphe yok ki tarih onu en büyük siyasi simalar arasında ilelebet yad edecekti. Bir milleti mağlubiyetin zillet ve ıztırapları içinden alarak vahdet ve azametın parlak tahtına oturtmak o millet hesabına çok büyük bir iştir. Vakia beşeriyet Hitleri bir doktor Koh, bir doktor Behring gibi taziz ve takdis etmiyecekti. Fakat emsali siyasi şefler arasında ona çok parlak bir yer ayıracaktı.

Çok teessür olunur ki Hitler bugün bütün dünya milliyetperverlerinin takdir ve muhabbetlerini celbeden bu muvaffakiyetlerden sonra kendisini çok fena hislerle kaptırdı; hak ve adalet mefhumlarını bir tarafa attı; hırsıcah, gurur ve tahakküme esir oldu ve dünyaya hakim kesilmek hevesine düştü. Düne gelinciye kadar milliyet hislerinin bir şampiyonu gibi mevki alan ve milliyet hissi namına zulüm ve tahakküme isyan etmiş bir kahraman gibi çarpışan Hitler, birdenbire tarihin kaydettiği zulüm ve tahakkümlerin en müthişini tatbik etmek istiyen bir müstebit sıfatı ile komşu milletleri ezmeğe ve dünyayı tehdit etmeğe başladı. Senelerce mesai neticesinde kazandığı mevki

---

⁴¹¹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitlere Açık Mektup”, *Haber*, 12.03.1941.

ve itibarı bir an içinde elden kaçırdı. Orduları beşeriyet için bir afet ve felaket halini aldı.

Hitler nutkunda bugün dünyanın kin ve hasedi, kıskançlığı ile çarpıştığını zannediyor. Almanyanın vahdetini temin ve şeref ve haysiyetini iade eden Hitler bütün dünyanın o kadar sevgilisi idi ki, bütün siyasi şeflerin kin ve kıskançlığı bir araya toplansa idi onun mevkiini sarsamazdı. Avusturyanın ilhakında Hitlerin hakkını ve büyüklüğünü bu sütunlarda müdafaa etmiş olan bu kalem bugün aynı sütunlarda onun hudutsuz hırsıcaından beşeriyeti korumak için en çetin bir cidale girişmek zarureti hissediyor. Hitlere en büyük düşmanlık kendi nefsinden gelmiştir. Bugünkü cihangir namzedi Hitler dünkü vatanperver Hitlerin şan ve şerefini elinden gasbetmiş ve onun tarihteki müstesna sahifesini yırtmıştır. Bugün harpten o kadar müteneffir olan ve Avrupa işlerine karışmamak isteyen Birleşik Amerika efkârı umumiyesinin Hitler aleyhinde verdiği mahkûmiyet kararı iki Hitler arasında tarih sayfeleri içinde cereyan eden facianın vicdanlarda doğurduğu kanaatin ifadesinden başka bir şey değildir.”⁴¹²

Anlaşılabacağı üzere Hüseyin Cahit Yalçın, başlangıçta Hitler’in mücadelesini haklı görürken zaman ilerledikçe amacından saptığını ve tarihteki yerini kaybettiği belirtmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın aynı zamanda; Alman milletine karşı takdir ve sempati beslediğini ama Nasyonal Sosyalist ideolojisinin aleyhinde olduğunu söylemektedir. Şunu da belirtmeden geçememiştir; bu durumun tamamen iç siyasetle alakalı olduğunu ve Almanya ile siyasi ilişkileri bu durumdan ayrı tuttuğunu söylemiştir. Fakat Nasyonal Sosyalizm uluslararası ilişkilerde güçten başta bir hak tanımıyor olması bu rejimden çekinmek ve korunmak zorunda kalmamıza sebebiyet vermektedir. Ve eğer Nasyonal Sosyalizm Türkiye’yi Avrupa’nın yeni nizamının içine sokmak isterse bunun içinde kendimizi savunmak için mücadele edeceğimizi de belirtmiştir⁴¹³.

⁴¹² Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitlerin Son Nutku Münasebetile”, *Yeni Sabah*, 16.03.1941.

⁴¹³ Hüseyin Cahit Yalçın, “Türkiye ve Almanya”, *Yeni Sabah*, 05.06.1941.

Hüseyin Cahit Yalçın; yazılarının birinde Hitler ile fikirlerini beyan ederken onu “*tantana ve debdebe sever kadiri mutlak şef*”⁴¹⁴ olarak tanımlamıştır.

5 İlkteşrin 1941’deki Hitler üçüncü kış harbi için yardım hareketleri dolayısıyla cepheden Berlin’e gelerek Sporpalas’da savaşın gidişatı ile ilgili açıklama yapmış ve Hüseyin Cahit’te bu konuyla ilgili fikirlerini beyan etmiştir. Hitler bu nutkunda halkına “*Aldandık*” demesi Hüseyin Cahit’in üstünde durduğu konu olmuştur. Ona göre Hitler’in açıklıkla aldandık demesi her ne kadar kendini hata yapmayan yarı tanrı gibi göstermesine ufak bir darbe olsa da insanlar arasında daha sempatik olmasını sağlamıştır⁴¹⁵.

Hitler’in 1941 sonlarında Başkomutanlık görevini eline almasına Hüseyin Cahit heyecanla yaklaşmıştır. Bu konuyla ilgili yazdığı makale heyecanını gözler önüne sermektedir: “*Alman Führer’i son kararile büyük bir yenilik, harikulade bir cesaret eseri gösteriyor. Malum olduğu üzere, Alman orduları başkumandanlığı çoktan beri Bay Hitler’deydi. Hükümdarların da aynı vazifeyi deruhte etmekte oldukları hatırlanırsa bunda hayret edilecek bir şey görülemezdi. Fakat Alman ordularına şimdiye kadar hakikatte General Brauhiç kumanda etmekteydi. Bundan sonra Führer bu kumandayı bilfiil ve hakiki bir suretle ifa etmek kararını vermiş ve ilan etmiştir. Führer’in meslekten yetişmediği malumdur. Vakıa Umumi Harbte askerlik vazifesini ifa etmişse de, neşrettiği beyannamede söylediği gibi, sadece bir er sıfatile harbe iştirak etmiş bulunuyordu. Şimdi muazzam Alman ordularının başkumandanlığını bilfiil ele alması nefse itimat hususunda misli belki de hiç görülmemiş bir örnek teşkil eder. Führer’i Napolyon’a benzetiyorlardı. Son kararile aralarındaki farklardan biri ortadan kalkmış oluyor.*”⁴¹⁶ Ona göre; Hitler’in Başkomutanlığı eline almasının nedeni daha önce başkomutan olan General Brauhiç’in verdiği sözleri yerine getirememesi ve Rusya’daki harekâtın beklenildiği ve generalin söylediği gibi gitmemesi etkili olmuştur.

⁴¹⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Führer-Duçe Mülakatı”, *Yeni Sabah*, 31.08.1941.

⁴¹⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, “Führerin Kabul Ettiği Hata”, *Yeni Sabah*, 05.10.1941.

⁴¹⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “Führer Kumandayı Bizzat Ele Alıyor”, *Haber*, 23.12.1941

Aynı zamanda Hüseyin Cahit; bu değişikliğin harbin sonunu da getirebileceğini belirtmiştir⁴¹⁷.

d- Halide Edip Adivar

II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Akşam Gazetesinde yazarlık yapan Halide Edip Adivar da Hitler ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir. Halide Edip, “ *Bu Dönen Kavga Nedir?, Neye Karşı Ne Niçin?*” başlıklı makalelerinde, Hitler'i iktidara getiren güçler üzerinde analizler yapmıştır. Halide Edip için tarihte Hitler kadar istediğini açık söylemiş, kitapla, nutukla neşretmiş, plan ve haritayla tespit etmiş başka bir adam yoktur. Hitleri Napolyon'la karşılaştırmış tıpkı onun gibi önce Avrupa daha sonra da dünya haritasını değiştirmek istediğini belirtmiştir ve bunun kolay olmayacağını da söylemiş, Napolyon'un dünyası ile Nazi Almanya'sının dünyasının başka olduğunu belirtmiştir. Ardından yazısında Hitler'i iktidara getiren kuvvetleri tahlil ederken görünmez kuvvetler yan başlığı şeklinde aktarmıştır. Burada Çelik tröstünün arasındaki çekişmelerin Hitler'i iktidara götürdüğünü belirtmiştir⁴¹⁸.

Gene yazı dizisinin devamında Alman sosyal sınıflarının genel yapısının Hitler'in iktidara gelmesinde oynadığı rolü vurgular. Nazi ihtilalinin ilk görünür cephesi olan orta sınıfın iki kol halinde meydana geldiğini söylemiş ve ilk olarak Kahverengi Gömlekliler 'den bahsetmiştir. Ona göre “*Kahverengi gömlekliler çoğunluğu dükkancı, esnaf, küçük irat sahibi, fukara ve seviyesi mütevazı muharrir, küçük arazi sahibi çiftçi, biraz da işsiz ameleden müteşekkildi. ... Hitler, kısmen bu sınıftan çıkmış olduğu için, kısmen halk tabakasını heyecana getirebilecek kudrette olduğu için bu sınıfın, bilhassa ihtilalin başında, bir nevi mabudu gibiydi.*”⁴¹⁹ Yazara göre bu kesimin amacı, küçük orta sınıfın hâkim olduğu bir Alman Cumhuriyeti kurmak, büyük mağazaları, kooperatifleri, Yahudileri ve orta sınıfı ezen vergileri ortadan kaldırmaktır.

---

⁴¹⁷ A.g.m.

⁴¹⁸ Halide Edip Adivar, “Bu Dönen Kavga Nedir?-2”, *Akşam*, 23.09.1939.

⁴¹⁹ Halide Edip Adivar, “Bu Dönen Kavga Nedir?-3”, *Akşam*, 27.09.1939

Diğer bir grup ise Kara Gömleklilerdir. Halide Edip göre bu grupta “*zengin tüccar, zabıt, serbest meslek sahipleri, büyük çiftçi oğulları, yüksek memurlardan müteşekkil sayısı iki milyona yakın bir kitledir.*”⁴²⁰ Bu zümre vaktiyle Hitler’in şahsi muhafızlığında bulunmuştur. Hitler’in arkasındaki sermaye ve güç odaklarının en çok itibar ettiği kimseler olan bu insanlar rejimin nimetlerinden de en çok yararlanan kişilerdir.

Yazar, bu iki sınıftan sonra “rejime muhalif kuvvetler” dediği amale sınıfı üzerinde değerlendirmelerde bulunur ve en muhalif sınıf olarak bu işçi sınıfı üzerinde durur.

e- Burhan Asaf Belge

Burhan Belge savaş başlar başlamaz Ankara Radyosu’nda haftada bir gün “*Günün Meseleleri*” başlığı altında 30 dakika süren bir program yapmaya başlamıştır. Belge, programın hem hazırlayıcısı hem de sunucusudur. Yaklaşık altı yıl devam eden program 1939-1943 yılları arası haftada bir gün, 1943’ten sonra ise on beş günde bir yayımlanmıştır. Bu programda Burhan Asaf Belge, devletin savaş karşısındaki söylemini yansıtmakla birlikte, bu durum, resmi yaklaşım ile her zaman aynı olmamıştır. Çünkü Belge, savaşın başlangıcından bitişine kadar, sürekli ve tutarlı olarak “Müttefikler” den yana ve “Mihver” e karşı bir dil kullanmıştır. Bu durum altında iki sebep yatmaktadır. İlki, Burhan Belge’nin devletin dış politikada benimsediği “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” parolasına yaptığı vurgudur. Belge, bütün milletlerin özgür ve bağımsız olarak barış içinde yaşaması ve buna saygı duyulması ilkesini benimsemiştir. Milletlerin hürriyetlerine yönelik tecavüz bu nedenle Cumhuriyet’in geleneksel anlayışına terstir. Almanya’nın başını çektiği Mihver devletlerin izlediği yayılmacı siyaset, bu bağlamda kabul edilemez bir durumdur. Belge, radyo konuşmalarında pek çok kez dikkatleri buraya çekerek, Mihver ’in güttüğü siyasetin Türkiye’nin bölgede oluşturmaya çalıştığı dostluk ilişkilerini de yıkacağını vurgulamıştır. İkinci sebep, Burhan Belge’nin bir gazeteci-aydın olarak şahsi bakış

---

⁴²⁰ A.g.m.

açısında kendini gösterir. Belge Hitler ve Mussolini'nin şahsında tecessüm eden totaliter, ırkçı ve yayılmacı devlet tarzının, en genel anlamıyla insanlığın geleceğini tehlikeye sokan bir niteliğe sahip olduğuna inanmaktadır. Bu totaliter tarz, insanların ve milletlerin hak ve hürriyetlerine yöneltmiş açık bir tehdittir ve bu tehlikeye karşı “demokrasiler” cephesini desteklemek gerekmektedir⁴²¹.

Gazete yazılarına baktığımızda da aynı çizgiyi görürüz. Savaş başladıktan sonra savaşın suçlusu tartışmalarında Burhan Belge, Alman milletini kurbanlık koyuna benzetmiş, Goethe ve Kuther gibi önemli adamları ve elliye yakın üniversitesi olan bir ülkenin, nasıl bu hale geldiğini sorguladıktan sonra, Alman milletinin Hitler gibi birini iktidar mevkiine getirmesinin bedelini savaşla ödediğini söylemiştir⁴²².

f- Falih Rıfkı Atay

Savaşın başlamak üzere olduğu günlerde Falih Rıfkı Almanya ile ilişkilerin iyi olmasına önem vermektedir. Nitekim kendisi Almanya'nın ilk zamanlarda çok ağır şartlar içeren Versay Antlaşmasına karşı gelmesine ve büyük devletlere başkaldırmasına sıcak bakmaktadır. Fakat daha sonraki dönemlerde Almanya'nın izlediği yayılmacı dış politika, Ren'i silahlandırması ve dünya barışını tehdit etmeye başlaması ile Falih Rıfkı'nın ilk günlerdeki bakışını değiştirmiş, yerini bir tedirginliğe bırakmıştır. Buna rağmen yazar, Almanya ile iyi ilişkiler kurulması ve Türkiye'nin tarafsızlığına bir zarar gelmemesi fikrinden yanadır. Falih Rıfkı, 20 Nisan'daki Hitlerin doğum günü kutlamalarına gidecek olan heyetin içinde yer almıştır. Falih Rıfkı'ya göre Almanya'yı en zor zamanlarında kurtaran mili bir şef olan Hitler, aynı zamanda bir kahramandır. Atatürk ile Hitler arasında benzerlik kuran yazar Hitler'in çabasını takdir

---

⁴²¹ Aytaç Yıldız, *Burhan Asaf Belge: Cumhuriyetin Erken Döneminde Aydın ve İktidar İlişkisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, , Ankara, 2009, s.140-141.

⁴²² Burhan Belge, “Harp”, *Ulus*, 05.09.1939.

etmekte ve Almanya'nın savaş sonunda kalkınmasını sağladığını düşünmekte ve ondan övgüyle söz etmektedir⁴²³.

Falih Rıfki Atay'da 7 İlkteşrin tarihindeki Hitler'in nutku ile ilgili bir yazı yazmıştır. Bu yazı oldukça yorumsuzdur. Genel olarak Hitler'in nutkunun özeti olduğu söylenebilir. Satır aralarında geçen yorumlardan anladığımız kadarıyla Falih Rıfki Hitler'in kendi milli davalarına sadakatle bağlı olduğunu düşünmektedir. Buna rağmen Hitler'in nutkunu barış için güvenilir bulmamış, Hitler'in gerekli teminatı vermediğini düşünmüştür⁴²⁴.

Gene Falih Rıfki Atay 1940 yılındaki bir yazısında Hitler'i "*Versay Almanya'sının buhran ve anarşileri içinde yetişen büyük bir lider, birkaç sene içinde memleketinde yeni bir nizam, milletine hak, şeref ve müsavat temin eden*"⁴²⁵ biri olarak değerlendirmiştir. Fakat "*bir hegemonya ve fetih mistiği, emrivakilerin üstüste muvaffakiyetleri ile*"⁴²⁶ Nasyonal- Sosyalizmin kendini şaşırdığını da söylemeden edememiştir.

Falih Rıfki yazılarından birinde 30 Ocak 1941'deki Hitler'in yıldönümü münasebetiyle verdiği nutukla ilgili bilgi verildikten sonra bu nutuğun çok aydınlatıcı olmadığını belirtmiştir. Ve bunu mazur görmek lazım gelir diye eklemiştir. "*Çünkü bu vuzuhtar Almanyanın hakiki plan ve vaziyetlerini ifşa etmek olurdu. Bu da bir başkumandandan beklenemez*" diyerek Führer'i haklı bulduğunu belirtmiştir⁴²⁷.

g- Sadri Ertem

Vakit Gazetesi yazarı Sadri Ertem savaşın çıkış nedeniyle Hitler'in yedi yıllık iktidarı arasındaki ilişkiyi şu şekilde değerlendirilmiştir: "*Yedi sene içinde Hitler Almanya bakımından kazanç temin etti. Bu muvaffakiyetler yedi sene damla samla*

⁴²³ Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfki Atay(1893-1950)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2009, s.426-427.

⁴²⁴ Falih Rıfki Atay, "Führer Nutkunu Söyledi", *Ulus*, 07.10.1939.

⁴²⁵ Falih Rıfki Atay, "1940", *Ulus*, 01.01.1940.

⁴²⁶ A.g.m.

⁴²⁷ Falih Rıfki Atay, "Bir Yıldönümü Nutku", *Ulus*, 01.01.1941.

beynelmilel toleransı suiistimal ede ede inkişaf etti... Hitlerin altı senesi mazlum Almanyanın sempatisini istismarla geçti. Münih'ten sonra çehre birden bire değişti. Hitler mazlum rolünü terketti. Yüzde yüz zalim olmak arzusuna düştü. Ve zalim olmanın hüviyetini küçük milletleri istiklallerinden mahrum etmekle ortaya attı. Çekoslovakya, nihayet Polonya bu zulme kurban gittiler. Mazlum Almanya sempatilerden istifade ederek emrivakileri ihdas etti. Fakat zalim rolüne giren Hitlerin emrivakii ummadığı bir zamanda harple karşılandı.”⁴²⁸

Hitler'in Mart 1940'daki nutkunu ilginç bir şekilde değerlendirmiştir. Ona göre; bu nutuk politika bakımından büyük bir şey ifade etse de mahiyet bakımından etmemektedir. Bu nutuk ne yeni talepler ne de dünya meselelerini halledecek fikirler vardır. Fakat bu nutuğu psikolojik bakımdan daha dikkate değer bulmuş ve psikolojik olarak şu şekilde değerlendirmiştir:

I- Nutuk ruhi bir atılğanlığın değil, bir bezginliğin ifadesidir.

II- Nutuk mücadeleci olmaktan ziyade mütevekkil bir ruhun akislerini taşımaktadır.

III- Nutuk ümitsizliğin emarelerini sarahatle ortaya atmaktadır.”⁴²⁹

Sadri Ertem'e göre Hitler, daima psikolojik bakımdan kendi kendini telkin altına alabilen bir adamdır. Önce olayları kafasında dramlaştırır sonra da faaliyete geçirirdi. Hitlerin kendine yaptığı telkinler onun peygambervari şahsiyetini ibra etmektedir. Fikirlerine devam eden Ertem; “. Peygamber şahsiyeti daima atılğan bir hava içinde yaşar. Ve daşına geçen ve kendilerini peygamber hüviyetiyle baş olarak muhafaza edenlerin tek usulü şudur: her heyecanın, her hassasiyetin önünden koşmak, kimseyi daha ön safa geçirmemektedir. Aynı haleti ruhiye bir zamanlar Jan Dark'da da görülmüştü. Fakat heyecan söndü mü, hassasiyet saflarında başkaları öne geçti mi peygamber ruhlu şefler için artık zeval mevsimi yaklaşmıştır denebilir.” demiştir.

⁴²⁸ Sadri Ertem, “Nazizmin Yedinci Senesi”, *Vakit*, 01.02.1940.

⁴²⁹ Sadri Ertem, “Führerin Son Nutku ve Psikolojisi”, *Vakit*, 13.03.1940.

Ayrıca Sadri Ertem Hitlerin nutuklarında tevekkülün hiç yer almadığını fakat bu nutukta mütevekkil bir adamın varlığından bahsetmiştir. Sadri Ertem'e göre mütevekkil adam, kaderin şartlarına boyun eğen adamdır fakat Hitler *"bir devre, bir tarihe karşı aksülamel olarak doğmuştu; ve bütün rolü de bir yeni devrin heyecanını, iradesini, yapıcılık kudretini temsil iddiasında toplanıyordu."*⁴³⁰ Ona göre Hitler'in böyle mütevekkil olmasının nedeni ümitsiz bir ruh halinden kaynaklanmaktadır.

Sadri Ertem Hitler'in savaş politikası ile Napolyon'un savaş politikasının birbirine benzediğini söylemiştir. Fakat bu benzerliklerin yanında farklılıkları da şu şekilde belirtmiştir:

"I- Almanya Führeri Napolyonu akıbetini hazırlayan hareketlerinden dolayı bir hayli tenkit etmiştir.

II- Napolyon zamanındaki Avrupanın bünyesi ile bugünkü Avrupanın bünyesi arasında büyük farklar vardır. Napolyon zamanında kara Avrupası sınaileşmemişti. İngilterenin pazarı halinde idi. Bugün Avrupa sınaileşmiş ve ihtiyaçları bakımından kıtanın dışına yayılmıştır.

III- Napolyon zamanındaki dünyanın leyh, Almanya yeni bir Avrupa birlahları tamamen değişmiştir. Binaenaleyh, Almanya yeni bir Avrupa birliğini yeni şartlar dâhilinde başarmak mecburiyetindedir.

Bu birlik nasıl temin edilebilir? Bunun iki metodu vardı. Biri Führer tarafından tenkit edilen Napolyon usulüdür. Bu metodla Avrupa mütemadi bir surette fütuhat sahnesi haline bırakılır. Napolyon bu metodun içinde seri zaferlere kavuştuğu gibi Vaterloya da bu metodla ulaştı. Sentelene bu yoldan gitti.

İkinci metod, büyük Fredrikin muharebelerden sonra Prusya için tuttuğu sulh metodunun daha geniş mikyasta tahakkuk ettirilmesidir. Bu yol harpten sonra sulh kuvvetlendirmek ve sulh yoluyla ilerlemektir.

---

⁴³⁰ A.g.m.

Avrupanın yeniden alman planına göre tanzimi bir gayedir. Ve yeni nizamın hedefi de budur. Fransa ile Almanya arasında anlaşma da Avrupa nizamını kurmanın zaruretlerinden biridir. Esasen Fransada bu birlik ruhunu “toprağa” avdet formülü ile bir hayli zamandır kabul etmiş bulunmaktadır.”⁴³¹

h- Peyami Safa

Peyami Safa, Yirminci Asır gazetesi ile gazetecilik hayatına başlamış ve 62 yıllık ömrünün 45 yılında sürekli yazmış; 1930’lu yıllardan itibaren Türkiye’nin önemli köşe yazarları arasına girmiştir. Savaş öncesinde ve 1940 yılında Alman yanlısı yayın yaptığı iddiası ile üç ay süre ile kapatılınca kadar Cumhuriyet’te; fıkralarını *Hadiseler Arasında*, daha hacimli makale hüviyeti taşıyan yazılarını *Meseleler* ve seyrek olarak serbest bir üslupla kaleme aldığı yazılarını *Haftadan Haftaya* köşelerinde okuyucusu ile buluşturmaktadır. Ayrıca Server Bedii mahlasını da kullanarak yazılar yazmıştır. Peyami Safa; İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye’inde Hitler hayranlığı, Alman/Nazi taraftarlığı gibi konuların ele alındığı özellikle hatıralar, akademik araştırmalar, köşe yazarları gibi yerlerde karşımıza çıkan isimlerden biridir. Özellikle de bahsedilen, savaşın başlangıç günlerinde radyodan Hitler’in bir nutkunu dinlerken; ona duyduğu hayranlık, Alman tarafı ve hatta Nazi olması gibi yorumlarla anlatılan ilginç bayılma olayı/rivayetidir. Kaynak olarak da çoğunlukla Nadir Nadi’nin hatıraları gösterilmektedir⁴³². Bu açıdan Nadir Nadi’nin hatıralarını yazdığı Perde Aralığından adlı esere bakmak gerekir. Nadir Nadi’ye göre; Rus- Alman yakınlaşmasının en fazla etkilediği yazarlardan biri Peyami Safa’dır. Peyami Safa’yı eserinde şu şekilde tarif etmiştir: “ *Peyami, türlü güçlüklerle çarpışarak kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı. Çocuk yaşında babasız kalmış, hastalıklar geçirmiş, para sıkıntısı çekmiş, fakat bütün zorluklara rağmen hayat kavgasında yenilmemişti. Vücudu da, bünyesi de zayıftı, ama savaş yeteneği güçlü idi. Babıalide fıkra yazarı ve romancı olarak kendine parlak bir isim yapmıştı. Başka fıkraacılarla kalem çatışmalarına girmekten hiç çekinmez, hatta*

⁴³¹ Sadri Ertem, “Alman-Fransız Anlaşması ve Neticeleri”, *Vakit*, 12.05.1941.

⁴³² Mustafa Arıkan,, “İkinci Dünya Savaşı Yılları Türkiye’inde Hitler Hayranlığına Dair Bir Anekdotun Tenkidi-Peyami Safa Olayı”, *Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle*, Konya Valiliği Yayınları, Ekim,2009.s.54.

konu aramaktan kurtulacağını ve şöhretinin daha da artabileceğini düşünerek, tartışma kapılarını kendi eliyle zorlardı. Kuşağının çoğu yazarları gibi tartışmalarında kırıcı idi. Herhangi bir konu, mesela bir çevirinin yanlışları üzerinde birini tenkid edip de ondan karşılık aldı mı, ne yapar yapar, tartışmayı karşısındakinin kişisel hayatına yöneltmeye bakardı. Bu yüzden, edebi bir hava içinde başlayan tartışmalar, birkaç gün içinde asıl konudan uzaklaşır, edepsizce bir küfürleşmeye dönerdi. Doğrusu bu yalnız Peyami'ye özgü bir taktik değil, Babıalide hala tamamiyle önü alınamıyan, kaynağı fikirsizliğe bağlı, ilkel bir gelenektir. Peyami, kolay roman yazdığı için, kolayca da hayal kurabiliyor, fakat politika alanında kafa yorduğu zaman hayalinde canlandığı kombinezonları gerçek durumun tam ve şaşmaz bir sentez, olarak görmek eğiliminden kendini kurtaramıyordu. Saklamağa çalıştığı benlik iddiasını, duygularını ve içgüdülerini hemen hiç yenemediği için sık sık açığa vururdu.”⁴³³

Yukarıda belirtildiği gibi Nadir Nadi, Peyami Safa'yı anlatırken oldukça acımasız ifadeler kullanmıştır. Bu eserinde Peyami Safa'nın politik düşüncesini de tarif etmiştir. Ona göre; “ *Peyami Safa son derece ilkel bir liberalizme bağlıydı. İnsanlar arasında eşitsizliğin bir tabiat kanunu olduğunu söylemektedir. Ayrıca insanların arasındaki eşitsizliğin sonucunda milletler arasındaki eşitsizlik de bir tabiat kanunuydu. Güçlü milletler, zayıf milletleri ezebilirler ya da kendi çıkarlarına göre yönetebilirlerdi. Milli amaçlar uğruna fertler arasındaki ekonomik çatışma başıboş bırakılamazdı. Fakat aynı amaçlar uğruna güçlü milletler, güçlerine dayanarak kendilerine pekala birer hayat sahası açabilirlerdi. Bu onların hakkı idi. Böylece, liberalizm kıyılarından uzaklaşan Peyami kaptan, gemisini nasyonal sosyalizm limanına yanaştırıyordu.*”⁴³⁴

Peyami Safa ile ilgili bu bilgileri verdikten sonra Hitler'in Danzig'de nutku ile ilgili daha önce Nadir Nadi başlığı altında verdiğimiz fikirlerini sıralamıştır. Hemen ardından da Peyami Safa'nın bayılma olayını anlatmıştır. “ *Sıkıldığım için radyo başından ayrıldım. Odama gitmek üzere kapıyı açarken, tek kelime Almanca bilmeyen Peyami'yi bir köşeye büzülmüş, heyecandan yüzü sapsarı, kendini kaybetmişçesine, parazitlerin daha da bozduğu o histerik sesi dinler gördüm. Biraz sonra arkadaşlar onu*

---

⁴³³ Nadi, a.g.e., s.46-47.

⁴³⁴ A.g.e., s.48.

ispazmoza tutulmuş bir halde bütün kasları gerilmiş olarak, yarı baygın odama getirecekler ve telefonla acele bir sinir doktoru çağıracaktı. Bir kelimesini anlamadığı Danzig nutku ile Peyami mest olmuştu."⁴³⁵

Peyami Safa'nın uzun süre yakınında bulunmuş insanlardan birisi de Vecdi Bürün'dür. O da hatıralarında bu olayı anlatmış ama farklı bir şekilde değerlendirmiştir. Bürün'ün anlattığına göre; 1939 Haziranı'nda Peyami'nin hamile olan eşi Nebahat Hanım'ın durumu ağırlaşır. Doğum için hastaneye kaldırılır. Hastanın hastanede kaldığı günlerde Peyami de eşini yalnız bırakmaz, gece yarısına kadar ona refakat eder. Bürün de dostu ile bu sıkıntılı ve heyecanlı anları paylaşır. Üç gün hastanede sabahlanan bir sürenin sonunda oğlu dünyaya gelir. Hastaneden ayrılıp Cumhuriyet gazetesine gelirler. İkisi de çok yorgundur. Yazı İşleri Müdürü Feridun Osman'ın odasındaki radyodan sesler gelmektedir. Peyami Safa sinirleri son derece gergin bir halde radyoyu dinlemek istemiştir. Almanya'nın Führer'i dehşet verici bir sesle konuşmaya başlamıştır. Hitler'in konuşmasından bir dakika sonra, Peyami Safa bayıldı. Bu bayılmanın sebebi besbelliydi. Zaten zayıf bünyeli olan Peyami Safa hastanede uzun geceler beklemekten gelen yorgunluğa dayanamamıştı. Fakat oda da bulunan ve oldukça dedikoducu olduğu Bürün tarafından belirtilen Fikret Adil bu olayı Hitler konuşurken Peyami Safa öyle heyecanlandı ki koltuğa yığılıp kaldı, diye aktarmış hatta kapı kapı dolaşarak Peyami Safa'yı sesini duyduğu zaman bayılacak kadar Hitler hayranı olarak gösterecektir⁴³⁶.

Savaş yılları ve sonrasında Peyami Safa'nın bu bayılma olayı çeşitli eserlere konu olmuştur. Aziz Nesin, Niyazi Berkes gibi ünlü yazarlarda bu olayı yazılarında belirtmişlerdir.

Peyami Safa'nın savaşın başlangıcından 1940 yılına kadar Cumhuriyet'teki yazıları incelendiğinde bahsedildiği gibi bir Hitler hayranlığının izlerine pek rastlanılmamaktadır. Nisan 1940 yılında yazdığı bir yazıda kendi zamanlarının diktatörlerini incelemiş ve belirtmiştir: *"Bu günün diktatörü, yumruğunu bir sallayışta, bir milletin başına çıkmış adam değildir. Böyle düşünmek, diktatörü bir dev ve milleti*

---

⁴³⁵ A.g.e., s.49.

⁴³⁶ Vecdi Bürün, *Peyami Safa ile 25 Yıl*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1978, s.44-46. aktaran: Arıkan, a.g.e., s.55-56.

bir cüceler sürüsü farzetmek olur. Bu faraziye şu sorgunun önünde cevabsızdır: öyleyse bu dev o cücelerin arasından nasıl çıktı? Diktatör gökten inmez, anavatanın karnından doğar ve bu müthiş çocuğun şerefleri kadar mes'uliyetlerinde de birinci ortağı, anasından başka hiç kimse değildir."⁴³⁷

Diğer bir yazısında Hitler'in fikirlerinin temeli üzerinde durmuştur: "*Alman devlet reisinin fikirleri, bu asrın başından, bilhassa Büyük Harbden sonra Almanyada W. Rathenau, Keyserling, Thomas Mann, Spengler, Moeller Van den Bruck, "Tat" grubu, Rosenberg, Günther, Feder, ilah... gibi filozofların ve mütefekkirlerin nazariyeleri üstünde yapılmış bir tasfiyeden çıkan sentezdir. Bu nazariyeleri doğuran fikir cereyanları bilinmedikçe "Kavgam"ı dolduran maksadların iyice anlaşılmasına imkân yoktur.*"⁴³⁸ demiş ve ardından 18. Yüzyıldan beri Almanya'da var olan fikirlerin aralarında tezat olanları bile ortak bir noktada birleştirerek canlı bir sentez oluşturduğunu ve Goebbels'in bu sentezi halkın anlayabileceği sadeliğe indirdiğini belirtmiştir.

Peyami Safa; kim tarafından, kimi göklere çıkarmak veya yerin dibine batırmak için yazılmış olursa olsun propaganda kitaplarını okumadığını söylemektedir. Bizzat Hitler'in adını zikrederek kaleme aldığı şu satırlar oldukça ilginçtir: "*Hitler veya başka bir insan için yazılmış kaside, hicviye, medih, zem... gibi müspet veya menfi bir teşhis kutbuna bizi çekerek aldatmaktan başka hedefi olmıyan iffetsiz kitapların kapağına bakmak bile, yalan söyleyeceği evvelden malum bir adamın yüzüne bakmak gibi, bende itimatsızlıktan nefrete kadar fırlayan bir aksülamel uyandırır.*"⁴³⁹

Almanya'dan kovulmuş bir muhalifin savaştan sekiz sene önce kaleme aldığı bir kitabı tanıtırken yazar; kitap sahibinin söylediği birçok şeyin geçen zaman içinde tahakkuk ettiğini de söylemekte; iddia, tahmin, kehanet, isnat, teşhis ve tahlillerle kitabın içinin ateş, hile, fikir ile doldurduğunu belirterek, kararı okuyucunun vermesini istemektedir.

⁴³⁷ Peyami Safa, "Milletler ve Diktatörler", *Cumhuriyet*, 30.04.1940.

⁴³⁸ Peyami Safa, "Bugünkü Almanyaya Bir Bakış", *Cumhuriyet*, 02.07.1940.

⁴³⁹ Peyami Safa, "Hitler Bana Dedi ki", *Cumhuriyet*, 02.08.1940.

Savaşın başlamasının ardından barış ne zaman gelecek tartışmaları da hemen arkasından gelmektedir. Peyami Safa da Ekim ortalarında İngiliz başbakanının nutkunda bir açık kapı olup olmadığını sorgulamış ve bu kapının tamamen açık değil, aralık olduğunu söylemiştir. Fakat “*Hitler’in senelerden beri siyasi ve askeri zaferlerle şişen gururu, bu aralıktan geçebilmek için hacminin büyük bir parçasını fedaya katlanabilir mi?*”⁴⁴⁰ sorusunu da sorar.

Peyami Safa Cumhuriyet gazetesinde Pazardan Pazara köşesini Server Bedii mahlasıyla yazmaktadır. Burada da esprili bir dille Hitler ile ilgili düşüncelerini dile getirmiş ve Hitler ile ilgili karikatüre de yer vermiştir. Bazen Hitler ile ilgili fıkralarda bu köşede yer almıştır. Bunun ilginç bir örneği aşağıda verilmiştir:

“Ankara muhabirimiz Mekki Said Esen bildiriyor:

Burada ısrarla dolaşan bir şayia var: Hitlerin emrile evvela Graf von Spee’nin sonra da kumandanının intihar ettiğini biliyorsunuz. Cenubi Amerikadan buraya gelen bir rivayete göre, intihar eden kumandanın ruhu, Hitler’in huzuruna çıkarak sormuş:

- *Başka bir emriniz var mı üstad?*

Hitler elile bir işaret yaparak:

- *Rüyama girme, başka bir şey istemem! demiş.*

Ruh bu emre de itaat ederek dışarı çıkarken, Hitler arkasından bağırmış:

- *Git, İngiliz Bahriye Nazırının rüyasına gir!”*⁴⁴¹ dır.

i- Ömer Rıza Doğrul

Savaş’ın başladığı zamanlarda Tan gazetesinde yazan Ömer Rıza Doğrul, savaşın başlamasının ardından yazdığı bir yazıda Almanya’yı ihtirasları uğruna savaş

---

⁴⁴⁰ Arıkan, a.g.e., s.62.

⁴⁴¹ Server Bedii, “Hitlerin Emirleri”, *Cumhuriyet*, 24.12.1939.

çıkarmakla suçlamış ve bu yüzden Almanya'nın çok ağır bedeller ödeyeceğini söylemiştir⁴⁴².

Cumhuriyet Gazetesinde, 1940'ın sonlarına doğru Ömer Rıza Doğrul'un yazılarına rastlanmaktadır. Aralık 1940'daki Hitler'in nutkuyla ilgili değerlendirme yapan Ömer Rıza; son nutkun İngiltere ve Amerika basınına göre her zaman ki "tecavüzi" tarzda değil "tedafüi" içerikli olduğunu belirttiğini söylemiş ve bunun yanlış olmadığının altını çizmiştir. Çünkü Hitler, bu nutkunda Almanya'nın İngiltere'yi istila etmesinden bahsetmekle kalmamış, bundan başka İngiltere'nin büyük bir taarruzdan başka İngiltere'nin büyük bir taarruz için hazırlamakta olduğu ordusunun Avrupa Kıtasında yapacağı bir ihraç hareketine mukavemet edeceğini ve Almanya'nın katiyyen teslim olmayacağını söylemiştir. Ömer Rıza Doğrul bu nutukla ilgili; *"Her Hitler'in nutkundaki en esaslı noktalardan biri de dünya servetini paylaşmak hususundaki haksızlıklardan bahsedenidir. İngilizler şu kadar milyonluk bir millet teşkil ettikleri halde dünyanın dörtte biri ellerinde imiş de, aşağı yukarı onların iki misli olan Almanlar bir avuç toprak içinde yaşamaktaymışlar ve bu haksızlığı bertaraf etmek lazım geliyormuş. ...Her Hitler, İngilterenin sonsuz kaynaklarına ve servetine işaret ettiğine göre onun bu harbi kaybedeceğini, yahud kaybetmeğe razı olacağını tahmin etmek çok güçtür."*⁴⁴³ demiştir.

Ömer Rıza; Roosevelt ile Hitlerin Mart 1941'de verdiği nutukları karşılaştırılmış ve Hitler'in nutkuyla ilgili *"Her Hitler de Almanyanın 1940 ta kazandığı zaferlerden bahsederek, bu zaferlerin temadi edeceğini ve harbin İngiltereyi yıkmakla biteceğini anlattı. Yani Her Hitler daha fazla mazinin delaletile istikbalin keşfini arzu etmiş ve mazinin muvaffakiyetlerinden alınacak hız ve ilhamla istikbalin taayyün edeceğini gösteren sözler söylemiştir."*⁴⁴⁴ demiştir.

Doğrul, Hitler'in 19 Aralık 1941'de Başkumandanlığı almasıyla ilgili olarak *"Onun bu sırada başkumandanlığı deruhte etmesi de Alman milletini itimadını her*

⁴⁴² Ömer Rıza Doğrul, "Harp", *Tan*, 02.09.1939.

⁴⁴³ Ömer Rıza Doğrul, "Tedefüi Bir Nutuk", *Cumhuriyet*, 12.12.1940.

⁴⁴⁴ Ömer Rıza Doğrul, "İki Nutuk Arasındaki Fark", *Cumhuriyet*, 18.03.1941.

halde kuvvetlendirecek ve Almanya dahili bir mesele tahaddüs etmesini bekliyenlerin bu intizamı boşa çıkaracaktır”⁴⁴⁵ demiş ve görev değişimini haklı bulmuştur.

j- Hem Nalına Hem Mihnına Köşesi

Cumhuriyet gazetesinin önemli bir köşesi olan bu köşede imzasız bir şekilde dönemin önemli gelişmeleri çoğu zaman sert bir şekilde eleştirilmiş ve durum tespiti yapılmıştır.

1939 yılının sonunda bu köşede “*Zencilerde Alman Düşmanlığı*” başlığı altında oldukça ilginç bir yazı yer almıştır. Bu yazıya göre; Fransa Almanya’ya karşı en kuvvetli propagandayı zenciler arasında yapmaktadır ve bu propagandanın başarısını bizzat Hitler sağlamıştır. “*Hitler, meşhur kitabında, programlarında, nutuklarında, zencileri “yarı maymun” addetmiş, bunlara siyasi haklar vermenin “caniyane bir cinnet” olduğunu söylemiş, beyaz ve ari olmıyan ırklara üstünlüğü nazariyesine dayanan Hitler, zencilere siyasi hukuk veren beyaz milletlerin “Allaha karşı günah işlediklerini” iddia etmiştir. Hitler “Kavgam” adlı kitabında Fransadan bahsederken de bu milletin kanına zenci kanı karışmış olduğunu hakaretle ileri sürmüştür.*

...Fransızlar da, bu fırsatı kaçırmayarak Hitler’in sözlerini ve diğer Alman neşriyatını, Afrikalı ve Asyalı milletler arasında yaymıştır. Şimdi, Fransız müstemlekelerindeki zenciler, hep alman düşmanı olmuşlardır.”⁴⁴⁶

Hitler’in her yılın Mart ayında bir hamle yapmasına rağmen 1940 yılında herhangi bir harekette bulunmaması yazarın ilgisini çekmiştir. Bu konuyla ilgili şöyle bir yazı çıkmıştır; “*Evet, Hitler’in sevgili ve uğurlu martı, Almanyaya, hiçbir şey kazandırmadan geçip gitti. Halbuki Hitler, her mart ayında, mutlaka bir şeyler yapar ve muvaffak da olurdu. Acaba bu martın muvaffakiyetsiz geçmesi, Hitler’in artık talihi döndüğüne bir delil midir? Biz ne martın uğruna, ne de mayısın kerametine inanmadığımız için, bunu araştırarak değiliz. Yalnız, ortada gördüğümüz bir hakikat var ki o da, harbin yedinci ayı da bittiği halde, yıldırım harbi üstadlarının, garbda, bir*

⁴⁴⁵ Ömer Rıza Doğrul, “Hitler’in Başkumandanlığı”, *Cumhuriyet*, 23.12.1941.

⁴⁴⁶ Hem Nalına Hem Mihnına, “Zencilerde Alman Düşmanlığı”, *Cumhuriyet*, 05.12.1939.

kaplumbağa harbi dahi yapamadıklarıdır. Nazi propagandacıları, Alman taraftarları ve Hitler hayranları, diyecekler ki müttefikler de bir şey yapamadılar.”⁴⁴⁷

Nisan 1940’da çıkan bir yazıda ise Hitler’in savaş taktiği eleştirilmiş ve “*Hitler, bütün kuvvete Fransa ve İngiltere üzerine saldırıp bir yıldırım harbi yapsaydı, belki muvaffak ve muzaffer olurdu. Bu, az çok kuvvetli bir ihtimaldi. Böyle yapmamakla fırsatı ve zafer şansını elinden kaçırmıştır.*”⁴⁴⁸ demiştir.

Savaşın çıkmasında kimin suçlu olduğu bu köşede de tartışılmış ve savaşın yükünün Hitler’de olduğu şu sözlerle ifade edilmiştir: “*Harbin mes’ulü kimdir? ...Dünya efkârı umumiyesi hiç münakaşa etmeden hükmünü vermiştir. Harbin mes’ulü, Versay muahdenamesini yırtacağım diye, Avusturya, Çeko-Slovakya, Polonya, Danimarka ve Norveçe taarruz eden ve eski Versay sulhundan çok daha ağır bir esaret sulhunu zorla kabul ettirmeğe çalışan Almanyadır.*”⁴⁴⁹

Hitler’in politikaları savaş başlamadan önce tartışıldığı gibi savaş sırasında da tartışılmaktaydı ve bu köşede yazılan bu konuyla ilgili yazıların birinde; Hitler’in Almanya’nın 1935’ten itibaren Versay muahedesini yırttığından bahsedilmekte ve savaş hazırlıklarıyla ilgili bilgiler verilmektedir. 1933’te Hitler iş başına geldikten sonra gizlice faaliyetlerini devam ettirmiş ve yeterince güçlendikten sonra işi açığa vurduğunu söylemiştir. Ve bu hazırlıklarda Hitler’in zekâsını takdir etmek gerektiğini belirtmiştir⁴⁵⁰.

Yunanistan’ın İtalya’ya darbe vurması ile ilgili bilgi verildikten sonra Almanların da bu durumdan memnun olduğunu belirtmiş, yazara göre “*Almanya, bu harbi kazanırsa, ilk işi, eski Avsuturya İmparatorluğunun Akdenizdeki limanı Triyesteye inmek olacaktır. Almanlar, lodos havalarda Brenner geçidine kadar gelen ılık deniz rüzgarını teneffüs ederler de, hiç, aradaki 80 kilometreyi bir çığ gibi aşivermek*

⁴⁴⁷ Hem Nalina Hem Mihina, “Mart Geçti”, *Cumhuriyet*, 01.04.1940.

⁴⁴⁸ Hem Nalina Hem Mihina, “Almanya, Bir Fırsat Kaçırmıştır”, *Cumhuriyet*, 09.04.1940.

⁴⁴⁹ Hem Nalina Hem Mihina, “Harbin Mes’ulü Kim?!” , *Cumhuriyet*, 30.04.1940.

⁴⁵⁰ Hem Nalina Hem Mihina, “Milletlerin Uyumağa Hakkı Yoktur”, *Cumhuriyet*, 07.06.1940

istemezler mi? Hitler değil ya, ben de olsam, doğrusu o güzel mavi denizin cazibesine dayanamam!”⁴⁵¹

1940 yılının sonlarına doğru Churchill ve Hitler birer nutuk vermişlerdir ve bu köşede bu iki nutkun karşılaştırması yapılmıştır. “Hitler, bu defaki nutkunu harbetmekte haklı olduğunu ispata hasretmiştir ki bu hayli manidardır. Demek ki, Almanyada, buna ihtiyaç vardır. Nutkun bazı delilleri zahiren haklı gibi görüldüğü halde, kısa bir tahlil, haksızlık taraflarını göstermeğe kâfidir. Führer’in silahlanmak istemediği halde silahlanmak, harbetmek istemediği halde harbetmek mecburiyetinde kaldığı hakkındaki iddiaları bu nevidendir. Bu iddiaları “Kavgam” adlı ve hakikaten kavgacı eseri, kat’iyetle tekzib etmektedir.

Nutkun bir yerinde İngiliz-Fransız matbuatından bahsederken onların “emir altında” olduklarını söylüyor. Alman ve İtalyan matbuatının ne kadar hür(!) olduklarını, Almanlar ve İtalyanlar da azçok bildikleri için, bu inanılmayacak sözle kime hitab edildiğini anlamak güçtür. Almanya ve İtalyada, yalnız kalemlere değil, ağızlara, hatta kulaklara da kilit vurulmuştur.

Bütün dünya milletlerine misal teşkil edecek bir içtimai devlet kurmak arzsunda olduğunu söyleyen Führer’in bu nutkile herşeyden evvel içtimai düşüncelerini ileri sürdüğünü ve Alman milletine parlak bir hayat vadettiğini kaydettikten sonra asıl maksada gelem.

Hitler’in bu nutku, şimdiye kadar söylediklerinin en zayıfıdır. Bugün, Almanya harb halindedir ve tabiatile en mühim mesele harbdır. Führer ise, harbin gidişinden, mutadî hilafına pek az bahsetmiştir. Almanyanın her ihtimale karşı tamamilen müsellah bulunduğunu söylediği halde bir İngiliz ihracından endişe eder gibi görünüyor. Sonra “İngilizlerin yakında bir süprize nail olacaklarını-haber verdikten sonra “ Bu Spriz zannederim ki şimdiden başlamıştır” dediğine bakılırsa, bu sürpriz, son günlerde şiddetlenen hava hücumları olsa gerektir. Halbuki İngilizler için, bunda, hiçbir sürpriz yoktur. ...İki şefin nutukları arasında, bu defa bariz bir fark vardır. Biri, neler yapacağımı göreceksiniz diyor; öteki ise neler yaptığımı görüyorsunuz; diyor. Nutkun

---

⁴⁵¹ Hem Nalina Hem Mihina, “Almanlarda Memnun!”, Cumhuriyet, 27.11.1940.

*birinde yalnız söz vardır; fakat, şimdiye kadar, İngiltereye karşı- yaptığından fazla fiil yoktur; ötekinde ise hem söz, hem hareket vardır. Çörçil hem söylüyor, hem vuruyor.*⁴⁵²

Ayrıca diğer bir yazısında ise Führer'in nutkundaki konuşmasını bir *"başkumandanından ziyade Haydelberg Üniversitesi içtimaiyat profesörünün lisanına"*⁴⁵³ benzetmiştir. Hitler'in nutkuyla ilgili *"Almanlar, bilhassa askerlik bakımından kendilerini beğenmiş bir millettir. Ordularının kazandığı son zaferler ise onların gururunu son derece yükseltmiştir. Hitler'in nutuklarındaki küçük dağları değil, büyük dağları ben yarattım, diyen eşsiz azamet, bunun en büyük delilidir."*⁴⁵⁴ diyerek düşüncesini ortaya koymuştur.

1941 Yılıının başlarında Noel yortusu ve yılbaşı sebebiyle devlet adamlarının mesajlarıyla ilgili bilgi verilmiş ve ardından Hitler'in verdiği mesaj ile ilgili şu ifade kullanılmıştır: *"Hitler'in mesajında da, mistik bir hava ve Allaktan çok bahis var. Galiba, Führer "işimiz Allaha kaldı" demek istiyor."* Hitlerin mesajını verdikten sonra: *"Bu sözlerde yalnız ilhamı rabbani ile hareket eden bir peygamber edası var. Almanların Führer'i, ben yapmak istemiyorum amma Allah yaptırıyor; diyor."*⁴⁵⁵ diyerek Hitler ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir.

1941 yılının başlamasıyla savaşın gidişiyle ilgili tahminler yapılmaya başlanmıştır. Bu köşede de Hitler'in bundan sonra nasıl bir politika izleyeceği ile ilgili tahminlerde bulunulmuştur: *"Evet 1939 da Çeko-Slovakya ile Polonyayı, 1940 da Norveç, Danimarka, Holanda, Belçika ve Fransayı avlıyan Hitler, 1941 de de mutlaka bir şeyler yapmak ve uzayıp giden bu harbi bitirmek isteyecektir. O, kollarını bağlayıp oturacak adam olmadığı gibi, Alman genelkurmayı da hareketsizliğin mağlubiyet demek olduğunu çoktan kabul etmiştir. Bizim "durmuyalım düşeriz" vecizesini şiar edinmiş, müteşebbis, cüretkar ve hamleci insanlar karşısındayız. Onun için, Almanyanın, büyük bir hamle yapmak üzere hazırlandığına yüzde bin inanmak lazımdır. ...Eğer Almanya harbi bitirmek istiyorsa, İngiltereyi Büyük Britanya adalarında yenmeğe mecburdur.*

⁴⁵² Hem Nalina Hem Mihina, "İki Nutuk Karşısında", *Cumhuriyet*, 13.12.1940.

⁴⁵³ Hem Nalina Hem Mihina, "Modası Geçmiş Sürpriz!", *Cumhuriyet*, 16.12.1940.

⁴⁵⁴ Hem Nalina Hem Mihina, "Yeni Nizamın İlk Tatbik Edileceği Devlet ", *Cumhuriyet*, 10.12.1940.

⁴⁵⁵ Hem Nalina Hem Mihina, "Mesaj Harbi", *Cumhuriyet*, 03.01.1941.

Bunu yapamıyacaksa tek çıkar yol sulh istemektir. Fakat Hitler, bir defa daha talihini denemeden, İngiltere karşısında aciz kaldığını kabul edecek adam değildir. Bu itibarla Almanyanın, büyük Britanya adasına saldıracağını söyler. Muvaffak olur mu olmaz mı? Bu ayrı bir meseledir ve Hitlerin cesaretini arttırarak bir pembe renk arzetmemektedir.”⁴⁵⁶

k- Asım Us

Vakit gazetesi yazarı olan Asım Us; 1940 yılın ilk aylarında Hitler’in Mussolini ile olan ilişkisini bir yazısında değerlendirmiş ve Hitler’in Mussolini’den şüphe edip etmediğini tartışmıştır. Hitler’in İtalya’ya bağlı bir müttefik olduğunu beyan etmesinin manidar olduğunu düşünen Asım Us; *“Hitler, Alman azlıkları hakkındaki teşebbüsü ile Almanyaya karşı hakiki hissiyat ve temayülâtını göstermiş olan İtalyaya şimdi yeniden dostluk ve sadakat teminatı vermeğe lüzum görüyorsa mutlaka kalbinde bir endişe bulunmak, bunun bir sebebi olmak icabetmez mi?”⁴⁵⁷* diye sormuştur.

Asım Us, Hitler ile Mussolini arasında Brenner sınırı üzerinde bir görüşme meydana gelmesi üzerine barış şartlarının olabilmesi ihtimalinden söz etmiştir. Ona göre *“Hitlerin ağzından sulhu mümkün kılacak bir söz çıkabilmesi için herşeyden evvel Hitlerizmin kendi kendini inkar etmesi lazımdır. Fakat bütün dünyanın bedahet olarak bildiği bir hakikate karşı göz yumarak “Lehistan için İngiltere ve Fransa Almanya ile harp etmez” kanaati ile ordularına taarruz emrini veren Hitlerin henüz hakikati anlamış olduğuna delalet eder hiçbir emare bulunmamakla beraber Amerikan diplomatının(Sumner Welles) memleketine dönerek Avrupada gördüklerini ve dinlediklerini Ruzvelte nakletmesine intizaren zayıf da olsa yine bir sulh ümidi efkârı umumiyeyi oyalamakta devam edecektir.”⁴⁵⁸*

⁴⁵⁶ Hem Nalina Hem Mihina, “Hitler Ne Yapacak? ”, *Cumhuriyet*, 04.01.1941.

⁴⁵⁷ Asım Us, “Hitler Musoliniden Şüphe mi Ediyor?”, *Vakit*, 26.01.1940.

⁴⁵⁸ Asım Us, “Hitler-Musolini Mülakatı”, *Vakit*, 19.03.1940.

I- Cavit Oral

Bugün gazetesinde yazan Cavit Oral bir yazısında Hitler'i değerlendirmiştir. Hitler'in İspanya Devlet Başkanı Franco ile görüşmek için İspanyol sınırına kadar gitmesini oldukça şaşırtıcı bulan Oral fikirlerini şu şekilde beyan etmiştir: *"Oldukça şayanı dikkat bir hadise ve şayanı hayret bir ziyaret karşısında bulunduğumuza şüphe etmemek lazımdır. Hitler Frankonun ayağına kadar gitsin? Kendisini Avrupanın bir fatihi, yeni nizamın büyük bir banisi olarak gören Führer prestijini kırarak böyle bir harekette bulunsun? Cidden garip!"*⁴⁵⁹

Cavit Oral Mayıs 1941'de, Hitler'in Balkan olaylarının bilançosunu anlattığı nutkuna değinerek Führer'in Türkiye'deki İstiklal Savaşı için kullandığı sözleri memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve şu şekilde devam etmiştir: *"Şüphe yok ki hem bir nezaket eseri olan ve hem de bir hakikati tekrardan ibaret bulunan bu cemilekar sözler hepimizin hoşuna gitti. Zaten realitenin aksini iddia etmek ve aleyhinde konuşmak imkanı da yoktur. Bütün bu türk istiklal davasının ve milli mücadelesinin bir harika ve bir mucize olduğunda müttefiklerdir. Şu halde Führer bu vesile ile o zamanki müttefiklerine bir misal olduğunu söylediği bir millete ve onun büyük kurtarıcısına karşı takdir ve hayranlığını izhar etmiş ve şimdiki zimamdarlarımızın da realist politikasından sitayişle bahsetmiş oluyor.*

*Demek oluyor ki alman şansöliyesi istiklaline karşı son derece hassas ve titiz hareket eden ve bu uğurda hiçbir fedakarlıktan çekinmediği ve hiçbir zaman da çekinmeyeceği muhakkak olan türk milletinin bu hareketini ve bu kararını iyi ve sempatik bir surette karşılamaktadır. Tabii hudutlarımıza kadar gelmiş olan bir ordunun başının ve şefinin bu tarzdaki ifadesi bizi memnun edecek bir mahiyettedir."*⁴⁶⁰

Fakat ardından Hitler'e duyduğu şüpheyi dile getirmeden edememiştir. *"Yalnız Führerin bütün bu tatlı ve bizi mütehassis eden sözlerine rağmen fikrimizi ve düşüncelerimizi şu nokta üzerinde durmaktan ve takılmaktan da kurtaramıyoruz. Çünkü harplerde öyle strateji sebepler ve mecburiyetler olabilir ki o zaman Führer kendi*

⁴⁵⁹ Cavit Oral, "Hitler ve Franko Mülakatı", *Bugün*, 25.10.1940.

⁴⁶⁰ Cavit Oral, "Führerin Nutku", *Bugün*, 25.10.1940.

menfaatleri karşısında bizim için söylemiş olduğu kıymetli sözleri dahi kolaylıkla unutabilir. Bu sebepten bizim bir taraftan alman şefinin nutkundan bize ait sözlerini çok iyi karşılarken, diğer taraftan da bizzat kendisinin de takdir ettiği şekilde realist kalacak, istiklalimizi ve mülki tamamiyetimizi haleldar etmek isteyen mutaarrızlara karşı Milli Şefimizin idaresinde mücadele etmekten bir an bile çekinmeyecek ve tereddüd etmiyeceğiz. Bu husustaki kararımız da işte bu kadar açık ve bu kadar kat'idir.”⁴⁶¹

m- Necmeddin Sadak

Akşam Gazetesinin yazarlarından olan Necmeddin Sadak, savaş başladığında, “Almanya, Lüzumsuz yere büyük bir felakete sürüklenmiş” demiş ve ardından da Hitler’in savaşa girmesiyle ilgili şaşkınlığını şu şekilde dile getirmiştir: “Akla sığmayan şey, Almanyaya birkaç sene içinde tahayyül edemediği şerefleri ve zaferleri kazandıran bir devlet adamının, zaten bilfiil halledilmiş küçük bir dava uğruna dünyaya ateşe vermesidir.”⁴⁶²

Necmeddin Sadak’ta savaşın sorumluluğunun kimde olduğu ile ilgili fikrini dile getirmiş ve “bu günahı insanlık tarihi affetmeyecektir. Beşeriyetle beraber Alman milleti de affetmeyecektir ve tarih bu nevi rejimlerin tehlikesine misal olarak bu kanlı mecrayı zikredecektir.” diyerek suçlunun Hitler olduğunu söylemiştir.

İngiltere ve Fransa’nın Almanya’ya savaş açması üzerine Necmeddin Sadak; “Karşı tarafın şiddetli azmi karşısında geri dönmek, artık Hitler için intihara bedeldi. Şerefli saydığı bir ölümü, teslim olmağa tercih etti. Bu suretle Almanya, hem kendisini, hem Avrupayı, belki de hiç ummadığı bir felakete sürüklemiş bulunuyor.”⁴⁶³ sözleriyle savaş suçlusunun Hitler olduğunu bir kez daha altını çizmiştir.

Necmeddin Sadak; 1941 başında Hitler’in idaresini şu şekilde değerlendirmiştir: “Hiç şüphe yok ki B. Hitlerin sekiz yıllık idaresi Almanyanın, tarihinde bir mislini daha

⁴⁶¹ A.g.m.

⁴⁶² Necmeddin Sadak, “Nihayet Harp Başladı.”, *Akşam*, 02.09.1939.

⁴⁶³ Necmeddin Sadak, “Sulh Harbi”, *Akşam*, 05.09.1939.

görmediği yükselme ve kuvvetlenme devresi olmuştur. Bundan dolayı olacak ki Almanya Führeri, her nutkunda, geçmiş zamanlara mutlaka bol yer ayırmayı, eski idarelerle kendi zamanı arasında mukayeseler yapmayı seviyor.”⁴⁶⁴

Necmeddin Sadak diğer bir yazısında Hitler’in Yeni Nizam tabiri ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir. Ona göre; *“Kimsenin henüz iyice tarif edemediği “yeni nizam” bu tabiri icadedenlerin ve bunu tatbik edeceklerin kafasında bile açık, kati mefhumlara tekabül etmiyor. Bu yeni nizam, Almanyanın herkeçe meçhul sulh şartları gibi, harbin neticesine ve o zamanki ahvale bağlı, çerçevesi oynak, sarahatsız bir Avrupa teşekkülüdür. Bu mefhumda şimdilik malum olan tek nokta, bu müstakbel teşkilatta, Almanyaya siyasi, askeri, iktisadi bakımdan bir üstünlük temin edileceğidir. Bu tagallübün mahiyeti de, dediğimiz gibi, harbin nasıl biteceğine, Almanyanın ne şekilde galebe çalacağına bağlıdır.*”⁴⁶⁵

Necmeddin Sadak, Hitler’in Başkumandanlığı eline alması ile ilgili de fikirlerini beyan etmiştir. Ona göre bu değişiklik oldukça önemlidir. *“Bir Devlet reisinin, milli kuvvetleri temsil etmek bakımından nazari olarak başkumandanlığı üzerine alması faydalı olabilir. Fakat, kara orduları kumandanlığı gibi yüksek ilme ve uzun tecrübeye dayanan zor bir ihtisas işinin ağır mesuliyetini -böyle bir zamanda- yüklenmek, ya müstesna bir cesaret, yahut çekinilmez bir zaruret eseri olabilir.*”⁴⁶⁶ diyerek düşüncelerini dile getirmiştir.

n- Zekeriya Sertel

Zekeriya Sertel, savaşın başlamasını *“Diplomatlar nihayet günlerce süren sinirli bir mücadeleden sonra sözü silaha bıraktılar. Diplomatların halledemediği işi artık ordular görecektir.”* ⁴⁶⁷ sözleriyle Türk kamuoyuna sunmuştur. İngiltere ve Fransa’nın savaşa girmesiyle Sertel, bir dünyanın savaşının başladığını ve dünyada hak,

⁴⁶⁴ Necmeddin Sadak, “Hitlerin Nutku”, *Akşam*, 01.02.1941.

⁴⁶⁵ Necmeddin Sadak, “Hitler-Mussolini Mülakatı”, *Akşam*, 31.08.1941.

⁴⁶⁶ Necmeddin Sadak, “Hitlerin Son Kararı”, *Akşam*, 23.12.1941.

⁴⁶⁷ Zekeriya Sertel, “Şimdi Silahlar Konuşuyor”, *Tan*, 02.09.1939.

adalet ve taahhüt tanımayan ve insanlara huzur ve yaşama hakkı vermeyen lüzumsuz hırslara gem vurulacağını aktarmıştır⁴⁶⁸.

Hitler 6 Ekim’de bir barış anlaşması sunmuş ve kabul edilmemiştir. Sertel, Hitler’in barış teklif etmesindeki amacı ; *“Hitlerin bu sulh taarruzu ile evvela harbin devamı mesuliyetini demokrasilere yüklemek arzusundadır. Maksadı gerek kendi milletine ve gerek bitaraf memleketlere kendisinin sulh taraftarı olduğu halde harbe mecbur edildiği kanaatini vermektir. Bu suretle milletine yükleyeceği ağır fedakarlıkları mazur göstermek eğilimindedir.”*Ben hakkımı istedim, vermediler. Aldım, sulh yapmak istedim; razı olmadılar. Ne yapalım, bizi öldürmek isteyenlere harp etmiye mecburuz.” diyebilmek ve bu suretle mevkiini kurtarmak hülyasındadır.”⁴⁶⁹ şeklindeki sözleriyle dile getirmiştir.

Hitler’e yapılan suikast ile ilgili de fikir beyan eden Sertel, Türk basınındaki diğer gazetecilerden farklı olarak suikastı Hitler’in kararından mağdur olan Naziler dışındaki kitlelerin yapmış olacağını belirtmektedir⁴⁷⁰. Gazetecilerin pek çoğu ise Hitler’in Sovyetlerle yaptığı saldırmazlık anlaşmasından rahatsız olan ve buna tepki duyan Nazilerin bu suikastı yaptığını iddia etmişlerdir. Sertel burada da muhalif kimliğini göstermektedir.

Hitlerin nutukları her zaman Türk basınında yakından takip edilmiştir. Hem nutkun büyük bir kısmı gazetelere geçmiş hem de köşe yazarları bununla ilgili yorumlar yapmışlardır. Nitekim Hitler’in nutkunu dinleyen Zekeriya Sertel, gazetede yazdığı yazısında Hitlerin nutku ile ilgili fikirlerini vermiştir. Sertel’e göre, Hitler Bismarck’ın taktiğini kullanmakta, davasını safhalara ayırmakta ve bir davasını bitirmeden diğerine geçmemiştir ki Hitler’i başarıya götüren sırrın bu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Hitler’in isteklerini şu şekilde açıklamıştır: *“Hitler ne istiyor? Müsbet ve kati sulh teklifi ile ortaya çıkmıyor. Fakat umumi surette istedikleri şudur: Polonya emri vakii kabul edilecek, şarttaki vaziyete İngiltere Ve Fransa karışmayacak, cebir ile ihdas edilen orta Avrupa vaziyeti olduğu gibi devam edecek, fazla olarak da Almanyaya müstemleke*

⁴⁶⁸ Zekeriya Sertel, “Nihayet Umumi Harp”, *Tan*, 04.09.1939.

⁴⁶⁹ Zekeriya Sertel, “Hitler Niçin Sulh İstiyor?”, *Tan*, 06.10.1939.

⁴⁷⁰ Zekeriya Sertel, “Münih Suikastinin Manası”, *Tan*, 13.11.1939.

*verilecek ve iktisaden yardım edilecek. Şimdiye kadar dikte etmiye alışmış olan Hitlerden başka türlü teklif beklenemezdi.”*⁴⁷¹

B- SAVAŞIN ORTASINDA ALMANYA (1942-1943)

1- SAVAŞIN GİDİŞATI:

Savaşın gidişatına baktığımızda; başlangıçta Sovyetlerdeki Alman taarruzu geri çekilmek zorunda kaldıysa da Leningrad, Moskova ve Kiev yönlerine 3 koldan uzanan Alman saldırıları hızlıca ilerlemiş ve Eylül ayının başlarında Leningrad kuşatılmıştır. Ardından Kiev 19 Eylülde, Odessa 16 Ekimde ve Rostov 21 Kasımda işgal edilmiş ve bütün Kırım Almanların eline geçmiştir. Kasım ayında Moskova'yı düşürmek için başlatılan taarruz başarılı olmamıştır. Rusya, 1942 Ocak ayının başlarından itibaren birçok noktadan taarruza geçmişler ve Alman cephesini bir miktar geriletmişlerdir⁴⁷².

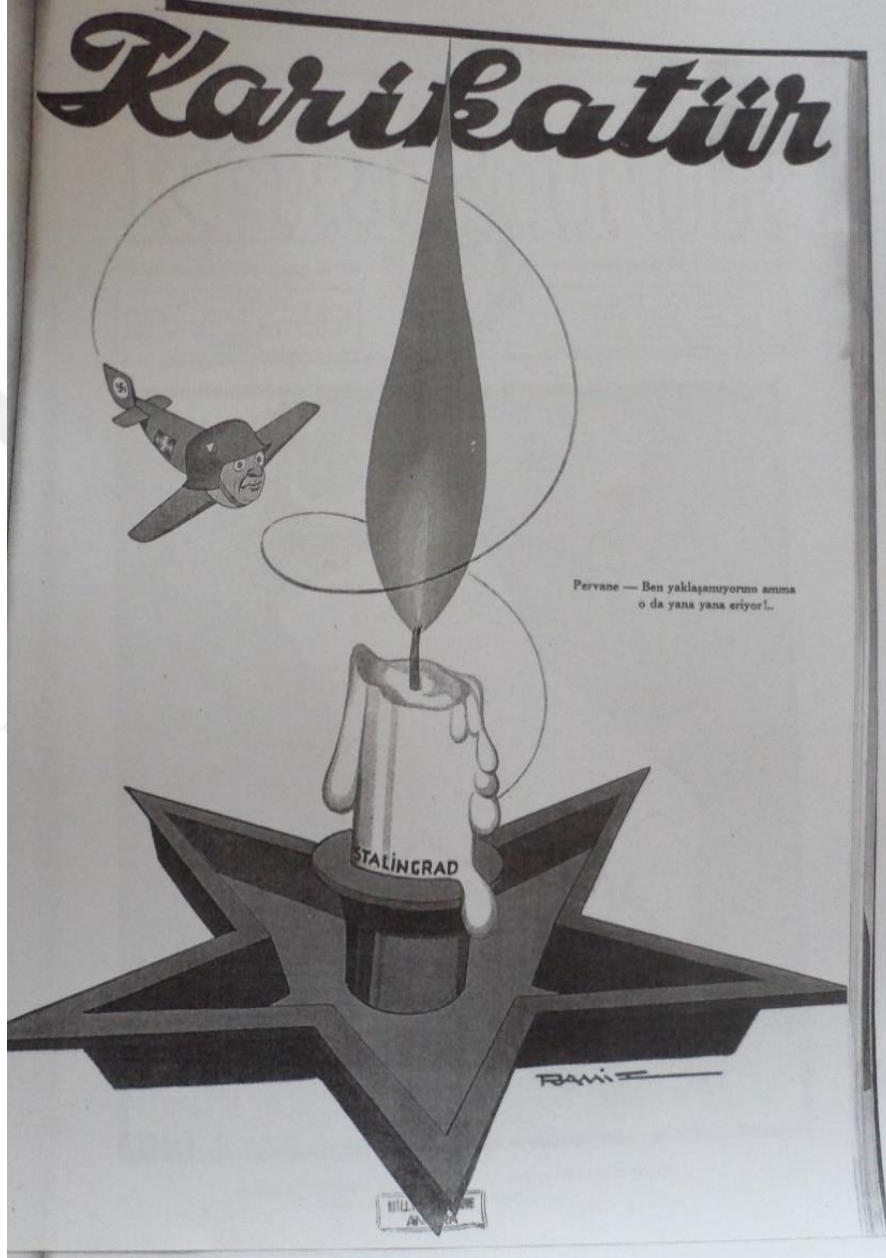
Savaşın yeniden başlaması ile birlikte, Almanlar 300 kilometrelik bir cephe üzerinden Ukrayna'da Rus birlikleri üzerine yüklenerek, bunları geri çekilmeğe zorlamışlar ve Ağustos ayı içinde, Kafkas Dağları eteklerine varmışlardır. Ancak Almanların asıl amacı, Kafkas petrollerini ele geçirmek olduğundan askeri hareket gittikçe genişleyen yüzey üzerinde yavaş yavaş duraklamaya başlamıştır. Bu cephenin sol kanadı Ruslarca önemli kavşak noktası Stalingrad'da durdurulmuştur⁴⁷³. Hitler, Rusya ile savaşta özellikle Stalingrad'ı düşürülmesinin prestij sağlayacağını düşündüğü için Temmuz 1942 sonundan itibaren Stalingrad muharebelerini başlatmıştır. Bu muharebeler 4 safhada yapılacaktır. Bu safhaların en sonuncusu ve en şiddetlisi 24 Kasım 1942'de başlamıştır. Fakat bu safha da Stalingrad düşürülememiştir. Savaşın önemli bir dönüm noktası olan Stalingrad o dönemin Türk mizah dergilerinde yer almıştır. Aşağıda görüleceği gibi Alman uçakları pervane gibi Stalingrad'ın etrafında dönse de ele geçirememiş fakat aynı zamanda Stalingrad'da içten içe bir mum gibi

⁴⁷¹ M. Zekeriya Sertel, "Hitlerin Nutku Vaziyeti Değiştirmiyor", *Tan*, 07.10.1939.

⁴⁷² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.383.

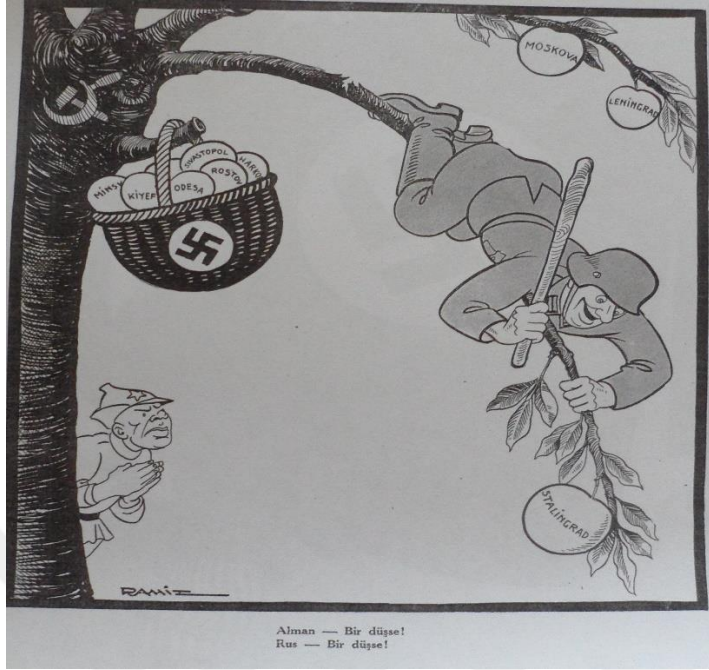
⁴⁷³ Üçok, *a.g.e.*, s.280.

erimiştir. Diğerinde ise Rus şehirleri bir elma olarak resmedilmiş, Naziler sepetini doldurmuş olsa da Stalingrad'ı alırken dalından düşerek zarar göreceği gösterilmiştir.

474

⁴⁷⁴ Karikatür, 05.11.1942.

Ardından Rusya, 1943'ün Ocak ayından itibaren karşı saldırıya geçmiş ve yapılan savaşı Rusya kazanmıştır. Böylece Doğu cephesinde üstünlük Almanya'dan Rusya'ya geçmiştir. Bir dönüm noktası olan Stalingrad'da başarıya ulaşan Ruslar sonra ilerlemeye başlamış ve Mart 1943'te Kafkasya'yı almış ardından Leningrad ve Moskova üzerindeki Alman tehdidi ortadan kaldırılmıştır⁴⁷⁶.

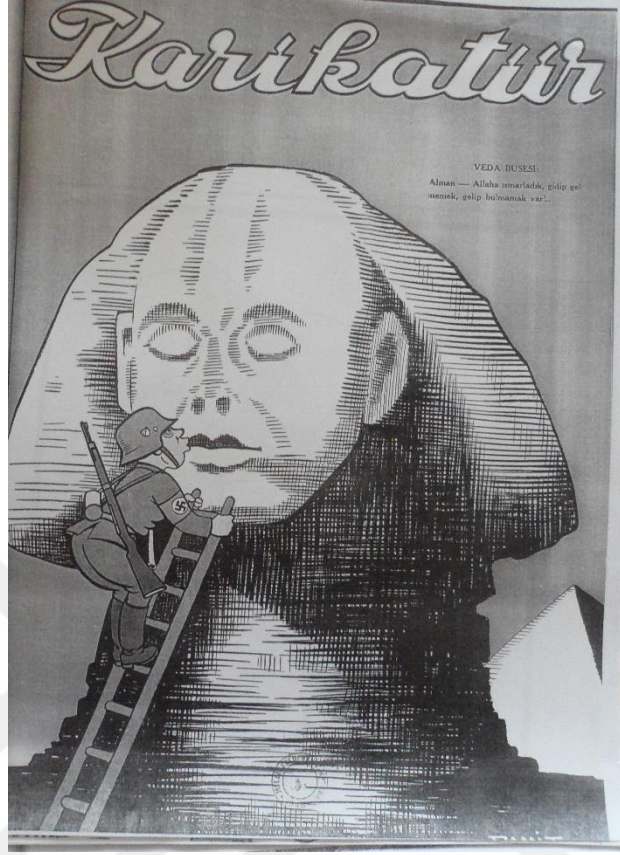
Öte yandan Tunus'taki Mihver güçleri de 12 Mayıs 1943'te müttefiklere teslim olunca bundan sonra Müttefik orduları, tüm Kuzey Afrika'yı ele geçirmiş ve Mihver Devletleri bölgeyi tamamen terk etmiştir. Böylece Kuzey Afrika savaşları, Mihver Devletleri'nin yenilgisiyle sona ermiştir⁴⁷⁷.

Almanya'nın Kuzey Afrika'yı terk etmesi aşağıdaki gibi resmedilmiştir:

⁴⁷⁵ Karikatür, 24.09.1942.

⁴⁷⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.383-384.

⁴⁷⁷ Tuncer, a.g.e., s.114.

Müttefikler 'in Kuzey Afrika'yı ele geçirmesinin ardından 10 Temmuz 1943'te Sicilya'ya, 160.000 kişilik bir kuvvet çıkaran müttefikler İtalya'yı işgale başlamışlar ve Ağustos ortasına gelindiğinde bütün adanın işgali tamamlanmıştır. İtalya'nın iç durumu Müttefiklerin Sicilya çıkarması ile birlikte değişmiştir. Savaşın başından beri İtalya'nın uğradığı başarısızlıklar İtalyan halkında rejime karşı bir hoşnutsuzluk doğurmuştur. Buna bağlı olarak 24 Temmuz 1943'te toplanan Büyük Faşist Konseyi, Mussolini'yi iktidardan düşürmüş ve Mussolini istifa etmek zorunda kalmıştır. Mussolini Abruzzes dağlarında bir otele hapsedilmiştir⁴⁷⁹. İtalya'daki yeni hükümet müttefiklerle ateşkes antlaşması imzalamıştır. Bunun üzerine Almanya, Kuzey İtalya'yı işgal etmiştir. Mussolini'yi tutsak bulunduğu şatodan bir hava harekâtı ile Almanya'ya kaçırmıştır. Alman ordusu, 10 Eylül'de Roma'ya girmiştir. Müttefik işgali altındaki Güney İtalya

⁴⁷⁸ *Karikatür*, 12.11.1942.

⁴⁷⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.387.

ise, Almanya'ya 13 Ekim 1943'de savaş ilan etmiştir. Böylece İtalya fiilen ikiye ayrılmıştır⁴⁸⁰.

Doğu cephesinde Alman ordusu, Stalingrad ve Kafkasya'da 1943 yılı başında uğradığı yenilgilerden beri sürekli gerileme halindedir. Sovyetler 1943 ilkbaharında, Harkov ile Orel'i, sonbaharda da Kiev'i almış, Almanya da Dinyeper Nehri'nin batısına çekilmek zorunda kalmıştır⁴⁸¹.

Yukarıda verilen savaşın gidişatı Türk kamuoyundaki Hitler algısını da etkilemektedir. Almanya'nın başarılı olduğu zamanda Hitler'i destekleyen, ona hayranlık besleyen bir kitle ortaya çıkmakta fakat Almanya'nın başarısızlığa doğru ilerlemesiyle fikirler de değişmekte ve Hitler'in aleyhinde yazılar da çoğalmaktadır. Bu dönemde Almanya'yı ziyaret eden bir takım gazeteciler de Almanya ile ilgili gözlemlerini dile getirirken aynı zamanda Hitler ile ilgili izlenimlerini de satır aralarında belirtmektedirler. Bu dönemin kamuoyunu algılamak için bazı yazarları teker teker incelemek faydalı olacaktır.

2-BASINA YANSIMALAR

a. Yunus Nadi

Bu dönemde Hitler'in yürüttüğü politikalardan biri, Sovyetlerle yürüttüğü savaşta yenilgilerin etkisiyle, Bolşevizm tehlikesine karşı savaştığını söyleyerek Batılı ülkeleri yanına çekmeye çalışmaktır. Diğer birçok yazar gibi Yunus Nadi 'de bu konu üzerinde durmuştur. Mart 1942'deki bir yazısında Yunus Nadi bu konuyu şu şekilde dile getirmiştir: *“Almanya şark seferine giderken bayrağına iri harfli okunaklı yazılarla (tahribkar bir rejimden Avrupa medeniyetini kurtarmak için) sözlerini yazdı ve bu itibarla bir nevi haçlı seferi mahiyetini verdiği bu harbe Avrupa milletlerinden kimi*

---

⁴⁸⁰ Tuncer, a.g.e., s.114-115.

⁴⁸¹ A.g.e., s.114-115.

sembolik, kimi hakiki ortaklıklar kazandı.”⁴⁸² Yunus Nadi, Bolşevizm’e karşı mücadele ettiğini başa geçtiğinden beri söylemesine rağmen Sovyetlerle saldırmazlık paktı yapmasının sebeplerini anlattıktan sonra “*Antikomitern paktlarının Rusya aleyhtarı hareketler olduğuna hükmeden dünya efkârı umumiyesi o meşhur saldırmazlık paktı karşısında hayretten donakalmıştı. Muhakkak olan şey bunda Hitler kadar Stalin’in de samimi olmadıkları idi. Anlaşılan iki taraftan Hitler şarkta arkasından emin olarak garbda yapacağı hareketleri muhakkak galibiyetle ve çabuk bitireceğini, Stalin ise garbda uzun sürecektir bir harbin diğer kapitalist devletleri olduğu gibi faşist Almanyayı dahi yıpratacağını hesap etmişlerdi. Denebilir ki bu zahiri dostluğun altında her iki tarafa göre de yekdiğeri asla affetmiyen ve sırası gelince olanca dehşetle kendisini gösterecek olan bir husumet saklı idi.*”⁴⁸³ diyerek fikirlerini dile getirmiştir.

Bunun dışında Yunus Nadi Hitler’in nutuklarından sonra o nutuklarla ilgili de fikirlerini söylemiştir. Gene 1942 Nisan ayında Hitler’in verdiği nutuklardan birini değerlendirirken Hitler’in ortaya çıkma sebeplerini de ortaya koymuştur. Yazara göre: “*Alman Devlet ve Hükümet Reisi Her Hitler’in son nutkunu diğer nutuklarından ayıran esaslı cihet, yakında tekrar başlayacak olan şark taarruzile yeni dünya harbinin Almanya için artık gerçekten bir ölüm kalım savaşı olduğunun anlaşılmasından, bilhassa anlatılmak istenilmesinden ve nihayet anlatılmış olmasından ibarettir. Nutkun İngiliz siyaseti Avrupa kıt’ası münasebetlerine temas eden tarihi tarafları ehemmiyetsiz olmamakla beraber yeni mücadelenin bundan sonraki safhalarına taalluk eden ve Almanyada behemehal zafer sonucuna varmak için demir bir elin bütün vaziyete hakim olmasını isteyen ve alan kısımları en büyük ehemmiyeti haiz bulunuyor. Burada 1914-1918 harbindeki Alman mağlubiyetinin yarattığı Hitler’i görüyoruz. Son nutuk Hitler’in Mücadelem: Mein Kampf kitabına ilave olunacak yazılmamış, fakat yazılması sırası şimdi gelmiş bir parça gibidir.*

Filhakika Hitler’in son nutkunu bütün maksad ve manasile kavramak için Mein Kampf’ı hatırlamak ve bu nutku söyleyen adamın o kitabı yazan adam olduğunu gözönünde tutmak lazımdır. Mein Kampf’ı okuyanlar hatırlayacaklardır ki bu kitab 1914-1918 harbindeki Alman mağlubiyetini kabul etmiyen ve o felaketin ordudan ziyade

⁴⁸² Yunus Nadi, “Avrupanın Endişesi”, *Cumhuriyet*, 01.03.1942.

⁴⁸³ A.g.m.

cephce gerisindeki fena idarelerden ve binbir sebeble ortalığı bulandıran türlü gevşemelerden, gevşetmelerden ve sakatlıklardan ileri geldiğine inanan ve herkesi bu hakikate inandırmağa çalışan bir kitabdır, ve bizzat Hitler –Şahsan- iştirak ettiğı o harbin bütün fecaatlerini ve kahramanlıklarını gözü önünde tutarak kalbinin olanca ateşile işte bu inandan doğmuş bir adamdır.

Bu adam, Alman devlet ve milletinin başına geçerek partisile ve partisinin fikirleri ve faaliyetleriyle mağlub Almanyada yepyeni bir hayat yarattıktan sonra şimdi mukadderatın sevkile iki buçuk yılı geçen, tarihte eşi görülmemiş yeni ve çok büyük bir harbin kat'i mahiyet ifade eden bir safhasile karşılaşmak üzere bulunuyor, ve işte tam bu esnada Rayhştag meclisini toplıyarak üç gün evvelki nutkunu söylüyor. Uçsuz bucaksız Rus topraklarında dehşetli bir kışın havsalar yakan müthiş muharebelerini muvaffakiyetle atlattıktan sonra şimdi başlayacak kat'i mahiyetli taarruz hareketlerinden evvel onun gözleri önünde 1918 yılında Almanyayı yere seren feci akıbetin tekerrürü ihtimallerine karşı tüyler ürpertici bir azim ve karar bulunmasından daha tabii ne olabilir? ”⁴⁸⁴

Hitler'in bu nutku için ayrıca “Bu ne harb edebiyatıdır, ne propaganda şatafatı. Hitler başkaları için olağanüstü ve bundan dolayı da bir parça garib görünebilecek sözlerinde ve isteklerinde vaziyetin ehemmiyetine uygun bir samimiyettedir ve bu bakımdan bazı tarafları uzaktan biraz heyecanlı ve hatta sinirli görünmesine rağmen bizce nutkun gayet tabii sayılması yerindedir.” ⁴⁸⁵demiştir.

Bu yazılardan da anlayacağımız üzere, Hitler'in nutkunu samimi bulmuş ve realiteyi yansıttığını söylemiştir.

Nasyonal Sosyalizmin onuncu yıldönümü nedeniyle verilen nutuklar da Yunus Nadi'nin köşesinde kendine yer bulmuştur. Hitler'in bu nutukta konuşmayı yapmayıp bu konuşmayı Göbbels'e okutmasını gayet normal karşılayan Nadi, “*en şiddetli harplere sahne olan şark cephesinin askeri hareketlerini fasılasız takip etmek mecburiyetinden dolayı karargâhını bırakamadığından*”⁴⁸⁶ dolaylı Göbbels'e okuttuğunu söylemiştir. Ayrıca sözlerinin devamında oldukça yumuşak bir üslub kullanan Nadi, Versailles Antlaşmasının Almanyaya'nın elini kolunu bağladığını belirttikten sonra

⁴⁸⁴ Yunus Nadi, “Hitlerin Nutku”, *Cumhuriyet*, 29.04.1942.

⁴⁸⁵ A.g.m.

⁴⁸⁶ Yunus Nadi, “Berlin Nutukları”, *Cumhuriyet*, 01.02.1943.

*“Harpte galibiyet gibi mağlubiyet de geçici bir talih eseri olup asil marifet her millete hakkını vermek suretile az çok istikrarlı ve mümkün olduğu kadar fazla devamlı bir sulh temin edebilmekten ibarettir. Ancak acaba geçen Umumi Harbin sulhündeki hatalardan doğan bu yeni dünya harbinde olsun o feci dersten istifade olunarak makul bir sulh sonucuna varılabilecek mi? Esefle kaydetmeğe mecburuz ki şimdiye kadar henüz bunun alameti görülmüş değildir. Berlin nutuklarını yeni harbin içinde yüzülen yeni olaylarına da dayanarak, dünyanın dikkatini bu hakikat üzerine celbetmek husunda düşünülmüş ve ölçülmüş sözlerden tereküp ediyor gibi gördük.”*⁴⁸⁷ diyerek sözlerine devam etmiştir. Ayrıca yazar bu nutuklarda uysal görünmeye çalıştıklarını fakat gelişigüzel bir barış istediklerine dair bir kelime bile söylemediklerini belirtmiştir.

b. Ömer Rıza Doğrul

Ömer Rıza Doğrul Hitler’in nutuklarını değerlendiren yazarlardan biri olmaya devam etmiştir. Nisan 1942’de verdiği nutuk ile ilgili de değerlendirme yaptığını görüyoruz. Yazara göre *“Alman Devlet Reisinin siyasal bir adeti vardır, bellibaşlı nutukları ya büyük hareketlere girişmezden az önce ve yahud bu neviden bir başarıya varıldıktan sonra, Rayhstag vasıtasile millete hesap vermek üzere söylenmiştir.”*⁴⁸⁸ Ardından devam ederek Hitler’in nutuk vermesinin sebebini şu şekilde anlatmıştır: *“Her Hitlerin nutkundan anlaşılan sarıh bir hakikat, onun Sovyet Rusyaya karşı büyük bir taarruza girişeceği ve bununla Avrupa harbini kat’i bir neticeye götürmek istediğidir. Üzerinde tereddüd edilmeyecek bir nokta varsa budur.”*

Ayrıca yazar 1942 ilkbaharında Hitler-Mussolini görüşmesinin en önemli hedefini İtalyan kuvvetlerinin doğu cephesinde kullanılması ve böylece bahar ayında yapılacak taarruzlarda kesin bir netice almayı kolaylaştırmak olduğunu belirtmiştir⁴⁸⁹.

c. H. Emir Erkilet

Emekli bir general olan Erkilet, Cumhuriyet gazetesinde “Askeri Vaziyet” adlı bir köşe de yazı yazmıştır ve askeri kimliğiyle savaşın gidişatını, Almanların savaştaki durumları gibi konuları değerlendirmiştir. Bu yazılarından birinde Hitler’in iktidara

⁴⁸⁷ A.g.m.

⁴⁸⁸ Ömer Rıza Doğrul, “Hitler’in Nutkundan Çıkan Manalar”, *Cumhuriyet*, 28.04.1942.

⁴⁸⁹ Ömer Rıza Doğrul, “Hitler-Mussolini Mülakatı”, *Cumhuriyet*, 02.05.1942.

gelmesinin dokuzuncu yıldönümü nedeniyle verdiği bir nutku da değerlendirmiştir. Ona göre bu nutuk, Hitler'in yakın geçmişe ve geleceğe ait bazı karar ve düşüncelerini aydınlatması açısından oldukça önemlidir. Yazara göre, Hitler'in iki ay önce kara kışın aniden bastırması ve bu sebeple taarruzdan savunmaya geçmek kararının mesuliyetini kendi üzerine almak zorunda kaldığını ifade etmesi oldukça anlamlıdır. Çünkü bu suretle iki ay önceki Alman doğu cephesinde çıkan krizin içeriği az çok aydınlanmış olmaktadır. Her ne kadar Hitler'in bu konulardaki sözlerini kısa ve imalı bulsa da bu krizin sebebini açıklaması bakımından önemini dile getirmiştir.

General Erkilet ayrıca doğu cephesinin durumunu yakından görmek için Hitler'in karargâhını ziyaret etmiş ve bu ziyaret esnasındaki fikirlerini de “*Şark Cephesinde Gördüklerim*” başlığı altındaki bir yazı dizisinde yazmıştır. Bu yazıya genel olarak baktığımızda Hitler'i ve Almanların düzenini takdir ettiğini söyleyebiliriz. Daha gider gitmez karargâhın fiziksel özelliklerini anlatmasında; “*Alman Führerinin umumi karargâhının bizi misafir ettiği yazlık otel, sadeliğin ferahlığın ve güzelliğin bir numunesiydi. Otelin yalnız yapısından bahsetmiyorum. Eşiğinden, yatağına, şezlonguna, masalarına, banyolarına, servisine ve her eşya parçasına kadar her şey cidden hoşumuza gitti. Bina, bir otel, hem de bir yazlık otel olarak temiz ve latif bir gölün kenarında inşa edildiği için holleri, koridorları, salon ve odaları o kadar ferah ve aydın tertib olunmuşlardı ki hiçbir hendese ve mimari kusuru göze çarpmak şöyle dursun her teferruat bize bir sürpriz memnuniyeti veriyordu. Debdebe, israf ve ihtişam olmaksızın güzellik ve rahatlık bir yazlık otelde ancak bu kadar temin olunabilir.*”⁴⁹⁰ diyerek Almanlara duyduğu hayranlığı gözler önüne sermektedir.

Erkilet, bu gezi sırasında Hitler ile yüz yüze de görüşmüş ve Hitler ile ilgili gözlemlerini anlatmıştır. Bu gözlemlere baktığımızda eski generalin Hitler'den oldukça etkilendiğini söyleyebiliriz. Erkilet, Hitler ile ilk karşılaşma anını şu şekilde anlatmıştır:

“*Barakanın ortasındaki koridorun iki yanında üstlerinde yazılar bulunan bir takım kapalı kapılar vardı. Sükun ve intizam besbelliydi. General Feldmareşal Keitel bizi koridorun dibindeki kapıya götürdü. Kapı açılınca odanın ortasındaki masanın başında ayakta duran Her Hitler'i gördük, arkası kapıya dönüktü. Kapının açılması üzerine geriye yarım dönerek baktı, ve mareşalla bizi gördü. Gözlerimizin birbirlerine*

⁴⁹⁰ H.Emir Erkilet, “Şark Cephesinde Gördüklerim/Hitlerin Karargâhında”, *Cumhuriyet*, 05.03.1942.

ilk tesadüflerinde onunkilerde memnuniyete ve iyi kabule delalet eden çok hafif bir gülümseme gördüm.

Hitler bizi ne Alman Devlet Reisi ne de Alman Şansöliyesi olarak kabul etmedi. Nasıl anlatayım, o bizi tarif olunmaz bir tevazu ve büyük bir vakar ve sadelik içinde, harbi sevk ve idare ettiği iş odasına almış bulunuyordu. ...Hitlerin huzuruna yalnız iki Türk generali girmiştik. Ben mütekaid ve bir askeri yazar olduğum için sivildim. Her Hitlerin uzattığı eli sıkarken cepheye ve karargaha vuku bulan kıymetli davetinden dolayı teşekkür ettim. Ondan sonra harita masasına yarım döndü. Aynı zamanda gözlerimizin içinde bir şey arar gibi bize bakıyordu. Koyuca gözleri ve alnına düşen kahrkühle resimlerde ve filmlerde olduğundan daha tatlı, daha canlı ve daha yakındı. Hareket ve edasında yapmacık yoktu. Cenub şivesi çok mazbut ve mükemmel Almancasını güzelleştiriyor ve tatlılaştırıyordu. Dinedi.” Pek kısa bir sükuttan sonra iki elini dayadığı masadaki harita üzerinden bize o günkü askeri vaziyeti umumi bir surette izah etti. Finlerden çok büyük takdir ve hürmetle bahsetti. Hitlerin ağzından bu Turani asıllı milletin hakiki kahramanlıklarının medhü senasını duymak benim için hakikaten büyük bir mazhariyet oldu.”⁴⁹¹

Hitler’i çok büyük bir ilgi ve dikkatle dinlediğini söyleyen Erkilet, Hitler’in Leningrad ile ilgili politikasını anlattığı zaman ona katılmadığını söylemiş ve neden katılmadığını da şu şekilde aktarmıştır: “Her Hitler, haritada Leningradı göstererek bu mevkii isteseydi alabileceğini, fakat mahsur bir şehir nihayet düşeceğinden onun için insan ziyan etmekte bir fayda ve mana olmayacağını anlattı..... Fakat ne saklıyayım. Leningrad hakkındaki bu düşüncelerle tamamiyle aynı fikirde değilim. Evvela Führerin haritasında da gördüğüm veçhile Leningradı çeviren Alman muhasara hattının en doğu ucu Ladoga gölünün cenub batı kıyısında Schlüsselburg mevkiindeydi. Finlandiyalıların muharebe hatları ise çok ve daha şimalde yani takriben eski Fin-Rus hududundaydı. Bu suretle Ruslar için Schlüsselburg ile Finlerin mevzileri arasında Ladoga gölünün batı sahilinde takriben 60 km. kadar hem serbest bir muntaka ve hem de Leningraddan Ladoga gölü kenarında Landeschoje Osero’ya giden serbest yerde demiryolu kalıyordu. Ruslar Ladoga gölü üzerinden bu demiryolile ve diğer yollarla Leningradı

⁴⁹¹ H.Emir Erkilet, “Şark Cephesinde Gördüklerim/Hitler’in Nezdinde”, Cumhuriyet, 09.03.1942.

muntazam besliyeabiliyor ve ihtiyaçlarını tamamlayabiliyorlardı. O halde Leningradın 6 milyon tutan nüfusunun etrafında askerlerle birlikte ihatası ve muhasarası bir hakikat olmaktan ziade bir telakki meselesiydi."⁴⁹²

Yaklaşık olarak yarım saatlik bir görüşme yapmış olan iki Türk generali ve Hitler, konuşmayı karargâhın harekât bürosunun ortasındaki büyük harita masasının başında ve ayakta yapmıştır. Erkilet, harekâtın gösterildiği haritaların üzeri kapanmamış olmasını Hitler'in onlara duyduğu güvene bağlamıştır. Ayrıca Führer'in konuşurken çok yüksek, güzel ve tatlı bir ifade kullandığını ve gözlerinin içine bakıp yaptığı konuşmanın akislerini aradığını dile getirmiştir. Erkilet ayrıca bu ziyaretin sonunda Hitler'in politikasının bir özetini geçmiştir. Ona göre; *"Hitlerin ve Almanyanın hedefi sadece Rus ordularını mağlub ederek, Fransada yapıldığı gibi bir mütareke akdetmek değildir. Onun ve Almanyanın hedefi Sovyetler Birliğini yakıp dağıtmaktır. Bu maksad sarih olarak anlaşılmakta ise de parçalanacak olan bu imparatorluktan ne yapılmak istendiği belli değildir. Çünkü, filhakika Rusya Fransa gibi bir tek millet ve bir tek memleket değildir; bilakis muhtelif millet ve memleketlerden mürekkebirdir. İşte Hitlerin sözlerinden, Alman kat'i galebesi halinde, bu milletlerin ve memleketlerin Rusluktan ayrılacakları anlaşılıyorsa da bunlardan müstakil devletler mi, yoksa müstemlekeler mi yapılmak istendiği anlaşılmamaktadır. Halbuki Rusya İmparatorluğunu mahvedeceğiz, parçalayacağız dendikten sonra bu imparatorluğu teşkil eden milletleri hürriyet ve istiklale kavuşturacağız gibi bir ifade, hiç olmazsa mantiki olurdu. Böyle bir tasrih olmadığına göre, ya Almanya müttefikleriyle tamam anlaşarak henüz bunlara dair bir karar verememiştir; ve yahud bu karar şimdiden ifşa edilemeyecek bir şekildedir.*

Hitlerin bize söylediği kıymetli sözlerden Alman ordularının Rusyada teşekkül etmiş askeri bir kuvvet kalmayıncaya kadar harb edecekleri anlaşılıyorsa da bunların nerelere kadar ilerleyecekleri belli olmamaktadır."⁴⁹³

Bu yazı dizisi dışında Hitler'in Ekim 1942'deki kış yardımı yılının açılması dolayısıyla verdiği nutkunu da değerlendiren Erkilet, bu nutku *"..doğu cephesinde vaziyeti hemen olduğu gibi anlatmak ve hatta 1942 harb programını bildirmek cihetleriyle eşsiz olduğu gibi gevşek ve kaçamaklı değildir. Bu sebeplerle onun yeni*

⁴⁹² A.g.m.

⁴⁹³ H.Emir Erkilet, "Şark Cephesinde Gördüklerim/Alman Führerine Veda Ederken", Cumhuriyet, 09.03.1942.

nutku çok metanetli idi."⁴⁹⁴ şeklinde değerlendirmiştir. Alman milletin savaşı sırasında verdiği yardımın 4 milyar 74 milyon markı bulmuş olmasından dolayı "onun yüksek itimadına mazhar olduğunu görmenin şevk ve zevkile konuşmuş ve adeti veçhile düşmanlardan bahsederken bir çok nükteler savurmuştur. Bunlardan sarfinazar Hitler, bize Alman ordularının ne yaptıklarıyla beraber ne yapmak istediklerini de, bir kelime fazla veya eksik söylemeksizin anlatmıştır." ⁴⁹⁵

Yazılarından anlaşılacağı üzere General Erkilet'te büyük bir Hitler hayranlığı göze çarpmaktadır.

d. Nadir Nadi

1942 yılı ortasında Nadir Nadi de Almanya'yı ziyaret etmiş ve bununla ilgili bir yazı dizisi yazmıştır. Bu yazı dizisinde Hitler ile ilgili de göze çarpan bir takım düşünceler bulmak mümkündür. Bu gezide Almanya'nın düzenini anlatan Nadir Nadi Almanya'dan oldukça etkilendiğini şu sözlerinden anlayabiliriz: "*Adolf Hitler'in rehberliği altında tarihinin en muazzam kavgasına giren bu memlekette, ayak bastığımız dakikadan ayrılışımız gününe kadar hakkımızda gösterilen son derece dikkatli, nazik ve dostça muameleye işaret etmeyi de ayrıca bir vazife biliyorum. Almanların toplu olarak Atatürk ve İnönü'ne karşı besledikleri hayranlık ve takdir duyguları, Türk milletine karşı besledikleri sevgi hislerine karışıyor ve her gittiğimiz yerde bahar çiçeklerinden yapılmış bir buket tazeliğiyle bizi karşılıyordu.*"⁴⁹⁶

Nadir Nadi Almanya'nın bugünkü durumu ile I. Dünya Savaşı yıllarındaki durumunu şu sözlerle karşılaştırmıştır:

"Almanyada büyük bir açlık ve sefalet hüküm sürdüğünü yaymıya çalışan propaganda gayretleri hakikate uygun değildir. Bütün varını yoğunu ortaya atarak üç senedenberi bir ölüm kalım mücadelesine giren, denizasırlı diyarlarla alışverişi kesilen, buna rağmen milyonlardan mürekkep kocaman bir orduyu dimdik aakta tutan bir memlekette bolluk aramak şüphesiz akıllı bir adamın düşüneceği iş olamaz. Bununla beraber sosyal düzeni en rasyonel bir şekilde çevirebilen devlet, harbin emrettiği milli gayret yükünü bütün vatandaşların sırtına mümkün olabildiği nispete adaletle

⁴⁹⁴ H.Emir Erkilet, "Hitlerin Nutkuna Göre Alman Harb Programı", *Cumhuriyet*, 02.10.1942.

⁴⁹⁵ A.g.m.

⁴⁹⁶ Nadir Nadi, "1942 Almanyasında", *Cumhuriyet*, 17.08.1942.

yüklemeye muvaffak olmuştur. On sene evvel, Versailles'in zencirlerini ayaklarında sürükliyen Almanyada vesika usulü yoktu. Bir görünüş bolluğu içinde memleket kara sefalet tüllerine bürünmüştü. Sabahlara kadar şampanya alemleri yapan bir kısım insanlar, güneşin doğduğu saatlerde evlerine sönerken süprüntü tenekeleri arasında gecedan kalma kemik parçalarını sıyırmaya çalışan soluk benizli adamları alkolün tesirile belki göremiyor, belki de görmek istemiyorlardı. İstatistikler 6 milyon işsizden bahsediyordu. Berlindeki Alexander meydanı kopuklar ve haydudlar yüzünden geceyarısından sonra geçilmez bir hale gelmişti.

*Bugün cephe gerisindeki Alman vatandaşı harbin doğurduğu zaruri sıkıntıları öteki vatandaşlarla beraber ve müsavi olarak paylaştığına inanıyor.*⁴⁹⁷

I. Dünya Savaşı sonrasında, gezinin yapıldığı tarihe kadar geçen zamanda bu düzenlemeleri Hitler'in iktidarında yapıldığı göz önüne alınırsa Nadir Nadi'nin Almanya'nın o günkü durumu için Hitler'i takdir ettiğini düşünebiliriz.

Ayrıca yazara göre “Yeni Almanyada en çok göze çarpan hususiyetlerden biri de devlet, parti ve ordu mekanizmasını kaplıyan gençlik havasıdır. Bu hava o derece kuvvetlidir ki, manevi bir kıymet hükmü olmaktan çıkarak bizi, elle tutulurcasına maddi, adeta fiziolojik bir bünye değişikliği ile karşı karşıya bırakıyor.

*Hitler, nasyonal sosyalist prensiplerini ilk defa ortaya attığı zaman otuz yaşlarında ancak varmış. Onun ilk kazandığı büyük kütle gençlik olmuş. Ve yeni rejim iş başına geçtiği günden beri bu gençlik vücudile ve ruhile bütün milli faaliyet sahalarına sımsıkı sarılmış bulunuyor.*⁴⁹⁸

Yazar, gençlerin ne kadar fedakâr olduğundan bahsettikten sonra devletinde ferde büyük bir kıymet verdiğini söylemiştir. Çünkü yazara göre “ferdle devlet arasındaki bütün karşılıklı feragetler ve fedakârlıkla sıkı, amansız bir disiplinin çerçevesi içine sokulmuştur.”⁴⁹⁹

Nadir Nadi, Hitler'in işaret ettiği Bolşevik tehlikesi karşısında da fikirlerini beyan etmiş ve Avrupa ülkelerinin sessizliğinin nedenini şu şekilde açıklamıştır:

“ Çünkü harb başından beri güttüğü “hayat sahası” politikasile, Almanya, Avrupalı milletleri her gün kendinden biraz daha kaçırırken, Sovyet Rusya hürriyet ve

⁴⁹⁷ Nadir Nadi, “1942 Almanyasında”, *Cumhuriyet*, 19.08.1942.

⁴⁹⁸ Nadir Nadi, “1942 Almanyasında”, *Cumhuriyet*, 22.08.1942

⁴⁹⁹ A.g.m.

istiklal prensiplerine dair ileri sürmekten bıkmadığı fikirlerle, o milletlerin, kendine karşı daha az çekingen bir tavır takınmasına sebep olmuştur."⁵⁰⁰

Nadir Nadi aynı yazıda Hitler'in hayat sahası politikasını "*Varılamayacak bir gaye*"⁵⁰¹ olarak eleştirmektedir.

e. Hüseyin Cahit Yalçın

Hüseyin Cahit Yalçın, Nasyonal-Sosyalist Partinin başa geçmesinin dokuzuncu yıldönümü dolayısıyla Hitler'in verdiği nutku değerlendirmiş: "*Ne yazık ki bu nutuk gazete sütunlarına geçti. Halbuki onu yalnız radyo makinelerinin başında Führer'in ağzından dinlediğimiz gibi hafızamızda saklamış olsa idik, coşkun ve haykırıcı belagatinin sıcaklığını uzun müddet hatırlıyacaktık ve aldığımız tesiri muhafaza edecektik. Yazı harfleri, nutkun sihir ve tılsımını uçuruyor; Führer'in ağzından canlı ve hareketli olarak çıkan ve bizi de arkası sıra sürükliyen kelimeler ve cümleler gazete sütunlarında kuru, çıplak ve cazibeden mahrum bir politika edebiyatı halinde göze batıyor. Çünkü bir ordu başkumandanlığından ziyade büyük bir halk kütlesi toplantısının hakim ve kumandanlığını çok daha parlak bir muvaffakiyet ile ifa ettiği şüphesiz olan Bay Hitler konuşurken dinleyicilerde tefekkür, muhakeme ve mukayesenin kontrolü ikinci planda kalıyor, susuyor ve yalnız hissiyat ve heyecan hüküm sürüyor. Bizi belagatinin üstadlığı ile yumuşatan, avucu içine alan ve istediği gibi yoğuran Führer'in sözlerini gazetede okuduğumuz vakit tahlil etmeğe ve düşünmeğe imkan buluyoruz. O zaman evet, o zaman şimdi Sovyet sahralarında Alman ordusunun hamlesini kıran ve donduran Rus kışının buzlarını içimizde duyuyoruz.*

Bay Hitler nutkunu söylerken, radyo makinelerini parçalayacak bir şiddetle gürleyen alkış dalgalarının arkası kesilmiyor. Kendinden geçmiş bir kalabalığın içinde kopan bir tufan dünyasının dört bir tarafında Alman Führer'inin bir hitabet zaferini ilan ediyordu. Bunlar ısmarlama, calı alkışlar değildi. Hatip ile halk tek vücut haline gelmişlerdi. Bay Hitler de kendinden geçiyordu ve bütün sesi ile haykırıyor, bütün kuvvet ve enerjisi söz halinde ağzından çıkarak kendisini yorgun ve bitkin bırakıyordu. Dinleyen halk onun soluk soluğa söz söylemesini fark edemiyordu. Fakat mikrofon

⁵⁰⁰ Nadir Nadi, "Hayat Sahası Politikası Varken", *Cumhuriyet*, 29.11.1943.

⁵⁰¹ A.g.m.

*bütün dünya dinleyicilerine Hitler'in yorgun yorgun nefes almalarını bile haber veriyordu. Şimdi gazeteyi tekrar tekrar gözden geçirdiğim vakit, Alman halkının hangi fıkraları ve niçin alkışlamış olduğunu bir türlü anlayamıyorum. Bay Hitler bize hiçbir yeni şey söylememiş, tetkik ve tahlile, münakaşaya tahammül edebilecek hiçbir fikir ortaya koymamıştır. Vakıa fikir muhteviyatı bakımından yeni nutkun eski nutuklardan hiçbir farkı yoktur.”*⁵⁰² diyerek Hitler'in konuşma yeteneği ile ilgili fikirlerini dile getirmiştir. Ayrıca Hüseyin Cahit Hitler'e tecrübenin ihtiyatı öğrettiğini söylemiştir ve savaşın ne zaman biteceğini kestiremediğini itiraf ettiğini söylemiştir. Yazara göre; *“Hitler kuvvetlidir, nutuk zayıftır; Alman ordusu kuvvetlidir. Alman milleti sarsılmağa başlamıştır.”*⁵⁰³

Hüseyin Cahit Yalçın, Hitler'in iktidara gelmesinin 10. Yıldönümünde yapılan konuşmaları da değerlendirmiştir. Yazara göre Führer'in iktidara gelmesi yıldönümleri başarı zamanlarına geldiğinde debdebeli ve parlak sözlerle kutlamak, gururlanmak, ateşler saçmak kolay olurken, şimdiki gibi sarsıntı geçirilen zamanlarda etrafa yıldırımlar yağdırmak ve kutlamak oldukça zordur. Üç Nazi şefinin sözlerini şu şekilde değerlendirmiştir: *“Şimdiye kadar ileri sürdükleri iddialarla, mantiki bir insicam ile, sabit ve muayyen bir prensip ile tevafuk noktalarından mücrim olduklarını gördük..... Nazi şeflerinin sözlerinde milletin bu pek hâkli endişelerini, ıstırablarını ve ye'islerini izale edecek tek bir kelime yoktur. Alman şefleri Avrupaya, ya Bolşeviklik hakim olacak, ya Almanya muzaffer olacak diyorlar. Bu Alman milletin kalbine su serpecek bir ümit sözü müdür?”*⁵⁰⁴

Savaşın devamında Ekim 1943'de Nazi Şeflerinin toplanması da Hüseyin Cahid'in satırlarında yerini bulmuştur. Bu değerlendirmenin dikkat çeken kısmı şu şekildedir: *“Hitler bu büyük mücadelenin yüksek noktalarla gerginliklerden terekküp ettiğini kabul ediyor ki onun ağzından bu bir yeniliktir. Çünkü Führer maiyetindeki kuvvetlerin parlak muvaffakiyetleriyle beraber mağlubiyete uğramış olduğunu da itiraf ediyor demektir ki bu suretle Alman resmi tebliğleri tekzibe uğramış oluyor. Çünkü hiçbir resmi Alman tebliği görmedik ki bir mağlubiyeti itiraf etsin. Her hadise güya*

⁵⁰² Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitlerin Nutku”, *Yeni Sabah*, 01.02.1942.

⁵⁰³ A.g.m.

⁵⁰⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Nazi Şeflerinin Beyanatı”, *Yeni Sabah*, 01.02.1943.

*plan mucibince vukua gelmiştir. O halde Hitlerin kabul ettiği mağlubiyetler acaba nerede ve ne zaman vukua gelmiştir?”*⁵⁰⁵

Yazar Hitler’in Kasım 1943’de verdiği nutuğu da değerlendirmiştir. Buna göre; *“Viyanalı’daki meşhur birahaneinin mahzeninde eski ve samimi arkadaşlarını etrafına toplayan Bay Hitler onlarla yine bir hasbihal yaptı ve bu bir nutuk addedilerek Alman ajansı tarafından her tarafa bildirildi.*

Bize gelen sözlerin kıymet ve esasını aramağa kalkarken dört buçuk senedenberi söylene söylene artık yani hiçbir şeyin kalmamış olduğunu düşünmek ve Führer’i mazur görmek iktiza eder. Nutkunda yalnız kendisinin sınırlarının bozuk olmadığı, ordu ile parti arasında ahenk ve anlayış hüküm sürdüğü Almanya içinde manevi kuvvetin bozulmadığı hakkındaki sözler yenidir. ...Führer’in nutkunda en göze çarpan cihet galebeden, zaferden düşmanı ezmekten ve Üçler Misakına istinaden Avrupa ve Afrika’yı sevk ve idareden bahsedilmesidir. Şimdi Führer’in ağzından yalnız tazallüm ve şikayet sesleri çıkıyor. Muharebe meydanlarında Nazi orduları elastik müdafaa sistemini tatbik ettikleri gibi Nazi büyük şefi de siyaset sahasında müdafaa ve ric’at halindedir.

*Her halde Naziler çok zor bir durumdadırlar ve ezici bir yük altında bulunmaktadır. Meydanda hiçbir şey olmasa, yalnız Hitler’in eski nutuklarıyla şimdiki sözleri mukayese edilse bile işin feciatini anlamak mümkün olur.”*⁵⁰⁶

f. Zekeriya Sertel

Tan Gazetesinin başyazarı ve sahibi Zekeriya Sertel diktatörlerle ilgili fikrini bir yazısında vermiştir. Bu yazılanlara bakarak Hitler’le ilgili düşüncelerine ulaşabilir.

*“Diktatörler, yarım ilahlardır. Halk onların sözlerini vahy gibi dinler. Vaidlerine körü körüne inanır. Diktatör sözünde durdukça ve vadini yaptıkça kalabalığın en kaba ve itidai hislerine tercüman olduğu için saygı görür, ve başta tutulur. Fakat sözlerinin hakikat olmadığı meydana çıkınca onun da diğer fani insanlar gibi hatalarla dolu olduğu görülür ve ilahlık vasfını kaybederek ruhsuz bir put gibi yerlere yıkılır.”*⁵⁰⁷

Yazara göre Hitler, II. Dünya Savaşına başlarken Alman milletini üç gerçeğe inandırmıştır: *“Alman ordusu yenilmez bir kuvvettir; Alman havalarında hiçbir düşman*

⁵⁰⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, “Nazi Şeflerinin Toplantısı”, *Haber*, 09.10.1943.

⁵⁰⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “Hitler’in Nutku”, *Haber*, 09.11.1943.

⁵⁰⁷ Zekeriya Sertel, “Hitler’in Son Nutku”, *Tan*, 12.09.1943.

tayyaresi uçamaz ve milli topraklara bir bomba düşemez; Almanya bu defa kat'iyen iki cephede birden harbetmeğe mecbur edilemez.”⁵⁰⁸ Fakat yazar Hitler'in bu iddialarının gerçeği yansıtmadığını zaman geçtikçe görüldüğünü söylemiştir.

Yazar Eylül 1943'deki Hitler'in nutkunu da değerlendirmiş ve bu nutukla ilgili şunları yazmıştır: “Führer, bu defa nutkunun başında ‘kendine veya Alman efkari umumiyesine karşı yalana müracaat zorunda kalmıyarak,, konuşacağını söylemek mecburiyetini duymuştur. Çünkü söylediği söze milletin inanmıyacağını o da anlamış demektir.

Hitler uzun zamandanberi söz söylemediği halde bu defa yalnız İtalyanın vaziyetini izah ile iktifa ederek, milletini harp vaziyeti hakkında aydınlatmağa cesaret edememiştir. Ne şark cephesinde Alman ordusunun çekilişini ne denizaltı harbinin kayboluşunu, ne de Alman milletin tahammülünü yıpratan hava hücularını izaha lüzum görmüştür.

Nutkunda istikbalde, düşmanı mağlup etmek için yapılacak yeni hareketlere dair de bir cümle yoktur. Hitler artık bütün ümidini Alman ordusunun kudretine değil, Allaha bağlamış görünüyor, ve bu derece büyük fedakarlıklara katlanmış bir millete Allahın mutlaka zafer getireceğini söylüyor.

Hitlerin evvelki nutuklariyle bu defaki beyanatı arasında ne büyük uçurum var! Bu uçurum bize olduğu gibi, Alman millete de hakikati olduğu gibi anlatmağa yeterli midir?”⁵⁰⁹

g. Sadri Ertem

Vakit Gazetesi yazarı Sadri Ertem Temmuz 1943'de Hitler ile Mussolini'nin görüşmesiyle ilgili bir yazı yazarak kelime aralarında bu diktatörlerle ilgili fikirlerini de dile getirmiştir. Bu yazıya baktığımızda daha önce Hitler ile Mussolini görüştüktan sonra “büyük bir zafer edebiyatı yapılır, destanlar yazılırdı. Her konuşmanın arkasından dünyanın bir köşesinin çökeceği, dünyanın bir köşesine akınlar yapılacağı, yine zafer bayraklarının dalgalanacağı hatıra gelirdi.”⁵¹⁰ demiş, fakat bu konuşmayı

---

⁵⁰⁸ A.g.m.

⁵⁰⁹ A.g.m.

⁵¹⁰ Sadri Ertem, “Hitler-Mussolini Konuşmaları Hakkında.”, *Vakit*, 25.07.1943.

farklı bir kategoriye sokmuştur. Yazar bu görüşmenin diğer görüşmelerdeki konuşmaların tam zıttı olduğunu söylemektedir.

Ona göre: “Evvelce dünyanın hücum edilecek yerlerini seçerlerdi. Fakat bu defa İtalyanın nasıl ve nerede müdafa edileceği konuşuluyor. Ateş artık mihverin hudutları içine girmiştir. Taarruz artık bir hayaldir. Realite müdafaadır. Evvelce iki mihver şefinin görüşmesi kuvvetin azmin bir sembolü sayılırdı. Şimdi konuşmalar ancak müdafaayı sağlamak için yapılıyor. Artık konuşmalar dehşet vermiyor. Mihverin sıkışık hayatının ifadesi sayılıyor. Korku yerine başka hisler telkin ediyor.”⁵¹¹

Bu görüşlerden yola çıkarak Hitler’in gücünü kaybettiğini Sadri Ertem’in de yansıttığını düşünebiliriz.

h. Ahmet Şükrü Esmer

Ahmet Şükrü Esmer, Adolf Hitler’in Mart 1943’de harp ölülere günü dolayısıyla söylediği nutku değerlendirmiştir. Ona göre bu nutuk eski nutuklarına nazaran oldukça kısadır. Bunun sebebi olarak da Hitler’in her zaman anlattığı partinin işbaşına geçtikten sonra yaptığı faaliyetleri anlatmamış olmasına bağlamıştır. Bu sefer Hitler’in konuya direk girdiğini belirten Esmer, Hitler’in savaşın sebebi olarak malum olan nazariyesini ileri sürdüğünü ve Almanya’nın Avrupa’yı Bolşeviklik tehlikesinden kurtarmak için savaştığını söylediğini yazmıştır. Yazar, Hitler’in bu nutkunda yenilik olarak tarafsızlara karşı bulunmasını görmektedir. Ayrıca bu nutku yazar her zamanki kadar iyimser olmadığını söylemiştir. Hitler’in daha ihtiyatlı olduğunu söylemiş ve bu konuda ona hak vermiştir⁵¹².

i. Diğer

Cumhuriyet Gazetesinde çıkan yazarı belirtilmeyen bir köşe yazısında Hitler’e dair fikirlere rastlanmaktadır. Yazar Ekim 1942’de Hitler’in en son söylediği nutuğu incelemenin gerektiğini şu sözlerle anlatmıştır: “Siyasi nutukların manası araştırılırken, cümleler ve kelimeler üzerinde derin tahlillere girişmektense, bizde bıraktığı toplu tesiri gözönünde bulundurmak ve hatibin ruhi haletini kavraymaya çalışmak bazan daha

⁵¹¹ A.g.m.

⁵¹² Ahmet Şükrü Esmer, “İki Nutuk”, *Ulus*, 23.03.1943.

elverişli oluyor. Hele nutuk söyleyen adam, bütün bir milleti temsil eden büyük bir şahsiyetse, o milletin ruhi haletini anlamak için başka bir yol hemen de yok gibidir. Bu köşeden bakıldığı zaman Alman Devlet Reisi Adolf Hitler'in evvelki günkü sözleri daha mühim ve daha aydınlatıcıdır."⁵¹³

Aynı yazar Hitleri zamanımızın en kuvvetli hatiplerinden biri olarak değerlendirmiş ve Alman Führer'inin hiçbir zaman kuru ve sıkıcı bir üslupla konuşmadığını söylemiştir. Ayrıca yazar Hitler'i en büyük Alman olarak da tasvir etmiştir. Yazara göre Hitler; *"Temsil ettiği milletten aldığı heyecanı, nutuklarında gene o millete aşılamaya çalışır. Kütle karşısında kütleyle sınıksız bağlıdır. Bu itibarla sözlerinde mantık ve psikoloji birbirine denk bir yer tutar.*"⁵¹⁴

Yazar bu övgülerden sonra Alman Devlet Başkanı'nın 1 Ekim'de verdiği nutku özel olarak değerlendirmiştir: *"geniş hatlarla, kendine ve yaptığı işe güven besliyen bir hava taşıyordu. O düşmanın kudretini tartmış, ondan gelebilecek darbelerin şümulünü ölçmüş, gerekli tedbirleri almış, yarın ne yapacağını bilir bir tonla konuştu ve sözlerindeki mana ile de bu tonun çerçevesinden ayrılmadı. Hatta arasına düşmanlarla şakalaşmaktan bile çekinmedi. Bir senedenberi nutuk söylenmediğinden belki Churchill kadar güzel konuşamayacağı için dinleyicilerinden özür dilerken, hiç de bir sinir zafına alamet sayılamıyacak şirin bir latife yapıyordu. Hitler, Demokrasilerin çok konuştuqları ve hep istikbalde bahis açtıkları noktasına işaret ediyor. Halbuki o, tersine, az konuşuyor ve konuştuğu zaman da yapılan ve yapılmakta olan işleri anlatıyor."*

Yazar makalenin sonunda Hitler'in hala güçlü olduğu inancını şu sözlerle ifade etmiştir: *"Bütün nutka hakim olan bu açık ve kat'i ifade, dördüncü harb yılında, Alman harb makinesinin çok kuvvetli bir halde ayakta durduğunu göstermekle kalmıyor, o makinenin yarın belki daha da kuvvetlenebileceği ihtimallerini ortaya koyuyor. Üzerinde durulacak asıl nokta burasıdır.*"⁵¹⁵

Cumhuriyet Gazetesinde "Hem Nalına Hem Mihnına" köşesinde Nisan 1942'de Hitler'in yaptığı nutuk değerlendirilirken Hitler'e ait fikirleri sezinlemek mümkündür. Bu yazı Alman Devlet Reisinin son nutku üzerinde durmuş ve Hitler'in Rusya'ya kesin darbeyi indirmek için yaptığı çabaları I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın ABD'ye karşı

⁵¹³ İsimsiz, "Hitlerin Nutkundan Çıkan Mana", Cumhuriyet, 02.10.1942.

⁵¹⁴ A.g.m.

⁵¹⁵ A.g.m.

olan hazırlıkları ile karşılaştırmıştır. Yazara göre Hitler o harbdan büyük dersler almıştır ve bu yüzden aynı maneviyat bozukluğuna uğramak endişesi dolayısıyla hiçbir gevşekliğe, zaafa ve bozgunculuğa izin vermeyeceğini söylemiştir. Ona göre; “*Almanya, bu defa, cephede en büyük hamlesini yaparken cephe gerisinde zayıf bir hükümetten şikâyet etmeyecektir, artık en sert bir idare iş başındadır.*”⁵¹⁶

Daha önce de belirtildiği gibi Hitler Sovyetlerle yürüttüğü savaşta yenilgilerin etkisiyle Bolşevizm tehlikesini sürekli olarak işlemeye başlamıştır. Tasvir-i Efkâr gazetesinde de bu politikayı destekleyen bir yazı çıkmıştır: “*Hitler’in bu harbin sonunda Avrupalının bir bakımdan arzedeceği siyasi çehre hakkındaki görüşlerini pek yersiz ve yolsuz addetmek doğru olmaz zannındayız. Filhakika bu harpten, Avrupa kıtası itibarile muzaffer çıkacak olan ya Almanya veya Rusyadır.... İşte, başka cihetleri zayıf görünen M.Hitler’in yeni nutkunun bilakis bu hakikatleri şerh ve ilan eden kısmı çok kuvvetlidir ve çok isabetlidir.*”⁵¹⁷

Vakit Yazarı Asım Us ise Ankara’da düzenlenen yeni Alman mimari sergisi dolayısıyla yazdığı bir yazısında Hitler’in Almanya’yı imar etmesinden ve bunları yaparken yaptığı inkılabın etkisini taşımasını sağladığından bahsetmiştir⁵¹⁸.

Yazar Etem İzzet Benice, Hitler ile ilgili fikrini şu şekilde beyan etmiştir: “*Hitler açık konuşan ve konuştuğunu yayan bir adamdır.*”⁵¹⁹

C- ALMANYA’NIN ÇÖZÜLÜŞÜ VE DAĞILIŞI (1944-1945)

1- SAVAŞIN GİDİŞATI

1943’ten itibaren II. Dünya Savaşı’nın kaderi Almanya aleyhine değişmiştir. Şubat ayında Almanya’nın bir dönüm noktası olan Stalingrad Muharebesini kaybetmesinin ardından bütün doğu cephesinde genel bir gerileme başlanmıştır. Buna ek olarak Mayıs ayında Kuzey Afrika Müttefiklerin eline geçince İtalya çöküntüye uğramış ve Alman işgali altındaki ülkelerde milli hareketler başlamıştır⁵²⁰.

⁵¹⁶ Hem Nalına Hem Mihna, “En Son Gayret”, *Cumhuriyet*, 28.04.1942.

⁵¹⁷ Tasvir-i Efkâr, “M.Hitlerin Görüşleri Yersiz ve Yolsuz Olmasa Gerek”, *Tasvir-i Efkâr*, 01.02.1944.

⁵¹⁸ Asım Us, “Ankarada Yeni Alman Mimari Sergisi”, *Vakit*, 02.02.1943.

⁵¹⁹ Etem İzzet Benice, “Hitler’in Kış Yardımı Daveti İki Önemli Mana Taşıyor”, *Son Telgraf*, 02.09.1942. Aktaran: *Ayın Tarihi*, Sayı:106, Eylül 1942, s.148.

⁵²⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.389.

Almanlar, Stalingrad muharebelerinden sonra gerilemeye başladıktan sonra 5 Temmuz 1943’de tekrar bir taarruz denemesine girişseler de başarı sağlayamadılar. Buna karşılık Rusya aynı yılın on beş Temmuzunda genel bir taarruz harekâtına başlayınca Almanya’nın gerilemesi iyice hızlanmıştır⁵²¹.

Sovyetlerin müttefiklerden, 1943 yılından itibaren üzerindeki baskının kaldırılması için ikinci bir cephe açılma isteği, İngiliz ve Amerikalılar tarafından -buna hazır olmadıkları gerekçesiyle- sürekli ertelenmiştir. Fakat 6 Haziran 1944’ten itibaren müttefikler Fransa’nın Normandiya kıyılarına asker çıkarıp ikinci cepheyi açarak gerekli desteği sağlamışlardır⁵²². “*Operation Overlord*”⁵²³ adını taşıyan bu çıkarmaya karşı Almanlar Ağustos başlarına kadar sert bir mukavemette bulunmuşlardır. Fakat bir süre sonra bu mukavemet kırılmış ve tarihin en büyük çıkarması sayılabilecek bu operasyon başarıya ulaşmıştır. İkinci cephe açılması basında uzun süre tartışılan ve ne zaman açılacağı merak edilen konulardan biridir. İkinci cephe’nin açılması karikatürlere de yansımıştır. Karikatürden de anlaşılacağı üzere Almanya, ikinci cephe karşısında titreyen ve korkan bir figür olarak çizilmiştir. Amerika’nın da hakem olarak gösterilmesi ilginçtir.

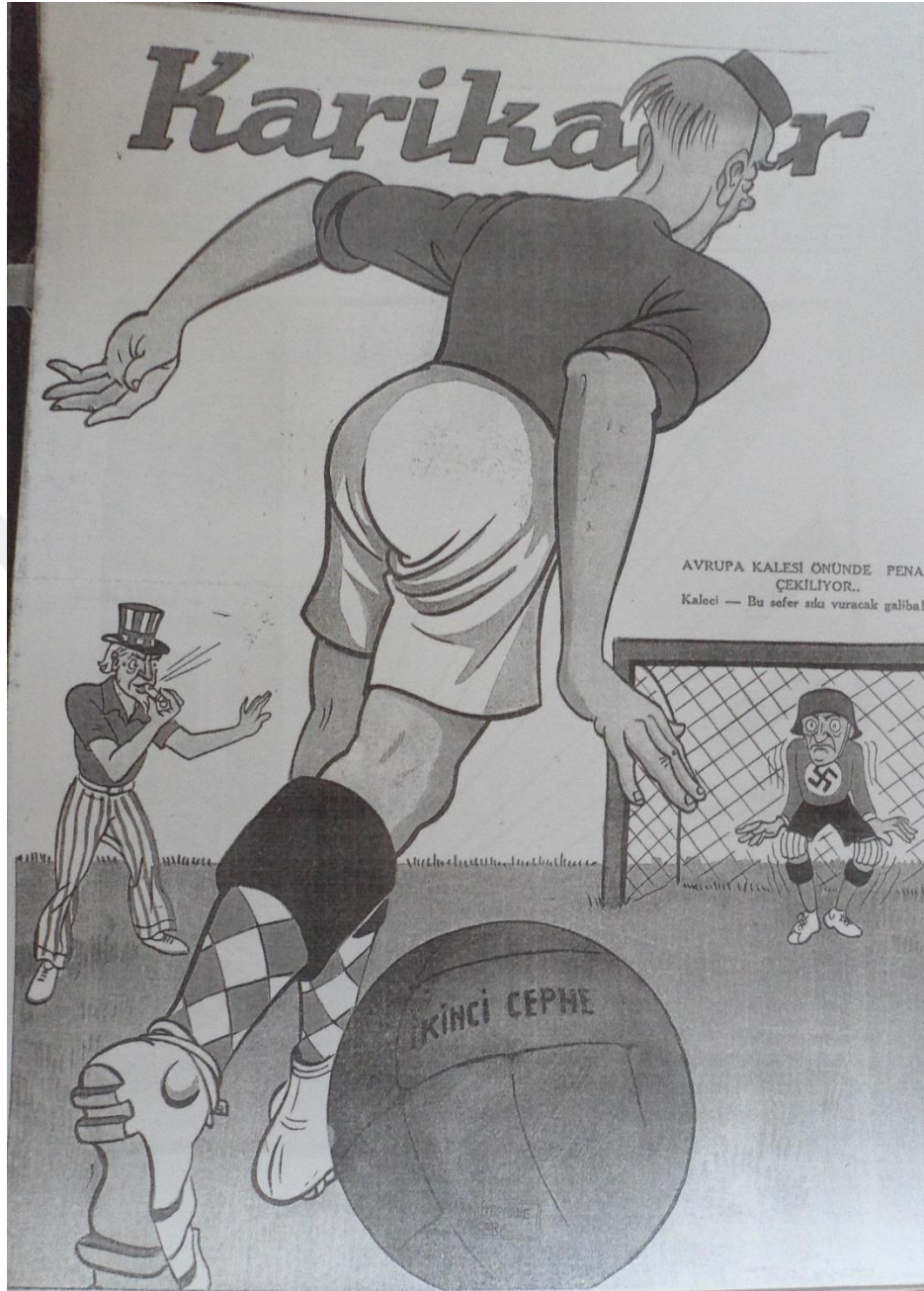
---

⁵²¹ A.g.e., s.395.

⁵²² A.g.e.,s.187.

⁵²³ Tuncer, a.g.e., s.145.

Müttefikler güçler; Paris'e 24 Ağustosta, Brüksel'e ve Amsterdam'a 3 Eylülde girmiş ve Alman topraklarına ise Ren nehrini 25-26 Eylül 1944'te aşarak ulaşmışlardır⁵²⁵.

Sovyetler, Normandiya çıkarması başarıya ulaşınca 23 Haziran 1944'te, Doğu Cephesi'nde genel bir saldırıya girişmiştir. Bu saldırı sonucunda Sovyet orduları

⁵²⁴ Karikatür, 11.05.1944.

⁵²⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.396; Tuncer, a.g.e., s.145.

Balkanlar'a ve Orta Avrupa'ya girmeyi başarmıştır. 1944 Temmuz'unda Sovyetler Birliği Polonya'nın doğu bölgesini işgal edince bu bölgenin yönetimi, Moskova'nın oluşturduğu Lublin Hükümeti'ne verilmiştir. Bu arada, İngiltere ile ABD, Londra'daki Polonya Hükümeti'nin Lublin Hükümeti ile anlaşmaya varması için baskı yapmışlardır. Öte yandan, 1 Ağustos 1944'te, Alman işgaline karşı Polonya direnmesi başlamış; ancak, iki ay süren ayaklanma Polonya'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştır⁵²⁶.

Rus Kuvvetleri Ağustos da Romanya'yı da işgale başlamıştır. Sonunda iki taraf arasında ateşkes antlaşması imzalanmış ve Besarabya Sovyetlere verilirken Transilvanya Romanya'ya geri verilmiştir. Ayrıca Sovyet Yüksek Komutanlığı Romanya topraklarında tam bir serbestlik elde etmiştir⁵²⁷.

Rus Kuvvetleri 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilan etmiş ve 28 Eylül'de Bulgaristan ile ateşkes antlaşmasını imzalamıştır. Bulgaristan'dan sonra Rus kuvvetleri Macaristan ve Yugoslavya'ya girmişlerdir.

Rus işgalinin Balkanlarda ilerlemesi üzerine Yunanistan'ı Sovyet Rusya'ya kaptırmak istemeyen İngiltere Eylül 1944'te Yunanistan'a asker çıkarmıştır⁵²⁸.

Almanya için kurtuluş ümidi ikinci cephenin açılmasının ardından sona ermiştir. Nitekim bundan sonra Almanya'nın hem doğusu, hem de batısı Müttefikler kuvvetler tarafından işgal edilmeye başlanmıştır.

1945 yılının ilk ayına gelindiğinde Ruslar, yeni bir taarruz başlatarak bütün Polonya ve Doğu Prusya'yı ele geçirerek Oder ırmağına kadar ilerlemişlerdir. Bu arada Budapeşte de Rusların eline geçmiş bulunmaktadır. Batı cephesinde bağlaşıklar da yeniden ilerlemeğe başlayarak Ren kıyılarına varmışlar; bu ırmağı da geçerek Orta ve Güney Almanya'ya girmişlerdir. Nisan başında Viyana'yı ele geçiren Ruslar da Nisan sonunda Alman doğu cephesini yararak Berlin'e saldırmaya başlamışlardır. Bu umutsuz durumda bile direnmeğe çabalayan Hitler, sonunda Rus tanklarının içinde bulunduğu Başbakanlık binasına yaklaşmakta olduklarını görünce 30 Nisan 1945'de intihar etmiştir⁵²⁹.

---

⁵²⁶ Tuncer, *a.g.e.*, s.145.

⁵²⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.397; Tuncer, *a.g.e.*, s.145-146.

⁵²⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.398; Tuncer, *a.g.e.*, s. 146.

⁵²⁹ Üçok, *a.g.e.*, s.282.

Amiral Doenitz, Hitler yerine Almanya’da başa geçmiştir. Berlin, 2 Mayıs’ta müttefiklere teslim olurken Hollanda, Kuzey-Doğu Almanya ve Danimarka’daki Alman kuvvetleri, 4 Mayıs’ta müttefiklere teslim olmuştur. Almanya’nın idaresini ele alan Amiral Doenitz, ilk görevinin Almanya’yı Bolşevizm’den kurtarmak olduğunu ilan ettiği için Alman kuvvetleri Ruslar yerine kitle halinde İngiliz ve Amerikalılara teslim olmuşlardır. Bu işi kolaylaştırmak isteyen Doenitz de ateşkesi mümkün olduğunca geciktirmiştir. Almanya’nın 7 Mayıs 1945’te temsilcilerini Reims’de bulunan General Eisenhower’in karargâhına gönderip kayıtsız şartsız teslim belgesini imzalamasıyla Avrupa Savaşı sona ermiştir⁵³⁰. Bu dönem karikatürlerinde Amiral Doenitz bir kurtarıcı olarak gösterilmiştir.

531

Bütün bunlar olurken Almanya’nın iç durumuna baktığımızda 1944 yılı başından beri sürekli yenilgi yaşayan Alman ordusunun içinde, ümitsizlikle birlikte bir suikast düşüncesi de gelişmiştir. Bunun sonucunda 20 Temmuz 1944’te Albay Claus Graf Schenk von Stauffenberg, Hitler’e karşı Wolfsschanze ana karargâhında bombalı suikast girişiminde bulunmuştur. Bu suikastla Alman genelkurmay karargâhındaki subaylar

⁵³⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.402.

⁵³¹ *Karikatür*, 10.05.1945.

“Walküre” planını yürürlüğe koymayı düşünmüşlerdir. Bu plan çerçevesinde askeri kilit noktaları tutularak tüm önemli parti, Gestapo ve SS. Yöneticileri tutuklanacak ve ordunun başına Emekli General Beck getirilecektir. Ancak suikast planlandığı gibi gerçekleşmemiş ve Hitler hafif yaralarla kurtulmuştur. Walküre operasyonu da ancak Viyana ve Paris’te gerçekleştirilecek parti, Gestapo ve SS yöneticileri tutuklanmış, ancak arkası gelmemiştir. Aslında bu askeri direniş, daha 1938’de zamanın Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Beck’in önderliğinde oluşturulmuştur. Beck, daha sonra görevden alınmasına rağmen direnişin başında bulunmuştur. Çekoslovakya ve Fransa işgalinden önce ve Sovyet Savaşı sırasında suikast pek çok kez planlanmış, fakat Hitler’e suikastta görev yapacak subaylar, Alman ordusunun zaferlerinin etkisiyle yeterince istekli olmadıklarından bu planlar gerçekleşmemiştir. Ancak 1943’te Alman ordusunun savaşı kaybedeceği iyice anlaşılınca Almanya’nın ve Avrupa’nın daha fazla yıkıma uğramaması için subaylar suikasta eğilim göstermişlerdir. Albay Stauffenberg, Ağustos 1943’te ordudaki direniş grubuna katılmış ve 1944’te zaman ayarlı bir bombayı Hitler’in görüşme odasında bulunan çantasına yerleştirmiş ve bomba patlamadan önce planlandığı gibi Berlin’e kaçmıştır. Suikast başarısız olduğu günün gecesinde söz konusu albayla birlikte dört direnişçi subay yakalanmış ve kurşuna dizilmişlerdir.

Bütün bu içteki ve dıştaki gelişmelerin Türk basınına yansımaması söz konusu değildir. Dolayısıyla dönemin gazete ve dergileri bu konularla ilgili yazılar yazmışlar ve bu yazılarda da Hitler’le ilgili ilginç fikirlere yer vermişlerdir.

2- BASINA YANSIMALAR

a. Nadir Nadi

Yukarıda gelişmelerini verdiğimiz olaylarla ilgili en çok yazı yazan yazarlardan biri olan Nadir Nadi’nin bu dönemdeki yazıları incelendiğinde Hitler ile ilgili de birçok izlenim ortaya çıkmaktadır. Savaşın başlarında Hitler ile ilgili daha olumlu düşünceleri olduğunu söyleyebileceğimiz Nadir Nadi artık yenilgi baş göstermeye başlayınca fikirlerinin de belli oranda değiştirmiştir.

Bu dönemde yazarın Hitler dönemini genel değerlendirmeler içine girdiğini görüyoruz. Nitekim Şubat 1944 deki bir yazısında yazar 11 yıl önce Hindenburg'un Hitler'i hükümetin başına çağırdığı zaman Almanya'nın durumunu şu şekilde özetlemiştir: “ *Almanya, dört taraftan tehlikelerle sarılı, ümitsiz denecek bir vaziyette bulunuyordu. 1918 in doğurduğu sosyal karışıklıklar müzminleşmiş içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Siyasi partilerden hiçbiri yeter derecede otoriteye sahip değildi. Ekonomik bakımdan memleket sefalet uçurumuna doğru sürükleniyordu. Resmen kayıtlı işsizlerin sayısı altı milyonu aşıyordu.* ” ⁵³²

Ardından Hitler'in hükümetin başına geçmesiyle daha ilk aylarda mucizeye benzer değişikliklere yol açtığını söylemiştir. Hitler'i elinde sihirli değnek taşıyan bir orkestra şefine benzetmiş ve harikalar yarattığını söylemiştir. Hitler'in yaptıklarını şu şekilde anlatmaya devam etmiştir: “*Siyasi partiler dağıtılarak, bütün otorite nasyonal sosyalistlerin elinde toplandı. Programa ve disipline bağlanan ekonomik çalışmalarla işsizliğe çare bulundu. Cemiyet hayatının türlü sahalarında o güne kadar bilinmeyen öyle faaliyet sahaları keşfedildi ki, memleket nüfusu, işsiz kalmak şöyle dursun, o sahalara yetmemeğe başladı.* ” ⁵³³

Bütün bunları anlattıktan sonra 11 yılın sonundaki Almanya'nın gene dört tarafı tehlikelerle sarılı ve çok nazik bir vaziyetle karşı karşıya olduğunu söylemiştir. Ardından Hitlerin o günlerde söylediği nutka girmiş ve Hitler'in bu nutukta bunları açıkça söylemekten çekinmediğini söylemiştir.

Savaşın gidişatını ve Hitler'in nutuklarını yakından takip eden Nadir Nadi, savaşın çözümleneceği noktayı belirtirken Hitler ile aynı fikirde olduğunu söylemiştir. Nitekim Nadi'de Hitler gibi savaşın doğu cephesinde çözüleceğini belirtmiştir ⁵³⁴.

Yukarıda savaşın gidişatında da belirttiğimiz gibi Temmuz 1944'de Hitler'e bir suikast girişiminde bulunulmuştur. Olayla ilgili Nadir Nadi, “*Son hadise, herşeye rağmen Almanyada hükümeti devirmek isteyen bazı zümreler bulunduğunu ispat ediyor... suykast teşebbüsü ile bir ucu hafifçe havalanan perde, Almanyayı idare*

⁵³² Nadir Nadi, “Almanyanın karşılaştığı muadele”, *Cumhuriyet*, 01.02.1944.

⁵³³ A.g.m.

⁵³⁴ Nadir Nadi, “Bir Mihver Çözüntüsü Muhtemel mi?”, *Cumhuriyet*, 16.03.1944.

*edenlerin dışarıda olduğu gibi içerideki vaziyetlerinin de çok güç şartlarla çevrildiğini yeter derecede göstermiştir.”*⁵³⁵ sözleriyle Nasyonal Sosyalist parti ile ordu mensupları arasında bir takım ayrılıklar olduğunu belirtmiştir. Nadi’ye göre bu ayrılıkta etken, partiye bağlı ordudan bağımsız silahlı birliklerinin olması ve Hitler’le bazı generallerin fikir ayrılıklarına sahip olmalarıdır. Nadir Nadi’ye göre Hitler, bu suikast sonucu öldüğü takdirde Almanya cephede yenilmeden içten çökecek ve bu durum, Naziler tarafından yine, “*Almanya içten çökertilmeseydi Alman ordusu mutlaka galip gelirdi*” şeklinde ifade edilecektir⁵³⁶.

1944 sonuna doğru Hitler’in öldüğüne dair haberler ortaya çıkmaya başlamıştır. Nadir Nadi’de dünya kamuoyundaki bu fikirleri takip edip kendisi bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre Hitler’in öldüğü hakkındaki şüpheler ilk defa 19 Temmuz’daki suikast girişimden sonra ortaya çıkmıştır. Fakat o günün akşamı Hitler radyoda nutuk vermiş ardından da Mussolini ile resimleri gazetelerde yayınlayarak yaşadığını göstermiştir. Bununla birlikte o günden beri Hitler ortada görünmemiştir. Yazara göre iki ihtimal vardır; ya Hitler gerçekten ölmüştür ya da ağır şekilde yaralanmıştır. Her iki şekilde de yönetim artık Hitler’den çıkmış, Himmler ve Göbbels’in eline geçmiştir. Hitler’in ölümünün gizlenip gizlenemeyeceğini bilmediğini söyleyen yazar şu şekilde devam etmiştir: “*Ancak, bir zamanlar haftada birkaç defa uzun nutuklar söyleyen, nasıl gezdiğine, nasıl yiyip içtiğine, nerelere gittiğine dair hergün yüzlerce gazetede resimleri basılan bu devlet adamının, aylardanberi, bir muamma perdesi arkasında gizlendiğine şüphe yoktur.*

*Ölü müdür, sağ mıdır, hasta mıdır, yaralı mıdır? Belli değil. Belli olan bir şey varsa, halk karşısında sık sık görünmeyi ilk gündenberi kendine bir politika sistemi edinen Hitler’in, şimdi bambaşka bir yol tutarak kayıplara karışmış olmasıdır.”*⁵³⁷

Bütün bunları yazdıktan sonra bugünkü hale düşmesi için illa ölmüş olması mı gerekir diye sorar. Ona göre “*Bir zamanlar tanrı gibi sevilen, bir emrile milyonluk*

⁵³⁵ Nadir Nadi, “Hitlere Suykast”, *Cumhuriyet*, 22.07.1944.

⁵³⁶ Nadir Nadi, “Birkaç Nokta”, *Cumhuriyet*, 26.07.1944.

⁵³⁷ Nadir Nadi, “Hitler Öldü mü?”, *Cumhuriyet*, 06.11.1944.

kütleleri coşturup vecde getiren bu devlet adamı içine saptığı çıkmaz sokaklar yüzünden halk gözünde kredisini yavaş yavaş kaybetmeğe, hele iki buçuk yıldır Almanyanın başına gelen felaketlerden sonra bütün bütün seilmeyen bir adam olmuştur. Üç aydır ağzını açmadığı halde Almanyada kimsenin merak edip aramaması, onun hakkında halkın ne gibi duygular beslediği bir işaret sayılabilir. Büyük bir felaket uçurumunun kenarına gelen Almanya, şimdi kendi başının çaresini arıyor. Büyük kurtarıcı olarak Hitler'e karşı ümid dolu bir bağlılık duysaydı, yıllardır mikrofon başından ayrılmayan o ses –sahibi ölmüş bile olsa- herhalde gene yerli yerinde dururdu.”⁵³⁸

Görüldüğü gibi Nadir Nadi Hitler'in ölmemiş olsa bile halkının gözünde öldüğünü dile getirmiştir. Başka bir yazısında da bu düşüncesini tekrarlayan Nadir Nadi, *“Alman halkı gözünde Hitler'in yıldızı sönmeğe başlıyalı iki yıla yaklaşmıştır. Aylardanberi ağzını açıp konuşmadığı halde, onu merak eden pek çıkmamıştır. Meşhur suikast teşebbüsünden sonra halk kütlelerinin heyecana gelip Almanyada bir çok nümayişler yapması gerekirken, ufak tefek resmi toplantılardan başka hiçbir tören yapılmamıştır.”*⁵³⁹ diyerek fikirlerini daha açık bir şekilde ifade etmiştir.

1945 yılına girildiğinde artık Almanya'nın savaşı kaybedeceği gözler önüne serilmiştir. Bu dönemden sonra en çok eleştirilen konular Hitler'in savaşa devam etmesi ve yenilgi kesinken boşu boşuna kan dökülmesini göze almasıdır. Nadir Nadi de yazılarında bu eleştiriler üzerinde duracaktır. *“Son damla Alman kanı akıncıya, son Alman kartuşu patlayıncıya kadar dövüşmeyi Hitlerin göze aldığına dair hala kulaklarımıza haberler çarpıyor. Sembolik bir mana taşıyan bu sözleri kendi kadroları içinde ele alırsak, son Alman kartuşunun geçen on dokuz ağustosta patladığını ve boşa gittiğini söyleyebiliriz. Alman kanının tanrısal mümessili olduğunu iddia eden ve bu iddiaya gönülden inanan Hitler Berchdesgaden'deki suikast teşebbüsü başarıle neticelenip de ölüverseydi, yukarıdaki sözler hayret verici bir şekilde gerçekleşmiş olacak, son Alman kartuşu son damla Alman kanını akıtacağı için harb daha o zamandan bitmiş sayılacaktı.”*⁵⁴⁰ diyerek bu konudaki düşüncesini yazmıştır.

⁵³⁸ A.g.m.

⁵³⁹ Nadir Nadi, “Dayanmanın Sonu”, *Cumhuriyet*, 18.11.1944.

⁵⁴⁰ Nadir Nadi, “Sembolik Bir Sözüñ Manası”, *Cumhuriyet*, 19.01.1945.

Yazara göre Hitler bütün hayatını mistik inançlar peşinde koşarak geçirmiştir. Almanya’da mistik inançlara bağlılık 18. Yüzyılda ortaya çıkmıştır ve Hitler’in yaptığı eskiden beri var olan bu düşünceleri bir araya toplayıp programlamak olmuştur. Yazar Hitler’in aslında ortaya yeni bir şey koymadığını şu sözlerle dile getirmiştir: *“Nazi ileri gelenlerinin ortaya attıkları iddiaları bir bir gözden geçiriniz: bunlardan hiç biri yeni bir buluş değildir. Irk üstünlüğü, dünya hegemonyası, total harb gibi şatafatlı nazariyeler hep daha önce başkaları tarafından düşünülmüş, başkaları tarafından yazılmış ve söylenmiş yaldızlı çerçevelerdir.... Bir Alman olarak, o, bu yaldızlı iddialara belki her hangi bir Almandan fazla bağlı değildi. Fakat herhangi bir Almanın o kuru sözlere bir vakitler bütün yüreğile ve şiddetle bağlandığına şüphe edilemez.....Hitler karakterini teşkil eden bütün unsurlarile birlikte, bir buçuk asırdanberi tehlikeli ve yanlış yolda yürüyen Almanlık düşüncesinin bir mümessili olmaktan öteye geçmemiş gibidir. Son damla Alman kanı ile, son Alman kartuşu hikayesinin sembolik ifadesi bu olsa gerektir.”*⁵⁴¹

Bunun dışında yazılarının birinde yazar, Almanya’nın en kuvvetli zamanında Berlin’den yayınlanan resmi nutuklarla, şu an güçlü olan İngiltere Başbakanı Churchill’in nutuklarını karşılaştırmış ve ikisi arasındaki zihniyet farkının asırlarca devam eden bir imparatorluk yapısının en kudretli temeli olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda yazar Almanya için; *“askerlik bilgisile zerre kadar ilgisi olmayıyan bir başkomutanlık, yıllar boyunca biriktirilen Alman enerjisini bol keseden harcamış, nesi var, nesi yoksa bir neticeye varamadan eritip tüketmiştir.”*⁵⁴² diyerek Almanya nazarında Hitler ile ilgili de görüşlerini dile getirmiştir.

Yazar daha önce Versay Antlaşması’nın olumsuzluklarından bahsetmesine rağmen 1945’te artık Versay Antlaşması’nın 1919 antlaşmaları içinde ötekilere nispetle en *“ehven-i şer”* olanı olduğunu söylemiştir. Ona göre bu antlaşmada; *“Almanyanın toprak bütünlüğü az zarara uğramış, Alman endüstrisi bağımsız bırakılmış, milli Alman varlığı bütün gelişme imkanlarile birlikte olduğu gibi kurtulmuştu.”*⁵⁴³

---

⁵⁴¹ A.g.m.

⁵⁴² Nadir Nadi, “İki Zihniyet”, *Cumhuriyet*, 20.01.1945.

⁵⁴³ Nadir Nadi, “Olaylar ne der?”, *Cumhuriyet*, 03.02.1945.

Savaşın ilk zamanlarında Hitler'in Versay Antlaşması'nın maddelerinden dolayı yaptıklarını mazur gören yazarın bu fikrini değiştirmiş olması bize Hitler hakkındaki fikirlerinin de değişmiş olduğunu göstermektedir. Nitekim Hitler'in Almanya'yı iki yıl içinde Versay Antlaşması'nın boyunduruğundan kurtardığını söylemiş olmasına şu şekilde itiraz etmektedir: *“Almanya'nın Versailles'dan kurtulması, 1919'dan 1934'e kadar süregelen Avrupa şartlarının tesirile tam on beş yıl içinde adım adım olmuştur. 1934 ten sonra meydana gelen Anschluss ve Südetlerin ilhaki olayının ise Versailles'la bir alakası yoktur. Çünkü 1914 ten önce Avusturya bağımsız bir devletti ve Südetler muntıkası da Almanya'ya değil, Avusturyaya aiddi.”*⁵⁴⁴

Ayrıca Hitler'in kendisinin dünyaya Almanya ile Avusturya'yı birleştirmek için geldiğini söylemesine de itiraz da bulunmuştur. Ona göre eğer Hitler bu amacı gerçekten hayatının hedefi haline getirseydi ya Anschluss'tan sonra artık rahat oturmalıydı veya Danzig meselesini daha önce ortaya atmalıydı. Yazar bunun sebebini de şu şekilde açıklamıştır:

“Çünkü mantıkça konuşursak, dünyaya muayyen bir işi başarmağa geldiğini iddia eden bir adam için, o iş bittikten sonra, artık yapacak bir şey kalmamak gerekir. Fakat her yazısında ve her nutkunda “Tanrı beni bu iş için yetiştirdi”, “falan yerde doğup filan yerde yaşamam şu olaya işarettir gibi” bu asırda bir devlet adamının ağzından duyulduğu zaman hayret uyandırıcı cümleler kullanan Alman diktatörü, hakikatte, mistik, belki de patolojik bir takım içgüdülerin tesiri altında, sonsuz bir ihtirasın kurbanı olarak ne istediğini kendi de bugüne kadar pek bilir görünmüyor. Geçen ağustosta yan çizen suykast denemesini de, Hitler, daima yaptığı gibi kendi hayrına yorup bundan Alman milletine bir kurtuluş müjdesi çıkarmak istediği zaman Başbakan Churchill, ince bir istihza ile:

- *Bu ancak bizi sevindirecek bir olaydır!*

Demişti.

---

⁵⁴⁴ A.g.m.

Bugün Mein Kampf'ın bazı satırlarını hatırlıyan yanık yürekli Almanlar içinde, kimbilir kaç tanesi, vaktile Hitlerin tanrısal bir müjde diye ileri sürdüğü bütün olaylarda feci bir şeamet kokusu duymaktadır."⁵⁴⁵

Ayrıca yazar "Müttefik devletler ne kadar intikamcı bir zihniyet taşırlarsa taşınsınlar, yapabilecekleri şey, şimdiye kadar yapılanların yanında çok hafif kalır"⁵⁴⁶ demiş ve Almanya'ya en büyük kötülüğü on iki yıl boyunca bu milleti idare edenler yapmıştır diyerek Hitler'le ilgili görüşünü de bu şekilde beyan etmiştir.

Almanya'da Himmler'in kayıtsız şartsız teslim olacağını bildirdikten sonra bir yazı yazan Nadir Nadi, Hitler'in şahsından çok Nazi şefleri ile fikirlerini ortaya koymuştur. Nazizm'in başında Hitler'in bulunması dolayısıyla Hitler ile ilgili fikirlerini beyan ettiğini söyleyebiliriz. Yazara göre: " *Politika, hesablarda ve hareketlerde açık kapı bırakmak demektir. Bütün hesaplarını ve hareketlerini delicesine bir hedefe doğru ayarlıyan Hitler, harb başladığı zaman arkasındaki bütün kapıları sımsıkı kapamış, geri dönecek bir delik bile bırakmamıştır. ...mistik inançlarla karışık bir iktidar hırsı bir avuç adamın gözünü bürümüşü. Zafer uğruna değil, fakat mukadder akibeti mümkün mertebe uzatmak uğruna bu adamlar Alman milleti adına ellerinde ne kaldıysa bugüne kadar hepsini harcamaktan çekinmediler. Alman milletinin posası çıkınca da işte teslim oluyorlar. Fanatik istibdad rejimlerinin bir cemiyeti ne hale düşürebileceğine dair, son on yıllık Alman tarihi, bin yıl sonra da misal diye ibretle okunacaktır.*"⁵⁴⁷

Mayıs 1945'de Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasından sonra yazar Hitler'in bu faciaya kendi isteği ile sürüklendiğini söylemiş ve planlarının ters gitmesinin ardından Hitler'in 1918'in bir daha geri gelmeyeceğini sık sık tekrar etmesine rağmen bu akıbetten kaçamadığını belirtmiştir⁵⁴⁸.

Hitler'in ölüm haberiyle ilgili de düşüncelerini dile getiren yazar, İkinci Dünya Savaşı boyunca kumandan ve devlet adamı olarak en yüksek payelere ulaşan Hitler'in Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi gönüllü bir onbaşı olarak öldüğünü söylemiştir.

---

⁵⁴⁵ A.g.m.

⁵⁴⁶ Nadir Nadi, "Almanya ne yapacak", *Cumhuriyet*, 04.02.1945.

⁵⁴⁷ Nadir Nadi, "Üçüncü Reich'in Sonu", *Cumhuriyet*, 30.04.1945.

⁵⁴⁸ Nadir Nadi, "Demokrasilerin kayıtsız,şartsız zaferi", *Cumhuriyet*, 08.05.1945.

Ona göre Hitler; “*Büyük Friedrich’leri, Bismarch’ları gölgede bırakan eşsiz bir fatih, dünyaya hükmeden bir devlet şefi olmak hevesile yanıyor, yeni bir dinin peygamberi sayılmak, bir efsane kahramanı gibi ömür sürmek istiyordu. Roma kilisesinin manevi otoritesini yıkmak uğruna gayret harcarken, onun yerine kendi tapındığı ırkçılık dinini getirebileceğine inanıyordu. Bu, bütün dünyayı Almanyaya karşı birleşmeğe zorlayacak, son derece tehlikeli bir inançtı. Fakat gençliğinden beri mistik bir takım duyguların tesiri altında cezbe tutulan Hitler, gayesini gerçekleştirmek isteği önünde hiçbir mukavemetin dayanamayacağını sanıyordu. Bugünkü Avrupa medeniyetinin dayandığı müşterek kültür temellerini inhisar altına almak, her kıymetin Cermenlikte başladığını ve cermenlikte bittiğini milletlere zorla kabul ettirmek devletler üzerinde sınır tanımayan bir hegemonya kurmak hayali arkasından koşuyordu. Tarihin bütün mistikleri gibi Hitler de realiteyi göremiyor ve politika nedir bilmiyordu.*”⁵⁴⁹ Yazara göre Hitler, ülkenin başına geçtikten sonra kazandıklarını hazmedebilseydi, en az elli yıl saldırı politikasından vazgeçer ve ülkesine gerçekten hizmet etmiş olurdu. Yazara göre Hitler’i mahveden Avrupa kafası ile düşünememesi, Avrupa’nın ortasında yaşamasına rağmen Avrupa’dan bihaber olması olmuştur. Hitler için en büyük ceza kendisinin yaptığı bütün eserlerin tek tek yıkıldığını gördükten sonra ölmesi olmuştur⁵⁵⁰.

Aynı dönemde yazar, Faşizm ve Nazizm’in nasıl başa geçtiği ile ilgili bir yazı yazmıştır. Bu yazıda Hitler ile ilgili kelime aralarında düşüncelerine ulaşabilmekteyiz. Nazizm ve Faşizm adına konuşsa da Hitler’i hedef alan sözler olduğu aşikârdır. Buna göre; Hitler’le beraber başa geçen Nazizm Almanya’daki sosyal ve ekonomik şartlarda baş gösteren güçlükler yüzünden demokrasinin iyi işlememesinden dolayı iktidarı eline almıştır ve başlangıçta ülkede iyi yürüyen bir sistem manzarası göstermiştir. Fakat bu rejimi mahveden saldırganlık duygusu ve şefindeki başarı sarhoşluğudur. Yazara göre Mussolini gibi Hitler’de birçok güçlükleri yenerek başa geçen bu şefler ne oldum delisi olmuşlardır⁵⁵¹.

⁵⁴⁹ Nadir Nadi, “Hitler’in Ölümü”, *Cumhuriyet*, 03.05.1945.

⁵⁵⁰ A.g.m.

⁵⁵¹ Nadir Nadi, “Vay Faşist Vay!!”, *Cumhuriyet*, 29.05.1945.

b- Ahmet Şükrü Esmer

Ulus Gazetesi yazarı Ahmet Şükrü de bu dönemde diğer birçok yazar gibi Nazilerin başa geçişinden itibaren Almanya ile ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır. Nitekim Nazilerin başa geçmelerinin 11. Yıldönümünde yazı yazan Ahmet Şükrü Almanların birkaç seneden beri Nazi Bayramını ağırlığı gittikçe artan şartlar altında kutlamakta olduğunu ve 11. Yıldönümünün ise bir bayramdan çok yasa benzediğini söylemektedir. Nazilerin 11 yıllık iktidarını ise şu şekilde değerlendirmiştir: *“On bir sene evvel Naziler, Almanya’nın mukadderatını ellerine aldıkları zaman, bu memleketin vaziyeti parlak değildi. Almanya birinci dünya harbinde uğradığı yenilginin tesirlerinden henüz kurtulamamıştı. Bununla beraber, yavaş da olsa, vaziyet salaha doğru gidiyordu. Birinci Dünya harbindeki ikiliği takibeden Alman hükümetleri, eski düşmanlarına itimat telkin ederek Versay sulhunun zincirlerini birer ikişer kırıyorlardı. Harp borçları tamamıyla silinmişti. Ren havzasının plebisitle Almanya’ya geri verilmesi bir gün meselesi olmuştu. Silahsızlandırma konferanslarında da Almanya’ya diğer büyük devletlerle eşitlik temin eden bir formül aranmakta idi. Yani Almanya yavaş yavaş Avrupa “konserine” geri dönüyordu.*

Nazi partisinin iktidara gelmesile vaziyet temelinden değişti. Hitler ve arkadaşları Versay’ı kestirme yoldan tasfiyeye karar verdiler... Bununla beraber Versay sistemi o derece itibardan düşmüştü ki, Nazi partisinin bu programı hiçbir tarafta büyük bir mukavemet görmedi. Bundan kuvvet ve cesaret alan Hitler ve arkadaşları, birinci dünya harbini mirasını tasfiye etmeğe koyuldular. Takibedilen usulü münakaşa edenler bulunmuşsa da varılması hedef tutulan gayenin doğru ve haklı olduğu teslim edildiğinden Nazi partisinin faaliyeti, bazen esirlik altına alınmış bir milletin kurtuluşu bazen milli birliğin tamamlanması mahiyetinde hareketler olarak karşılanmıştı. Nazi partisi silah eşitliği elde etti. Ren nehrinin boylarını askerleştirdi. Avusturya’yı Almanya’nın milli sınırları içine aldı, sanayinin verimi yükseldi. Alman ticareti genişledi.

Fakat Nazi Partisi burada kalmadı. Emellerinin emperyalist olduğu şimdi Almanya tarafından da kabul edilen Faşist İtalya ile işbirliğine girişti. Bir hayat sahası programını ileri sürerek Avrupa’yı, Şimali Afrika’yı, Yakın ve Orta- Şark’ı nüfuz ve tahakkümü altına almaya teşebbüs etti. Çekoslavakya’yı istilasına aldı.

Arnavutlukta yerleşmesi için İtalya'ya yardımda bulundu. Sonra da Polonya'nın taksimine kalkıştı. Nazi partisinin burada da kalmıyarak ileri sürülen yeni nizam programının tatbikinde sonuna kadar gideceği anlaşıldı."⁵⁵²

Bütün bunları belirttikten sonra o dönemde Hitler'in nutkuna girmiş ve bu nutukta Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nın mesuliyetini başka omuzlara atmaya çalıştığını söylemiştir.

c- Hüseyin Cahit Yalçın

1944 yılına gelindiğinde genelde Hitler'i eleştirmiş olan Yalçın, bu dönemde de eleştirilerine devam etmiştir. Hitler'in nutuklarını dinleyip yorum yapan Hüseyin Cahit bu geleneği bozmayarak 1944 yılbaşısında Führer'in yaptığı nutukla ilgili düşüncelerini dile getirmiş ve bize Hitler ile ilgili fikirlerini de böylece açık etmeye devam etmiştir. Yazara göre; *"Muhtelif yılbaşı mesajları içinde en çok Führer'in beyanatı merakla beklenebilirdi. 1943 senesi içinde sükut etmek için çok sebepler görmüş olan coşkun hatip liderin insan işlerinin kalıptan kalıba girmek hususundaki garabetlerine dair felsefi düşüncelere dalmak fırsatını bulmuş olacağı ve ahenkli sözlerini iştihakla bekleyen dünya dinleyicelerine ilk nutkunda bu derin felaketlerin yemişlerini birer birer arzedeceği ümit edilebilirdi. B. Hitler en evvel doktor Goebbels'i tezip ederek mesajına başlıyor. Çünkü Nazi Propaganda Nazırı son beyanatında bu harbin Almanlara ilahi bir vazife olarak göklerden emredildiğini temin etmiş iken Führer harbin mesuliyetini yine beynelmilel Yahudiliğe yüklemiştir. Bu hususiyete işaretten sonra denilebilir ki Bay Hitler'in nutkunu okurken hasıl olan ilk intiba, Alman milletine hitap eder gibi gördüğümüz mesajın münhasıran İngilizlere bazı sözler söylenmek için bir vesile olarak kullanılmak istendiğinden ibarettir. ...Filhakika, Bay Hitler'in zaferden emin bulunduklarına ve bombardımanlardan intikam alacaklarına dair beyanatı o kadar sakın bir lisanla o kadar hafif perdeden söylenmiştir ki, zafere inandığı günlerde ondan ne canlılıkla, ne hararetle, tıpkı gök gürültüsü gibi bahsettiğini bilenlerde Führer'in şimdi pek sıkıcı bir angarya gibi bu noktalara temas ettiği kanaati hasıl olmaktadır. Führer artık kendisinin de bütün insanlar gibi hata edebilir, hesapları boşa çıkabilir bir fani sıfatile vatandaşlarının karşısına çıktığını muhakkak ki şuurunun içinde*

⁵⁵² Ahmet Şükrü Esmer, "Nazi Bayramı", *Ulus*, 01.02.1944.

hissetmetedir. Almanya'nın İngiltere'den ve umumiyetle Müttefiklerden alınacak bir intikam elbette olacaktır. Fakat Führer'in bu vazifenin bundan sonraki nesle terettüp edeceğini teslim etmesi kabil değildir. Onun içindir ki hala nihai zaferden ve galebeden bahseden sözlerini dinlerken bunlardan taşan hüznün acılığı farkediliyor. Vakayı artık hükmünü vermiştir. Dünya derin bir nefes alıyor. Ve nazilik yıkılma dakikalarının hulul ettiğini görüyor. Harbin son perdesi tarihin kanlı sahifeleri içinde bu sene inecek gibidir. Şimdi bütün mütefekkiireler Führer'in beşer mukadderatı üzerinde bir tesir yapmayacak mesajından ziyade yeni kalkacak perdenin arzedeceği sahneyi merak ediyor."⁵⁵³

Hitler'in ölümü ile ilgili de yazarımız şu yorumu yapmıştır: "...Diğer diktatör ise dünya sahnesinden müebbeden silinmiştir. Zulmetlerden ortaya çıkmış olan bir adam tekrar zulmetlere kavuşmuştur."⁵⁵⁴

Savaşın sonunda Hitler'in politikalarını değerlendiren yazarın görüşleri oldukça dikkat çekici olmuş ve Hitler ile ilgili algısını ortaya koymuştur. Yazara göre, insanlık tarihi Hitler'i iki sebepten dolayı lanetle anacaktır. İlki, Naziliği kurması ve bütün dünyayı istilaya kalkması. İkincisi ise, uyuyan Bolşevik tehlikesini uyandırmasıdır. Yazara göre: "Avrupada az çok bir muvazene mevcuttu. 1914-18 harbinde ezilmiş olan Almanya yirmi sene içinde tekrar dirilmiş, kuvvetlenmiş, milli birliğini vücade getirerek koskoca bir Alman Reich'i kurmuştu. Hitler burada durmasını bilseydi, çılgın ve kanlı maceralara atılmasa idi tarihin büyük simaları arasında anılacaktı."⁵⁵⁵ demiş ve ardından Hitler ile ilgili hislerini şu sözlerle dile getirmiştir: " Şimdi ise ona karşı duyduğumuz nefret hislerini ifade edecek kelimeler bulamıyoruz." ⁵⁵⁶

d- Necmeddin Sadak

Savaşın sonuna doğru diğer yazarlarda olduğu gibi Necmeddin Sadak da Hitler ile ilgili düşüncelerini daha rahat ifade etmeye başlamıştır. Necmeddin Sadak, tıpkı savaşın başında olduğu gibi savaşın suçlusunu aramış ve bu savaşın suçlusu olarak Hitler'i görmüştür. Yazara göre, Almanya Hitler ile refahın, kudretin en yüksek tepesine

⁵⁵³ Hüseyin Cahit Yalçın, "Führer'in Mesajı", *Tanin*, 02.01.1944.

⁵⁵⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, "Kazanılan Harp", *Tanin*, 06.06.1945.

⁵⁵⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, "Mahvolan Faşizm, Canlanan Faşizm", *Tanin*, 13.07.1945.

⁵⁵⁶ A.g.m.

çıkarsa da bugüne gelindiğinde bu felakete de Hitler sürüklemiştir. Yazar Hitler ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Hitler’in iki sözü var. Harbin başında: Alman milletine bin yıllık bir istikbal temin etmek istiyorum” demişti. Geçenlerde Almanyanın harbi kaybettiğine kimsenin şüphesi kalmadığı bir günde de: “Almanya’ya bir daha 1918 tarihini göstermiyeceğim” dedi. Birincisi, tabiat kanunlarına karşı bile isyan eden lüzumsuz bir gurur, ikinci söz çocukların bile sağ duyusunu inciten kaba bir inattı.

Alman milleti için –eğer Hitler’den ayrı düşünüyorsa – ne yazık ki Führer sözünü tuttu: Alman milleti bir daha 1918 bahtına erişemeyecek ve kendisine yapılanı bin yıl unutmayacaktır.”⁵⁵⁷

Yazara göre, Almanya’yı bu perişan hale sokanlar dünya çapında bir hâkimiyet kurmayı hedefleyen çılgınlardı. Yazar şu şekilde devam etmiştir: “Yazılı tarihin hiçbir devrinde zorbalık bundan daha yeisaver bir imtihan geçirmemiş ve yine hiçbir devirde milletlerarası hak ve adalet mefkuresinin düşmanları akıbetlerini daha müthiş bir karanlık içinde görmemişlerdir. Bir Amerikan sözcüsünün çok güzel ifade ettiği gibi “Hitler tarafından hazırlanan trajedinin artık son perdesi oynanıyor. Yalnız bu sessiz bir tablodur. Dekor olarak harabeler yığını içinde kapkaranlık bir Almanya gözükmektedir. Ve kan nehirleri durmadan akıyor. Tam beş sene Alman milletinin kanı dünya hegemonyası gibi boş bir hayal arkasından akıtılıp tüketilmiştir. Almanyanın bin senelik istikbalini muzaffer bir sulhün altın harfleriyle tarihe hakkedileceğini söyleyen Hitler dünyanın hürriyet sever milletlerini bin senelik bir köleliğe mahkum etmek niyetinde idi.”⁵⁵⁸

Yazar harbin bittiğini ve müttefiklerin savaşı kazandığını da köşesinde büyük bir sevinçle dile getirmiştir. Ona göre; beş buçuk yıl süren eşsiz fedakârlıklar boşa gitmemiş ve düşman tarihte hiçbir milletin görmediği korkunç bir yenilgiye uğramıştır. Yazara göre, kendi milleti kadar bütün insanlığın lanetle anacağı harp suçlusu Hitler, kahramanlar gibi ölmek şerefinden bile yoksun kalmıştır⁵⁵⁹.

Hitler’in ölümüyle ilgili şayialar basında yerini aldığı vakitler yazar da bir köşe yazısında Hitler’in en baştan itibaren politikalarını değerlendirmiş ve Hitler ile ilgili fikirlerini ortaya koymuştur: “Hitler Alman milletine parlak zaferler kazandırdı, büyük

⁵⁵⁷ Necmeddin Sadak, “Almanya Teslim Olsa da..”, *Akşam*, 09.04.1945.

⁵⁵⁸ Necmeddin Sadak, “Müttefikler Arasında.”, *Akşam*, 19.04.1945.

⁵⁵⁹ Necmeddin Sadak, “Zafer”, *Akşam*, 06.05.1945.

Germen birliği hülyasını kurdu. Naziliği milletleri hürriyete ve halk kitlelerini saadete kavuşturacak ... sosyal mezhep olduğunu öne sürerek bu siyasi mesleğe dayanan yeni bir medeniyeti, yeni bir kültürü Avrupa milletlerine zorla kabul ettirmek için harekete geçti. Ordularile birlikte her yerde propagandacıları da çalışıyordu. Kendisine hayat sahası diye ayırdığı yerlere hak, adalet ve hürriyet götürmek bahanesile Gestaposu ile beraber giriyor, vatanseverleri Yahudi, yahut komünist oldukları bahanesile kurşuna diziıyor, milli cereyanları öldürmek için milliyetçi parti liderlerini ve aydınlarını hapse atıyor, evlere giriyordu.

Hitler, her girdiği yerde kendisine hizmet etmeye hazır “kisling”ler buluyor, bunlara Alman işgalini bir nimet gibi gösteren kukla hükümetler kurduruyordu. Bu hükümetler ve onların ücretli propagandacıları, halkı saadete erdirecek en iyi idare şeklinin Nasyonel- Sosyalist olduğuna, demokrasilerin çürüdüğüne herkesi inandırmaya çalışıyorlar, inanmayanları sadece kamplara gönderiyorlardı.

Hitler ve rejimi için dünya ikiye bölünmüştü: Kendisinden olanlar ve kendinden olmıyanlar. Kendinden olmıyanlara hayat hakkı verilmiyordu. Aynı zamanda, Hitler rejimine ve onun siyasi doktrinlerine bağlılık, bir memleketin Almanya’ya katılmasına ve onun emri altında yaşamasına yetiyordu.

Bu şekilde, Avrupanın yarısını Almanya’ya hayat sahası yapmaya ve Avrupa’nın arısına kendi sosyal politik sistemlerini zorla kabul ettirmeye çalışan Hitler, kendisile görüşmek isteyen büyük devletler başbakanlarını ayağına çağırıyordu. Avrupa’da Alman tahakkümünü mühürleyen konuşma, bu suretle Münih’te oldu.

Hitler, Polonya’dan başlayarak Avrupayı işgal etmek isteyince İngiltere, bu kuvvetin yalnız Avrupa için değil, yakın bir istikbalde kendisi için de büyük tehlike olacağını sezdi, harbe atıldı.

Sonrası malumdur. Hitleri ve rejimini ortadan kaldırmak, Avrupa milletlerini kurtarmak için girişilen savaş beş buçuk yıl sürdü. İngiltere ve Amerika dünyanın en zengin kaynaklarına dayanarak ilmin, tekniğın, endüstrinin akıllara hayret veren mucizelerini yarattılar. İki demokrat millet, tarihlerinde eşi görülmemiş bir feragat ve fedakarlıkla ordular hazırladılar. Milyonlarca insan, milyonlarla para harp sahalarına döküldü. Kara günler, felaketli yıllar oldu. Fakat Avrupayı ve belki de yarın dünyayı kaplayacak büyük bir kabusu önlemek lazım geliyordu. Dayandılar, sabrettiler,

binlerce, yüzbinlerce tanklar, uçaklar yaptılar, denizde ve karada yürüyen vapurlar icadettiler. Düşman, hırpalamak, taşıt yollarını bozmak için Avrupa şehirleri gece gündüz bombalandı. Eski kıta bir yangın yerine, bir taş yığınınna döndü.

Nihayet askerlik sanatının ve teknik kudretin şaheseri olan çıkma günü geldi. Ölümü göze alan ordular hızla Avrupa karasına ayakbastılar. Macera kanlı ve çok kayıplı olabilirdi. Bütün bu hazırlıkları yenibaştan yapmak için tekrar aylar ve yıllar lazımdı. Fakat daha fazla beklenemezdi, çünkü inleyen Avrupa milletlerini bir an önce kurtarmak gerekiyordu. Biraz daha vakit geçerse Avrupada millet, vatan – daha doğrusu- milliyetçi ve vatansever insan kalmıyacaktı.

Karaya ayak basışla zafer arasında bir yıl geçti. Almanya yenilmişti. Nazi denilen korkunç bir rejimin kabusu ortadan kalkacak, milletler işgal belasından kurtulacak, yabancı otoritenin yerini artık hürriyet ve istiklal alacaktı.

Altı yıl süren binbir fedakarlıkla Almanya yenildi. Hatta Berlin'in yerinde yerler esiyor.

Şimdi, yasaklı ufuklardan Avrupanın perişan manzarasına korku ile bakan Müttefikler, orada, zafere rağmen bir şeylerin değişip değişmediğini pek iyi farkedemedikleri için birbirlerine soruyoelar.

- Hitler öldümü, ölmedi mi?"⁵⁶⁰

Yazar, Hitler'in savaştan önce yaptıklarını övgüyle anlatmaktadır. Fakat ona göre Hitler vardıgı bu tepede durmayı bilmemiştir. Eğer Hitler durabilseydi Almanya dünyanın en ileri, en zengin ve en sözü geçer milleti olacaktı. Yazara göre Hitler yükseliş ve ilerleyiş sarhoşu olmuş ve milletini felakete sürüklemiştir⁵⁶¹.

e- Falih Rıfkı Atay

Falih Rıfkı'ya göre Hitler'in yıldızı 1944'de sönmüştür. Hitler, Komutanların suikastından kurtulmuşsa da sadece zaferler ve başarılar üstünde tutunan itibarını yıpranıp düşmekten alıkoyamamıştır⁵⁶².

Yazar Hitler'in gelenek olduğu üzere Nasyonal Sosyalistler 'in yönetimi aldıgı gün olan 30 Ocak'ta bir değerlendirme yaparak Hitler'in politikalarını ve akıbetini

⁵⁶⁰ Necmeddin Sadak, "Hitler Efsanesi", *Akşam*, 22.06.1945.

⁵⁶¹ Necmeddin Sadak, "Durmayı Bilmek", *Akşam*, 01.07.1945.

⁵⁶² Falih Rıfkı Atay, "1 Ocak 1945.", *Ulus*, 01.01.1945.

yorumlamıştır. Yazara göre; 1933 Ocak ayı ile 1939 Eylül ayı arasında geçen altı yıla yakın zaman, yenilmiş Almanya için, durmaksızın bir kalkınma, birleşme, büyüme ve yükselme devri olmuştur. 1939 da Versay Antlaşmasından kalan bütün kısıtlamalarından kurtulmuş, Avusturya ve Çekoslovakya'yı ele geçirmiş, hava ve kara ordusunu güçlendirmiş, ekonomisini içerde ve dışarda düzenlemiş, bayındır bir yeni Almanya ortaya çıkmıştır. Bu sıralarda Hitler'i değerlendiren yazar *"Hitler'in sözleri göğün yedi kat üstünden iniyor gibidir. Bununla beraber Almanya'yı bağımsız kılıncıya kadar, her tarafta milli kahramanlar ünü kazanan Hitler, Nasyonal Sosyalizmin her türlü fikir hürriyeti düşmanlığı ile, Alman olmıyan ülkeler halkını boyunduruğa alması ile, dünyada nefretli bir korku uyandırmıştır."*⁵⁶³ demiştir. Yazara göre, yeni bir savaş çıkmaması için Hitler'e hakkı olandan daha fazlası verilmiştir. Bütün bunlara rağmen gelinen noktanın çok kötü olduğunu belirten yazar *"Hiçbir büyük eser, bu kadar az zamanda ve bu kadar hiçine feda edilmemiştir."*⁵⁶⁴ diyerek Hitler'in hatasını vurgulamıştır. Bu yaşananların gelecek için büyük bir ders olacağını yazar şu sözlerle dile getirmiştir: *"Gelecekte bütün hürriyet düşmanları bundan ders alacaklardır. Kendi milletine ve başka milletlere hak tanımayan hürriyet düşmanlığının, 1933 Almanya'sını 1939 Almanyası haline getirecek zaferler kazanmış olsa bile, nihayet bir dünya milletleri koalisyonu karşısında yıkılacağı söylenecektir. En küçük milletine en büyük milletin hakkı tanınmak gereken bu asırda, dört tarafa sel gibi akan tümenlerin, nihayet vatan kapılarını bile savunamaz hale geldikleri anlatılacaktır."*⁵⁶⁵

Yazara göre Almanya'nın başına gelen en büyük felaket Almanya'nın başındakilerdir, dolayısıyla Hitler'in Almanya için bir felaket olduğu dile getirilmiştir⁵⁶⁶. Yazara göre; Hitler başta olmak üzere Naziler *"Ya hep, ya Hiç"* ile meydana atılmış ve bu politikaları dolayısıyla da ülkelerini felakete sürüklemiştir⁵⁶⁷.

---

⁵⁶³ Falih Rıfkı Atay, "Sessiz Geçen Bir Yıldönümü", *Ulus*, 31.01.1945.

⁵⁶⁴ A.g.m.

⁵⁶⁵ A.g.m.

⁵⁶⁶ Falih Rıfkı Atay, "Birbirinden Ayrılmak Gereken Şeyler", *Ulus*, 01.02.1945.

⁵⁶⁷ Falih Rıfkı Atay, "Harbi Ne Kadar Sürükliyecekler?", *Ulus*, 20.02.1945.

f- Hem Nalına Hem Mihnına Köşesi

Bu köşede savaşın sonlarına doğru Hitler ile ilgili çok fazla yorum göze çarpmaktadır. Bu yorumların oldukça acımasız olduğu da söylenebilir.

Yazar bir yazısında, Alman ordusunun durumunu değerlendirmiş ve Alman ordusunun önceden dünyanın en disiplinli ordusu, Alman subaylarının nizam, intizam, vazife, şeref, itaat ve disiplin timsali olduklarını söylemiş ve geçen savaşta hiçbir Alman Subayı ve generalinin Kayzer’e karşı isyan etmediğini, hiçbir Alman subayı ve generalinin ordudan kaçıp düşmana iltica ve iltihak etmediğini belirtmiştir. Ardından Hitler dönemine dönmüş ve bu dönemde Alman subayları ve generallerinin itaat ve disiplin geleneğinden ayrılarak başkumandan Hitleri öldürmeğe teşebbüs ettiğini ve Alman subaylarının düşmana teslim olduğunu söylemiştir. Alman subaylarının bu şekilde değişmesinin nedeni olarak bu dönemde Alman ordusunun tarihinde görülmemiş bir general kıyımının yaşanmış olmasına bağlamıştır. Direkt olarak söylemese de Hitler’in bu tarz politikalarının orduyu bozduğunu ima etmiştir⁵⁶⁸.

Yazar, 1944 yılının sonuna doğru bir Amerikan gazetesinde Nazi şeflerinin yabancı ülkelerdeki bankalarda paraları olduğunu ama Hitler’in başka ülkede parası olmadığını okuyunca Hitler’in diğer arkadaşları gibi para canlısı olmadığı veya bir gün Almanya’dan kaçmak zorunda kalacağını aklına bile getirmediği yorumunu yapmıştır⁵⁶⁹.

Yazar diğer bir yazısında; harbin sonu yaklaştıkça Nazi şeflerinin ve bu arada bilhassa Hitler’in ne yapacağı ve sonunun ne olacağı merak uyandırmaktadır, diye sormuş, ardından Kahire’de çıkan İmages gazetesinin yarışmasından bahsetmiş, ayrıca bir İngiliz dergisinde yazan İngiliz gazeteci Ferdiand Tunhy’in “Hitler ne olacak?” sorusuna verdiği cevapları yazısına almıştır. Bütün bu cevapları uzun uzun yazısında yer verdikten sonra bazı Yahudilerin Hitler’i demir parmaklıkların içinde teşhir etmek

---

⁵⁶⁸ Hem Nalına Hem Mihnına, “Alman Generalleri İki Ateş Arasında”, *Cumhuriyet*, 09.08.1944.

⁵⁶⁹ Hem Nalına Hem Mihnına, “Hitler’in Servetine Dair”, *Cumhuriyet*, 27.10.1944.

ve tükürükle boğmak istediklerini de yazmıştır. Ardından da İkinci Dünya Savaşı'nın kahramanı olan bu harp ilahının sonunun ne olacağını sormuştur⁵⁷⁰.

Hitler'in nutuklarını da takip eden yazar, Nazilerin başa geçme yıldönümünde her zaman yaptıkları konuşmayı, aynı gün yapmaması ve Himmler'e okutmasını şu şekilde eleştirmiştir:

“Hitler, nutkunu başkasına yazdırmış olsa bile, umumi karargahında, askeri hareketlerin idaresi ile meşgul olması, onun bunu bizzat okumasına mani değildi. Alman ordularının sevk ve idaresile ne kadar sıkı surette meşgul olursa olsun, Hitler'in mikrofon başında bir nutuk söyleyebilecek kadar vakit bulamayacağı kabul edilemez. Bilhassa yazın yapılan suikasdde öldüğü hakkındaki rivayetlerin devam edip gittiği bir sırada, onun radyoda sesini Alman milletine duyurmaması, elbette doğru değildir. Sonra Hitler, nutuk söylemeğe ve Alman milletine hitab etmeğe baygın bir insandır. Öyle ki milli bayram günlerinde bir defa değil, birkaç defa konuştuğu bile vaki olmuştur. Alman milletine bizzat hitab ederek ona, şu sıkıntılı, ıstıraplı ve karanlık günlerde ümid, cesaret ve azim aşılması lazım gelirken “askeri hareketleri idare ettiğim için vakit bulamadığı” gibi sudan bir özür ve bahane ile nutkunu kendisinin yerine başkasına okutması, hakikaten şüphe uyandıracak ve dedikodulara sebep olacak bir olaydır. Almanyada ve Hitler'in etrafında bir şeyler dönüyor amma, esrar perdesini bu kadar uzaklardan değil; hatta Almanyada bile kaldırıp içerisini görmek kabil değildir.”⁵⁷¹

Hitler'in konuşmaması ve sessizlik içinde olması, Türk kamuoyunu ve dünya kamuoyunu oldukça meşgul eden bir konu olmuştur. Hem Nalına Hem Mihnâ Köşesi de bu sessizliğin sebepleri olması gerektiğini söylemiş, Londra'da çıkan bir gazetede Hitler'in boğazından bir ameliyat geçirdiği haberini vermiş, Hitler hasta değilse bu habere çok sinirleneceğini de söylemiş ve ardından Hitler ile ilgili şu anısını anlatmıştır: *“Çünkü 1935 mayısında, benim de dahil bulunduğum bir Türk gazeteciler heyetini kabul ettiği zaman onun gene böyle boğazına aid bir haberden dolayı gösterdiği hiddete şahid olmuştuk.*

⁵⁷⁰ Hem Nalına Hem Mihnâ, “Hitler'in Sonu Ne Olacak?”, *Cumhuriyet*, 06.11.1944.

⁵⁷¹ Hem Nalına Hem Mihnâ, “Hitler Neden Susuyor?”, *Cumhuriyet*, 15.11.1944.

Hitler, Berlindeki Başvekalet dairesinin pembe salonunda, bizi ayakta kabul etmiş, çizmelerinin ökçelerini birbirine vurarak hepimizin ayrı ayrı elini sıkıyordu. Benim de yarı istiyerek yarı istemiyerek ökçelerimden sert bir ses çıktığı için, öyle sanıyorum ki, pek memnun olmuştu; çünkü, benim elimi biraz daha uzun sıkıyordu.

Konuşmağa başladı. Hepimiz almanca bilmediğimiz için sözlerini, almanca bilen bir arkadaş, Türkçeye çeviriyordu. İlk sözleri gazetecilerden şikayet etmek oldu. Gazeteciler, yalan yazan adamlarmış! Nitekim, bir Amerikan muhabiri gazetesine Hitler'in boğazından ağır hasta olduğunu yazmış.

Salonda bulunan Propaganda Nazırı, o şeytan gibi zeki Göbbels, Hitler'in kırdığı potu düzeltmek için hemen müdahale etti:

- Mein Führer, Türk gazetecileri, sizin haklı olarak şikayet ettiğiniz uydurma haberler yazan gazetecilerden değildirler.

Hitler, başını sallıyarak tasdik eder gibi davrandıktan sonra, devam etti:

- Benim boğazımdan hasta olduğumu yazıyorlar. Dün iki uzun nutuk söyledim. Bugün de sizinle konuşuyorum. Görüyorsunuz ki boğazımda hiçbir şey yoktur.

Bunları söylerken yüzü sert, tavrı haşın, sesi boğuktu. Boğazından hasta olduğu hakkındaki neşriyata kızmış olduğu belli idi. Filvaki, o sıralarda, bazı ecnebi matbuatta Hitler'in boğazında kanser olduğu yazılmıştı.

Hitler, tam bir halk hatibi olduğu için sesine büyük kıymet veriyordu. Ve ecnebi gazetecilerinin kendisine, o tılsımlı sesini kaybettirecek bir hastalık yormalarına içerlemekte haklı idi. Hatırimda yanlış kalmadıysa bu yalan haberi veren Amerikalı muhabiri Almanyadan hudud harici ettirmişti.

Hakikaten de Hitler'in boğazından hasta olduğu haberi uydurma idi. 1 Mayıs bayram günü, Berlin hava meydanı yanındaki geniş sahada iki milyon kişiye hitaben, gayet uzun bir nutuk söylemişti. Hava soğuktu, kar yağıyordu. Kalabalıkta soğuktan düşüp bayılanlar oluyordu. Hitler, sanki boğazında en küçük bir arıza bile olmadığını

göstermek ister gibi, mikrofon başında, hiddetli ve gür bir sesle durmadan bağıırıyor, önündeki kürsüyü yumrukluyordu.

*Nazi selamile sağ kollarını ileri doğru uzatan iki milyon insan gök gürültüsünü andıran heybetli bir nara ile “Heil Hitler!” diye onu selamlıyordu. Aynı gün başka bir yerde, bir daha konuşmuştu.”*⁵⁷²

1945 yılına girildiğinde savaşın sonuyla beraber Hem Nalına Hem Mihnına köşesinde Hitler ile ilgili diğer zamanlara göre daha fazla yazı göze çarpmaktadır.

Bu sıralarda Hitler’de sessizliğine son verip bir nutuk söylemiştir. Yazar bu durumu “*Nihayet Konuştu!*” başlığı altında yazdığı yazısında belirtmiş ama söylediklerinin ne insanlık ne de Almanlık için bir müjde olmadığını söylemiştir. Bunun sebebi olarak da Hitler’in bu konuşmada savaşın 1946’dan önce bitmeyeceğini söylemesi olarak vermiştir. Hitler aynı zamanda bu savaşı kazanacağını da söyleyince bu köşenin alaycı tavrı hemen boy göstermiş ve “*Hitler’in de Göbbels’in de, zaferi kazanacaklarını isbat için dayandıkları deliller, nazar değmesin, çok kuvvetli inandırıcı ve susturucudur! Doğrusu, bu deliller karşısında, harbin Müttefikler lehindeki cereyanı değil; akan sular durur.”*⁵⁷³ demiştir. Ardından Hitler ile ilgili şu fikirlerini yazmıştır: “*Alman milleti, bütün kahramanlığına fedakarlığına rağmen, başta Hitler olmak üzere Naziler, onu mağlubiyetin eşiğine getirmişlerdir. Evet, Göbbels’in tanrısı, insan gözüne görünmeyen şeyleri görmek kudret ve kabiliyetindeki o tılsımlı altıncı hassasına rağmen 1942 sonbaharında Elalemeyn ile Stalingrad’da başlayan ve o vakittenberi sürüp giden felaketlerin hiç birini görememiştir. Şimdi, onun bu harbin mutlaka bir Alman zaferile biteceğine dair olan kehaneti görüşüne doktor Göbbels istediği kadar inanadursun. Muhakkak olan bir şey varsa o da Hitler’in artık insanlardan fazla altıncı bir hassası olan fevkalbeşer değil, beş yıl içind, beş hassasından bazılarını da kaybetmiş görünen zavallı bir tanrı taslağı olduğunun anlaşılmış bulunmasıdır.”*⁵⁷⁴

Yazar, Alman gazetelerinde Almanya’nın doğudaki vaziyet ciddi olsa bile Hitler’in geleceği gören zekâsıyla bir mucize gerçekleştirip savaşı kendi lehine

⁵⁷² Hem Nalına Hem Mihnına, “Hitler’in Sesi”, *Cumhuriyet*, 16.11.1944.

⁵⁷³ Hem Nalına Hem Mihnına, “Nihayet Konuştu!”, *Cumhuriyet*, 03.01.1945.

⁵⁷⁴ A.g.m.

çevireceğine ve bunun için tedbirler aldığına dair var olan yazılarla alay etmekte ve yazılarında bu alaycı tavır sezilmektedir: “Böylece Alman milletinin kötümser ve sinirli olduğu itiraf edilmekle beraber, Hitler’in bir mucize ile Rus taarruzunu durduracağı ümidi, bir manevi kuvvet şiringası halinde, Almanlara aşılacak isteniyor. Fakat Hitler mucizesi iki buçuk yıldır çok bayatladı. ... Kara günlerde de Alman propagandası, Nazi tanrısı Hitler’in istikbali gören dehası ve eşsiz altıncı hassası ile icab eden tedbirleri aldığını, kötümserliğe, telaşa ve korkuya mahal olmadığını, zaferin “torbada keklik” olduğunu söyleyip durmuştu. Olayların müthiş alaylarına rağmen Alman milleti hala Hitler mucizesine inanıyorsa vay haline!”⁵⁷⁵

Yazar bir yazısında Hitler’i Napolyon’a benzetmiş ve şöyle demiştir: “Hitlerin hayatı, taklid ettiği Napoléonun hayatına benzemektedir. O da parlak zaferler kazandıktan sonra nihayet Ruslar ve İngilizler tarafından mağlub edilmişti. Aralarında bir fark varsa Napoléon’un harb sanatı ve ordularının sevk ve idaresi bakımından bir deha olduğu halde, Hitler’in askerlik bakımından bir onbaşıdan başka bir şey olmamasıdır. O, sonlarında başkumandanlığı ele aldığı gündenberi Alman ordularını mağlubiyetten mağlubiyete, felaketten felakete sürüklemiştir.”⁵⁷⁶

Aynı yazıda Hitler’in kendini gerçek bir tanrı gibi gördüğünü ve Almanya’nın başına gelen uğursuz talih olduğunu da söylemiştir⁵⁷⁷.

Yazar, Hitlerin 1920’de Nazi programının ilan edilmesinin 25. Yıldönümü dolayısıyla verdiği demeci başka birine okutması üzerine “kendisi dahiyane bir şekilde mağlubiyetten mağlubiyete götürdüğü Alman ordusunun sevk ve idaresinden başını kaşıyacak vakti olmadığı için”⁵⁷⁸ diyerek Hitler’i eleştirmiştir. Ardından yazar Hitler’i oldukça ağır sözlerle eleştirmeye şu şekilde devam etmiştir: “Hitler’e göre, nazilik olmasaymış, Almanya, şimdi olduğu gibi yükselemezmiş. Almanyaya harb ilan eden devletlerin sayısı 38 e çıktığı, Alman kadın ve çocuklarının Berlin harabeleri arasında siperler kazdığı, Alman ordularının milyonlarca esir ve ölü verdiği, 7000 Müttefik uçağının Alman şehirlerini ve sanayi merkezlerini Pompei harabelerinden daha beter

⁵⁷⁵ Hem Nalina Hem Mihina, “Hala mı Hitler Mucizesi?”, *Cumhuriyet*, 24.01.1945.

⁵⁷⁶ Hem Nalina Hem Mihina, “Almanyanın Uğursuz Talihi!”, *Cumhuriyet*, 01.02.1945.

⁵⁷⁷ A.g.m.

⁵⁷⁸ Hem Nalina Hem Mihina, “Şapa Oturan Zafer Gemisi”, *Cumhuriyet*, 27.02.1945.

bir hale soktuğu ve Alman halkına verilen esasen mahdud yiyecek tayınlarının tekrar yüzde 12 nisbetinde kısıldığı bir sırada, Hitler'in nazi rejiminin Almanyayı yükselttiğini iddia etmesi, bir delilik hezeyanı değilse, muhakkak ki bir politikacının cüret edebileceği en büyük yüzsüzlük rökörüdür."⁵⁷⁹

Yazar ayrıca Nazi rejimi gibi hiçbir rejimin kendi milletine bu kadar zulmetmediğini söylemiştir. Hitler'in "*Almanya için zafer gemisi sahile yaklaşmıştır*" yorumunu ise "*Almanyanın zafer gemisi tam manasile şapa oturmuştur. Ve Hitler kaptan bu gemiyi artık kurtaramaz, her taraftan hücum eden dalgalar, onu paramparça etmeğe başlamıştır.*"⁵⁸⁰ şeklinde yorumlamıştır.

Yazar Hitler için; "*Bir milletin mukadderatını eline alan hiçbir devlet şefi, o millete bu kadar yalan söylememiş; onu bu kadar aldatmamıştır. Alman orduları her cephede mağlub olur, Alman halkı kan, ateş ve gözyaşı içinde kıvrılırken Hitler'in hala zafer müjdesi vermesi, bir delinin Alman milletiyle pek feci bir şekilde alay etmesinden başka bir şey değildir.*"⁵⁸¹ demiştir.

Savaşın giderek Hitler'in aleyhine döndüğü 1945 senesinde yazar yazdığı başka bir köşe yazısında; Almanya'nın durumunu açıklamış ve artık yenilmek üzere olduğunu söylemiştir ve Hitler'i Nazi Tanrısı olarak isimlendirdikten sonra Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasını ancak bu şekilde kurtulabileceğini söylemiştir.⁵⁸²

Yazar Hitler'in askeri yeteneklerini de eleştirmektedir. Özellikle onbaşı olduğunu çeşitli şekillerde altını çizen yazar; Hitler'in Napolyon'u solda sıfır bırakan dahi bir serdar olduğunu söyleyenleri⁵⁸³ eleştirdiği gibi Viyana'nın işgal edilmesi aşamasında Hitler'in şehre zarar vermeden çekilmesi gerektiğini fakat Hitler'in böyle yapmayacağını Viyana'nın içinde 100-150 bin kişilik, belki de daha büyük bir kuvveti yüzde yüz imha olsun diye bırakacağını belirtmiş ve bu stratejiyi ancak bir onbaşının yapacağını söylemiştir⁵⁸⁴. Gene yazar Hitler'in askeri yeteneklerini değerlendirirken;

---

⁵⁷⁹ A.g.m.

⁵⁸⁰ A.g.m.

⁵⁸¹ A.g.m.

⁵⁸² Hem Nalina Hem Mihina, "Alman Ordusunu Yalnız Hitler Kurtarabilir!" ,*Cumhuriyet*, 29.03.1945.

⁵⁸³ Hem Nalina Hem Mihina, "İsteyerek Değil, Zorla!" ,*Cumhuriyet*, 12.04.1945.

⁵⁸⁴ Hem Nalina Hem Mihina, "Son Binaya Kadar !" ,*Cumhuriyet*, 05.04.1945.

Hitler tarafından idare edilmek gibi bir felaketin talihsiz kurbanı olarak değerlendirdiği Alman Ordusu'nun perişan olduğunu söylemiştir. Yazara göre bunun sebebi Hitler'in kör inadıdır. Yazar Onbaşı Hitler'in sevk ve idare prensibinin sonuna kadar dayanmak tan ibaret olduğunu belirtmiştir. O, ölünceye veya öldüğü ilan edilinceye kadar bu parolaya sadık kalmıştır. Yazara göre Hitler onbaşı olduğunu unutmuş, taklit ettiği Napolyon'a atfedilen “*her erin çantasında bir mareşal asası gizlidir*” sözünü, bu ilim, fen ve teknik asrında da bir hakikat sanmış ve kendisinde bir serdar dehası tevehhüm etmiştir⁵⁸⁵.

Yazar Almanya'nın içinde bulunduğu sosyal şartları da değerlendirmiştir. Özellikle bombalamalardan sonra Berlin'in durumunu yorumlayan yazara göre; savaştan önce Berlin dünyanın en temiz şehirlerinden biridir ve Hitler'in savaştan önce Berlin'i imar ederek şehri tertemiz bir hale getirmiştir fakat gene Hitler'in “*hatası, gafleti ve azgınlığı*” yüzünden bu güzel şehir harap olmuştur⁵⁸⁶. Yazar; savaştan önce Hitler'in yaptığı düzenleme çalışmasını olumlu karşılarsa da savaşa girme hatasının eleştirisini bu yazıda bu şekilde tekrar dile getirmiştir.

Diğer bir yazısında yazar, Hitler'den “*Göbbels'in taptığı yahud tapar görüldüğü yalancı tanrı*”⁵⁸⁷ diye bahsetmektedir. Ona göre; Hitler ve çevresindeki Nazi şefleri “*hala Alman milletine, dünyanın en büyük yalanlarını yaldızlı bir hap halinde*”⁵⁸⁸ yutturmaya çalışmaktadır. Nitekim Hitler Alman Milleti'ni “*sarı nazi üniformasile*”⁵⁸⁹ avlamıştır.

1945 Mayısına gelindiğinde basında Hitler'in akıbeti tartışılmaktadır. “Hem Nalına Hem Mihnına” köşesinde de bu konuyla ilgili yazılar çıkmıştır. Yazara göre; her ne kadar Hitler'in ölümüyle ilgili herhangi bir bilgi verilmese de Nazi putunun devrilmesi oldukça sönük bir şekilde olmuştur⁵⁹⁰. Yazar bu dönemde Hitler ve politikaları ile ilgili şu yorumu yapmıştır: “... Bu harb “Gamalı haç”ın “Hayat sahası”

⁵⁸⁵ Hem Nalına Hem Mihnına, “Kör İnad Stratejisi”, *Cumhuriyet*, 13.05.1945.

⁵⁸⁶ Hem Nalına Hem Mihnına, “Berlini uyutmıyan sivrisinekler”, *Cumhuriyet*, 01.04.1945.

⁵⁸⁷ Hem Nalına Hem Mihnına, “Nazilerin İnadı!”, *Cumhuriyet*, 20.04.1945.

⁵⁸⁸ A.g.m.

⁵⁸⁹ Hem Nalına Hem Mihnına, “10 Yıl Ara ile”, *Cumhuriyet*, 02.05.1945.

⁵⁹⁰ Hem Nalına Hem Mihnına, “Putların Devrilşi”, *Cumhuriyet*, 05.05.1945.

davasile ortaya çıkmıştı. Nazi propagandası, bu iki kelimenin içine dünya ölçüsünde bir ihtirası sıkıştırmak ustalığı göstermişti. Hayat sahası tabiri insana Almanyanın sadece rahat yaşamak için ve rahat nefes almak istediği hissinin veriyordu. Hakikatte ise Nazilerin hayat sahası önce bütün Avrupa, sonra bütün dünya idi. ... Hitler’de, bütün dünyaya hakim olmak sevdasına kapılmıştı. Bu dünya hakimiyetinin temel, Avrupa hakimiyetini teşkil edecekti.

Naziler, hayat sahasının hududunu hiçbir zaman çizmemişlerdir. O, son zamanlardaki Alman stratejisi gibi lastikli idi. Onlar mahud “yeni nizam”ın da hiçbir zaman tam bir tarifini yapmamışlardı. Yeni nizam da hayat sahası da, enine boyuna alabildiğine çekilip uzatılabilecek kadar lastikli idi. Fakat bütün lastikli marifetler, eskiler alayımıcıların topladıkları hurda lastiklerden yapılmış gibi çürük çıktı ve hepsi birden koptu.

Hayat sahası diye Avrupadan başlayarak bütün dünyada bir hegemonya kurmak, üstün Alman ırkile cihangir bir Cermen devleti yaratmak istiyen Nazi rejimi, bütün ihtiraslarile beraber milyonlarca insanın kanı içinde boğularak ölmüştür. Gamalı haçın her dikildiği yerde, yangın dumanları göklere çıkmış, mamureler harabe, parklar ve bahçeler mezarlık olmuştur.

1939 da karnı doymuş, varlıklı, sağlam ve mesud milyonlarca insan, şimdi ac, fakir, hasta ve bedbahttır.”⁵⁹¹

Yazar Hitler’in ölümü ile ilgili şu sözleri belirtmiştir: “Yıkıldı gitti dünyadan dayansın ehil kuhuri”⁵⁹²

g- Diğer

Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman, Hitler’in adını vermemekle beraber, Almanya’nın durumunu anlatırken Hitler’den bahsedildiği anlaşılmaktadır. Ona göre,

---

⁵⁹¹ Hem Nalina Hem Mihına, “Yeni Nizamın, Gamalı Haçın ve Hayat Sahasının Sonu”, *Cumhuriyet*, 06.05.1945.

⁵⁹² Hem Nalina Hem Mihına, “Öldü Amma...”, *Cumhuriyet*, 21.10.1945.

Hitler, şahsi ihtirasları uğruna milletini ateşe atmış, tımarhane kaçkını macera çılgınıdır⁵⁹³.

Ulus Gazetesi yazarı Mümtaz Faik Fenik de savaşın sonlarına doğru Almanya'yı anlatırken Hitlerden de şu şekilde bahsetmiştir: *“Alman başkenti Hitlerle beraber intihara karar vermiş gibidir. Artık Nazi liderinin kendisinde bir peygamber kudreti vehmetmesine imkan kalmamıştır. Onu, kendi tabirile, her suikastten koruyan Allah, Almanyayı Hitler'in suikastinden korumamıştır. Nasıl Habeşleri zehirli gazla boğan Duçe sonunda kendi memleketinde teneffüs edecek temiz hava bulamamışsa, Hitler de şahsiyetini taklit Hit'lerlere vererek bile canını sigorta edemeyeceğine ilahi adalet namına inanmış olmalıdır.”*⁵⁹⁴ Yazar savaşın bitişini haber veren yazısında gene Hitler ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Yazara göre: *“Hitler Almanya'ya bin yıllık bir istikbal vadetmişti. Fakat bu yanlış hesap “şarka doğru” politikasına rağmen hiçbir zaman Bağdat'ta dahi barınamadı ve bir taraftan Elalemeyn'den diğer taraftan da Stalingrat'tan geri döndü. İstikbale ait tahminlerini nazi kahini binde altı ihtimalle dahi tutturamamıştı! Bu altı senenin hesabını bugün Churchill radyo ile dünyaya ilan edecektir. Dokuz yüz doksan dört yılın hesabını da varsın resmi tebliğin tabutunda yatan Führer düşüne dursun!*

Daima manevi kuvvetlerden ilham aldığını söyleyen nazi önderi, gerçekte Almanya'yı umduğu aleme değil, naziliğin hür dünya için hazırladığı kör kuyuya sürüklemekte önderlik etmiştir.

*O, hak kuvvetindir demişti! Tek isabetli görüşü bu idi. Çünkü insanlık ve hürriyet fikri her zaman nazilikten, zordan tahakkümden daha çok kuvvetli olmuştur. Dileyelim ki prensiplerin zaferi köklü olsun, devam etsin... Bütün dünyanın yüzü ancak o zaman kana kana gülecektir.”*⁵⁹⁵

Yazar Hitler'in ölüm haberi üzerine de bir yazı yazmıştır. Buna göre: *“Yıllardan beri insanlığın başına bela olan bir adamın, nihayet peşinde sürüklediği memleketile beraber kendi belasını da bulduğunu Hamburg radyosunun evvelki akşamki yayınından*

⁵⁹³ Ahmet Emin Yalman, “Bugün, En Acı Şey: Alman Olmak.”, *Vatan*, 26.03.1945.

⁵⁹⁴ Mümtaz Faik Fenik, “Almanya Çökerken”, *Ulus*, 30.04.1945.

⁵⁹⁵ Mümtaz Faik Fenik, “Harple Beraber Bitenler”, *Ulus*, 08.05.1945.

öğrendik. Baş Nazi Adolf Hitler Berlinde gözlerini vahşete kapamış ve pek sevdiği kan ve barut kokularile tıkanmıştır. Artık Almanlar Heil Hitler deyip ellerini havaya kaldıramayacaklardır. Şimdiye kadar merhabada yaptıkları “selamlık” duası kabul olunmamış ve 1914 ün onbaşı, Almanyanın Führeri, insanlığın canavarı cihandan yıkılığ gitmiştir. Bu harbin bir numaralı suçlusu belki bu ölümle şimdiye kadar yaptığı hareketlerin en iyisini yapmıştır. Fakat bu harbin bir numaralı suçlusu Müttefiklerin yargılanmasından kurtulmuşsa da tarihin yargılamasından asla yakasını sıyıramamıştır.”⁵⁹⁶

Vatan Gazetesi yazarı Vedat Nedim Tör, bir yazısında Hitler ile Picasso’yu şu şekilde karşılaştırmıştır: “...Picasso, ne kadar da Hitler’i andırıyor. Ben, siyaset alemindeki rolü ve talihi ile Picasso’nun san’at dünyasındaki rolü ve talihi arasında büyük bir benzerlik buluyorum. Her ikisi de mutak beni temsil ettiler. Aşırı derecede sekte ve sübjektivist kaldılar. Onlar kendilerini insanlarca anlamağa değil, insanları kendilerin anlamağa mecbur sandılar. Eğer insanlar, onları anlıyamadıysa bu, kendilerinin değil, insanların aczidir. Şu zavallı insanlar, bir türlü Hitler’i ve Picasso’yu anlıyamadılar gitti!

Bunların ikisi de yaşıyan değerlerin düşmanı idiler. Hitler de, Picasso da, yüzyıllar boyunca, bin bir emekle kurulan değer ehramlarını, porselen dükkanına giren boğalar gibi, şangır şungur devirmekten haz duydular!

Her ikisi de, “benden sonra tufan” diyen bencilin ta kendisidir. İkisinin de “anti” cephesi gayet kuvvetlidir. Yok etmek ve inkar etmekte “yedi tula” sahibi birer ustadırlar. Fakat yaratmağa gelince, her ikisi de yüzlerine gözlerine bulaştırdılar. Sevgiden mahrum iğri büğrü, kaskatı, soğuk ve karanlık birer dünya yarattılar. Şimdi, ikisinin de dünyası başlarına yıkılıyor.

İkisi de, geçen harbin mahsulleridir. Can ve gönülden dileyelim ki ikinci dünya harbi de başımıza, böyle yeni Picasso’lara ve yeni Hitler’lere gebe olan bir acayip dünya getirmesi!

---

⁵⁹⁶ Mümtaz Faik Fenik, “Hitler’in Ölümü Etrafında”, *Ulus*, 03.05.1945.

İnsanlık, artık insanı anlıyan, insanı seven, insanı her şeyin üstünde tutan bir san'at ve siyaset istiyor."⁵⁹⁷

Vakit Gazetesi yazarı Asım Us ise Hitler ile Mussolini'yi karşılaştırdığı bir yazı kaleme almıştır. Yazara göre İkinci Dünya Savaşı'nın başlıca sorumluları Hitler ve Mussolini'dir. Fakat ikisini de kıyaslayınca Hitler'in daha büyük bir suçu olduğunu düşünmektedir⁵⁹⁸. Yazara göre Hitler, dünya ölçüsünde bir kumara girmiş ve bu kumarı kaybetmiştir. Kendisi bin yıllık bir dünya İmparatorluğu kurmayı vaat etse de oynadığı kumar sonunda Almanya'nın bin yıllık geleceğini tehlikeye atmıştır. Yazar daha önce de Almanya'yı hatalara sürükleyen şefler gördüğünü ama hiçbirinin Hitler'in yaptığı kadar ağır bir cinayet işlemediğini söylemiştir. Çünkü: *"Hitler kendisini Alman milletine hata etmez bir insan, göklerden ilham alan bir peygamber olarak göstermiş, nazi partisine aldığı bütün Almanlara kayıtsız şartsız hayatlarını kendisine teslim edecekleri hakkında sadakat yeminleri ettirmiş, fakat sonunda doksan milyon Alman milletinin hayatı ile beraber bütün insanlık alemini ateşe atmıştır. Bu itibarla Almanyanın bugün kayıtsız şartsız Müttefik ordulara teslim oluşu dünya tarihinde "layuhtiliğin" de iflasıdır. Asri ilahlar devri Hitler putunun kırılması ve parçalanması ile sona ermiş oluyor.*

Avrupanın ortasında Allah tarafından dünyayı idare etmek için yaratılmış üstün bir ırk olduğu iddia edilen koca alman milletinin böyle bir tek adamı arkasından gözleri bağlı bir halde sürüklenip gitmiş olmasının insanlık alemine getirdiği facialar istikbal tarihinde unutulmaz bir ibret dersi olacaktır."⁵⁹⁹

Son Telgraf Gazetesi yazarı Etem İzzet Benice, dünya savaşının sona erdiği zamanlarda Atatürk'ün Hitler'e bakışını şu şekilde ortaya koymuştur: *"Atatürk Mussoliniyi, Hitleri, bütün bu kukla adamları ve rejimleri hiçbir zaman bir kıymet ve konu olarak nazara ve söze almamış, onların topyekun varlık sistem ve hüviyetleri hakkında dünyaya zaman zaman hususi mütaleaları ve hadiseler üzerindeki fiili*

⁵⁹⁷ Vedat Nedim Tör, "Picasso-Hitler", *Vatan*, 06.04.1945.

⁵⁹⁸ Asım Us, "Hitler-Musolini", *Vakit*, 01.05.1945.

⁵⁹⁹ Asım Us, "Bütün Almanya İflas Masasında", *Vakit*, 12.05.1945.

tutumları ile hükümlerini bir ışık ve rehber hareket halinde yaymıştır.”⁶⁰⁰ Yazar savaşın bitişini bildirdiği yazısında da Hitler ile ilgili fikirlerini ortaya koymuştur. Yazara göre; “Hitler bu bin yıllık ileri kaderi tasarlariken hiç şüphesiz şöyle bir dünya düşünüyordu: Baştan başa bütün Avrupa kıt’asına hakim, sağ kolunu Siberya steplerinde Japonya ile, sol kolunu Atlantiğin ilerisinde Yeni dünya Nazileri ile buluşturmuş ve ayaklarını Hindistan ile Afrikanın göbek noktaları arasında germiş, bütün dünya uluslarını kılıcının nizamının, rejiminin önünde diz çökermiş bir koskoca Cermen- Nazi İmparatorluğu ve en az onun bin yıllık kayıtsız ve şartsız egemenliği ve her şehrin meydanında bir Hitler heykel, ve her şehrin müzesinde bir Hitler büstü!

Ve.. yine hiç şüphesiz Hitler öldüğü, öldürüldüğü, kendisini öldürdüğü günde de hakikatin hakiki çehresi ve ifadesile karşılaştı, rüyasından ayıldı, bin yıllık ileri Alman kaderinin ne olabileceğini iyice kavradı ve kendisini barındırabilecek bir tek karşılık Nazi toprağı bile kalmamış olduğunu belki nedametle, belki nedametsiz öğrendi!”⁶⁰¹

Tan Gazetesi yazarı M. Zekeriya Sertel, savaşın bitişinin ardından yazdığı yazıda Hitler ile ilgili şu şekilde yorum yapmıştır: “Bu vesikayı o değil, Almanyanın mukadderatını 1000 sene için tayin edeceğini söyleyen Hitler imza edecekti. Fakat o Almanyayı bu feci vaziyete düşürdükten sonra ortadan kaybolmağı tercih etti. Öldü mü, öldürüldü mü, intihar mı etti, yoksa hala çirkef hayatını birkaç gün daha sürebilmek için bir yerde mi gizlendi, bilmiyoruz. Bildiğimiz şudur ki Hitler değilse bile Almanya öldü.

Gözlerinizi bir anı için arkaya çeviriniz ve geçen günlerin dramatik sahnelerini hatırlayınız. Koca Avrupa Alman çizmeleri altında yere serilmişti. Hitler dünyaya hakim olacak, 939 da başlayan karanlık yeryüzüne kaplıyacaktı. Ne ilim, ne fen, ne sanat, ne insanlık hakkı, hiçbir şey kalmıyacaktı. Bütün milletler Hitler’in emrine tabi birer Alman uşağı olacaklardı. Onlar yaşayacak ve bütün insanlar köle olarak, onlar için çalışacaktı. İnsanlık bir daha dönmek üzere yeniden ortaçağın

⁶⁰⁰ Etem İzzet Benica, “Atatürk ve Dünya”, *Son Telgraf*, 06.05.1945.

⁶⁰¹ Etem İzzet Benice, “Nazi ve Faşist Harbi Bitti.”, *Son Telgraf*, 08.05.1945.

karanlık gecelerine gömülüp gidecekti. Hamdolsun bu uzun gece bitti. İnsanlık aydınlığa kavuştu.”⁶⁰²

Tan gazetesi yazarı Burhan Belge de Hitler’in ölümü üzerine yazdığı yazıda Hitler ile ilgili düşüncelerini beyan etmiştir. Yazara göre : “, *bu büyük dahi, peşin şu kötü Avrupayı dümdüz etmiştir. Avrupanın ne madde yapısında ne de manevi değerler yapısında, taş taş üstünde bırakmamıştır. Avrupalı insan, bir fare gibi koğukların içine sinmiş, Avrupa kültürünün ormanları baştanbaşa yanarak fikrin kuşları böyle bir yangın diyarını terketmek mecburiyetinde kalmış ve bunların yerine, Avrupa göklerinde, zulmün yarasaları uçuşmağa başlamıştır*”⁶⁰³

Yazar, Nasyonal Sosyalizm’in bir büyük yalan olarak başlamasına rağmen büyük bir cinnet olarak yok olduğunu söylemektedir. Cinnetin sebebini ortaya çıkan yalana inanmaya bağlamaktadır. Nasyonal Sosyalizm’in Almanya’nın yapı taşlarını tek tek sökerek ortaya çıktığını, bununla da yetinmeyerek bütün dünyaya gözlerini diktiklerini söylemiştir. Onların felsefesinin yapmaktan çok yıkmak olduğunu belirtmiştir. Bütün bu olanların içinde Hitler ve Nazizm’i değerlendiren yazar, “*Hitler ve Nazizim, insanlık, felsefi çıkmazlarının en kanlısına sapmış ve korkunç bir infilak neticesinde, çolak ve kötürüm kalmıştır. Tanrı hepimizi, ikinci bir felsefe kazasından korusun!*”⁶⁰⁴ demiştir.

D- KARİKATÜRLERDE HİTLER

Karikatür, toplumsal fikirleri sayfalarca yazı yerine tek bir resimle ifade eden güçlü bir silahtır. Bu bakımdan kamuoyunun yönelimlerini anlamak için mizah unsuru ve karikatür incelenmesi gereken önemli bir alandır. Bu düşünceden yola çıkarak II. Dünya Savaşı yıllarında Hitler’in Türk toplumu tarafından nasıl algılandığını karikatür üzerinden de bakmanın faydalı olacağı düşünülmüş ve o dönemin önemli iki karikatür dergisi “Akbaba” ve “Karikatür” dergisi incelenmiştir. Bu dönem için oldukça fazla

⁶⁰² M.Zekeriya Sertel, “Uzun Gece Sona Erdi.”, *Tan*, 08.05.1945.

⁶⁰³ Burhan Belge, “Hitler de Öldü.”, *Tan*, 03.05.1945.

⁶⁰⁴ A.g.m.

sayıda karikatürün varlığı görülmüştür. Bu bakımdan karikatürlerin bir kısmı tezimizin ilgili konuları anlatılırken içerisine konulmuş, bir kısmı ise “Ekler” kısmına eklenmiştir. Bu bölümde ise özellikle direk olarak Hitler ile ilgili karikatürler ve Türkiye’deki Almanya algısı üzerinde durulmaya çalışılacaktır. İncelediğimiz iki karikatür dergisinde Hitler figürü oldukça güçlü şekilde resmedilmiştir. Tıpkı gazetelerde olduğu gibi karikatürlerde de Alman zaferleri olduğu zaman ile Almanya’nın yenilgisinin başladığı zaman çizimleri arasında farklılıklar vardır. Bununla birlikte her ne kadar bu iki derginin Alman taraftarı olduğu düşünülse de mizahın ve karikatürün getirdiği eleştirisel bakış açısından çok da uzaklaşmadığı görülmüştür.

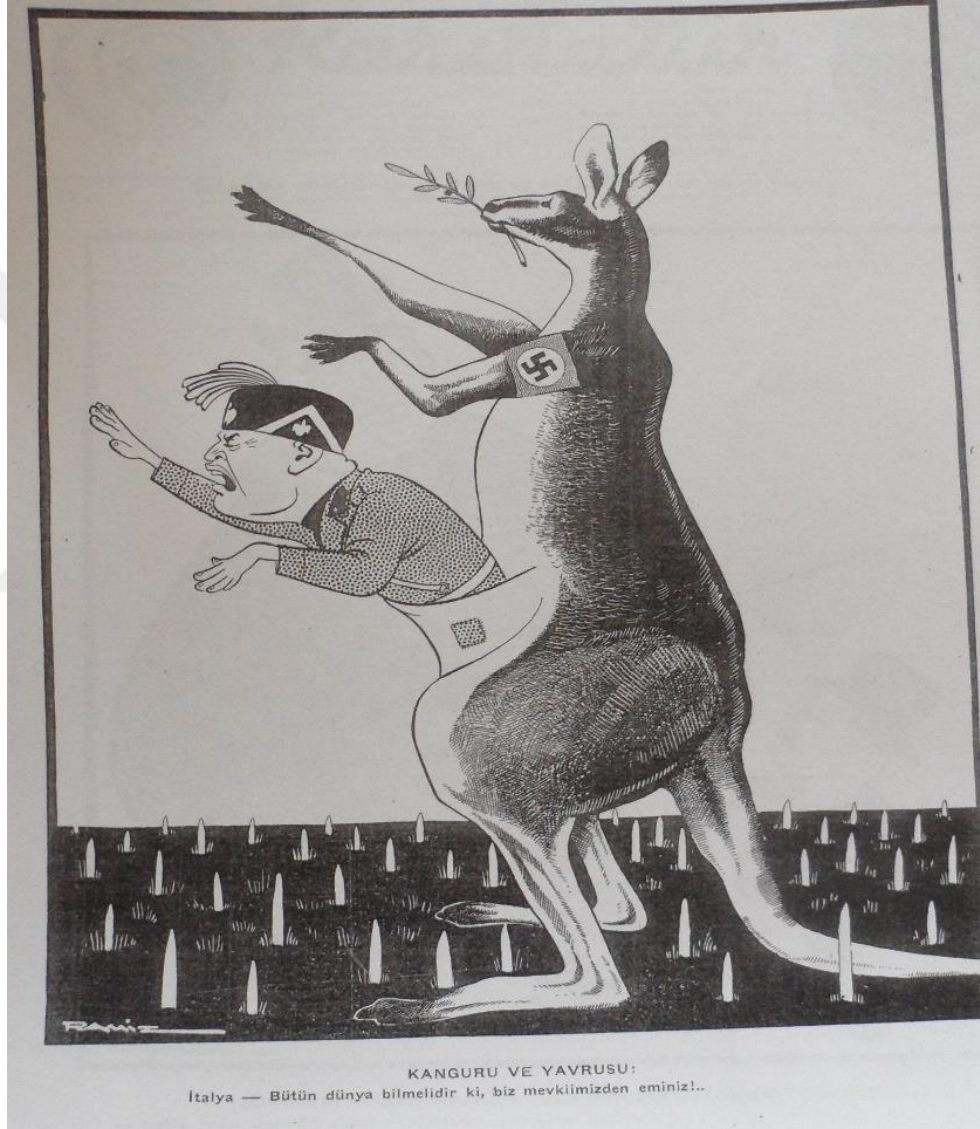
Aşağıda görüleceği gibi, Karikatürlerde Alman- İtalyan- Japon ittifakı değerlendirilirken bisikleti Hitler’i sürmesinden yola çıkarak başrolün Hitler’e verildiği söylenebilir. İtalya, Almanya için ağır bir yük olarak görülürken (aşağıda da görüleceği üzere Mussolini oldukça şişman çizilmiştir), Japonya ise Türkiye için en az tehlike arz ettiğinden küçük çizilmiştir.

⁶⁰⁵ Karikatür, 27.04.1939.

Aşağıda görülen diğer bir karikatürde İtalya'nın Hitler'in yönlendirdiği bir devlet olarak algılandığı sonucu çıkarılabilir. İtalya Almanya'nın yavrusu olarak çizilmiş ve İtalya'nın Almanya'nın kucağında olan bir ülke olduğu vurgulanmıştır.

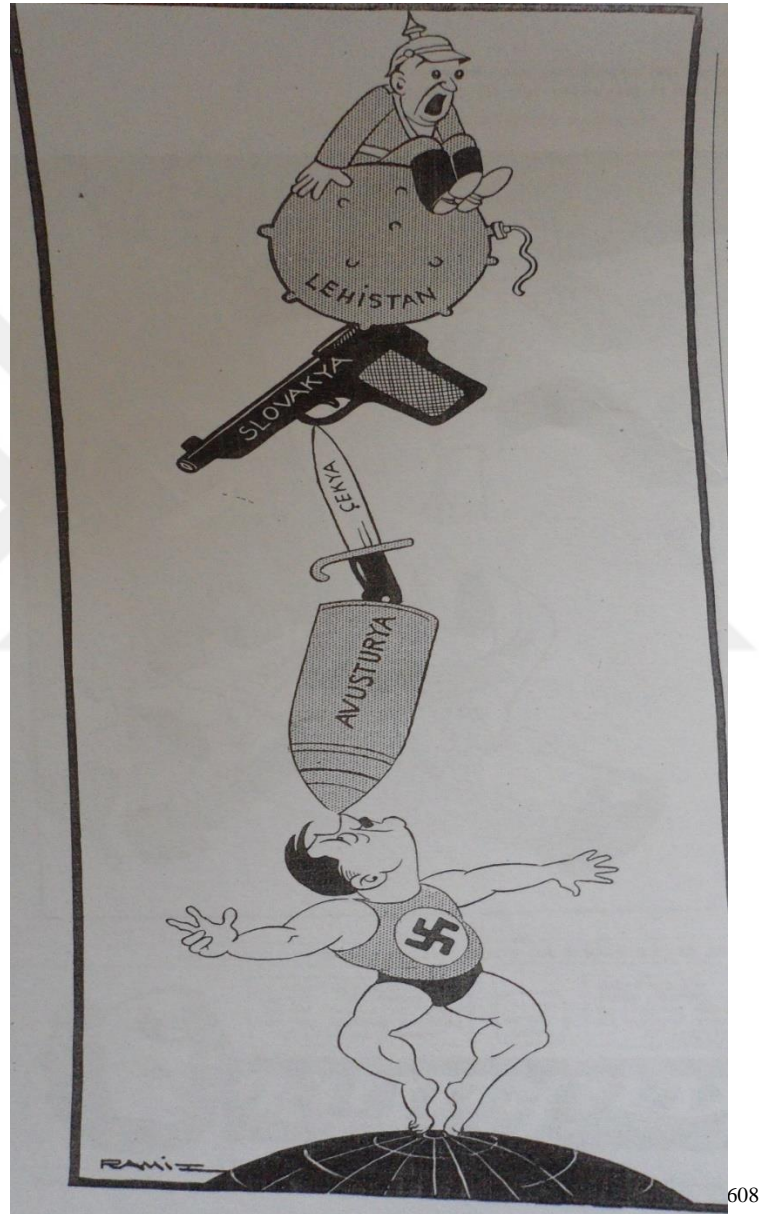
⁶⁰⁶ Karikatür, 24.08.1939.

Karikatürlerde de savaşın mesulü olarak Hitler görülmüştür. Aşağıda görüleceği üzere Hitler dünya ile top gibi oynamaktadır. Kale’de İngiltere’nin durması dünyayı İngiltere’nin kurtaracağı inancının göstergesidir olabileceği gibi Hitler’in en büyük rakibinin de İngiltere olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Dünya’nın kaderinin futbol maçına benzetilmesi daha sonra ki dönemlerde de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ikinci cepheyle ilgili yukarıda daha önce verilen karikatürde de aynı fon kullanılmış fakat kaleye bu sefer Almanya konulmuştur.

⁶⁰⁷ Karikatür, 11.05.1939.

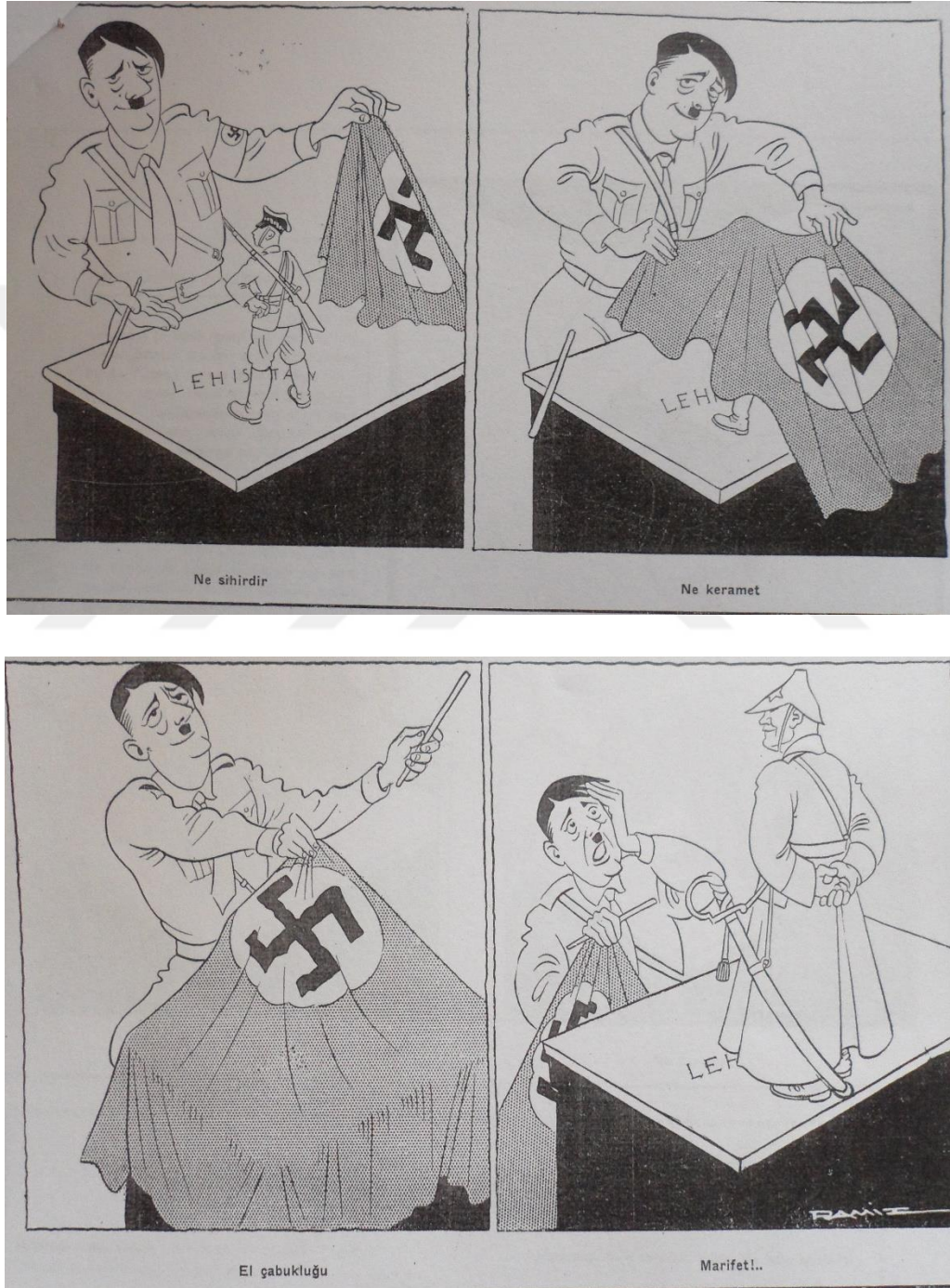
Aşağıdaki karikatür Hitler'in savaşa giden politikalarını göstermektedir. Bu açıdan savaşın mesulünün Hitler olarak görüldüğünü düşündürmektedir. Hitler'in dünyayı savaşa götüren politikalarının baskı ve şiddet yoluyla yapıldığı ve Polonya'nın en son aşamada bomba görevi gördüğü ifade edilmiştir.

⁶⁰⁸ Karikatür, 28.09.1939.

Hitler'in Polonya'yı istila edince Sovyet Rusya ile karşılaşması hoş bir şekilde ifade edilmiştir. Anlaşılan göre Hitler, hızlı bir şekilde Polonya istilasını tamamladıktan sonra Sovyetler ile karşılaşınca dehşete kapılmıştır.

⁶⁰⁹ Karikatür, 28.09.1939.

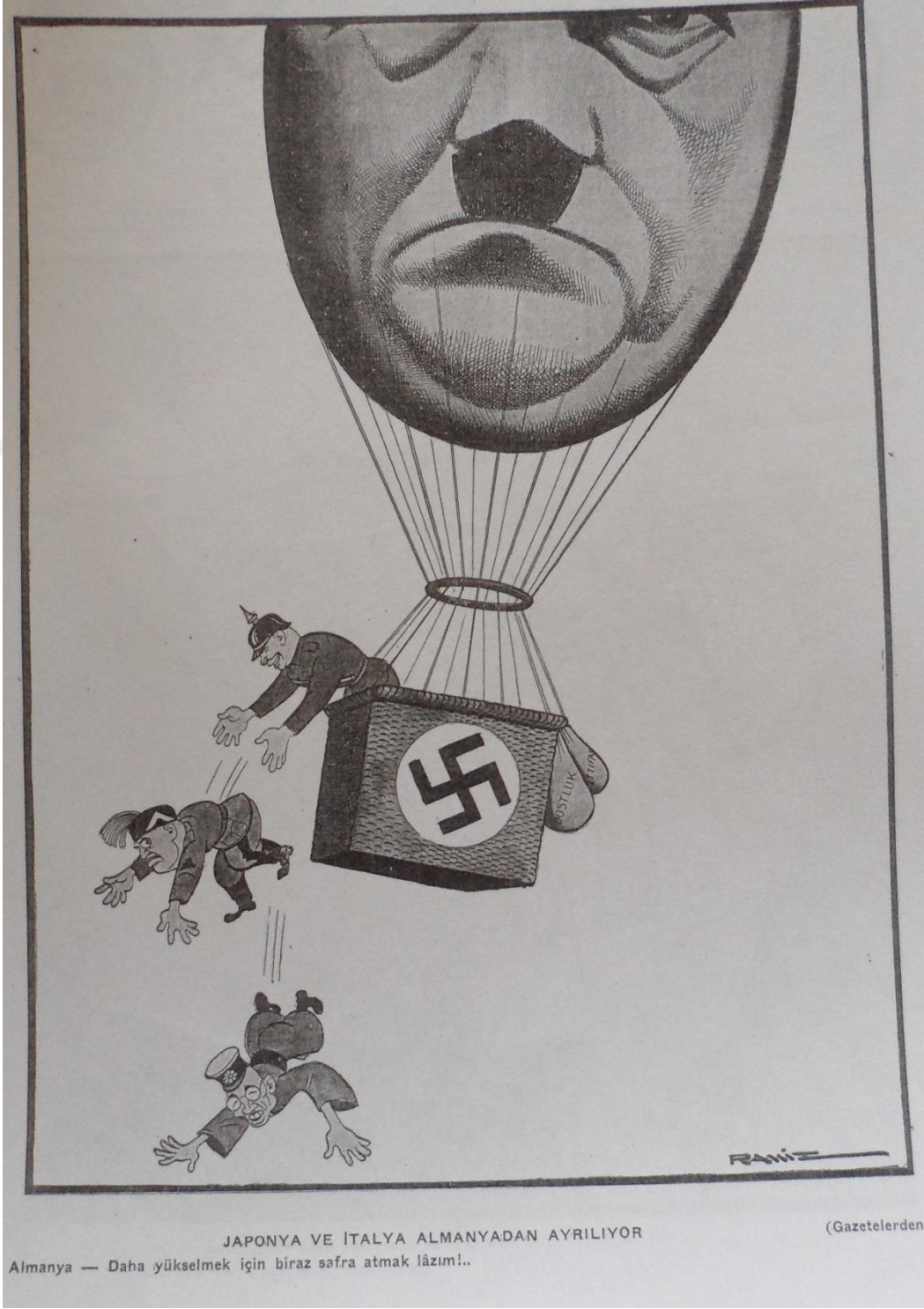
Aşağıdaki iki karikatürde görüleceği üzere, Türkiye’de Hitler’in Sovyet Rusya ile saldırmazlık antlaşması imzalamasından sonra, daha önce Almanya ile birlikte Sovyetlere karşı antikomitern pakt oluşturan İtalya ve Japonya’nın kurulan bu ittifaktan uzaklaştığı fikri yaygınlaşmıştır. Bu anlamda gazete yazılarında görülen Hitler’in yalnız kaldığı fikri karikatürlerde de görülmüştür.

610

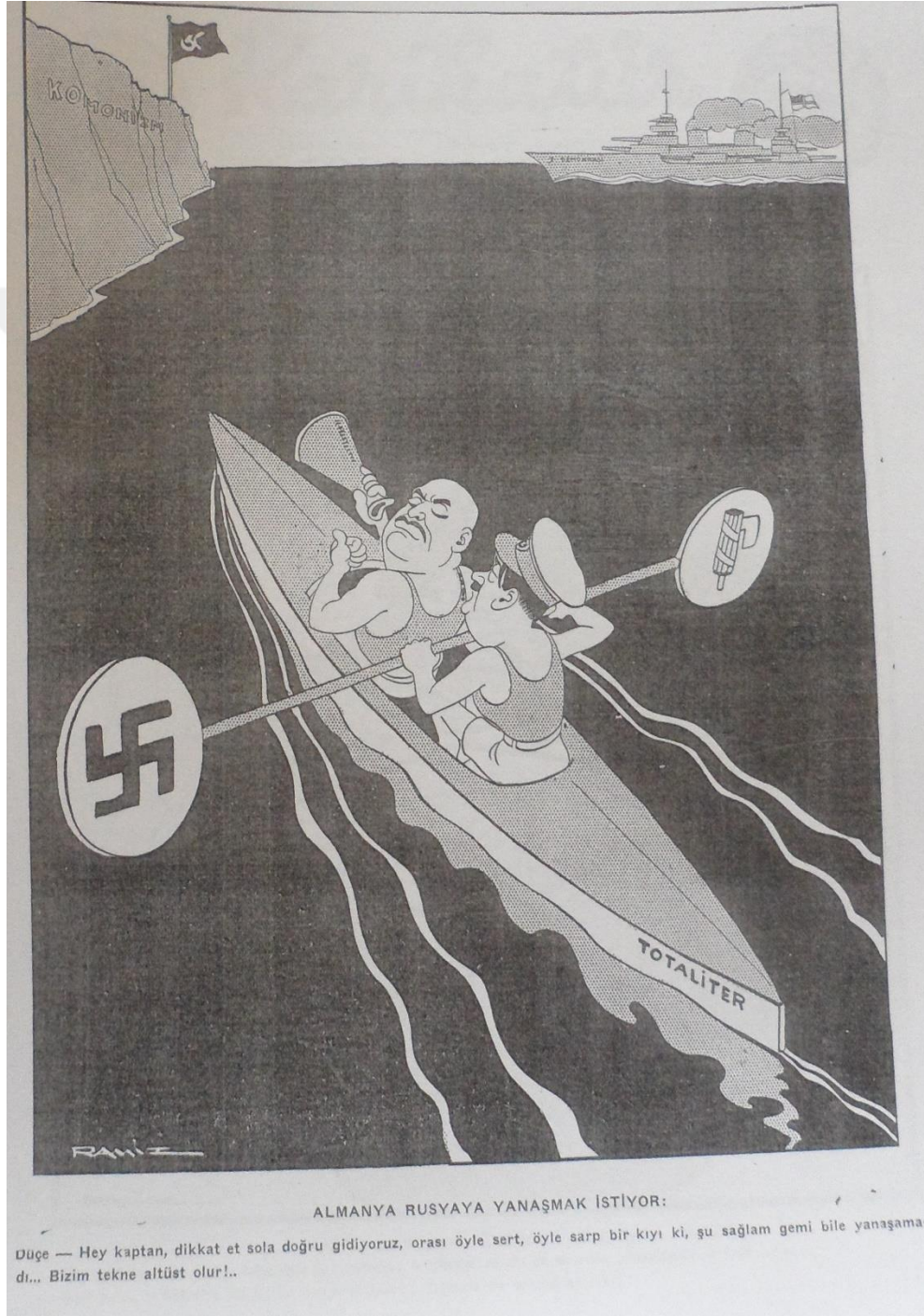
⁶¹⁰ Karikatür, 07.09.1939.

⁶¹¹ Karikatür, 31.08.1939.

Şunu da belirtmek gerekir ki Sovyet Rusya, Türk kamuoyunda Hitler ve Almanya'dan daha güçlü görülmektedir. Aşağıda görülen savaşın başında ve savaşın sonunda çizilen iki karikatürde de Sovyet Rusya'nın gücünün altı çizilmiştir.

612

⁶¹² Karikatür, 06.07.1939.

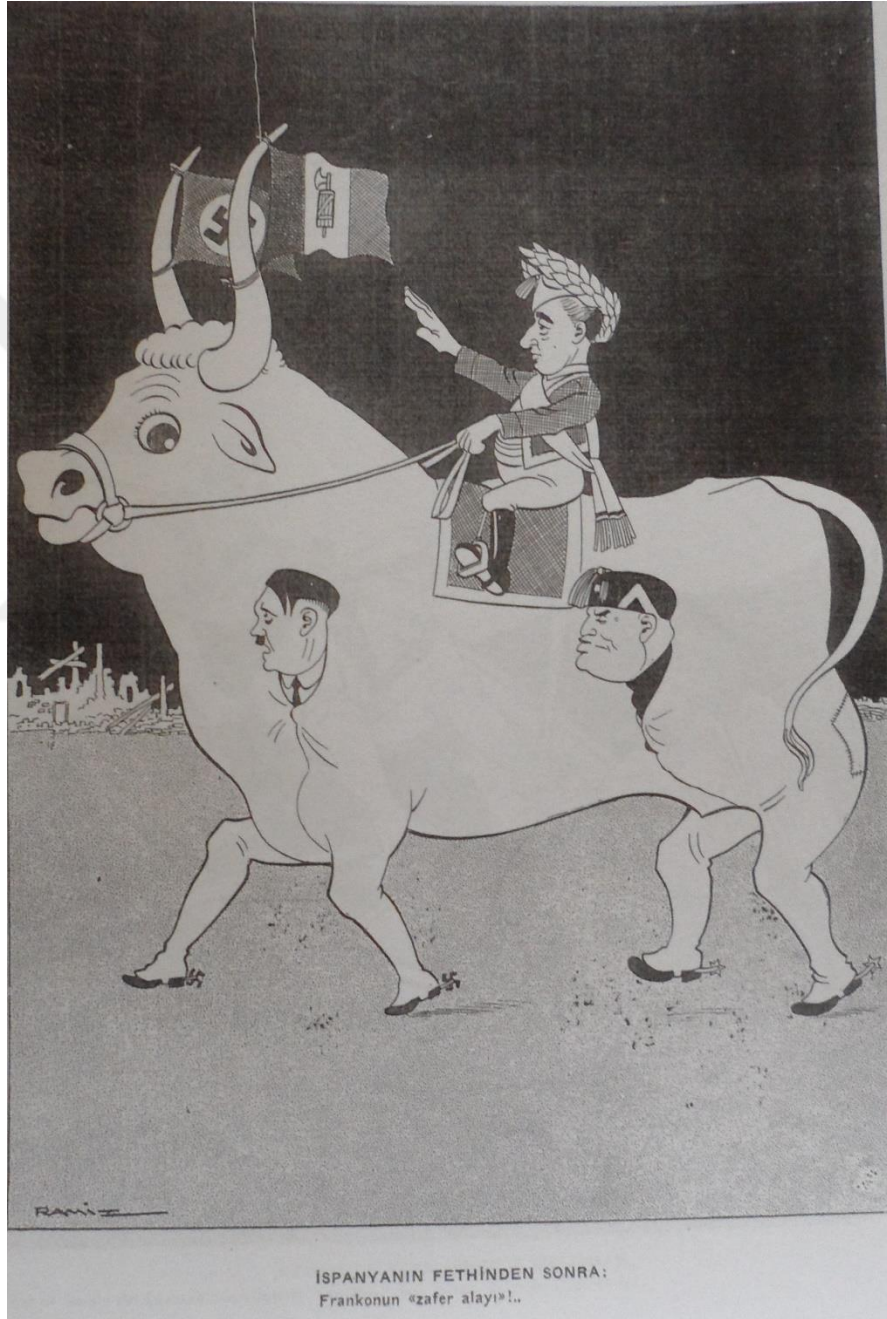

613

⁶¹³ Karikatür, 31.08.1944.

Hitler ve Mussolini'nin İspanya iç savaşını el altından desteklemesi karikatürlerde yer bulmuştur. Türkiye'de Franko'yu başarıya Hitler ve Mussolini'nin götürdüğü algısı olduğu görülmektedir. Hitler'in başat olmasını da Mussolini'nin önünde yer almasından anlayabiliriz.

614

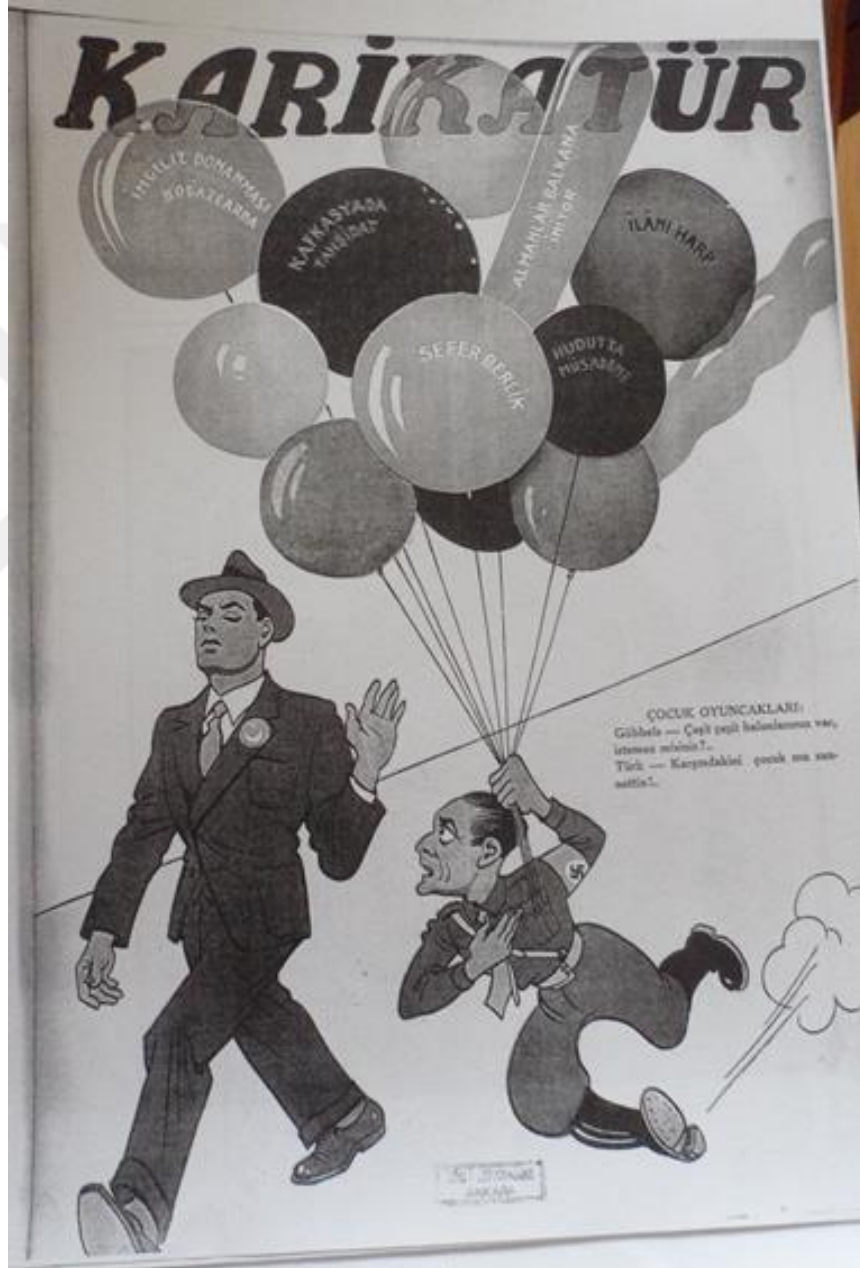
⁶¹⁴ Karikatür, 18.05.1939.

Türkiye – İngiltere ittifakı ile ilgili çizimlerde oldukça ilginçtir. Türkiye erkek aslan İngiltere ise dişi aslan olarak çizilmiş ve ayrılmaz oldukları belirtilmiştir. Aslanların boyutları oldukça büyükken Almanların küçük çizilmesi dikkat çekicidir. Buradan da anlaşılacağı üzere İngilizlerle ittifaka oldukça önem verilmektedir.

⁶¹⁵ Karikatür, 01.02.1940.

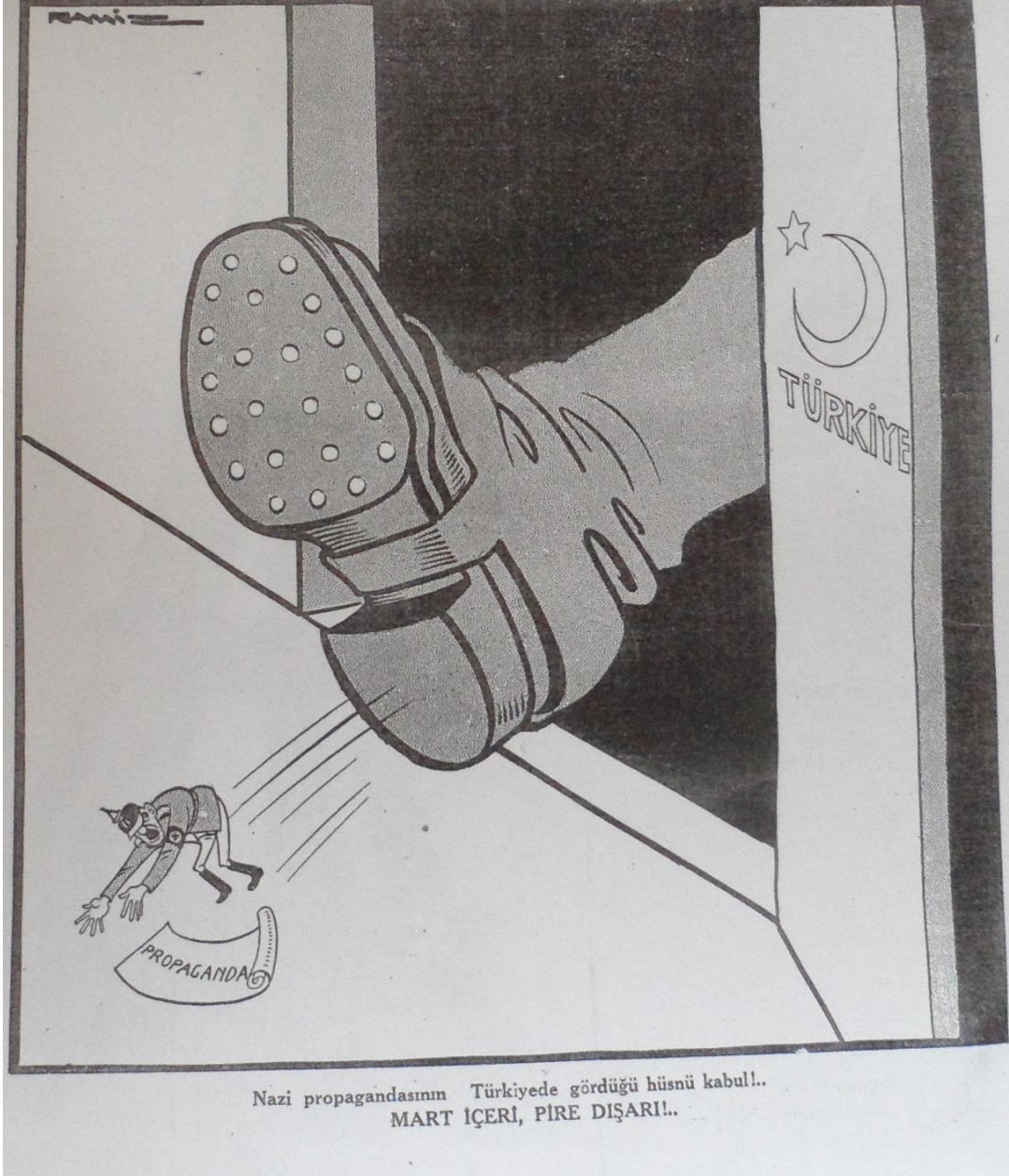
Türk kamuoyu ülkedeki propaganda faaliyetlerini hoş karşılamamaktadır. Özellikle Almanların propagandalarına karşı oldukları da çizimlerde karşımıza çıkmaktadır.

616

⁶¹⁶ Karikatür, 07.03.1940.

617

⁶¹⁷ Karikatür, 29.02.1940.

Hitler'in kendi megalomanisini gösteren aşağıdaki karikatürde ilginçtir. Uzaktan ölümü çağrıştıran Hitler, kendinin farkında değildir.

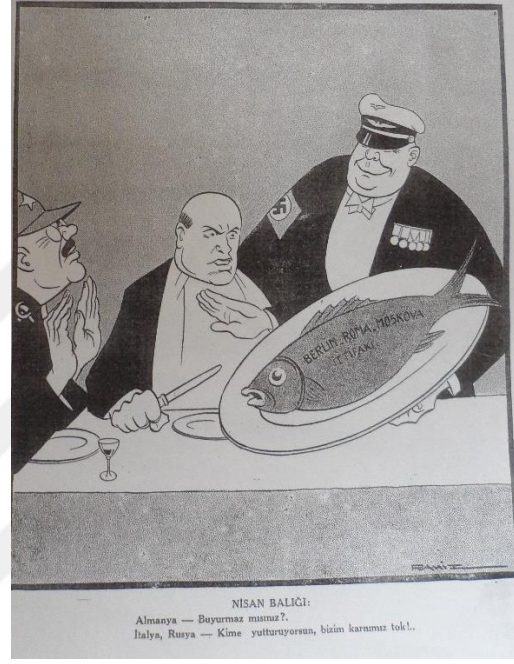
⁶¹⁸ Karikatür, 19.10.1939.

Aşağıdaki birkaç örnekte göreceğiniz gibi Nazi Almanyası genelde karnı hiç doymayan, sürekli yiyen, şişman bir kişi olarak çizilmiştir. Almanların aldığı yerlerin çokluğunu göstermek için şişman insan figürü kullanılmıştır.

619

620

621

⁶¹⁹ Karikatur, 16.05.1940.

⁶²⁰ Karikatur, 28.03.1940.

Almanya ile Sovyet Rusya'nın arasının bozulması anlatılırken ağlayarak vedalaşan askerler verilmiştir. Alman askerinin Hitler'e benzemesinin dışında arkadaki çeşmeden damlayan sularla gözyaşlarının benzerliği, gözyaşlarının sahteliğini ortaya koymaktadır.

622

⁶²¹ Karikatür, 22.05.1941.

⁶²² Karikatür, 02.05.1940.

Hitler'in yenilgileriyle beraber karikatür sayısında gözle görülür artma da meydana gelmiştir. Direk olarak Hitler'i konu alan çok sayıda karikatür çizilmiştir. Başarı zamanlarında daha heybetli çizilen Hitler'in, yenilgilerle beraber daha küçük çizildiği gibi ayrıca daha kendine güvenli çizilen Hitler'in daha tedirgin çizildiği de göze çarpmaktadır.

623

⁶²³ Karikatür, 14.10.1943.

Ayrıca, Hitler'in başarısız askeri taktikleri, ordu ile arasının bozulmasına neden olmuştur. Bu durum aşağıdaki karikatürde de görülmektedir. Hitler, kendini ordunun önünde görmekte ve sadece kendi taktiklerini önemsemektedir. Çerçeveedeki Hitler'in gerçek boyutundan daha büyük çizilmesi, Türk kamuoyunda Hitler'in kendini büyük gördüğünün düşünüldüğünün ve megolaman olarak değerlendirdiğinin göstergesidir.

⁶²⁴ Karikatür, 12.10.1944.

Cephelerde başarısızlıklarla birlikte Hitler'in Almanya'nın üzerinde gücünün azaldığı düşünülmektedir. Tarih'in el falına bakması Hitler'in tarih sayfasından silinmeye başladığının düşünülmeye başladığının göstergesidir. Ayrıca el falı baktırılması Hitler'in mistik tarafına gönderme yapmaktadır.

625

⁶²⁵ Karikatür, 05.10.1944.

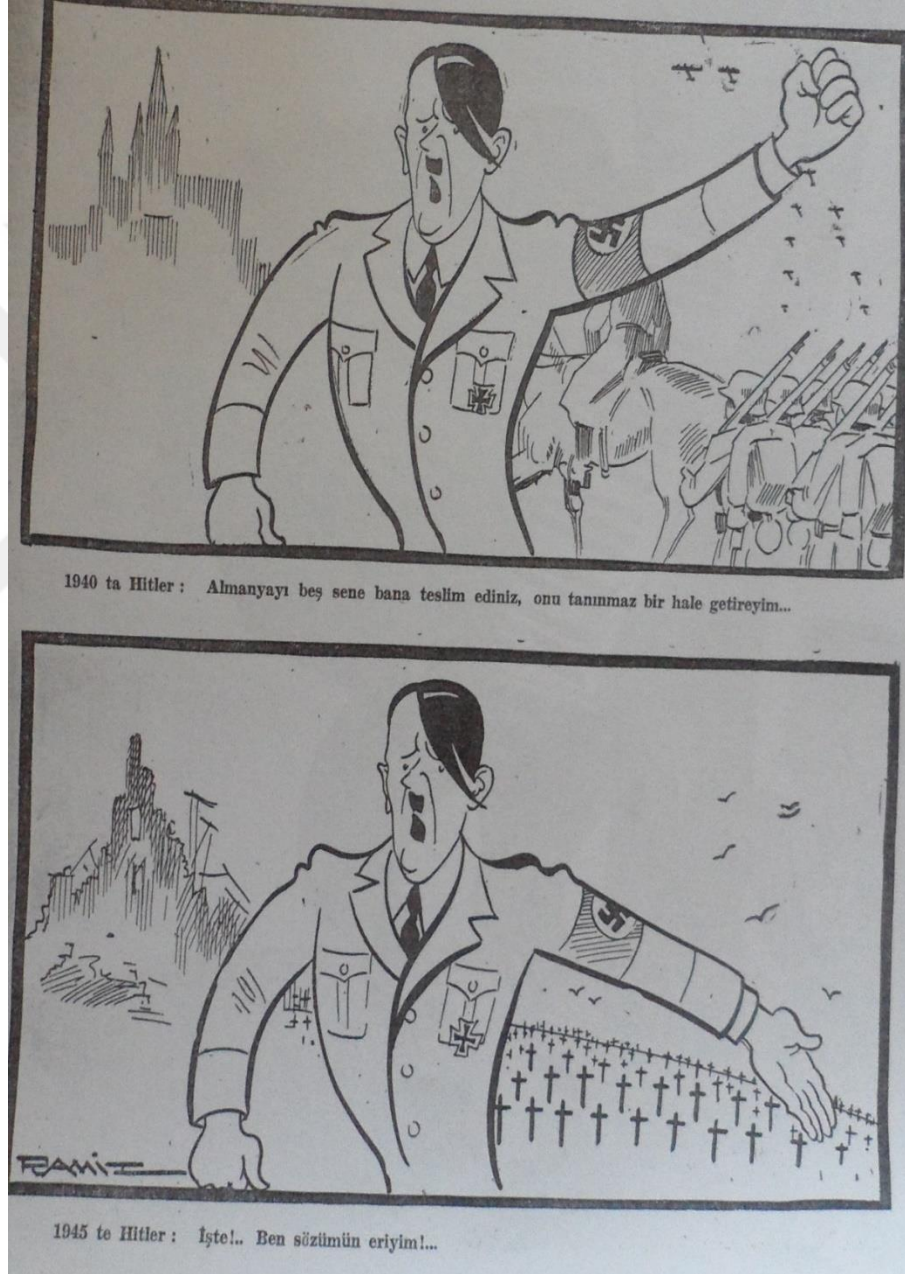
Bununla birlikte cephelerdeki başarısızlıklara rağmen, Hitler'in teslim olmayarak savaşa devam etmesi ve ülkesini felakete sürüklemesi eleştirilmektedir. Karikatüre göre Hitler, düşman kuvvetlerinden daha fazla ülkesine zarar vermekte ve halkının ölmesine sebep olmaktadır.

626

⁶²⁶ Karikatür, 15.03.1945.

Ayrıca Hitler'in genel olarak ülkesine zarar verdiği düşünülmektedir. Almanya'da Hitler'in politikaları yüzünden çok sayıda insanın öldüğü ve şehirlerin harap olduğu belirtilmektedir.

627

⁶²⁷ Karikatür, 29.03.1945.

Savaşın son zamanlarında Hitler'in akıbeti merak edilmektedir. Türkiye'de Hitler'in öldüğü veya kaçtığı konuşulmaktadır. Bu durum karikatürlere de yansımıştır. Bu çizimlerde Hitler oldukça çaresiz çizilmiştir.

⁶²⁸ Karikatür, 28.09.1944.

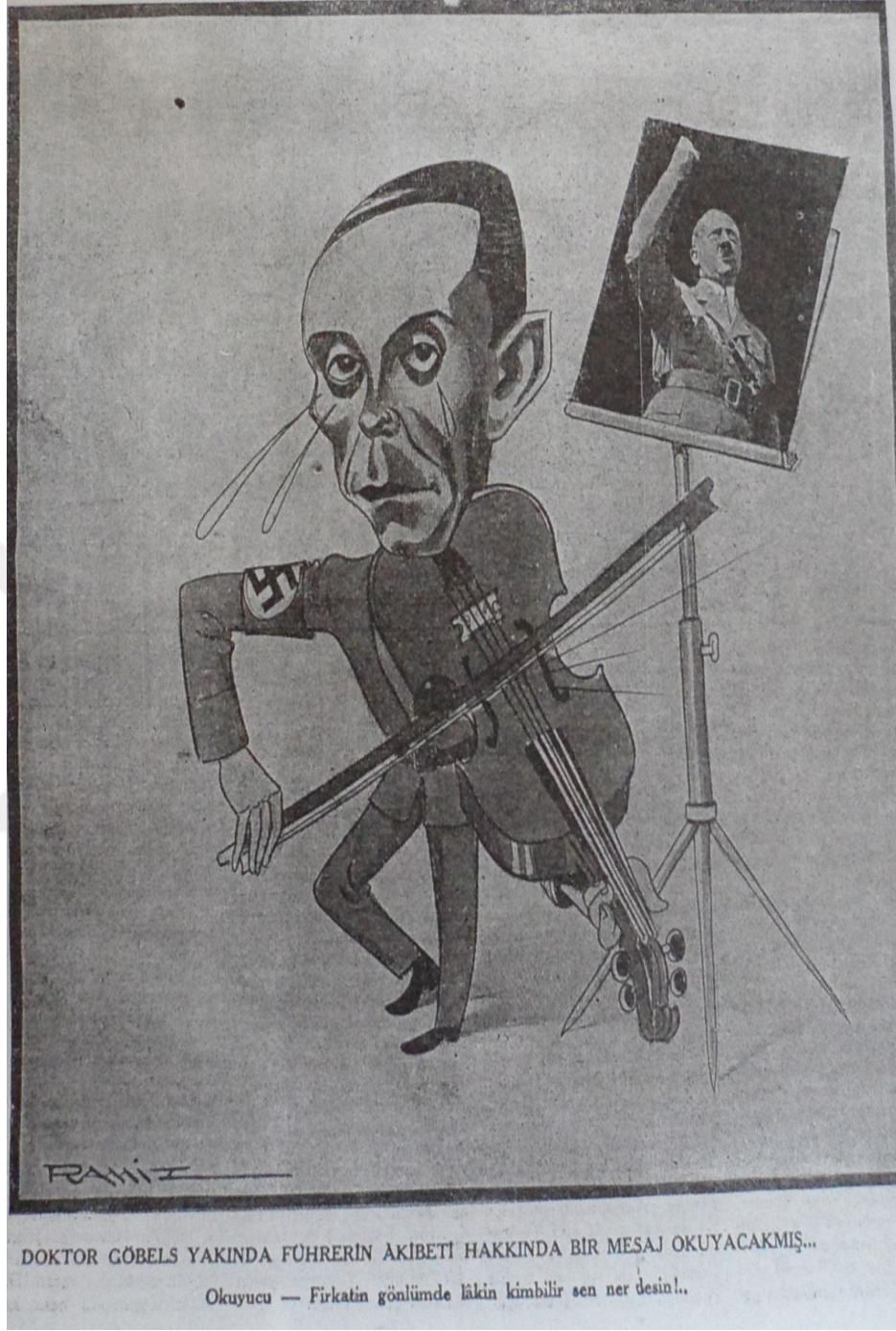
629

Yabancı radyo — Hitlerin öldüğü zannediliyor...
Hitler — Doğru, beni tayyarelerin attığı bombalar değil, bunların attığı sinir haberleri öldürüyor!

630

Aşağıda da görüleceği üzere İkinci Dünya Savaşının sonlarına gelirken Hitler'in politikalarında mantık olmadığı düşünülmektedir. Karikatüre göre Hitler, "akıl, fikir ve hafıza"sını kaybetmiştir.

632

⁶³² Karikatür, 23.11.1944.

Savaşta başarısızlık Nazi rejiminin durumunu da etkilemektedir. Yıkılmak üzere olan Hitler'i, Himmler'in ayakta tutmaya çalışması dikkat çekicidir. Hitler kültürünün zayıflamasını anlatan bir karikatürdür. Hitler'in artık kendi gücünün kalmadığı ve destekle ayakta durabileceği düşünülmektedir. Fakat destek veren Himmler'in oldukça küçük çizilmesi bu desteğinde yetersiz olduğunu göstermektedir.

633

⁶³³ Karikatür, 21.09.1944.

Hitler'in ordu ile arası bozuldukça tek başına kararlar vermesi ve ülkeyi tek başına felakate sürüklemesi karikatürlere aşağıdaki gibi yansımıştır. Hitler'in yenilginin kesinleşmesine rağmen savaşa devam etmesi eleştirilmektedir. Sadece kendini korumayı önemseddiği düşünülmektedir.

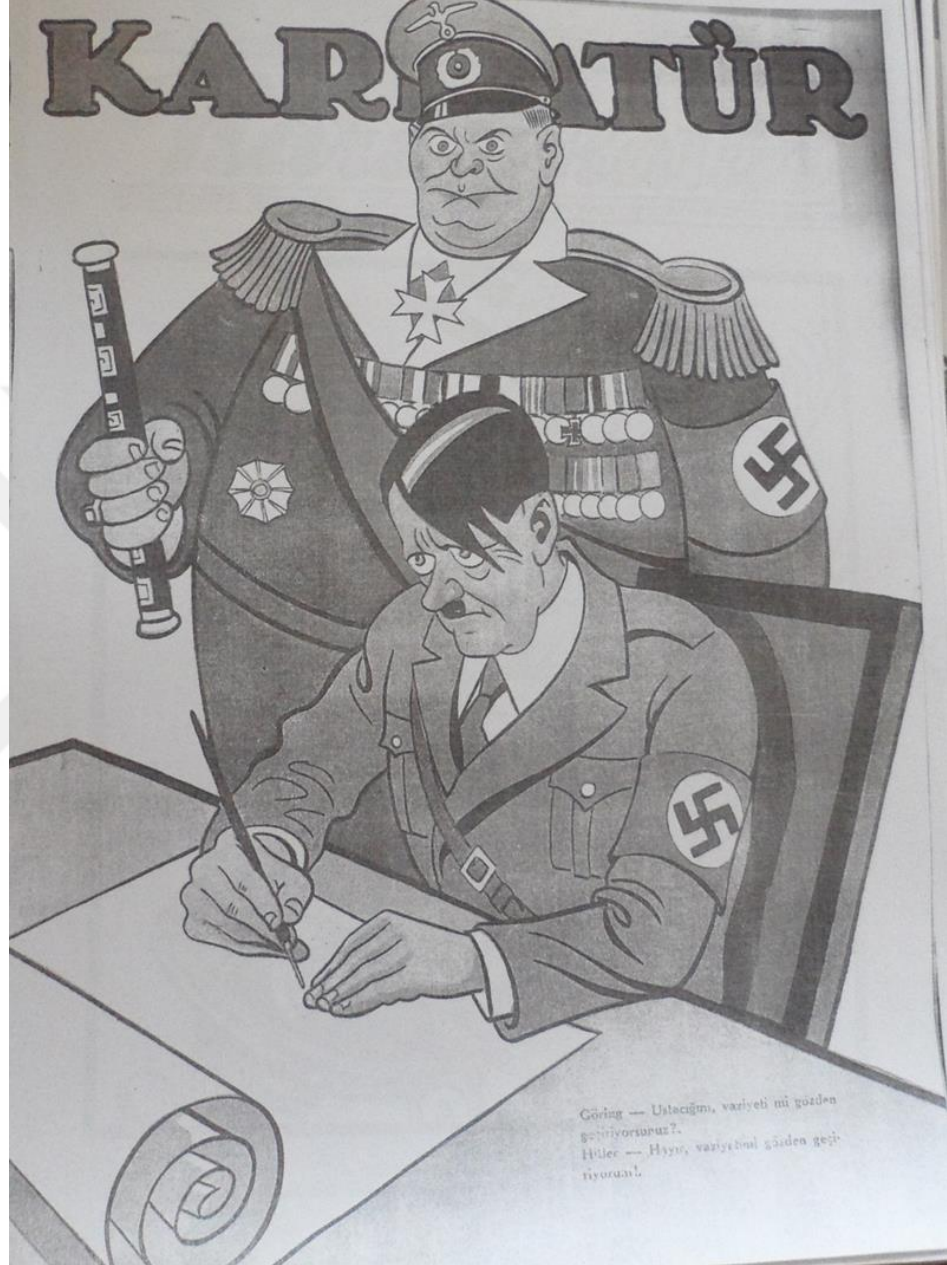

634

⁶³⁴ Karikatür, 19.10.1944.

Yukarıda belirtildiği gibi savaşın kaybedilmeye başlamasıyla beraber Hitler'in artık sadece kendini düşünmeye başladığı düşünülmektedir.

635

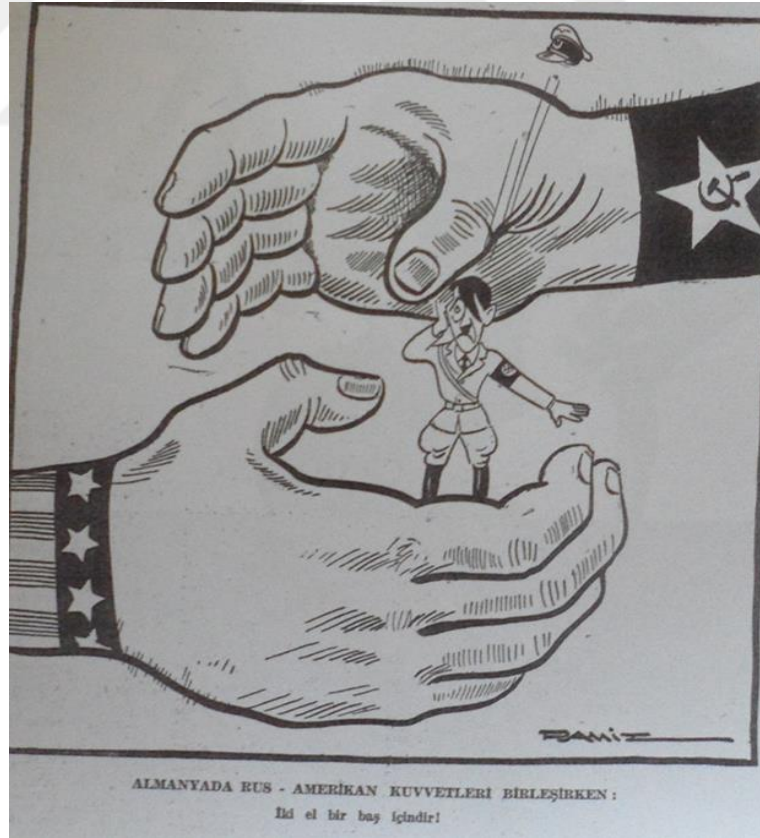
⁶³⁵ Karikatür, 30.11.1944.

Hitler'in yenilgisi yaklaştıkça direnmeye devam etmesi aşağıdaki karikatürü ortaya çıkarmıştır. Savaşı uzattıkça ölümlerin fazlalaşacağını düşünen çizer, Hitler'i bunların arkasında kendini korumaya çalışır olarak düşünmektedir. Ayrıca kendi politikaları sonucu Almanya'nın büründüğü yeni halin içinde sıkışmış durumdadır. Son dönemlerde olduğu gibi Hitler gene çaresiz bir ifade ile çizilmiştir. Arkadaki harap olmuş şehir görüntüsü de Berlin'in bombalanmış halini ifade etmektedir.

⁶³⁶ Karikatür, 02.11.1944.

Almanya'nın Müttefikler ve Sovyet Rusya tarafından sıkıştırılması aşağıdaki karikatürde anlatılmıştır. Savaşın sonunda Türkiye'deki Hitler algısı iyice değişmiştir. Savaşın başında Hitler'i destekleyenler dahi artık Hitlerin dünyaya ne kadar zarar verdiğinden söz etmeye başlarken, Türk kamuoyunda iki ülkenin büyüklük algısı daha da büyümektedir. Savaş boyunca onca zarar gören pek çok manevi ve maddi kayıp veren Sovyet Rusya, savaş bittiğinde de Türkiye için hala büyük bir ülkedir. Hitler, Sovyetlerle, Amerikanın elbirliği ile çökerdikleri bir isim olmuştur. Aşağıdaki karikatür bir yandan bunu gösterirken, bir yandan da aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve Sovyetlerle- Amerika arasındaki soğuk savaş dönemindeki iki süper gücü resmetmiştir.

⁶³⁷ Karikatür, 03.05.1945.

Nazi rejiminin Almanya’da zayıflaması ve Hitler’in hala onu ayakta tutmaya çalışmasına rağmen Nazi rejiminin zayıflamasından duyduğu endişe çizimlere yansımıştır. Hitler iktidara yürürken daima Almanya’yı adeta bir esaret sürüklemiş olan Versay Antlaşmasının olumsuzlukların dile getirmişti. Versay Almanya’nın gelişmesini, kalınmasını engelleyen bir zincirdi. O nedenle Hitler kendi rejimi Almanya’yı yeniden ayağa kaldıracak bir tek yol olarak göstermişti. Aşağıdaki karikatürde Hitler’in, Nazi rejiminden kurutulmaya çalışan Almanya’ya “belini doğrultamazsın” demesi, onun Nazi rejimi sayesinde Almanya’nın ayakta kaldığını düşünmesindendir. Ancak buna karşın, sıkı ve bunaltıcı, nefes almayı dahi engelleyecek ölçüde dar bir korse şişman bir kadını nasıl daraltmışsa esasında Naziler de yarattıkları korku ve baskı imparatorluğuyla Almanya’nın nefes alacak kanallarını tıkamışlar ve ülkeyi bu baskıcı rejimleri yüzünden adeta havasızlıktan ölüme sürüklemişlerdi. Hitlerle ölüme giden Almanya’nın son arzusu ise, ölmeden önce rahat bir nefes alabilmektir.

638

⁶³⁸ Karikatür, 29.03.1945.

Savaşta Almanya yenilmeye başlamasına rağmen hala Japonya'dan daha büyük çizilmesi ilginçtir. Barış antlaşmaları için dilenci durumuna düşmeleri Türk kamuoyunda Hitler algısının ne kadar zayıfladığını göstermektedir. Bununla birlikte barış dilenciliği yapan bu iki figür içinde Hitler'in daha etkili olacağı düşünüldüğü için Japonya Hitler'in eteğini tutan küçük bir figür olarak çizilmiştir.

⁶³⁹ Karikatür, 26.04.1945.

Bununla birlikte Hitler'in gücünün zayıflaması Japonya ile aynı boyutta çizilmesiyle anlatılmıştır. Aşağıdaki karikatür aynı zamanda Türk kamuoyunun Japonya'ya bakışının ve ülkenin eleştirilmesinin açık bir göstergesidir. Zira Japonya aslında kendi sonunu daha baştan Hitlerle masaya oturmakla hazırlamıştır. Karikatürde dikkati çeken bir noktada intihar etmeye karar veren Hitler'in tabancayı tercih etmesi iken, gelenekselliği ile bilinen Japonya'nın bir bıçakla intihara yönelmesidir.

640

⁶⁴⁰ Karikatür, 08.03.1945.

Hitler'in yenilgisiyle beraber Hitler algısının zayıfladığı iyice belirginleşmiştir. Yukarıda çeşitli zamanlarda ifade edildiği gibi güçlü, kendine güvenli ve heybetli çizilen Hitler'in yenilgileriyle beraber çizimlerde hem fiziki boyutları küçültülmüş hem de yüzüne ürkek, tedirgin, çaresiz bir ifade yerleştirilmiştir. Bu açıdan Hitler'i oldukça güçsüz gösteren aşağıdaki karikatürler ortaya çıkmıştır:

641

⁶⁴¹ Karikatür, 26.04.1945.

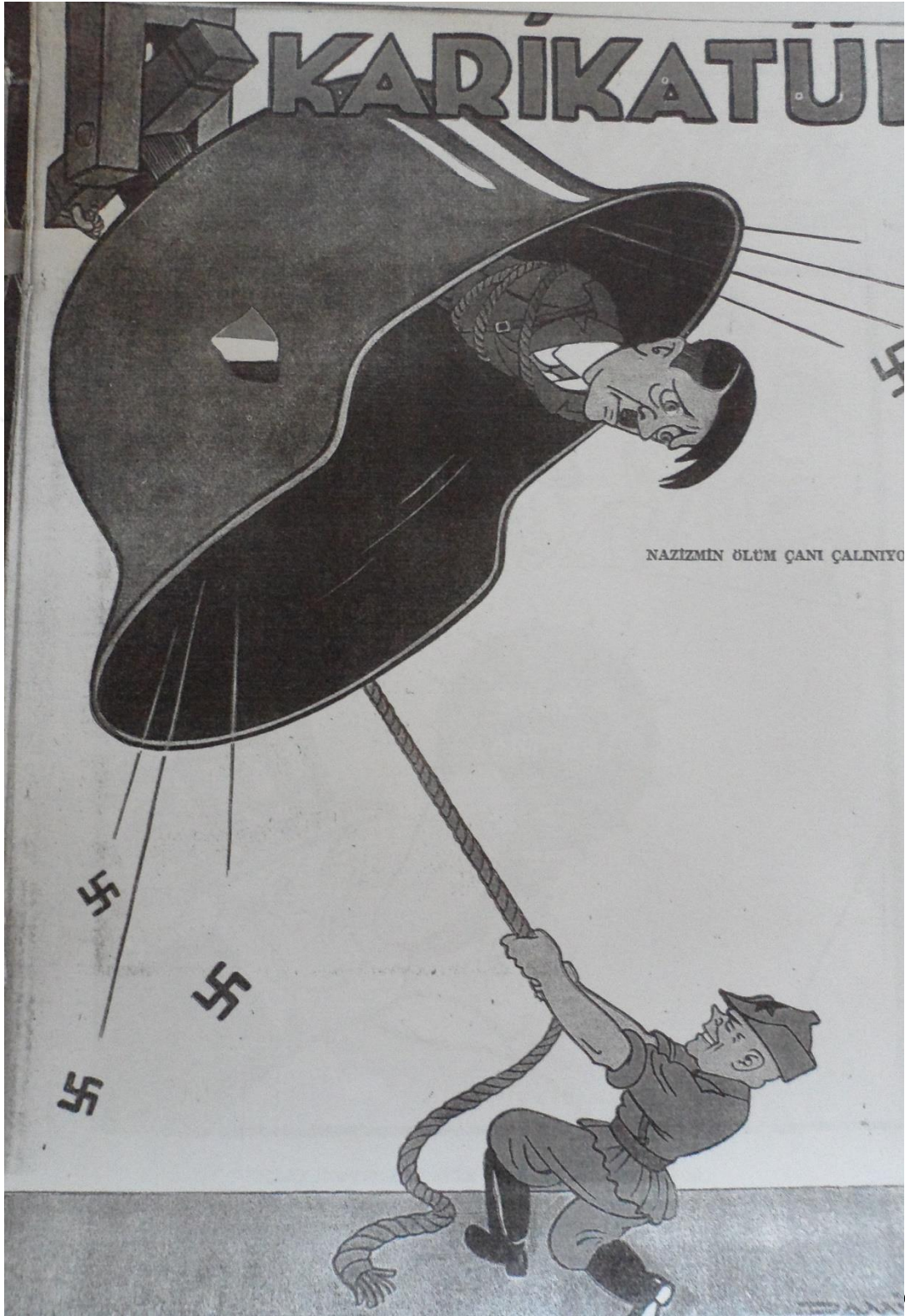
KARİKATÜR

Nazi şefi — Haydi, arkamdan gel, idare
elimde oldukça hedefe çabuk varacağız...
Alman milleti — Ben sizin kadar çabuk
varmak niyetinde değilim üstad!

642

⁶⁴³ Karikatür, 08.02.1945.

Savaşın sonunda ABD, Sovyet Rusya ve İngiltere'nin birlikte, Hitler'in elini kolunu bağlayarak iş yapamaz duruma getirilmesi aşağıdaki karikatürde çok güzel anlatılmıştır. Hitler'in mumyalanması Hitler'in yok edilmesini ve onun "tarih" olduğunu simgelemektedir .

⁶⁴⁴ Karikatür, 22.04.1945.

E- İZMİR BASININDA HİTLER

İzmir basınında en köklü ve en uzun yayında kalan gazetelerinden biri Yeni Asırdır. İzmir'deki kamuoyunu algılamak için önemli veriler elde edilecek bir araç niteliğindedir. İkinci Dünya Savaşı'nda Yeni Asır Gazetesine bakıldığında müttefik taraftarlığı bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Almanların başarı olduğu zamanlarda bile bu çizgiden çok uzaklaşılmamış ve manşetlerde genelde Almanların yenilgileri yer almıştır. Haberler genelde Anadolu Ajansı ve yabancı haber ajanslarından alınmaktadır. Köşe yazılarında ise Almanya ile ilgili yazılarda demokrasi tarafının desteklendiği ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Hitler ile ilgili ifadeler çok fazla yer verilmemekte genel olarak savaş durumu anlatılmakta ve özellikle "Almanya'nın durumu" şeklinde bahsedilmektedir. Gazetenin imtiyaz sahibi Şevket Bilgin, başyazarı ise Hakkı Ocakoğlu'dur. Değerlendirmelerimiz de en çok bu yazarların Hitler ile ilgili fikirleri yer almıştır.

İzmir'deki diğer önemli gazetelerden biri de Anadolu'dur. Gazetenin sahibi Haydar Rüştü Öktem'dir. Yeni Asır 'da olduğu gibi bu gazetede de Müttefik yanlılığı göze çarpmaktadır. Fakat Yeni Asır kadar Alman başarısızlığı ön plana çıkartılmaya çalışılmamıştır. Bunda Haydar Rüştü Öktem'in milletvekili olmasından dolayı hükümetin politikalarını daha fazla yansıtmasıdır. Burada da haberler Anadolu Ajansı, yabancı ajanslar ve radyolardan alınmaktadır. Bunun dışında Yeni Asır'dan daha fazla köşe yazısına rastlanmaktadır. Bu gazetede köşe yazılarını yazanlar daha çeşitlilik göstermektedir. Hamdi Nüzhet Çançar ve Orhan Rahmi Gökçe en fazla köşe yazısı yazan yazarlardır.

1) Savaşın Başlaması ve Hitler'in Başarı Yılları (1939-1941)

Anadolu Gazetesi 1 Eylül 1939'da savaşın başlamasını "*Danzigte Ansızın İhtilal Baş Gösterdi. Almanya Cevap Verdi*"⁶⁴⁵ başlığı altında girmiştir. Tam olarak savaşın başladığından emin olamayan gazetenin başyazarı da köşesinde "*Eğer Berlin, her tehdid*

---

⁶⁴⁵ Anadolu, 01.09.1939.

teminatında ciddi olsaydı harp bugün değil, tam bir aydan beri başlamış olurdu. Almanya bir aydanberi her gün bir başka cepheden tehditlerle yumruklarını sallamakta, fakat mukavemet göreceğini anlar anlamaz zayıf bir nokta bulmak ümidi ile başka bir istikamete dönmektedir.”⁶⁴⁶ diyerek savaşın başlamadığını düşündüğünü belirtmiş fakat ardında da yakın gelecekte harp olabileceğini de söylemiştir. Aynı gün M.F.F. adıyla yazan bir yazar Hitler’in hem istediğini koparabilmek hem de savaşın mesuliyetini üzerinden atmak istediğini yazmıştır. İki milyon Alman için 85 milyon Almanın ıstırap içinde bırakıldığını söylemiştir⁶⁴⁷. Gazete, 1 Eylül 1939 tarihi için ek bir gazete daha çıkarmış, daha önce çıkan sayıda savaştan emin olamayan gazete Hitler’in nutkunu da dinledikten sonra “*Artık Bundan Sonra Sulhtan Katiyen Bahsedilemez*”⁶⁴⁸ alt başlığıyla savaşın başladığını okurlarına bildirmiştir.

1939 Eylül’ün ardından Hitler, Polonya’yı ele geçirdikten sonra savaşta bir durgunluk devri yaşanmıştır. Gazetede genel görüş 1940 baharında Hitler henüz taarruza geçmediği için Almanya’nın taarruza cesaret edemediği ve sonuçta yenileceği üzerinedir. Nitekim Anadolu gazetesinde “*Hayat Sahası*”nın felsefi kökenlerini inceleyen Dr. R. Adasal, Hitler’in zannedilen Almanya’nın bugünkü düşünce tarzının, aslında eskiden beri söylenmiş, tekrarlanmış olan şeylerin birleşimi olduğunu söylemiş ve aslında Hitler’in herhangi bir yenilik getirmediği belirtilmiştir⁶⁴⁹. Anadolu Gazetesinde İşaretler köşesi adlı bir bölümde Alsancak’ta bir büfede radyo yayınında Alman propagandası yapan bir kanalın açık olduğunu ve buranın sahibinin Roma, Berlin ve Belgrad istasyonlarını açarak yabancı propagandaları halka dinlettirdiğini yazmıştır. Bu haberden de anlaşılacağı üzere Alman taraftarları İzmir’de de görülmektedir⁶⁵⁰.

Hitler’in başarıları arttıkça gazetede onunla ilgili köşe yazılarında bir azalma göze çarpmaktadır. Daha önce Hitler’in başarısız olacağından bahseden gazete Alman zaferleri ve özellikle Türk- Alman saldırmazlık paktının imzalanmasından sonra sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte İnönü ile Führer arasında gerçekleşen

⁶⁴⁶ Hamdi Nüzhet Çançar, “Almanya Her Zamandan Daha Zayıf”, *Anadolu*, 01.09.1939.

⁶⁴⁷ M.F.F., “Harpten değil harbin mesuliyetinden korku”, *Anadolu*, 01.09.1939.

⁶⁴⁸ *Anadolu*, 01.09.1939.

⁶⁴⁹ R. Adasal, “Hayati Sahanın Felsefi Kaynakları”, *Anadolu*, 02.03.1940.

⁶⁵⁰ İşaretler, “Propagandalara Paydos”, *Anadolu*, 19.06.1940.

telgrafları detaylı şekilde vermiş ve haberi manşetten girmiştir⁶⁵¹. Köşe yazılarında ise belirli oranda daha yumuşak bir dil kullanılmaya başlanmıştır.

Anadolu Gazetesinde 2 Mayıs 1940'tan itibaren "*Hitler'in Oda Hizmetçi Kadını İdim*" başlığıyla Pauline Kohler adlı bir kadının hatıraları yazı dizisi halinde yer almıştır. Bu durum Hitler'in nasıl bir insan olduğunun merak edildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Yeni Asır' da ise, 1 Eylül 1939 savaşın başladığı günde manşet "*Bugün Hitlerin Cevabı Bekleniyor*"⁶⁵² olmuştur. Alt başlıklarda ise "*Yelkenleri indiriyor, Hitler bir harp tehlikesinden şimdi sakınmak istiyormuş...*"⁶⁵³ şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bundan sonra gazetede savaşın gidişatı üzerinde detaylı durulmuş ve müttefiklerin savaşa kazanacağı yolunda yorumlar yapılmıştır. Fakat 1941'de Alman başarılarının artması ve özellikle Türk- Alman dostluk antlaşmasının imzalanmasından sonra Yeni Asır'ın yazar kadrosuna Hüseyin Hüsnü Erkilet'de katılmış, savaşın askeri değerlendirilmelerini yapmıştır. Alman taraftarı olarak bilinen bu kişinin yazı kadrosuna alınmasında Türkiye'nin genelindeki havanın etkili olduğu düşünülebilir.

Gazete 1941 Ağustos'undan itibaren "*Bir Zamanlar Bir Napolyon Vardı!*" başlığı altında bir yazı dizisine başlamıştır. Bu yazı dizisine başlamalarının sebebini ise "*Bugünde Avrupa bir istila geçirmektedir! Neslimiz bu büyük istilân tarihini yaşamaktadır ve Avrupanın yakın veya uzak yarınının neler gösterebileceğini hiçbir kimse tayin ve hatta tahmin edemez. Bu sebeptendir ki Avrupanın yarını ve cihangirlerin mukadderatı hakkında bir fikir edinebilmek için bizde en yakın mazinin bir cihangirinin hayat ve eserlerinden bazılarının tetkikine başlıyoruz...*"⁶⁵⁴ olarak göstermiştir. Hitler'in Napolyon'a benzeten o dönemin basını için Napolyon'un hayatını yayınlamak gayet doğaldır. Napolyon'un sonunu göstererek Hitler'in sonunun da Napolyon'a benzeyeceğine inandıkları düşünülebilir.

Gazetelerin köşe yazarlarının değerlendirilmesi İzmir'deki Hitler algısını anlamak için geçerli yollardan biri olacağı için aşağıda iki gazetede köşe yazarlarının yorumları verilmiştir.

⁶⁵¹ "Milli Şefle Führer Arasında Samimi Telgraflar Teati Olundu.", *Anadolu*, 21.06.1941.

⁶⁵² *Yeni Asır*, 01.09.1939.

⁶⁵³ A.g.e.

⁶⁵⁴ "Bir Zamanlar Bir Napolyon Vardı!", *Yeni Asır*, 08.08.1941.

a) Hamdi Nüzhet Çançar:

Anadolu Gazetesinin başyazarı olan Hamdi Nüzhet Çançar savaşın başlamasının ardından “ *Tarih, bu kanlı ve korkunç mes’uliyeti üzerine alan Alman devlet reisini ve ona bu müthiş kudreti verenleri hiçbir zaman affetmeyecek*”⁶⁵⁵ diyerek ulusal basında olduğu gibi savaşın suçunun Hitler de olduğunu belirtmiştir. Yazara göre, Hitler eski bir asker olmasına rağmen, savaşın sorun çözmediğini aksine yeni sorunlar ortaya çıkardığını takdir edememiştir. Hitler’in milletin davası diye ortaya attığı şeylerin aslında dünyaya tahakküm altına alma gayesi olduğunu söylemiştir⁶⁵⁶.

Yazar Hitler’in Polonya saldırı sebebi olarak verdiği Polonyalı bir çetenin Alman sınırlarına tecavüzünü inandırıcı bulmadığını söylemiştir. Almanya İngiltere ve Fransa’nın müdahale etmesini mümkün olduğu kadar geciktirmek için gerçekleri inkâr etmekten çekinmediğini yazmıştır⁶⁵⁷. Yazar, İngiltere ve Fransa’nın savaş çıkmaması için bütün fedakârlığı yapmasına rağmen Almanya’nın bu sonu bilerek ve isteyerek hazırladığını belirtmiştir. Çünkü yazara göre Almanya’nın amacı hakkı olan bir şeyi almak değil ne pahasına olursa olsun komşularını ele geçirerek önce merkezi Avrupa’da daha sonra da bütün dünyada Alman hegemonyasını tesis etmektir. Yazar aynı zamanda Hitler’in Bismark’ı taklit ettiğini, Bismark’ın 1870’de Fransa’ya savaş açmak için Ems telgrafını tahrip etmesi gibi, Hitler’in de gerçekleri tahrip ettiğini söylemiştir⁶⁵⁸.

Yazar Almanya’nın bütün dünyanın ortasında yapayalnız olduğunu kendi dost ve müttefiklerinin de kendini terk ettiğini söylemiştir. Böyle bir ortamda Hitler’in de demokrasi güçlerini yenebileceğini iddia edemeyeceğini belirtmiştir. Fakat bu duruma Almanya’nın kendi “*hodkamlığı*” yüzünden düştüğünü söylemiştir. Yazar “*Prusya kralı büyük Frederik “milletin en ufak bir menfaati karşısında en mukaddes bir namus sözünü bile inkar etmeyen hükümdar... Öküzdür” derdi. İşte bugünkü Hitler Almanyası Prusya kralının bu cümlesini temsil eden müşahhas bir hodkamlık halindedir.*” diyerek fikirlerine devam etmiştir⁶⁵⁹. Yazar aynı zamanda Almanya’nın iç durumunu da

⁶⁵⁵ Hamdi Nüzhet Çançar, “Harp Başlamıştır”, *Anadolu*, 02.09.1939.

⁶⁵⁶ Çançar, *a.g.m.*

⁶⁵⁷ Hamdi Nüzhet Çançar, “Kelime Oyunları Harb Hakikatini Ortadan Kaldırabilir mi?”, *Anadolu*, 03.09.1939.

⁶⁵⁸ Hamdi Nüzhet Çançar, “Dünya Harbi”, *Anadolu*, 04.09.1939.

⁶⁵⁹ Hamdi Nüzhet Çançar, “Almanyayı Mahkum Eden Kuvvet”, *Anadolu*, 08.09.1939.

değerlendirmiş ve manevi olarak çöküntü içinde olduğunu söylemiştir⁶⁶⁰. Alman zihniyetini de değerlendiren yazar “*tamamiyle kuvvetten mülhemdir ve kuvvetle meşbudur.*”⁶⁶¹ demektedir. Yazara göre Alman siyasetini değişebilmesi için önce bu zihniyetin değişmesi gerekir⁶⁶².

1940 yılları başında Hitler’in barış için bazı şartlar sunması üzerine yazar, bu barış şartları ile ilgili “*Dünya yalnız Almanlarla meskun farzedilmiş, orada başka milletlerin de bulunduğu ve bunların da bu güneş altında, şöyle böyle bir hayat hakları olabileceği hiç hesaba katılmamış!...*”⁶⁶³ demiştir.

Savaş devam ederken Hitler ve Chamberlain aynı gün bir nutuk vermişlerdir. Yazar bu iki nutuk münasebetiyle karşılaştırma yapmıştır. Yazara göre Chamberlain, halkın isteği ile geldiği için herhangi bir korumaya gerek duymamış ve “*düşüncelerinden emin bir adam tavrı ile kollarını sallıya sallıya içtima mahalline gelmiş ve fikrini müdafaa ettikten sonra aynı vaziyette dönüp gitmiştir.*” Fakat Hitler’in bu şekilde davranmadığını söylemiş ve sebebini şu şekilde açıklamıştır: “*Alman halkının tamamını temsil ettiği hakkındaki bütün nazari iddialarına rağmen B. Hitler ve üç beş yüz kişiden ibaret olan Nazi şefleri ile doğrudan doğruya halk kütlesi arasında bir uzaklık, bir kaynaşamamazlık ve nihayet – bir muhasama dememek için – bir mübâyenet vardır. Almanyada halk bugün kendisini felakete sürükleyen bir idareye karşı hala filen mukavemet edemiyor, fikrini açığa vuramıyorsa bu hareketsizlik o idareye karşı olan itimadından değil fakat memleketin her köşesine dalbudak salmış olan hafife teşkilatının kuvvetinden doğmaktadır. Ancak harp ve onun Almanyada tevliid ettiği yoksuzluk da temadi ettikçe hiç şüphe yok bir gün ne kadar kuvvetli olursa olsun bu gestapo teşkilatı da halkı tutmaktan aciz kalacak ve işte Almanya o zaman tıpkı 1914 de olduğu gibi kendiliğinden çökecektir. Bugün haricen verdiği kuvvet, kudret manzarasına, o müthiş ordusuna, o son dereceyi bulan teknik tekamülüne rağmen işte Almanyanın zafı buradadır..... Almanyada korku hakimdir.*”⁶⁶⁴

⁶⁶⁰ Hamdi Nüzhet Çançar, “Manevi Kuvvet”, *Anadolu*, 21.09.1939.

⁶⁶¹ Hamdi Nüzhet Çançar, “Saflar Sıkışıyor”, *Anadolu*, 24.10.1939.

⁶⁶² A.g.e.

⁶⁶³ Hamdi Nüzhet Çançar, “Yeni Sulh Taarruzu”, *Anadolu*, 09.02.1940.

⁶⁶⁴ Hamdi Nüzhet Çançar, “Manidar Bir Mukayese”, *Anadolu*, 27.02.1940.

Yazar, Avusturya'dan sonra arka arkaya Çekoslovakya ile Polonya'yı da topraklarına katan Hitler'in, kolay kolay bulunamayacak bir şekilde siyasi itidalini kaybettiğini söylemiştir. Yazar Hitler'in en bariz özelliklerinden birinin unutkanlık olduğunu belirtmiş ve bütün bu toprakları almadan önce buralara el atmayacağını söylediğini unuttuğunu ifade etmiştir⁶⁶⁵.

Hitler, Polonya'yı işgal ettikten bir süre sonra barış isteğinde bulununca yazar Hitler'in barış istediğine dair olan nutkuyla ilgili şu sözleri kullanmıştır: “.... *Alman devlet reisi taarruz gürültüleri, imha tehditleri ve barut kokularıyla dolu parıltılı gürültülü bir nutuk irad ediyor...*”⁶⁶⁶

Yazar, Amerika'nın sözcüsü olarak gelen Sumner Welles ile Hitler'in görüşmesini şu sözlerle ifade etmiştir: “*Führer kendisini kabul etti, fakat rivayete nazaran Amerikan diplomatının ağzını açıp bir soru sormasına bile meydan vermeden mütemadiyen konuşan, tehdit eden, hiddetini zaptedemiyen, hülasa muayyen bir gaye takip eden bir aktör gibi muhatabına nefis bile aldırmadan sadece söyleyen Alman devlet reisi oldu.*”⁶⁶⁷

Yazar bir yazısında Almanya'nın siyasetini şu sözlerle eleştirmiştir: “*Almanya için ne hak, ne adalet, ne insanlık, ne bitaraflik, hülasa beşeriyetin mukaddes bildiği hislerden, mefkurelerden hiç birisi en ufak bir kıymete bile malik değildir, Almanya için yalnız bir mefkure vardır: Kendi Mukaddes menfaati!... Buna gidecek bir tek yol vardır: Vahşice bir kuvvet yolu!...*”⁶⁶⁸

Almanya'nın Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a herhangi bir bahane göstermeden saldırmasını eleştiren yazar, eğer Almanya hâkim gelirse dünyanın “*kurdun bile hakim olduğu*” zamanlardan daha gerilere gideceğini söylemiştir. Fakat yazar yeryüzünde içinde insanlık hissi olan tek bir insan mevcut oldukça Almanya'nın galip gelemeyeceğini, Allah'ın da buna rızası olmadığını söylemiştir⁶⁶⁹. Yazara göre, asıl savaş, Almanya'nın Hollanda ve Belçika üzerine saldırmasıyla başlamıştır. Bundan önce yaşananları Almanya'nın tecavüz hareketleri olarak değerlendirmiştir. Yazar

⁶⁶⁵ Hamdi Nüzhet Çançar, “Brenner Hududunda”, *Anadolu*, 19.03.1940.

⁶⁶⁶ Hamdi Nüzhet Çançar, “Harp Devam Edecektir”, *Anadolu*, 20.03.1940.

⁶⁶⁷ Çançar, *a.g.e.*

⁶⁶⁸ Hamdi Nüzhet Çançar, “Şimdi Ne Olacak?”, *Anadolu*, 10.04.1940.

⁶⁶⁹ Hamdi Nüzhet Çançar, “Tecavüze Lanet”, *Anadolu*, 11.05.1940.

“Mütecaviz olmağı şiar edinen bir devlette – Almanyada- her türlü beynelmilel, ahlaki, vicdani ve insani endişelerin iflas etmiş olması tabii değil midir?”⁶⁷⁰ diye sorar.

Yazar, Temmuz 1940’da Hitler’in verdiği nutuk üzerine fikirlerini beyan etmiştir. Yazara göre, bu nutuk savaşın başından beri var olan nutukların bir tekrarıdır ve “*Hep aynı şeyler, aynı emeller, aynı tehditlerle dolu, yalnız cümleleri, kelimeleri, iradediliş şekilleri değişen bir nutuk.*” tur. Tek fark daha önce dünya tehdit edilirken, bu nutukta sadece İngiltere’nin tehdit edilmiş olmasıdır. Yazar, Hitler’in bütün düşmanlarını ezmiş ve sadece kendi isteklerini dikte ettiren bir kişi gibi konuştuğunu fakat bu konuda yanıldığını söylemiştir. Çünkü yazara göre, harp hala bitmemiştir ve İngiltere hala ayaktadır⁶⁷¹.

1941’de Almanya’nın zaferlerinin etkisiyle daha önce savaşın mesulü olarak Hitler’i gören yazar bu sefer “*harp mesuliyeti hakkında bugünden bir şey söylemeğe ve kat’i bir şekild bu mesuliyeti şu veya bu tarafa atfetmeğe imkan yoktur. Bunu istikbal söyleyecek ve bize öyle gelir ki mesuliyet bahsini inceden inceye araştırırken Versay muahedesini tahammül edilmez bir ağırlıkta yanmış olanlara kaşlarını çatacağı gibi bu muahedeyi sulh yolları mevcud bulunur ve hatta bu yollar kendilerine ihtar edilirken cebir ve şiddet yollarına saparak ilgaya kalkışanlara da haklarını vermekten geri durmayacaktır*”⁶⁷² diyerek iki tarafı da suçlu bulduğunu belirtmiştir.

Hitler’in ordunun başkumandanlığını üzerine almasını değerlendiren yazar, savaş zamanında başkumandanın çok önemli görevleri olduğunu dolayısıyla Hitler’in bunu üzerine almasının çok doğal olduğunu belirtmiştir⁶⁷³.

b) Orhan Rahmi Gökçe:

Anadolu Gazetesinde Düşündüklerim Köşesinde yazan Orhan Rahmi Gökçe de zaman zaman Hitler ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir. Yazar, Naziler dönemi denilen bu dönemde büyük balığın küçük balığı yuttuğu, asrın en korkunç buhranının yaşandığını, bütün insani değerlerin ve vicdanın çürüyüp gittiğini söylemiştir. Bu

⁶⁷⁰ Hamdi Nüzhet Çançar, “Harp Başladı”, *Anadolu*, 13.05.1940.

⁶⁷¹ Hamdi Nüzhet Çançar, “Harp Devam Ediyor”, *Anadolu*, 21.07.1941.

⁶⁷² Hamdi Nüzhet Çançar, “Alman Devlet Reisinin Nutku”, *Anadolu*, 05.10.1941.

⁶⁷³ Hamdi Nüzhet Çançar, “Hitlerin Ordu Başkumandanlığı”, *Anadolu*, 23.12.1941.

dönemin Hitler'in ürünü olduğunu da belirtmiştir⁶⁷⁴. Yazara göre Hitlere harp ve tecavüz cüretini veren şey Alman milletinin hürriyetini sehpaya çekebilmiş olmasıdır. Bu sayede Avusturya, Çekoslovakya ve Lehistan'ın hürriyetini öldürmüştür. Kendi milletinin hürriyetini tek irade iddiası ile fakat zorla, dehşet saçarak boğan bir rejim başkalarının hürriyetini zaten düşünmez demektir⁶⁷⁵. Versay Antlaşmasını da değerlendiren yazar, bu antlaşmanın haksızlıklarla dolu olduğu için Hitler'in bunu ortadan kaldırmak adına yaptığı şeyleri dünya kamuoyunun anlayışla karşıladığını fakat Hitler'in bununla yetinmediğini, daha ileri giderek dünya kamuoyunu karşısına almaya dünyaya kafa tutmaya cüret ettiğini söylemiştir. Yazar, bu cüretin ona pahalıya mal olduğunu da belirtir. Yazara göre Hitler'in amacı: *“Orta çağın şiddet ve ceberetü ile “büyük balık küçük balığı yutar” kanunu hortlatmak ve cihana, bir yığın millet ve devletin enkazı üzerinde kurulmuş bir Alman hegemonyasını kabul ettirmek ..... Yutmak!. Yok etmek!. Dünyayı çiğneyip herkese başeğdirmek, İngilterenin yerinde bir Alman imparatorluğu kurmak!. İskenderikebir ve Napolyonu takliden kıtalardan kıtalara bir dehşet seli halinde akmak!”* tır. Yazara göre *“Versay düzeni bu yeni ve orijinallitesi Alman gaflet ve hodgamlığında mündemiç olan yeni Alman nizamı ve düsturuna nisbetle zemzemle yıkanmıştır.”* Yazar savaşı sonucu için müttefiklerin kazanacağını ve Hitlerizmin korkunç gürültülerle yıkılıp gideceğini söylemiştir⁶⁷⁶.

Yazar, Nazi Almanyası'nın sözcüsü olan gazetede Türkleri eşek gibi gösteren bir karikatür çıkması üzerine Nazi Almanyası için *“Alman tarihinin kültür zenginliği ve ihtişamı, kitapları yakan, alimleri kovan, hürriyetperverleri boğan bugünkü Nazi sisteminin çizimleri altında can vermektedir. Zaten mezah ve espri, Almanya yakışmaz. Alman şiirini kaybetmiştir, musikisinden veda etmiştir, filezofu da kürsüsünden inmiştir, edebiyatını tüketmiştir. O şimdi aç bakkalın eski defterleri yoklaması şeklinde yarisından fazlası Musevi olan eski büyüklerinin mirasları ile oyalanmaktadır. Göbelsvari külhanbey ve sokak propagandasının hakim olduğu memlekette, elbette ki mezah da şu adi, şu küstah ve rezil simaya bürünecekti. Alman gazetesinden başka ne bekleriz ki!..”*⁶⁷⁷ ifadelerini kullanmıştır.

⁶⁷⁴ Orhan Rahmi Gökçe, “Küçük Devletler ve Hadiseler”, *Anadolu*, 03.12.1939.

⁶⁷⁵ Orhan Rahmi Gökçe, “Hürriyet”, *Anadolu*, 22.12.1939

⁶⁷⁶ Orhan Rahmi Gökçe, “Nasıl Bir Nizam”, *Anadolu*, 24.12.1939.

⁶⁷⁷ Orhan Rahmi Gökçe, “Eşşoğlu Eşek! ”, *Anadolu*, 20.01.1940.

Yazar, Avrupa'nın demokrasiden giderek uzaklaştığını bütün cemiyetlerin ya kendi istekleriyle ya da başlarına dikilen diktatörlerin yumruklarıyla demokrasilerden uzaklaştığını söylemiştir. Yazara göre diktatörlüklerde *“kamçılı, tabancalı, çizmeli şefler, korkunç naralar ata ata, bazan kasıp kavurarak, bazan midelerin ıstırabını istismar ederek, bazan da cemiyetin büyükçe kalabalıklarına muhayyel dünyalar göstererek iş yapmağa çalışırlar.”*⁶⁷⁸

Yazar, Hitler'in önce İngiltere'yi daha sonra Fransa'yı yıkmak istediğini söylemiştir. Yazara göre, Hitler'in Danzig'in bir savaşa yol açmayacağını düşünmesi bir gaflettir. Nitekim Danzig, Hitlerin bütün gizli emellerini ve hedeflerini ortaya atan bir püf noktasıdır⁶⁷⁹. Bundan sonra Hitler, *“başka milletleri, başka şeref ve istiklalleri hoyratça, hantal bahanelerle ezip mahvetmeğe başlamış, İskender ve Napolyonlara taş çıkartan istila planları ile dünyayı yutmak hareketine geçmiştir.”*⁶⁸⁰

Hitler'in İskandinavya'ya saldırılarının başlamasının ardından yazar, Hitler'in Norveç ve Danimarka'yı işgal etmesine hiç şaşırmadığını söylemiş ve *“Almanya gibi gerek, hukuk ve adalet, gerek Ahlak ve siyaset zaviyesinden bütün prensip ve nizamları çiğneyen bir devletten, başka bir şey beklenemezdi”*⁶⁸¹ diye belirtmiştir.

Yazar Hitler'in politikasını değerlendirirken *“Avusturya ve Çek olayına kadar Versay'ın ağır tazyiki ve dar çemberinden kurtulmak için mücadelesine bir hürmet ve müsamahayla bakılmaktaydı fakat o tarihten beri Hitler Almanyası devamlı olarak gaf yapmakta ve bocalıyan ve şaşırmış bir siyasetin her türlü gülünç ve menfur tezahürleri görülmektedir.”*⁶⁸² ifadelerini kullanmıştır. Bunun dışında Hitler Almanyası için *“Almanya, maşeri vicdan üzerindeki hoyratça tepinmeleri işe, daha ilk hamlede cihan umumi efkarını kendi aleyhine çevirmiştir. Bu bir gaf mıdır, bu bir budalaca egoizm midir, onu karıştırmağa lüzum yoktur. Fakat dünyayı kendisine bir zengin sofraya ve dünya üstündekileri de Allahın ekmel mahlukatı (!) Almanlara uşak gibi telakki ederek o şekilde konuşmağa başlamasıdır ki, bütün insanlığın idrakinde “bu zihniyette bir*

⁶⁷⁸ Orhan Rahmi Gökçe, “Ve Günün Avrupası”, *Anadolu*, 25.01.1940.

⁶⁷⁹ Orhan Rahmi Gökçe, “Biçare Sulh”, *Anadolu*, 07.02.1940.

⁶⁸⁰ Orhan Rahmi Gökçe, “Alman Hezeyanları Karşısında”, *Anadolu*, 14.02.1940.

⁶⁸¹ Orhan Rahmi Gökçe, “Asıl Fevkaladelik Nerededir?”, *Anadolu*, 11.04.1940.

⁶⁸² Orhan Rahmi Gökçe, “Hitlerizm Gaf Yapmada”, *Anadolu*, 16.04.1940.

devletin harbi kazanıp hegemonyasını tesis etmesi takdirinde neler yapılacağı” endişesini uyandırmıştır.”⁶⁸³ cümlelerini de kullanmıştır.

Orhan Rahmi Hitler’i savaş açma konusunda şu sözlerle suçlamıştır: “ *Hitler, biraz daha gayret!.. Muvaffakiyet yolunda, sana çelenk değil, ana boynunda kalmış yavru kolları ile, kan içinde bir ana göğdesi, vurulmuş bir genç kız kalbi, ağarmış ihtiyar saçları dünyaya kapanmış genç gözlerden mürekkep bir yığın getirilecek, ayaklarına serilecek.. bak bak da keyfe gel!.. Neron Romayı yıktığı vakit ne yaptı bilirsin; sen de onu yap!.. Harabelerin üstüne çık, yıkılmış medeniyetin dumanlarına, ayaklarının altında kokuşan insan cesedlerine bak ve kahkahayı fırlat!..*”⁶⁸⁴

Yazar, Almanları “*Sihhatli, itaatli, çalışkan, enerjik, disiplinli, asker bir millet*” olarak değerlendirmiş ve böyle bir milletin “*kendisine telkin edilen yeni fikirler, kendisine çizilen geniş hayat dairesi, endisine dünyada Almanyanın hak ve zaferinden başka hiç bir şeyin kıymeti olmadığı hakkında*” bir Hitler terbiyesi aldığını söylemiştir⁶⁸⁵.

Yazar, Temmuz 1940’da Hitler’in verdiği nutuk üzerine “*Hitler ne söylerse söylesin Alman zafer şarkılarının arkası kesilmiştir*” demektedir. İngiltere’ye saldırmamasının nedeni olarak şu soruyu sorar: “*Hitlerin müneccimi hala yıldızların hangi burçlarda olduğunu mu hesaplıyor?*” Yazar Almanya’nın İngiltere karşısında başarısız olacağını düşünmektedir, Almanya’nın da bunu bildiğinden saldırmadığını söylemektedir. Bu amaçla “*Hitlerin nutkudaki ifade yumuşaklığına bakınız. Devletler devirmiş ve kuvvetinden emin bir diktatör, böyle mi konuşurdu?.. O şimdi, istediğini dikte ettirebilecek değil, daha ziyade, hasmına karşı fedakarlığa amade bir insan vaziyetindedir. Çünkü karşısındaki hakikati kavramıştır.*”⁶⁸⁶ demiştir. Yazar İngiltere istilasının gerçekleşmemesinin “*Hitler, şahsiyetinde taşıdığı muzaffer diktatörlük prestijine*” ilk darbe olduğunu söylemiştir⁶⁸⁷.

⁶⁸³ Orhan Rahmi Gökçe, “Harp, Çok Çetin Olacaktır”, *Anadolu*, 07.05.1940.

⁶⁸⁴ Orhan Rahmi Gökçe, “Zavallı İnsanlığın Hali!”, *Anadolu*, 16.05.1940.

⁶⁸⁵ Orhan Rahmi Gökçe, “Mihverciler Arasındaki Fark”, *Anadolu*, 17.06.1940.

⁶⁸⁶ Orhan Rahmi Gökçe, “Almanya Tehlike Karşısında”, *Anadolu*, 21.07.1940.

⁶⁸⁷ Orhan Rahmi Gökçe, “Akdeniz Vaziyeti Mühimleşiyor”, *Anadolu*, 07.10.1940.

Yazar Hitler'in Rusya üzerine taarruza geçmesini Napolyon'un Moskova seferine benzetmiştir⁶⁸⁸. Fakat sonucu hakkında tahminde bulunulmamıştır. Hitler'in zafer yıllarında olması tahminde bulunmaması sebebi olarak gösterilebilir.

c) Bahri Savcı:

Anadolu Gazetesinde Fıkra köşesinde yazan Bahri Savcı da savaşın mesulü olarak Hitler'i göstermiştir. Yazara göre; Avrupa'daki yeni nizamın savaş ile kurulamayacağını Hitler anlayamamıştır ve yarattığı Almanya'yı daha mutlu bir yarına götüren gerçek yolu seçememiştir. O bu gerçeği anlamadığı için harbin bütün mesuliyeti onun omuzlarının üzerindedir⁶⁸⁹.

Yazara göre Almanya'nın davası bir ağalık ve derebeylik davasıdır. *"Alman megolomanisi, yıllardanberi, nüfus kalabalığının ve teknik üstünlüğünün muhayyel haklarını sayıklamakta ve bunun rüyalarını görmekte idi. Bu rüya o kadar kazip ve o kadar efsane ile süslenmişti ki, bunun önünde, herşeye rağmen bir mevcudiyet olan akli selim bile yere düşmüştü. Bu sebeptendir ki, tıp alanında hususi vasıfları olan bir ruhiyatın mümessilleri Almanyayı ateşe ve çıkmazlar içine kolayca atabilmiştir."*⁶⁹⁰ Yazar, Hitler'in Alman ihtilalini ve dünya nizamını yeni bir rejim hareketi halinde düşünüp uygulamaya geçtiğini söylemiştir. Hitler'in Nasyonal Sosyalistliği oluştururken Almanya'nın savaş sonrası ihtiyaçlarını ve iç durumunu iyi değerlendirdiğini ve sistemini bu şekilde oluşturduğunu söylemiştir⁶⁹¹.

d) İrfan Hazar:

Anadolu Gazetesinin Fıkra köşesinde yazan diğer bir yazar da İrfan Hazar'dır. Yazar, Hitler'in şair ruhlu biri olduğunu söylemiştir. Çünkü Hitler dünyaya edebi bir sulh vereceğini düşünüp inanarak şairane bir hayalin peşi sıra koşmaktadır⁶⁹².

⁶⁸⁸ Orhan Rahmi Gökçe, "Yeni Bir Haçlı Seferi mi? ", *Anadolu*, 08.07.1941.

⁶⁸⁹ Bahri Savcı, "Nizam İhtiyacı ve Vasıtaları", *Anadolu*, 04.03.1940.

⁶⁹⁰ Bahri Savcı, "Yağma", *Anadolu*, 14.04.1940.

⁶⁹¹ Bahri Savcı, "Rejimlerde Psikolojik ve Sosyal Temeller", *Anadolu*, 08.08.1941.

⁶⁹² İrfan Hazar, "Bir Ejder Önünde", *Anadolu*, 14.09.1940.

İrfan Hazar, Hitler ile Napolyon'u birbirine benzetmiş, ikisinin de psikolojik şahsiyetlerinin çok yakın olduğunu söylemiş ve ikisini de “*siyaset ve harp sahalarında yürüten kuvvet tamamen insiyaklarıdır.*” demiştir. Yazar, bu kadar benzeşen iki adamın sonunun aynı olup olmayacağını merak etmektedir⁶⁹³.

e) Çimdikler Köşesi:

Anadolu Gazetesinde Çimdikler köşesinde Çimdik takma adıyla yazılar çıkmaktadır. Bu köşede de zaman zaman Hitler ile ilgili yorumlara denk gelinmektedir. Mart 1940'da Hitler'in nutkunda Alman milleti için dua ettiği söyleyince “*Hayalimde Hitleri, kilisede boynunu bükmüş, ağır ağır mırıldanırken görür gibi oldum. Masum, saf bir hali vardı.*”⁶⁹⁴ şeklinde alaylı bir ifade kullanmıştır. Ayrıca Hitler sağ kaldıkça savaşta yeni cepheler açılacağını yazmıştır⁶⁹⁵.

Bu köşede Alman askerlerinin Danimarka'ya saldırdıktan sonra oradaki domuzları yediği ile ilgili haberler ile ilgili esprili bir dil kullanılmıştır: “*Almanya, yalnız insanlara değil, domuzlara da saldırıyor. Demek Almanya, yalnız milletlerin değil, hayvanatın da düşmanıdır ve sulh masasına oturulduğu zaman, domuzlar da Almanlara hesap soracaklardır.*”⁶⁹⁶

f) Hakkı Ocakoğlu:

Yeni Asır Gazetesinin başyazarı olan Hakkı Ocakoğlu; savaşın başlaması üzerine bunun suçlusu olarak Hitler'i görmüştür. Yazar fikirlerini “*Alman diktatörü dünyayı büyük bir uçuruma sürüklemek yoluna girmiştir.*” şeklinde ifade etmiştir. Savaşın hemen ardından Hitler'in mecliste verdiği nutku değerlendiren yazar Hitler'in Polonya'yı suçlu göstermeye çalıştığını söylemiştir. Yazar demokrasi cephesinden yana olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “*Büyük Demokrasilerin bu kara günü dünyaya*

⁶⁹³ İrfan Hazar, “Napolyon ve Hitler”, *Anadolu*, 24.10.1940.

⁶⁹⁴ Çimdik, “Şundan,Bundan”, *Anadolu*, 14.03.1940.

⁶⁹⁵ Çimdik, “Yeni Cephe Nerede”, *Anadolu*, 16.03.1940.

⁶⁹⁶ Çimdik, “Domuzlarda Davacı”, *Anadolu*, 27.05.1940.

göstermemek ve bu feci akıbetin acılarını çektirmemek için iki senedenberi ne kadar büyük fedakarlık ve feragatkarlıkla çalıştıklarını biliyoruz.”⁶⁹⁷. İngiltere ve Fransa’nın Almanya’ya savaş ilan etmesi üzerine yazar “dünya vicdanının sesini Alman devlet reisine işittirmek mümkün olmadı” demiştir. Ona göre Hitler 1 Eylül’de Polonya topraklarına tecavüz etmiş ve 1914 Faciasını gölgede bırakacak olan büyük felaketin kapısını açmıştır. Almanlara Polonya’ya saldırmasından iki gün sonra savaş açılmasının nedenini bu süre zarfında bu büyük faciayı önleyecek yollar aranması olarak değerlendirmiştir. Hitler’in yolundan dönmemesinin ne kadar büyük bir yanlış olduğunu savaşın gidişinden anlaşılacağını söylemiştir⁶⁹⁸.

Yazar, bu savaşın sebebini hak ve hürriyet mefhumlarının cebir ve şiddetle boğulmak istenmesi olarak değerlendirmiştir. Fakat “hak ve hürriyet mefhumları boğulamaz, onu boğmak isteyenlerin sonu kötü olmuştur.” diye eklemiştir. Türkiye’nin savaş içindeki durumunu da değerlendiren yazar; herhangi bir endişeye gerek olmadığı, Türkiye’nin yeteri kadar güçlü olduğu ve güvenliğimiz ve bağımsızlığımıza karşı herhangi bir durumda bütün varlığımızla savaşabileceğimizi söylemiştir. Fakat kesin olarak savaşmayı gerektirecek bir durum olmadıkça hükümetin savaşa girmeyeceğini de belirtmiştir⁶⁹⁹.

Yazar, Hitler’in “1914 faciasını” tekrarlama kararı aldığı zaman insani bir harp yapmayacağını söylemesine rağmen Alman uçaklarının çocuk yurtlarını, kızıl haç merkezlerini, hastaneleri, açık şehirleri vurduğunu söylemiştir. Yazar, bunun sebebini Almanların beklediği yıldırım harbi ile sağlayacağı başarıyı yakalayamamasına bağlamaktadır. Yazara göre, Hitler sivil halkın maneviyatını bozarak onları teslim olmaya zorlamaktadır. Yazar, Türkiye ile Polonya’yı karşılaştırarak istiklal mücadelesi veren bir millet olarak Polonyalıların da teslim olmayacağını düşündüğünü söylemiştir. Savaşın kısa sürede bitmeyeceğini ve uzayacağını düşünen yazar bu durumun Almanya aleyhine, demokrasi grubunun lehine olacağını da belirtmiştir⁷⁰⁰.

Göring’in nutkunu dinledikten sonra Almanya ile ilgili bir takım fikirlerini ortaya seren yazar şu kelimeleri kullanmıştır: “ Onların hedefleri cihan umumi efkarını

⁶⁹⁷ Hakkı Ocakoğlu, “Beşeriyet”, *Yeni Asır*, 02.09.1939.

⁶⁹⁸ Hakkı Ocakoğlu, “1914 Faciası”, *Yeni Asır*, 04.09.1939.

⁶⁹⁹ Hakkı Ocakoğlu, “Muhterislere Karşı”, *Yeni Asır*, 06.09.1939.

⁷⁰⁰ Hakkı Ocakoğlu, “Soğukkanlılık”, *Yeni Asır*, 08.09.1939.

hiçe saymak, yıldırma yoliyle yıldırım harbini muzaffer kılmak, cebri şiddet yoliyle maksatlarını istihsal eylemektir.”⁷⁰¹

Yazar İkinci Dünya Savaşı’nın sebeplerini şu şekilde açıklamıştır: “ *Harp, ne Danzig ve ne de Koridor meselesinden çıkmış değildir. Harbin hakiki sebepleri Almanyanın beynelmilel teahhüdlere karşı sadakatsizliği, Avrupada büyük bir emniyetsizlik havası yaratması, yıldırma yolile tecavüzlerini arttırarak küçük milletlerin istiklallerini birer birer ortadan kaldırmasıdır. Danzig ve Koridor işi dolmuş bir bardağın içine damlatılmış iki damla olmaktan bir adım ileri geçemez. Münihde Südetler işi konuşulurken Almanyanın mukadderatına hakim bulunan Hitler, artık Almanyanın tatmin edildiğini, başkaca talepleri olmadığını söylemişti. Fakat bu anlaşmanın üzerinden bir yıl geçmeden Çekoslovakya parçalandı. Danzig ve Koridor işi ortaya çıktı. Hayat sahası teraneleri ileri sürüldü. Balkanlara ayak atıldı. Eğer İngiltere ve Fransa harbi göze almamış bulunsalardı şimdiye kadar ve bundan sonra kimbilir daha kaç milletin hayat ve istiklalleri tarihin mah kılınacaktı.*”⁷⁰²

Polonya’nın işgalinden sonra Hitler’in verdiği nutku değerlendiren yazar, Alman Devlet Başkanının sözlerinin durumda en küçük bir değişiklik yapmadığını söylemiştir. Çünkü Hitler, fütuhat hakları üzerinde ısrarla durmuş, emrivakilerin tasdikini istemiş, hatta küçük milletlere karşı bazı ihtarlar yapmıştır. Yazar “*Almanyaya göre bugün milletlerin hürriyet ve istiklalleri mukaddes bir hak değildir. Asıl hak (!) Almanyaya bütün yolların ve hudutların açık bulunmasıdır. Bu şartlar altında bir sulhtan bahsetmek, sulh mefhumu ile alay etmek olur. Binaaleyh harp devam edecektir. Hem de zannedildiğinden daha çok uzun sürecektir*”⁷⁰³ diyerek fikirlerini harbin uzaması olacağı şeklinde tekrar ortaya koymuştur.

Yazar, Polonya’nın işgalinden sonra Hollanda ve Belçika’nın tedirginlik içinde olduğunu ve bunda da haklı olduğunu söylemiştir. Çünkü Almanya’nın sözlerine güvenilmeyeceği son iki sene içinde meydana gelen olaylardan anlaşılmıştır. Aslında Hitler’de bu gerçeği gizlememektedir. Ve “*Ben milletime verdiğim sözü tutuyorum*” demektedir. Alman diktatörü milletine verdiği sözü yerine getirebilmek için daha çok ülkeye saldırmaya ve yenmeye mecburdur. Almanya’nın bir an önce taarruza geçmesi

⁷⁰¹ Hakkı Ocakoğlu, “Göringin Nutku”, *Yeni Asır*, 11.09.1939.

⁷⁰² Hakkı Ocakoğlu, “Sulh Olabilir mi?”, *Yeni Asır*, 07.10.1939.

⁷⁰³ Hakkı Ocakoğlu, “Herşeyin Üstünde”, *Yeni Asır*, 09.10.1939.

gerektiğini ve beklemesinin onun zararına olduğunu belirtmektedir. Almanya'nın içindeki durumu da değerlendirmiş ve Münih suikastının devletin içinde de memnuniyetsizler olduğunu gösterdiğini söylemiştir. Yazara göre, eğer Almanya büyük bir taarruz yapamazsa davayı kaybettiğini itiraf etmelidir⁷⁰⁴.

Yazar, 1940 baharında savaşa ilgili yaptığı değerlendirmede, Hitler'in Avrupa'nın ortasında bir hegemonya kurma sevdasına kapıldığı için savaşı başlattığını ifade etmiştir. Hitler'in İngiltere ile Fransa'nın arasını bozabilmeyi planladığını ama hesaplarında aldandığını söylemiştir⁷⁰⁵.

Yazar Hitler'in birçok nutkunda sadece Alman milletinin haklarını koruduğunu ve Alman millete verdiği sözlerden mesul olduğunu, diğer milletlerin haklarını tanımadığını söylediğini belirtmiş ve öyle bir Almanya'nın bütün dünya milletleri için büyük bir tehlike oluşturduğunu söylemiştir⁷⁰⁶.

Yazar, Almanların başka yabancı istasyonları dinlemesinin yasak olmasından dolayı dünyadan haberdar olmadıkları için Hitlerin emriyle koyun sürüleri gibi sevk ve idareye mahkûm olmuş insanlar olduğunu düşünmektedir⁷⁰⁷. Yazar Hitlerin yola çıkarken Ya hep ya hiç prensibiyle hareket ettiğini söylemiştir⁷⁰⁸.

Yazara göre Hitlerin en büyük kuvveti ve mesnedi yıldırım harbidir⁷⁰⁹. Yazar Hitler'in en güçlü tehditlerini İngiltere'ye karşı savurduğunu ve Üçüncü Napolyon'un hayaline kapılarak İngiltere'yi zapt etmek teşebbüsünde bulunacağını yazmıştır⁷¹⁰.

Haziran 1940'a gelindiğinde yani Hitler'in başarılarının arttığı dönemde Hakkı Ocakoğlu Hitler için “*bugünün muzaffer ordularının başkumandanı*” ifadelerini kullanmıştır. Fakat gene de savaşı kazananın hala belirsiz olduğunun da altını çizmiştir⁷¹¹.

Yazar Temmuz 1940'da Hitler'in verdiği bir nutuğu değerlendirmiştir. Yazara göre “*Nutukta muzaffer bir kumandanın tevazüe bürünmek isteyen ve fakat bunu da beceremiyen edası göze çarpmak*” tadır. Yazara göre “*Eğer Almanya, pek kolayca elde*

⁷⁰⁴ Hakkı Ocakoğlu, “İki Memleket”, *Yeni Asır*, 18.11.1939.

⁷⁰⁵ Hakkı Ocakoğlu, “Hazırlanan Plan”, *Yeni Asır*, 08.04.1940.

⁷⁰⁶ Hakkı Ocakoğlu, “Norveç Felaketinden Alınan Ders”, *Yeni Asır*, 07.05.1940.

⁷⁰⁷ Hakkı Ocakoğlu, “Avam Kamarasında”, *Yeni Asır*, 09.05.1940.

⁷⁰⁸ Hakkı Ocakoğlu, “Müşterek Tehlike”, *Yeni Asır*, 14.05.1940.

⁷⁰⁹ Hakkı Ocakoğlu, “Harp Şiddetlendi”, *Yeni Asır*, 20.05.1940.

⁷¹⁰ Hakkı Ocakoğlu, “Taarruzun Hedefi”, *Yeni Asır*, 23.05.1940.

⁷¹¹ Hakkı Ocakoğlu, “Avrupadaki Mücadele”, *Yeni Asır*, 30.06.1940.

ettiği zaferlerle dünyaya hakim olacağını ümit ediyorsa kendisini tatlı bir hayalin peşine kaptırmış” demektir. Yazar’ın Hitler’in barış teklifinde bulunmak yerine amacının sınırları bozarak İngilizlerin azim ve kararlarını sarsmak adına tehdit savurması olduğunu düşünmektedir⁷¹².

Aynı şekilde 1941 başındaki Hitler’in nutkunu değerlendiren yazar, yıllardan beri Hitler’in etrafa tehditler saçan nutuklarını alıştıkları için ne söyleyebileceğini tahmin ettiğini söylemiştir. Yazara göre, Versay haksızlıkları, Almanya’nın barışseverliği, nihai zaferin ele edilip yeni nizamın kurulacağı Hitler’in nutuklarının esaslarını oluşturur. Fakat bu nutukta yazar için dikkate değer olan taraf, Hitler’in kesin bir ifade ile barışın 1941 yılında elde edileceğini ve yeni nizamın kurulacağını söylemesidir. Fakat yazara göre “*Hitler zaferi 1941’de ele geçireceğini ümit ediyorsa kendini tatlı bir hayale*” kaptırmıştır⁷¹³. Çünkü yazar savaşı demokrasi tarafının kazanacağından çok emindir. Yazara göre “*Zafer, dünyaya tahakküm ve ıstırap getirecek mihvercilerin hiçbir zaman değil, beşeriyeti hürriyet ve refaha kavuşturacak olan demokrasilerin olacaktır. Küçük milletleri köleliğe mahkum etmek isteyen mihvercilerin yeni nizamı, hürriyet kalesinin müdafileri önünde parçalanacak ve eriyecektir.*”⁷¹⁴

1941’de Sovyet Alman ilişkilerinin bozulmaya başlaması üzerine Hitler’in politikasını değerlendiren yazar, “*Hitler, iktidar mevkiine geldiği günden itibaren Almanyadaki komünist unsurları Yahudilerle birlikte ezmiş*” demiştir. Yazar göre Sovyet- Alman saldırmazlık paktının imzalanması bütün dünyayı ağzı açık bırakmıştır. Yazar bu dönemde Sovyet- Alman ilişkilerinin bir sınav döneminden geçtiğini belirtmiştir⁷¹⁵. Ardından Hitler Sovyetler’e saldırınca, yazar Hitler’in Kavgam’ında belirttiği Bolşevik düşmanlığını terketmediği kendi amacı için Moskova’yı oyaladığını söylemiştir⁷¹⁶. Sovyetlere saldırırken demokrasi tarafı ile Sovyetler’in arasını bozmak için Hitler’in yaptığı girişimleri diplomasi ve propaganda başarısı olarak

⁷¹² Hakkı Ocakoğlu, “Hitlerin Nutku”, *Yeni Asır*, 21.07.1940.

⁷¹³ Hakkı Ocakoğlu, “1941 Sulhu”, *Yeni Asır*, 03.02.1941.

⁷¹⁴ Hakkı Ocakoğlu, “Mihvercilerin Yeni Nizamı”, *Yeni Asır*, 25.03.1941.

⁷¹⁵ Hakkı Ocakoğlu, “Sovyet Alman Münasebatı”, *Yeni Asır*, 18.06.1941.

⁷¹⁶ Hakkı Ocakoğlu, “Sovyet Alman Harbi”, *Yeni Asır*, 23.06.1941.

değerlendirmektedir. Fakat sonuç olarak demokrasi tarafının bunlara kanmayacağını da belirtmiştir⁷¹⁷.

g) Şevket Bilgin:

Yeni Asır gazetesinin imtiyaz sahibi ve aynı zamanda yazarı olan Şevket Bilgin savaşın başlamasını aklın ihtirasa yenilgisi olarak adlandırmıştır ve dünyayı ıstırap ve felaket dalgalarına gömecek bir facia olarak görmüştür⁷¹⁸.

Yazar Almanya ile Fransa ve İngiltere'nin savaş taktiklerini karşılaştırmış ve Polonya şehirleri Alman bombaları altında inim inim inlerken, sivil halkın üstüne bombalar yağarken İngiliz-Fransız uçakları'nın Alman şehirlerinin üstüne sadece beyanname attığını söylemiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi yazar Demokrasi tarafının yöntemlerini insani bulurken Alman metotlarını tasvip etmemektedir. Yazara göre, Almanya 1914'den daha yalnızdır. Dünya kamuoyu Fransa ile İngiltere ile beraberdir. Bu beraberlik savaşın sonucu bile değiştirebilecek durumdadır. Böyle olmakla beraber Almanya'nın dünya kamuoyunun fikirlerine çok önem vermediğini de belirtmiştir⁷¹⁹.

Hitler Polonya'yı ele geçirdikten sonra barış istediğine dair bir nutuk vermiştir. Yazar bu nutku şu sözlerle değerlendirmiştir: *“Alman devlet reisi, harba münker olan hadiselerin geçirdiği safhaları, senelerden beri dinlemeğe alıştığımız garip bir mantıkla izah ederken ustaca sayılamayacak bir manevraya başvurdu. Bugünkü facianın asıl sebebini Versay'da aradı. Harbin mesuliyetini zavallı Lehistana ve bu hürriyet mücadelesinde onu yalnız bırakmak istemiyen İngiltereye yükledi. İngilterenin hakikatte Alman milletinin mevcudiyetine kasd etmiş olduğuna, iktisadi ablokanın rejime karşı olmayıp Almanyayı aç bırakmağa mafud olduğunu anlatmak istemiştir. Şüphe edilemez ki bu sözler, niçin dövuştüğünü tayinde tereddüde düşen Alman milletini bir mevcudiyet, bir hayat mücadelesi yaptığına inandırmak maksadiyle söylenmiştir. Bay Hitlerin nutkunda daha az garip olmıyan bir nokta da Almanyanın harp gayesine vasıl olduğunu, Polonya devleti inkıraz bulduğuna göre, İngiltere ve Fransanın harpte*

⁷¹⁷ Hakkı Ocakoğlu, “Talihin Garip Bir Cilvesi”, *Yeni Asır*, 26.06.1941.

⁷¹⁸ Şevket Bilgin, “Harp Kasırgası İçinde Vaziyetimiz”, *Yeni Asır*, 03.09.1939.

⁷¹⁹ Şevket Bilgin, “Amerikanın Bitarafılığı”, *Yeni Asır*, 16.09.1939.

devamları sebepsiz olduğunu söylemesidir. Nazi rejimi için sebepsiz olan harp müttefikler için çok sebeplidir....”⁷²⁰

Yazara göre “Hitlerin hatası yüzünden Avrupanın muvazenesi altüst olmuştur. Bu muvazenesizlikten bitarafların büyük endişe duymaları pek tabiidir.”⁷²¹. Ve daha şimdiden “Alman devlet adamları, övünmelerle, jestlerle dolu olan nutuklarında eski çalılımlı hakimiyeti kaybetmişlerdir. Bu mucizeli bir neticedir. Zira Polonyada muzaffer olan Almanyanın kendi manevi zaafını ve hezimetini hazırladığından artık şüphe edilemez. ...Hülasa Almanya hesaplarında aldanmıştır. Sovyet müdahalesi Polonyanın felaketini tacil etmekle beraber Nasyonal Sosyalizmin ümitlerini de yıkmıştır.”⁷²²

Yazar bu harbi kimin kazanacağını sormuş ve tarafları şu sözlerle ifade etmiştir: “Her istediğini yumruğuna güvenerek yaptırmak iddiasında olanlar mı, yoksa büyük, küçük bütün milletlerin, kendi kendilerini idare haklarından tam bir hürriyet ve istiklal havası içinde istifadelerini temine çalışanlar mı? Yani zorbalık mı, hak mı galebe edecektir?”⁷²³

Barış görüşmelerinden bahseden yazar, Hitler ve arkadaşlarının siyasi bir nümayişe giriştiklerini söylemiştir. Amaçlarının Polonya’daki emrivakiyi kabul ettirip istedikleri şartlarda bir barış antlaşması imzalatmak olduğunu söylemiş fakat böyle bir antlaşmanın gelecek için hiçbir garanti sağlamayacağını belirtmiştir. Yazar, Hitler ve arkadaşlarının aslında isteklerini İngiltere’ye kabul ettiremeyeceğini bildiğini fakat Alman kamuoyuna harbin devamının sebebinin kendi olmadıklarını göstermeye çalıştıklarını söylemiştir. Yazar Hitler’in zamanının kendi aleyhine olduğunu bildiğinden elindeki bütün kozları kullanmaya çalışacağından bahsetmiştir⁷²⁴.

Hitler’in savaşın başındaki nutkunu değerlendiren yazar, burada Almanya’nın samimiyetle bir barışı istediği intibaası uyanmadığını söylemiştir. Hitler’in mağrurane jestlerle dolu olan nutkunda ihtarlar ve tehditler yapıldığını söylemiş ve nutkun yapıcı sözlerden oluşmadığını belirtmiştir. Yazara göre Almanya’nın hürriyet, istiklal, adalet gibi kelimelerinin anlamları dünyanın bildiği anlamlarda tamamen başkadır. “Führer

⁷²⁰ Şevket Bilgin, “İngiltere ve Fransa”, *Yeni Asır*, 21.09.1939.

⁷²¹ Şevket Bilgin, “Bitaraflar Endişede”, *Yeni Asır*, 26.09.1939.

⁷²² Şevket Bilgin, “Büyük Değişiklikler Karşısında”, *Yeni Asır*, 29.09.1939.

⁷²³ Şevket Bilgin, “Avrupa Harbinin Mana ve Şumulü”, *Yeni Asır*, 03.10.1939.

⁷²⁴ Şevket Bilgin, “Fransa ve İngiltere Vaziyete Hakimdirler”, *Yeni Asır*, 05.10.1939.

şimdiye kadar yapılan haksızlıklar ve zorbalıkları mazur göstermek için herkesten ve herşeyden evvel Alman milletinin menfaatlerine, itilasına sadık kalmağa söz verdiğini söylemiştir. Eğer her kuvvetli olan memleket böyle müthiş bir düşünceye kendini kaptırırsa yer yüzünde sulhtan, haktan ve adaletten bahsetmeğe imkan kalır mı? Hitlerizm, dünyanın mukadderatının tayinde bir tek ölçüye inanıyor.. o da kuvvet ölçüsünden ibarettir., Hitlerizmin yaptıklarını onaylayan bir barış antlaşması yapılırsa Almanya'ya yeni fırsatlar vermekten başla bir şey olmayacağı gibi İngiltere ve Fransa'nın prestijleri sarsılacaktır. Bu sebeple Hitler'in istediği tarz da bir barış antlaşması olmayacaktır.”⁷²⁵

Bu dönemde merak edilen konulardan biri Sovyetler 'in Hitler'in yanında savaşa girip girmeyeceğidir. Bu konuda fikirlerini beyan eden yazar Hitler'in Kavgam adlı eserinde Sovyetlerle ilgili yazdığı yerleri örnek olarak göstermiş ve şu anda Hitler ile Dış İşleri Bakanı Ribbentrop'un Sovyet- Alman dostluğundan bahsetmesini samimi bulmadığını belirtmiştir. Yazara göre, Sovyet- Alman dostluk perdesinin arkasında eski düşmanlıklar ve güvensizlikler kaynamaya devam etmektedir. Çünkü altı yıldan beri Bolşevizm'e karşı düşman duygular besleyen bir milletin bir anda bütün düşüncelerinden kurtulması mümkün değildir⁷²⁶.

Bunun dışında yazar, Polonya'yı ele geçiren Hitler'in batı cephesine yıldırım harbi emrini vermemesini cesaret edemediği şeklinde yorumlamaktadır. Yazara göre, Majino hattı geçilemez ve Majino'nun çelik istihkâmlarını vuracak bir ordu korkunç bir akıbetle karşılaşır, aynı zamanda Müttefik cephesinin ordusu çok güçlüdür, zaman onların lehine işlemekte ve zaman uzadıkça kuvvetleri daha da güçlenmektedir. Yazara göre, Almanya'nın yıldırım harbi yapmaktan başka çaresi yoktur fakat sonuçta başarıya ulaşamayacaktır⁷²⁷. Nitekim yazara göre müttefiklerin Hitler'e ve onun eseri olan Nasyonal Sosyalizme güvenleri yoktur. Bu sebeple Alman milleti barış istiyorsa bu güvensizliği ortadan kaldırmalıdır. Fakat Almanya barış davasını tamamen bambaşka şekilde algılamaktadır. Örneğin Hitler Çekoslovakya'nın ve Polonya'nın istilasını bir

⁷²⁵ Şevket Bilgin, “Bugünkü Şartlar İçinde”, *Yeni Asır*, 08.10.1939.

⁷²⁶ Şevket Bilgin, “Sovyetler”, *Yeni Asır*, 01.11.1939.

⁷²⁷ Şevket Bilgin, “Vaziyet”, *Yeni Asır*, 07.11.1939.

saldırı olarak değil Versay Antlaşmasını ortadan kaldıran hamlelerin devamı olarak görmektedir⁷²⁸.

Yazar, Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partinin işbaşına gelmesinin yedinci yıl dönümü dolayısıyla yaptığı nutuğu değerlendirirken Almanya'nın savaş amacının dünya hâkimiyetini elde etmekten ibaret olduğunu söylemiştir. Yazara göre bu konuşmalar “*bir şuur hezeyanı*” şeklinde söylenmiştir. Bir yağma politikası yaptıklarını ve Hitler'in de bu politikayı müdafaa ettiğini söylemiştir⁷²⁹.

Mart 1940'da Hitler ile Mussolini Brenner Geçidinde bir görüşme yapınca Şevket Bilgin “*Fikrimizce Brennerde bir sulh planı değil, dünyanın hürriyetine karşı bir suikasd planı görüşülmüştür. Hitler Mussoliniyi bu suikasta iştirak etmeğe davet etmiştir.*”⁷³⁰ şeklinde fikirlerini söylemiştir.

Polonya'nın Hitler tarafından ele geçirilmesinden sonra, savaşta bir durgunluk dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Anadolu gazetesi gibi Yeni Asır'da Hitler'in taarruza geçmeye cesaret edemediğinin altını çizmektedir. Şevket Bilgin “*Çoktan beri harekâtın teşebbüsünü kaybetmiş olan B. Hitler, muvazenenin Almanya zararına bozulmakta olduğunu hissetmemiş olsaydı büyük taarruza girişmekte tereddüt göstermiyecekti.*”⁷³¹ diyerek bu konudaki fikirlerini dile getirmiştir.

Yazar Hitler'in Norveç ve Danimarka'yı ele geçirmesi üzerine “*Almanya nazarında küçük milletlerin hürriyet ve istiklallerinin kıymeti ve manası yoktur. Almanya kendi kuvvetinden başka kanun tanımaz. ... Almanyanın hiçbir teahhüdüne, hiçbir sözüne, hiçbir vaadine, hiçbir teminatına inanılmaz. Beynelmilel kanunları, ahlak düsturlarını bimuhaba çiğneyen bir memleket nazarında sözlerin ve teahhütlerin ne kıymeti vardır?*”⁷³² diyerek Hitler'in İskandinav işgalini eleştirmiştir.

Yazar, Hitler'in İskandinav'daki faaliyetlerin başarısız olacağını düşünmektedir. Nitekim 16 Nisan 1940'da yazar Hitler'in yıldırım harbinin ümit edilen neticeyi vermediğini ve Almanya'nın hezimete uğradığını yazmıştır. Yazara göre

⁷²⁸ Şevket Bilgin, “Hakkaniyetli ve Devamlı Bir Sulhun Yolu”, *Yeni Asır*, 09.11.1939.

⁷²⁹ Şevket Bilgin, “Yağma Politikası”, *Yeni Asır*, 01.02.1940.

⁷³⁰ Şevket Bilgin, “Brennerde”, *Yeni Asır*, 20.03.1940.

⁷³¹ Şevket Bilgin, “Nazilerin Taarruzu”, *Yeni Asır*, 21.03.1940.

⁷³² Şevket Bilgin, “Avrupa Harbi”, *Yeni Asır*, 11.04.1940.

herhangi bir “*mukavemet gösterildiği zaman Hitler harbinin muazzam bir blöften başka bir şey olmadığı*”⁷³³ anlaşılmaktadır.

Mayıs 1940’da Şevket Bilgin Türk heyetiyle beraber Londra’ya gitmiş ve oradaki intibalarını gazeteye göndermiştir. Yazar 14 Mayıs 1940’da Paris’te yazdığı bir yazıda Avrupa’nın durumunu şu şekilde tarif etmiştir: “*Gömleğini parçalamış bir zır deli etrafına ne kadar dehşet saçabilirse bugünkü Avrupanın küçük bitarafları da Hitlerizm karşısında o nızbette endişe ve telaş içindedirler. ... Mütearrız Almanya ve şefleri yüzlerinden maskeleri atarak kaba, haşın, merhametsiz ve insani olmaktan çok uzak olan hüviyetleriyle meydana çıkmışlardır.*”⁷³⁴

Şevket Bilgin de Hitler’in bütün düşmanlığının İngiltere’ye karşı olduğunu söylemiştir. Hitler’in ilk hedefinin İngiliz İmparatorluğunu yıkmak olduğunu söylemiştir⁷³⁵.

1940’ların sonlarına gelindiğinde Hitler’in zaferleri yazar tarafından da kabul edilse de Nazi Propagandacılarının “*Bay Hitler, Napolyonun ilham ettiği “Birleşik Avrupa” gayesine varmıştır*” fikrini çok iddialı bulmuş ve bu yorumun yanlış hesap olduğunu söylemiştir. Çünkü yazara göre Alman ordusu Napolyon gibi Avrupa’yı istila etmişse de Napolyon gibi Avrupa’nın manevi kalesini zapt edememiştir ve Napolyon’u felakete götüren sebepler Almanya için de er geç gerçekleşecektir⁷³⁶.

İngiltere Harbi’ni değerlendiren yazar, Almanların tahmin ettikleri parlak neticenin gerçekleşmediğini söylemiştir. Yazar “*Hitlerin zaferden zafere koşan orduları ...kendisinden kat kat küçük olan İngiliz ordusunu yenebilmek için Manş’ı geçmeğe cesaret edemediğini*”⁷³⁷ söylemiştir. Görüldüğü gibi yazar Hitler’in başarılarını bilmekle beraber İngiltere’ye karşı başarılı olamayacağını belirtmektedir.

Hitler Alman milletini kış yardımına davet etmek için 1941’in Ekim’in de bir nutuk söylemiştir. Yazar bu nutku “*Bir zafer destanını andıran*”⁷³⁸ şeklinde değerlendirmiştir.

⁷³³ Şevket Bilgin, “Hitlerizm”, *Yeni Asır*, 16.04.1940.

⁷³⁴ Şevket Bilgin, “Londra Yolunda”, *Yeni Asır*, 19.05.1940.

⁷³⁵ Şevket Bilgin, “Her Şey Zaferin Emrinde..”, *Yeni Asır*, 03.06.1940.

⁷³⁶ Şevket Bilgin, “Milletlerin Aklı Selimi”, *Yeni Asır*, 05.12.1940.

⁷³⁷ Şevket Bilgin, “Harp Ne Zaman Bitecek”, *Yeni Asır*, 05.01.1941.

⁷³⁸ Şevket Bilgin, “Bir Çok Başlı Dev”, *Yeni Asır*, 07.10.1941.

2) Savaş Ortasında Almanya (1942-1943)

Bu dönem Hitler'in başarılarının hala etkili olduğu ama giderek başarısızlığının da gelişmeye başladığı bir dönemdir. Dolayısıyla 1942 yılındaki yorumlar Hitler'in başarısının etkisinde yapılmakta ve daha yumuşak yorumlarda bulunmaktadır. Hem Anadolu hem de Yeni Asır'da göze çarpan şey temkinli bir havanın varlığıdır. Savaşın başlangıcında her zaman Demokrasi tarafının kazanacağını ifade eden gazeteler, bu zaman aralığında sonuçla ilgili daha az yorum yapmışlardır. Savaşı yakından takip eden iki gazetede de genelde savaşın gidişatı ile ilgili bilgiler verilmiş ve Alman ordusunun durumundan bahsedilmiştir. Hitler ile ilgili daha az yoruma rastlanmaktadır. Var olan yorumlar 1942 başlarında oldukça yumuşak olmakla birlikte 1943'ün sonlarına doğru daha sertleşmiş ve eleştiriler ağırlık kazanmıştır

a) Hamdi Nüzhet Çançar:

Bu dönemde yazarın Hitler ile ilgili yorumları azalmakla beraber savaş ile ilgili değerlendirmeleri devam etmektedir. Bu dönemde Almanya'yı değerlendiren yazar, Almanların Führerlerinin sözüne bir peygamber sözü gibi inandığını söylemektedir. Hitler'in geçen yıl ile bu yıl verdiği nutukları karşılaştıran yazar bu senenin nutkunu değerlendirirken *“Yıldırım harbinin neticelerine karşı geçen yıllar beslediği o sarsılmaz itimadı kaybetmiş, uzun, kimbilir ne kadar uzun bir harbe katlanmak zarureti o da kabule mecbur kalmıştır.”*⁷³⁹ demiştir.

Nazilerin iktidara gelmesinin yıldönümü dolayısıyla Nazilerin geçmişini değerlendiren yazar, partinin kurulup hemen iktidara gelmesini bir mucize olarak değerlendirmektedir. Nasyonal Sosyalist Partisi derken ise Hitler'i kastettiğini belirtmiştir. Çünkü yazara göre Hitler bu partiye lider olmasaydı bu parti Almanya'daki herhangi bir parti gibi yok olup gidebilirdi. Yazar Alman tarihi yazılırken Hitler'in tek bir adam halinde bütün o tarihi baştanbaşa kendi şahsiyetiyle dolduracağını söylemiş ve *“Mesela tarih diyecek ki bir adam, bir tek adam, bir Hitler çıktı. Harap, perişan, zavallı, yoksul, kimsesiz Almanyanın başına geçti. Fakat sanki bu bir adam değildi, bir*

⁷³⁹ Hamdi Nüzhet Çançar, “Geçen Yılın Manası”, *Anadolu*, 03.01.1942.

devdi, bir sihirli değnekti; elini Alman milletinin mukadderatına koyar koymaz herşey birden bire değişmeğe başladı. Harap Almanya mamur olmağa başladı, perişan Almanya derlendi, toplandı, zavallı Almanya imrenilecek bir ülke manzarası aldı, yoksul Almanya refaha, huzura kavuştu, kimsesiz Almanya etrafında müttefikler, dostlar bulmağa başladı. Almanyayı en çok sıkan bir şey vardı: Versay zincirleri!.. bu insan üstü adam şöyle bir dokundu, bütün o zincirlerin halkaları birer birer sapır sapır dökülmeğe başladı. Sar havzası bir reylam ile Almanyaya kavuştu, Almanya bir orduya sahip oldu, Avusturya ana vatanın kucağına atıldı, südet Almanları cermen birliğine iltihak etti, Çekoslovakya ortadan kalktı, bir Alman eyaleti, sözüm ona bir muhtariyet oldu. Memel geri döndü, nihayet şarki Prusyayı anavatandan ayıran koridor yıkıldı, Polonya yıkıldı, Danimarka diz çöktü, Norveç yıkıldı, Hollanda yıkıldı, Belçika yıkıldı, Lüksemburg yıkıldı, Fransa yıkıldı, Macaristan diz çöktü, Bulgaristan diz çöktü, Yunanistan ve Yugoslavya yıkıldı.. Tarih diyecek ki, artık bütün saha ayıklanmış, koskoca Avrupanın göbeğinde Almanyadan başka kimse kalmamıştı. Şimdi sıra Rusyaya gelmişti. Hitler arkasında bütün bu haşmetlerle oraya döndü. Sihirli değneğini Rusyaya çevirdi. Fakat Şark bütün masallarda olduğu gibi bu defa da netameli çıktı, Rusya müdafaa ediyor, dağılmıyor, dayanıyor, hatta bütün bu haşmetleri sarsacak bir kudretle, inanılmaz bir mukavemetle dayanıyor. . insanlar kısa muhakemeli, dar görüşlüdürler, her şeyi, ancak ve ancak neticeleriyle ölçerler. Onun için yarın bütün bu cihan dolusu zaferlerin neticesini gördüğü zaman tarih diyecek ki .....”⁷⁴⁰ şeklinde yorum yapmıştır.

Yazar savaşın beşinci yılını değerlendirirken Hitler’in Kavgam kitabında I. Dünya Savaşında yapılan hataları eleştirdiğini ama aynı hataları kendi yaptığını dile getirmiştir⁷⁴¹.

b) Orhan Rahmi Gökçe:

Yazar Almanların bitaraflara ve küçük milletlere ihtarlarda bulunmasını şu sözlerle eleştirmiştir: “ Kendi ayar ve çapındaki milletlere bile ağız dolusu şiddetle hitap eden bir devletin, küçük milletlere bir başka türlü hitabı beklenemez”⁷⁴²

⁷⁴⁰ Hamdi Nüzhet Çançar, “Bir Gün Tarih Diyecek ki”, *Anadolu*, 02.02.1943.

⁷⁴¹ Hamdi Nüzhet Çançar, “Beşinci Harp Yılına Girerken”, *Anadolu*, 03.09.1943.

Yazar 1943 yılının Nazi iktidarının yıldönümünde Hitler'in her sene gibi nutuk vermemesini ve bunun yerine Göbeels'in beyanname okumasını manidar bulmaktadır. Bunun sebepleri şöyle sıralar: a) Yapılan vaatlerden hiçbir Alman milletine ümit vermemektedir. b) Büyük bir seferberlik için sebep yoktur. c) Stalingrad'da geri çekilmeler başlamıştır. Yazar Almanya'nın on, on beş sene içinde mucize yarattığı fakat mucizeler devrinin kapandığını Almanya'nın içinde bulunduğu tehlikeden kurtulması için herhangi bir hamle olmadığını söylemiştir⁷⁴³.

c) Ercüment Talu:

Anadolu Gazetesinde 1942 Sonbaharından itibaren Ercüment Talu arada sırada başyazılar yazmıştır. Onun yazdığı yazılarda da Hitler ile ilgili birkaç yorum dikkat çekmektedir. Yazar Hitler Almanya'sının o zamanki hali ile ilgili bir değerlendirme yaparken şu ifadeleri kullanmıştır: “ *Alman orduları kadar diplomasisi de, hasımlarınınkinden üstün görünüyordu. Sovyet Rusyanın düşürülmüş olduğu tuzak bir şaheserdir. Önce Polonyanın taksimine iştirak ettirilen bu devlet, Alman orduları garbe dönüp de Fransanın işini bitirirlerken, şarkta, kendi başına geleceklenden bihaber, mükemmel bekçilik etti. ...Allah için eşsiz denecek kadar fevkalade disiplini sayesinde Alman milleti, giriştiği savaşta hayat veya ölümünün oynanmakta olduğunun iyice idrak ettiği için tam bir birlikle ve feragatle hareket ederek kendi dayanma kabiliyetinden bir şey kaybetmemeyi ideal edinmişlerdir.*”⁷⁴⁴

Yazar, II. Dünya Savaşının milletlerin uzun zamandan beri maruz kaldığı siyasi, içtimai ve ekonomik buhranın doğal bir sonucu olduğunu söylemiştir. Yeni Nizam kelimesi “*eskiden iyi kötü mevcut olan nizamı bozanların ağızlarından çıktığı için birçoklarını ürkütmektedir*”⁷⁴⁵.

Görüldüğü gibi Ercüment Talu'nun yorumları Hitler ve Almanya'ya daha yumuşak bakmaktadır. Gazetenin müttefik yanlısı yazarlarının yerine Alman yanlısı kişilerin yazmaya başlaması Hitler'in başarılarının bir uzantısıdır.

⁷⁴² Orhan Rahmi Gökçe, “Alman İhtar Modası”, *Anadolu*, 04.01.1943.

⁷⁴³ Orhan Rahmi Gökçe, “Bir Mucize Lazımdır Amma!”, *Anadolu*, 02.02.1943.

⁷⁴⁴ Ercüment Talu, “Dördüncü Yıl”, *Anadolu*, 02.09.1942.

⁷⁴⁵ Ercüment Talu, “Yeni Nizam, Yeni Ekonomi”, *Anadolu*, 11.09.1942.

d) Haydar Rüştü Öktem:

Anadolu Gazetesinde 1943 yılının başından itibaren Haydar Rüştü Öktem Başyazılar yazmaya başlamıştır. Yazar ilk yazılarında Almanya'nın galip gelmesi durumunda neler olacağını tartışmıştır. Yazara göre Almanya galip gelirse dünyanın yeni bir düzene tabi tutulacağı Hitler'in Kavgam adlı kitabında yazmaktadır. Ona göre Alman zaferi düpedüz bir dünya milletleri esareti olacaktır⁷⁴⁶.

Yazar, Anadolu da yazmaya başladıktan sonra yazılarının Alman aleyhtarı olarak eleştirildiğinden bahsetmiştir. Yazar amacını şu şekilde açıklamıştır: *“Telakkilerimiz müttefikleri göklere çıkarmağa ve onlara taraftar olmağa müsait olmadığı gibi, maksadımız da Almanları ve İtalyanları küçük ve kudretsiz göstermeğe istihdaf etmemektedir. Almanlara karşı sempatiğimiz çoğalmıyorsa bunun sebeplerini Almanları sevmediğimizde değil, Almanların sevmediklerimizle müttefik olmaları sırrında aranmalıdır. Neden açık konuşmıyalım? Biz İtalyanları asla sevmedik. Bu gidişle sevmeyeceğiz de..”*⁷⁴⁷ Görüldüğü gibi yazar aslında, İtalyanlara muhalif olduğunu, Almanların da onunla müttefik olmasından dolayı eleştirdiğini yazmışsa da Alman aleyhtarlığının varlığı da yazılarında göze çarpmaktadır.

1943 yazı yaklaşırken yaz savaşları için askerlerin ve siyasetçilerin durmadan çalıştığı söyleyen yazar en faal rolü de Hitler'in oynadığını belirtmiştir⁷⁴⁸. Yazar, 1943 bahar aylarında mihver politikacılarının ve gazetelerinin konuşma tarzlarını değiştirdiğini, daha önce çok sert bir dil kullanırken şimdi daha mülayim bir dil kullandıklarını söylemiştir. Bunun sebebini de Almanların cephelerde başlayan başarısızlıklara bağlamıştır⁷⁴⁹.

Hitler ile Mussolini savaş zamanında çeşitli kereler buluşarak konuşmuşlardır, bunlardan on üçüncüsünü değerlendiren yazar, bu görüşmede askeri durumun konuşulduğunu çünkü askeri anlamda durumların çok iyi olmadığını belirtmiştir⁷⁵⁰. Yazar, Hitler'in hala Mussolini'ye güvenmesinden ve hala ondan hayır ve yarar

⁷⁴⁶ Haydar Rüştü Öktem, “Çarpışan Prensipler Karşısında Bir Düşünce”, *Anadolu*, 04.02.1943.

⁷⁴⁷ Haydar Rüştü Öktem, “Bilinmesi Gereken Bir Cihet”, *Anadolu*, 10.04.1943.

⁷⁴⁸ Haydar Rüştü Öktem, “Almanların Telaşları”, *Anadolu*, 16.04.1943.

⁷⁴⁹ Haydar Rüştü Öktem, “Mihverciler Niçin Dil Değiştirdiler?”, *Anadolu*, 20.04.1943.

⁷⁵⁰ Haydar Rüştü Öktem, “On Üçüncü Hitler- Mussolini Konuşmaları”, *Anadolu*, 22.07.1943.

bekliyor olmasından dolayı Hitler'e acımaya başladığını yazmıştır. Hitler'in denize düşüp yılanı mı sarıldığını merak ettiğini söylemiştir⁷⁵¹.

1943 Sonbaharında Hitler Nazi şefleriyle bir toplantı yapmıştır. Bunu değerlendiren yazar, Hitler'in beyanatında göze çarpan şeyin Nazi mensuplarından manevi olarak sarsılmamasını istemiş olması olduğunu söyler, çünkü daha önceki hiçbir nutuğunda Hitler böyle konuşmamıştır. Bu durumu Almanya'da bir güven sarsıntısı olmasına bağlar⁷⁵².

d) Hakkı Ocakoğlu:

Savaşın dördüncü yılına girmesi üzerine savaşı değerlendiren yazar “*Almanların aklın ve havsalanın alamıyacağı muazzam zaferler kazanmağa muvaffak oldukları meydandadır. Almanlar bütün Avrupayı tahakküm altına almışlardır. Yumrukları altında tuttukları memleketlerden toplayabildikleri kuvvetleri de kendi ordularına katarak Sovyet Rusyaya karşı ehli salıp seferlerine benziyen bir rejim harbi açmışlardır. Komünizmi yeryüzünden kaldırmak iddiasıyla geniş Rus topraklarını işgalleri altına almışlardır. ... B. Hitler yıldırım harbiyle Almanyaya dünya hakimiyeti temin edeceği iddiasında idi.*”⁷⁵³ ifadelerini kullanmıştır.

e) Şevket Bilgin:

Yazar Alman zaferlerinin dünyaya damgasını vurduğu dönemde İkinci Dünya Savaşı'nı değerlendirirken Führer'in kıtadaki bütün hedeflerine en kısa zamanda ve en az kayıpla vardığını söylemiştir. İngiltere harbinde yenilgisinden bahsederken bile “*Almanyanın ezici hava kuvvetleri*” ifadesini kullanmıştır. Daha önce oldukça acımasız eleştiriler yaparken Alman zaferlerinin ve Alman- Türk saldırmazlık paktının etkileri yazarın ifadelerine yansımıştır⁷⁵⁴.

⁷⁵¹ Haydar Rüştü Öktem, “Mussolini Aldattı, Hitler de Hala Aldanıyor”, *Anadolu*, 19.09.1943.

⁷⁵² Haydar Rüştü Öktem, “Güven Buhranı, İnan Buhranı”, *Anadolu*, 10.10.1943.

⁷⁵³ Hakkı Ocakoğlu, “Nihai Zafer”, *Yeni Asır*, 06.09.1942.

⁷⁵⁴ Şevket Bilgin, “Rusyada Yıpranma Harbi”, *Yeni Asır*, 26.05.1942.

Yazar göre Alman ordularının fiilen başkomutanı Hitlerdir ve Alman ordusu ve milletin şefine sınırsız bir güveni vardır. Rusya'ya yapılacak yeni bir taarruzda Hitler bütün itibarını ortaya koyacaktır⁷⁵⁵.

1943 yılı Kışında Almanların Rusya karşısında başarıya ulaşamaması üzerine yazar “*Alman ordularının batıda ve doğuda en parlak zaferlerini kaydettiği günlerde Alman sözcülerinin kullandıkları mağrur lisanla şimdi Almanya ve ortaklarının sonuna kadar savaşta devam azmini ifade eden mütevazî lisan arasında dağlar kadar fark vardır.*”⁷⁵⁶ demiştir.

Sicilya'nın müttefikler tarafından işgali üzerine Hitler ve Mussolini'nin görüşmesini değerlendiren yazar; zafer günlerinin sevinçli heyecanından mahrum bir görüşme olduğunu söylemiştir. Bu görüşmeden herhangi bir sürprizin çıkmayacağını Hitler'in sürpriz yapma gücü olsa mutlaka yapacağını fakat Hitler'in böyle bir şeyi yapmayacağı hatta düşünemeyecek kadar kötü şartlarda olduğunu söylemiştir⁷⁵⁷.

Yazar, İtalya'nın kayıtsız şartsız teslim olması üzerine Hitler'in verdiği nutukta Alman milletin içinde bulunduğu “*derin infiale*” tercüman olduğunu ifade etmiştir. İtalya'nın teslim olması üzerine durum Almanya için oldukça vahimleşmiştir. Çünkü ilk defa Avrupa kalesinin adamakıllı delindiğine inanmışlardır. Hitler'in de oldukça şaşkın ve kızgın olduğunu da belirtmiştir⁷⁵⁸.

Yazar Hitler'in Mussolini'yi İtalya'dan kaçırıp kurtarmasını da eleştirmiştir. Hitler'in kendisinin İtalya için yük olduğunu söylemesine rağmen artık işe yaramayan bir diktatörü neden kurtardığını anlamadığını belirtmiştir. Yazara göre “*Almanya, müttefik olarak hiç hayrını görmediği, kendi zaviyesinden ihanetiyle karşılaştığı bir memlekette kendisinin de emniyet edemiyerek silahlarından tecrit ettiği savaş dışı bir orduya prestiji sönmüş ve otoritesi kalmamış bir diktatör ve bir kumandan vermekle psikolojik hatalarından birini daha tekrar etmiştir.*”⁷⁵⁹

⁷⁵⁵ Şevket Bilgin, “Beklenen Taarruz Arifesinde”, *Yeni Asır*, 07.06.1942.

⁷⁵⁶ Şevket Bilgin, “Romada Sulh Teşebbüsü”, *Yeni Asır*, 26.02.1943.

⁷⁵⁷ Şevket Bilgin, “Neler Görüştüler, Ne İstediler?”, *Yeni Asır*, 22.07.1943.

⁷⁵⁸ Şevket Bilgin, “Alman İnfiali”, *Yeni Asır*, 12.09.1943.

⁷⁵⁹ Şevket Bilgin, “Ölü Bir Yük”, *Yeni Asır*, 16.09.1943.

3) Almanya'nın Çözülüşü ve Dağılışı (1944-1945)

Hitler'in yenileceğinin artık belli olduğu bu zamanda Hitler ile ilgili yorumlar çok daha rahat yapılmaktadır. Hem Yeni Asır'da hem de Anadolu'da Hitler için ilginç ve daha önceki zamanlara göre daha acımasız yorumlar göze çarpmaktadır. Köşe yazılarının dışındaki haberler girilirken Hitler ile ilgili ifadeler göze çarpmaktadır. Örneğin savaşın sonunun yaklaştığı aylarda Hitler'in Almanya'da bir numaralı halk düşmanı şeklinde vasıflandırıldığına dair haberler Anadolu gazetesi sütunlarına yansımıştır⁷⁶⁰.

Anadolu gazetesinde Hitler'in ölümü şüpheyle karşılanmıştır⁷⁶¹. Fakat daha sonra ortaya çıkan bilgilerle “*Hitler Hakikaten Ölmüş*”⁷⁶² diyerek şüpheleri ortadan kaldırmıştır. Bu yazıdan birkaç gün sonra Hitler'in nasıl intihar ettiği ile ilgili ayrıntılı haberlerde verilmiş ve “*Hitler'in Öldüğü Muhakkaktır*”⁷⁶³ denilmiştir.

Yeni Asır Gazetesi de 2 Mayıs 1945 tarihinde, Hitler'in ölümünü manşetten girmiştir⁷⁶⁴. Fakat bir süre Hitler'in ölüp ölmediği veya nasıl öldüğü tartışılmıştır⁷⁶⁵.

a) Hamdi Nüzhet Çançar:

Yazar bir dönem köşe yazılarına ara vermiştir. Dolayısıyla bu dönemde yazarın fikirleri ile ilgili bilgilerimiz kısıtlıdır. Yazar Hitler'in ölümünü değerlendirirken “*Hitlerin şahsi her hareketi gibi – eğer doğru ise - ölümü de bir esrar perdesi ile örtülü*” yorumunu yapmıştır. Yazara göre Hitler ya hasta olduğu için ya savaşta savaşıırken ya da bir suikast sonucunda ölmüştür. Yazar bir suikast neticesinde ölmesini akla daha yakın bulmaktadır. Yazar “*Her halde ileri sürdüğümüz şu üç ihtimalden hangisi doğru olursa olsun, muhakkak olan nokta Hitler artık ölmüştür ve bu ölüm kendisi için, kendi takip ettiği ideal için hiç de şerefli değildir. Emin olabiliriz ki yarın tarih dünyanın bu en kanlı faciasının en başlı müsebbibini ararken Hitlerin üzerinde*

⁷⁶⁰ “Almanya Karışıyor”, *Anadolu*, 06.01.1945.

⁷⁶¹ “Hitlerin Ölümü Şüpheli Görünüyor”, *Anadolu*, 03.05.1945.

⁷⁶² *Anadolu*, 04.06.1945.

⁷⁶³ *Anadolu*, 08.06.1945.

⁷⁶⁴ “Hitler Öldü Yerine Amiral Dönitz Geçti”, *Yeni Asır*, 02.05.1945.

⁷⁶⁵ “Hitlerin Ölümü Etrafında Tereddüdler”, *Yeni Asır*, 03.05.1945.

duracak, bu harpte şimdiye kadar kanını akıtmış bulunan en aşağıdan yetmiş milyon insanın hesabını ondan ve bu anormal adamın arkasından hiç düşüncesiz sevk ve neşe ile koşmuş olanlardan soracak ve sonra da hükmünü şu meşhur atalar sözü ile bağlamaktan geri kalmıyacaktır. “ne kendi eyledi rahat ne halka verdi huzur yıkıldı gitti cihandan dayansın ehli kubur””⁷⁶⁶

b) Orhan Rahmi Gökçe:

Uzun süre sessiz kalan yazar savaşın sonunun yaklaştığı zamanlarda Almanya ile ilgili fikirlerini şu şekilde belirtmiştir: “*Meşhur ve mağrur Prusya ruhu, Alman dehasının yarattığı her fikri, Alman artistinin verdiği her eseri, Alman teknisyeninin her işini, Alman fabrikasının, Alman laboratuvarının her mamülünü, dünyayı soymak, insanlığa hakim olmak ve milletleri birer hayvan sürüsü gibi kullanmak davasında, bir istinad ve üstünlük hakkı, bir vesile ve vasita olarak kullanmak istemiştir. ... Almanyanın ..... İnsanlığın ve medeniyetin bağrında açtığı yaralar büyüktür.*”⁷⁶⁷

Savaşın son bulduğu günlerde yazar İkinci Dünya Savaşı günlerini şu sözlerle anlatmıştır: “*... hortlıyan yeni Neronların; karşısına geçip de Cermen dansı yaptıkları ve kitara çaldıkları bir cehennem içinde yaşıyorduk.*”⁷⁶⁸

Hitler’in ölümü üzerine yazan yazar, Hitler’in ölüp ölmediğinin eğer öldü ise nasıl öldüğünün şüpheli olduğunu ve ölümünün şüpheli bir nesne haline geldiğini söylemiştir. Yazara göre: “*Dünyaya kundak sokrak bütün bir medeniyeti tutuşturan ve milyonlarca masumu harbin mezbahasında gırtlaklatan bu adamın, yalnız ölüsü değil, hayatı da bir şüpheler serisi halinde, bir şüpheler trajedisi şeklindedir. Hitlerin beyni muhakkak ki bir şüphe hamuru ile yuğrulmuştu.*” Yazar, Hitlerin önce insanlıktan ve insanlara ait bütün adalet ve hak mefhumlarından şüphe duyduğunu söylemektedir. Bu sebeple hem kendi milletinin hem de dünyanın hürriyetini “*bir canavar gibi koparıp yemek*” istemiştir. Hitler, Almanya’da kendi partisinin dışındakilerde de “*kanla ve kinle kızarmış gözlerle*” bakmaktadır. Hatta Hitler şüpheler “*dimağını büsbütün tutuşturduğu*

⁷⁶⁶ Hamdi Nüzhet Çançar, “Hitler’in Ölümü de Esrarengiz Olmuştur.”, *Anadolu*, 03.05.1945.

⁷⁶⁷ Orhan Rahmi Gökçe, “Almanyada Başlıyan Gece”, *Anadolu*, 06.02.1945.

⁷⁶⁸ Orhan Rahmi Gökçe, “Cehennem Sönüyor”, *Anadolu*, 30.04.1945.

zaman” kendi arkadaşlarından bile şüphe duymuş ve silahını onların alınına koyarak kurşun sıkabilmiştir. Yazara göre Hitlerin “ *Berchtesgaden köşkündeki hayatı da sefil ve adi şüphelerle doludur. Hatta ve hatta cinsi hayatı da bu köşkün esrarengiz dekoru içinde şüphede kalıp gitmiştir.*”⁷⁶⁹

c) Haydar Rüştü Öktem:

1944 yılının başında yılbaşı dolayısıyla Hitler’in verdiği nutku değerlendiren yazar Hitler’in ifadelerinde “*yeis kokusu duyulduğunu*” belirtmiş ve savaşa kazanmaktan başka çareleri olmadığını söylemeye çalıştığının altını çizmiştir. Hitler’in zor durumda olduklarını da gizlemediğini söylemiştir⁷⁷⁰.

Hitler, Nazi partisinin iktidara gelişinin on birinci yıldönümü dolayısıyla bir nutuk söylemiş ve bu nutukta savaşı dünyayı Bolşeviklikten kurtarmak ve küçük Avrupa devletlerini kurtarmak için yaptığını ifade etmiştir. Bunun üzerine yazar “ *Bütün bu korunulacak medeniyet, bütün bu hürriyet ve istiklallerine kavuşturulmak için öne sürülen küçük Avrupa devletleri zaten bu harbe sebep olanların kanlı ve zulümlü marifetleriyle öyle zedelenmişlerdir ki bu yaranın ovarılmasına imkan yoktur. Her Hitler hangi öldürdüğünü diriltmeğe uğraşıyor? ... Küçük Avrupa devletlerini hürriyete ve istiklale kavuşturacağım diyor, bu işi nasıl hal-yol edecek? Galiba: astıklarının darağaçları altında ağlamakla veya ağlar gibi görünmekle!*”⁷⁷¹ şeklinde yorum yapmıştır. Nitekim yazara göre Almanya, küçük Avrupa milletlerine karşı “*ya esirim ol yahut öl*” parolasıyla yaklaşmıştır⁷⁷².

1944 Temmuz’unda Hitler’e yapılan suikast girişimini değerlendiren yazar, son aylarda savaşta Almanya’nın yaşadığı olumsuzluklar ile bu suikast arasında bağlantı olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Ve bu olayın çok önemli olduğunu da belirtmiştir⁷⁷³. Hitler’e yapılan suikasttan sonra gelen haberlerin birbirini tutmamasıyla

⁷⁶⁹ Orhan Rahmi Gökçe, “Şüpheler Trajedisi”, *Anadolu*, 07.05.1945.

⁷⁷⁰ Haydar Rüştü Öktem, “Yılbaşı Nutukları Bize Ne Anlatıyor”, *Anadolu*, 03.01.1944.

⁷⁷¹ Haydar Rüştü Öktem, “Önce Asacak Sonra Ağlayacak”, *Anadolu*, 31.01.1944.

⁷⁷² Haydar Rüştü Öktem, “Ya Esir Olacaksın Ya Öleceksin”, *Anadolu*, 30.03.1944.

⁷⁷³ Haydar Rüştü Öktem, “Almanya’daki Hadiseler ve Hitlerin Nutku”, *Anadolu*, 22.07.1944.

yazar çok ilgilenmiş ve Almanya’da büyük bir karışıklık olduğu sonucunu çıkarmıştır⁷⁷⁴.

Yazar, Hitler’in işbaşına geldikten sonra Versay’ın zincirlerinden kurtulması ve Südet ve Avusturya’yı alarak güçlü ve birleşmiş bir Alman devleti kurmasını takdir ile karşıladıklarını, hatta Milli Mücadele’ye benzemesinden dolayı alkışladıklarını fakat Alman liderlerinin durmayı bilmediklerini ve diğer devletleri hiçe sayarak hayat sahası sevdasına düştüğünü söylemiştir. Yazara göre, Hitler işbaşına geçer geçmez Almanya dünya milletlerine savaş ilan etmiştir. Çünkü Almanya’nın yaptığı askeri hazırlıkların amacı sadece Versay antlaşmasını ortadan kaldırmak değil diğer devletlere Versay antlaşmaları imzalatmaktır⁷⁷⁵.

Yazar Alman halkının “*Mütemadiyen söyliyene ve tehdit eden ve tehditlerini en feci şekillerde fiil sahasına koyan Alman Führeri*” karşında susmaktan başka bir şey yapmadığını düşünmektedir⁷⁷⁶.

Yazara göre Hitler “*gayipten gelen ilhamlarla hareket ettiğine inanan*” bir devlet şefidir. Dolayısıyla Almanya’nın zaferinin bir “*takdir-i ilahi*” olduğuna inanmaktadır⁷⁷⁷.

Yazar Alman Propaganda Bakanı Göbeels’in son Alman kalıncaya kadar savaşaçağız diye açıklama yapması üzerine Nazi liderleri ile ilgili fikirlerini şu şekilde açıklamıştır: “*Bu kanlı ve ateşli hareketlerden bahsetmek bile beş yıldan beri dünyayı ateşe veren bu adam kılığındaki nesnelerin tıynetleri hakkında verdiği fikirlerle insanın ve insanlığın havsalasını kavuruyor. Neden ve niçin bu hanemanlar söndürülecek, neden ve niçin Avrupa’nın göbeğinde dün mamure olan bir diyar korkunç bir mezarlık haline gelecek? Üç buçuk zalimin kellesi kurtulsun diye mi? Fakat Almanya ve Alman milleti mahvolduktan sonra bunlar (Baykuş) olarak da sağ kalacak değillerdir. Kendi memleketlerine ve kendi milletlerine karşı merhamet hissi taşımadıklarını açığa vurdukları kanlı niyetleriyle anlatan bu Alman liderleri kendilerini yeryüzünden kaldırmanın insanlık için mukaddes bir ülkü halini aldığını isbat etmiş olmuyorlar mı?*”

⁷⁷⁴ Haydar Rüştü Öktem, “Bugün değilse.. Yarın!..”, *Anadolu*, 25.07.1944.

⁷⁷⁵ Haydar Rüştü Öktem, “Mucize Lazım ki”, *Anadolu*, 31.07.1944.

⁷⁷⁶ Haydar Rüştü Öktem, “Böyle Gecenin”, *Anadolu*, 23.08.1944.

⁷⁷⁷ Haydar Rüştü Öktem, “Avuna Dursunlar”, *Anadolu*, 02.09.1944.

..... Geriye ne kalmışsa yıkmak, yaşanan ne varsa öldürmek sevdası bunların gönüllerinde yanan bir gayız, bir hırs volkanı halinde(lav)lar kaynadıyor.”⁷⁷⁸

Yazara göre “Alman milleti liderleri kendi kudretlerine o kadar mağrur oldular ki, eğer (El’alemeyn) de müttefik kuvvetlerini yenseydiler (ver elini Hindistan) diyeceklerdi. Ondan sonra da bütün dünya hükümleri altına girecek ve üstün ırk olan Alman milleti öbür bütün milletleri esir diye kullanacaktı.”⁷⁷⁹

1945’in yılbaşında Hitler’in nutuk vermesini değerlendiren yazar, nihayet yılbaşında konuşan Hitler’in kendi milletini avutmaya uğraştığını söylemiştir. Alman liderlerinin zaferi müttefikler arasındaki anlaşmazlığın sağlayacağını düşünmesini ise anlamsız bulmaktadır ve Almanların hala bunun zaferi sağlamayacağı gerçeğini kavramamasını anlamamaktadır⁷⁸⁰.

Berlin’in bombalandığı günlerde yazarın yorumu şu şekildedir: “Alman vatani göklerinde yabancı bir uçak sesi duyulamayacak, hele (Berlin) havalarında yabancı bir kanad uçamıyacak, diye dünyaya haykıranları bugün Alman şehirlerinin hiç birinde başlarını sığınaklardan çıkaramamaktadırlar. Dünyalara sığınmayan Führer karargahını sırtlamış bir halde her tarafı bombalarla tutuşturulan Alman diyarı içinde barınak aramakla meşgul bulunuyor.”⁷⁸¹ Ayrıca yazar Alman liderlerinin kendi canlarını kurtarmak kaygısıyla Alman milletinin son kanına kadar savaşma parolasını eleştirmektedir, yazara göre Alman liderleri Almanları intihara sürüklemektedir. Bu sırada Hitler’in doğu cephesini ziyaret etmesini ve kendini göstermesini de beyhude bir çaba olarak değerlendirmiş ve bu hareketi Napolyon’un Moskova surları önünde kendini göstermesine benzetmiştir. Sonuçta tarihin tekerrür edeceğini belirtmiş ve sonuçların aynı olacağını söylemiştir⁷⁸².

⁷⁷⁸ Haydar Rüştü Öktem, “Hesap Günü Çok Yakındır”, *Anadolu*, 06.09.1944.

⁷⁷⁹ Haydar Rüştü Öktem, “Ne Hazin Akıbet!”, *Anadolu*, 27.10.1944.

⁷⁸⁰ Haydar Rüştü Öktem, “Müttefiklerin Parolası”, *Anadolu*, 03.01.1945.

⁷⁸¹ Haydar Rüştü Öktem, “Önünde, İçinde, Ötesinde..”, *Anadolu*, 31.01.1945.

⁷⁸² Haydar Rüştü Öktem, “Diyelim mi ki: Denmek Lazım!”, *Anadolu*, 03.02.1945.

Yazar Alman yenilgisinin kesinleştiği 1945 kışında Almanya'nın teslim olmayarak savaşmaya devam etmesini eleştirmektedir. Almanya'nın savaşın başında diğer devletlere yaptıkları şeylerin kendi başına geldiğini söylemektedir⁷⁸³.

Almanya'nın sürekli yenileceğinin altını çizen yazar Almanya'yı yıkanın Hitler'in söylediği gibi talih değil *“bizzat Hitler ve avanesi”* olacağını söylemiştir⁷⁸⁴.

Almanya'nın savaşa devam etmesi üzerine Alman liderlerinin vatanseverliklerinden şüphe duyduğunu söylemiştir. Yazar, Almanya'yı bu hale getirenlere insan demek için insan olmamayı kabul etmek demek olduğunu belirtmiştir⁷⁸⁵.

Hitler'in askerlerine *“Dayanın, Berlin önünde Bolşevikleri yenip Berlin'i kurtarınız hatta Viyana'yı da alınız”* sözlerine karşılık yazar Hitler'in hezeyanlarla sayıkladığını söylemiştir. Alman Führerinin hangi kudretle bunu başaracağını da soran yazar, *“Allah, insanların canlarını almadan evvel akıllarını almış!”* diyerek Hitler ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir⁷⁸⁶.

Berlin'in işgali karşısında yazar, Hitler'in atıp tutmasına rağmen Berlin'de beyaz bayrağın sallandığını söylemiştir⁷⁸⁷. Berlin'in işgalinden sonra Hitler'in akıbeti de merak konusu olmaktadır. Yazar Hitler'in Berlin de olabileceği gibi Berchtesgaden'deki şatosunda da olabileceğini söylemiştir. Yazara göre *“ O pervasızlar, o dünyaya sığmayan diktatörler hile ile kurdukları, kan ve ateşle besledikleri menfur şirketlerinin bugün bütün manasiyle tam iflasına şahid oluyorlar.”*⁷⁸⁸ diye belirtmiştir.

Yazar Himmler'in kayıtsız şartsız teslim olacağını bildirdiğine dair haberler üzerine *“ Bizim bildiğimiz Almanyada herşey düne kadar Hitlerden ibaretti ve böyle bir teklifi onun yapması gerekti. Çünkü Alman Führeri, Alman başkumandanı o idi. Bu itibarla onun sözlerine kıymet – belki de – verilebilirdi. Halbuki teklif – eğer sağ ise –*

⁷⁸³ Haydar Rüştü Öktem, “Mukavemet Amma, Hangi Kudretle?”, *Anadolu*, 07.02.1945.

⁷⁸⁴ Haydar Rüştü Öktem, “Danzig Görünüyor!”, *Anadolu*, 13.03.1945.

⁷⁸⁵ Haydar Rüştü Öktem, “Öyle, Evet!”, *Anadolu*, 26.03.1945.

⁷⁸⁶ Haydar Rüştü Öktem, “Evvela Akıl, Sonra Can!”, *Anadolu*, 18.04.1945.

⁷⁸⁷ Haydar Rüştü Öktem, “Berlin'de Beyaz Bayrak!”, *Anadolu*, 24.04.1945.

⁷⁸⁸ Haydar Rüştü Öktem, “Hitler ve Şürekası”, *Anadolu*, 28.04.1945.

*Hitlerin emri altında bulunan birisi tarafından yapılmaktadır ki bu vaziyetin izahı bugün için mümkün değildir.”*⁷⁸⁹ diyerek duruma şaşırdığını belirtmiştir.

Yazar Hitler’in son taş, son baş kalıncaya kadar ülkesini savaştırıp memleketini mahvetmesinin sebebini övünecekleri bir geçmişi olmamasına bağlamaktadır. “*Çünkü askerlik bilgisi subay iktidar ve derecesine varamamıştı.*”⁷⁹⁰

Almanların teslim olup Hitler’in ölmesinin ardından yazar eski rejim ve Hitler için şu ifadeleri kullanmıştır: “*Altı senedir zalim ve gaddar bir rejim Avrupada yakmadık can, yıkmadık hanuman bırakmamıştı. Bütün dünya milletlerini köle yapmak hırsı, bütün dünya memleketlerini sömürge haline sokmak kuruntusu artık bu hırsı besleyenlerin kendi milletlerini ve memleketlerini de perişan bir duruma sürükledikten sonra kökünden koparıp atılmıştır. Bin sene dünyada hüküm sürmek için yaratılan bu harp uzun seneler devam edecek olan musibetleriyle beraber onları ıztıraplar ve gözyaşları içinde inleteck olan bir Müttefik zaferiyle sona ermiştir. Harbi yapanlar ihtiraslarının yarattığı felaket ateşleri içinde kavrulup gitmişlerdir. Nazi ve Faşist liderlerinin ölümleri veya öldürülüşleri bir şeref çeşnisi olsun arzetmiyor. Onlar adi bir cani ölümüyle öldürüldüler veya öldüler. Arkalarında da baykuş yuvasından farksız bir yurd, ıztırap yoksulluk, açlık içinde kıvranan ve kıvranacak olan milyonlarca yurddaş bıraktılar: İşte son eserleri!”*⁷⁹¹ Yazar İkinci Dünya Savaşını yapanın şüphesiz Hitler olduğunu da belirtmiştir. Müttefik devletler Hitlerin hırslarını tatmin etmek için ne mümkünse yapmışlar fakat Hitler durmasını bilmemiş ve Avrupa’da savaş başlamıştır. Hitler’in akıbeti merak edilmektedir. Öldüyse nasıl öldüğü tam olarak bilinmemektedir. Yaşadığı da düşünüldüğü zamanlar olduğunu yazar belirtmiştir. Ama yazar ne olursa olsun “*bu gaddar ve canavar rejim tamamen ortadan kalkmıştır*” demiştir⁷⁹².

d) Şevket Bilgin:

Nisan 1944’de Hitler ve Mussolini’nin tekrar görüşmesi üzerine yazar; Mussolini ve Hitler’i “*Güttükleri gayeler ve kullandıkları vasıtalar bakımından birbirine tıpatıp eş iki*

⁷⁸⁹ Haydar Rüştü Öktem, “En Son Kundak!”, *Anadolu*, 30.04.1945.

⁷⁹⁰ Haydar Rüştü Öktem, “Bin Yıl Hikayesi”, *Anadolu*, 01.05.1945.

⁷⁹¹ Haydar Rüştü Öktem, “Tarihin bir hailesi sona erdi”, *Anadolu*, 08.05.1945.

⁷⁹² Haydar Rüştü Öktem, “Onlar ve Eserlerinin Layık Olduğu Korkunç Akıbet”, *Anadolu*, 09.05.1945.

kafadar” olarak tanımlamıştır. Alman milletinin de Şef’ini hala terk etmediği ve fedakârlıklara katlandığını söylemiştir⁷⁹³.

Yazara göre dünya egemenliğine çıkan bütün kişiler zorbalıkla elde ettikleri her şeyi kaybetmişlerdir. Yazara göre; Naziler “*hoyratlıkta*” tarihteki bütün zorbaları geride bırakmışlardır⁷⁹⁴.

Alman yenilgisinin giderek kesinleşmeye başladığı 1944 Yazında ilahi adaletin gerçekleştiğini, Fırtına ekenlerin felaket biçtiğini söylemiştir. Yazara göre, “*Hitler ve avenesi, Alman harp makinesinin tedhiş sistemi karşısında insanlığın hiçbir zaman kendini toplayamayacağını, yılgınlığa düşen milletlerin tam bir tevekkülle ve birbirini ardınca teslim olmaktan başka bir şey düşünmeyeceklerini zannediyorlardı.*” Bir dereceye kadar başarılı olduklarını da söyleyen yazar, eğer Nazi liderlerinin dedikleri doğru olsaydı ortaya insanlık tarihinde eşi görülmemiş bir ucube doğardı. Fakat başarılı olamamışlardır⁷⁹⁵.

Müttefiklerin Alman topraklarına doğru girmesi üzerine Hitler’in savaşa devam etmesini eleştirmiştir. Ulusal basında olduğu gibi Hitler’in bu önemli günlerde konuşmamasını eleştiren yazar “*Hitlerin sesi kısılmıştır.*”⁷⁹⁶ yorumunu yapmaktadır. Hitler’i “*yalancı peygamber*” olarak isimlendiren yazara göre “*Hitlerin efsanevi fütuhatından elinde hemen hemen hiçbir şey kalmamıştır.*”⁷⁹⁷

Yazara göre Hitler, 1933’te batı demokrasilerinin içinde bulunduğu zaafıktan istifade ederek bir kuvvet darbesi ile iktidarı ele geçirmiştir. Yazar, Hitler’in demokratik unsurları acımasızca ortadan kaldırdığını söylemiştir. Dolayısıyla Almanya’da demokrat hareketin başına geçecek kudrete sahip tek bir kişi yoktur. Hitler’in dünyaya ve Almanya’ya yaptığı kötülüğün tam tasfiye edilebilmesi için müttefiklerin Almanya’yı işgalinin uzun sürmesi gerektiğini de yazmıştır⁷⁹⁸.

Alman yenilgisinin yaklaştığı günlerde yazar, Hitler’in Almanya’nın yanılmaz Führeri mevkiinden düştüğünü söylemiştir. Yazara göre; “*O, artık sesinin korkunç ahengine, teatral jestlerinin aldatıcı kuvvetine, bakışlarının büyüleyici sihrine*

⁷⁹³ Şevket Bilgin, “Almanya İçin”, *Yeni Asır*, 29.04.1944.

⁷⁹⁴ Şevket Bilgin, “Bizzat Kendi Teşhisleri de”, *Yeni Asır*, 24.06.1944.

⁷⁹⁵ Şevket Bilgin, “Beyhude Gayret”, *Yeni Asır*, 26.08.1944.

⁷⁹⁶ Şevket Bilgin, “Batı ve Doğuda”, *Yeni Asır*, 24.09.1944.

⁷⁹⁷ Şevket Bilgin, “Bir Komedi Daha”, *Yeni Asır*, 17.10.1944.

⁷⁹⁸ Şevket Bilgin, “Düğüm Noktası”, *Yeni Asır*, 24.10.1944.

güvenerek Alman milletinin mistik ruhuna hükmetmek kudretini taşıyor. Hadiseler onu küçülte küçülte öyle sarsak bir adam mevkiine düşürmüştür ki bu vaziyette şuurunu kaybetmiş olması kendi hesabına bahtiyarlık sayılmalıdır. Zira milletinin önderi olduğunu iddia eden adam, gerçekten şuuruna sahip olsaydı, bugünkü şartlar içinde kendisine düşen birinci vazifenin avanesiyle birlikte ortadan kaybolarak Alman milletine hareket serbestisini iade etmekten ibaret olduğunu derhal anlıyacaktı.”⁷⁹⁹

Yazar Hitler’in ölü mü sağ mı hasta mı olduğunu merak etmektedir fakat ne olursa olsun Hitler’in artık Almanya’yı dertlerinden kurtarmaya muktedir olmadığını belirtmiştir. Yazar aynı zamanda Hitler’i “deli” olarak da nitelemiştir⁸⁰⁰.

Yazara göre Hitler ve arkadaşları; kazandıkları zaferlerle iki buçuk yıl Alman millete vadettikleri bin yıllık muzaffer barışın baş döndüren sarhoşluğunu yaşamışlardır. Eğer onlar bu derece “hudutsuz ve hoyrat bir gurura” kapılmasalardı ve gerçekleri görebilselerdi Almanya bugünkü ümitsiz duruma düşmezdi⁸⁰¹. Hitler altı sene boyunca ülkesinin felaketini tamir edilemez bir hale koymuştur ve bugüne kadar hiç şuurlu davranmamıştır⁸⁰².

Yazar yenilginin kesinleşmiş olmasına rağmen Hitler’in savaşa devam etmesini sürekli eleştirmiştir. Yazara göre Hitler ve arkadaşları “gıyaben idama mahkum edilmiş azılı haydutlardan mürekkep bir çete, dağ başında her taraftan sarıldığı zaman nasıl hareket ederse” o şekilde hareket etmekte ve Alman milletinin felakete sürüklenmesini umursamamaktadır⁸⁰³.

Yazar Mart 1945’de Müttefik ordular başkumandanı Eisenhower’in demecini değerlendirirken “Hitler’in her geçici zaferden sonra düşmanlarını yok edilmiş sayan abdalcasına hoyrat demeçlerle” karşılaştırmış ve çok mütevazi bulunduğunu belirtmiştir⁸⁰⁴.

Yazar savaşın sonuna gelindiğinde savaşın en büyük sorumlusunun Hitler olduğunun bir kez daha altını çizmiştir. Fakat yazara göre ona verilecek ceza ne kadar

⁷⁹⁹ Şevket Bilgin, “Almanyanın İç Durumunu Kaplayan Esrar Perdesi”, *Yeni Asır*, 21.11.1944.

⁸⁰⁰ A.g.m.

⁸⁰¹ Şevket Bilgin, “Beklenen Çöküntü”, *Yeni Asır*, 29.01.1945.

⁸⁰² Şevket Bilgin, “Berlin Savaşı”, *Yeni Asır*, 03.02.1945.

⁸⁰³ Şevket Bilgin, “Ne Zaman Bitecek”, *Yeni Asır*, 18.02.1945.

⁸⁰⁴ Şevket Bilgin, “Eşsiz Bir Felaket”, *Yeni Asır*, 30.03.1945.

ağır olursa olsun Avrupa'yı yeniden yapılmış olmak mucizesine kavuşturamaz. Yazar ikinci dünya savaşını “*altı sene süren delilik*” olarak nitelemiştir⁸⁰⁵.

Yazara göre “*Hitlerin cihangirlik hırsını muzaffer kılmak için hazırlanan azametli ordular Anglosaksonların müthiş darbeleri altında evvela sendeliyerek, sonra birer birer yok edilmişlerdir.*” Yazara göre Almanya'yı bu hale koyanlar dünya çapında bir hakimiyet kurmayı planlayan “*çılgınlar*” dır. Tarihin hiçbir devrinde böyle bir zorbalık görülmemiştir. Berlin düşünce Hitler trajedisi de sona erecektir⁸⁰⁶.

Hitler'in ölümünden sonra yazan yazar, Alman milletinin Hitlere şuursuzca tapıldığını fakat şimdi aldatıldığını anladığını ifade etmiştir. Yazar Alman milletinin yaralı sinelerinden başka şefler çıkararak demokrasi dünyasına ayak uydurmak isteyeceğini belirtmiştir⁸⁰⁷.

e) İşin Şakası Köşesi:

Yeni Asır gazetesinde 1945 Ocak'ından itibaren yer alan İşin Şakası köşesinde de zaman zaman Hitler ile ilgili yargılar göze çarpmaktadır. Bu köşede Zahide Samsam ve Dildar Danış isimli iki yazar dönüşümlü olarak esprili bir dille yazmaktadır.

Zahide Samsam 1945 Kışında Hitler'den uzun zaman haber alınmadığı için sorar: “*Hitler kurşuna mı dizilmiştir? Hapis mi edilmiştir? İntihar mı etmiştir? Bir suikaste mi kurban gitmiştir? Arjantine mi, Portekize mi, yoksa “Tokyo” ya mı kaçmıştır?*” Ardından da Hitler'in çok daha kötü bir durumda olduğunu “*Berlin de ve hayatta*” bulunduğunu yorumunu yapmıştır⁸⁰⁸. Aynı köşede Moskova radyosunun Hitler'in Napolyon gibi sürgün edilmeyip öldürüleceği bilgisinin gelmesi üzerine yazar “*Hitler'in yakayı Napolyon gibi bir sürgün cezasıyla kurtaramıyacağı çok tabii bir hadisedir. Adına “sürgünlük” denilen basit cezanın, bu dünyada, “Hitler” gibi bütün bir insanlığın canını yakmış insanlara değil*” basit suçlar işleyenlere de verilmiştir. Dolayısıyla Hitler'in sürgünden daha ağır bir cezaya çarptırılmasını istemek her namuslu insanın en tabii hakkıdır. Fakat yazar Hitler için ölüm cezasını yeterli

⁸⁰⁵ Şevket Bilgin, “Kim Ödeyecek?”, *Yeni Asır*, 06.04.1945.

⁸⁰⁶ Şevket Bilgin, “Berlinin Sukutu”, *Yeni Asır*, 20.04.1945.

⁸⁰⁷ Şevket Bilgin, “Üçüncü Rayş...”, *Yeni Asır*, 04.05.1945.

⁸⁰⁸ Zahide Samsam, “Nerdeymiş?”, *Yeni Asır*, 14.01.1945.

bulmamaktadır. “Milyonlarca hemcinsinin ölümüne sebebiyet vermiş bir insan için, milyonlarca ocağın sönmesine sebebiyet vermiş bir insan için, acısı saniyeden uzun sürmeyecek basit bir ölümden çok daha müthiş bir ceza aranmalıdır.” Yazar mahalle kahvehanelerinde “ “Hitler”i demir kafese sokmalı, ve onu, - hasılatı kendi yüzünden sefalet içinde kalmış insanlara dağıtılmak üzere -, bütün dünyaya, adam başına onar kuruşa teşhir etmeli!” şeklindeki konuşmaları ceza açısından uygun görmektedir⁸⁰⁹.

Yazara göre Hitler Almanyası “Dün Fransayı köle, Rusyayı uşak, Polonyayı ırgat, İngiltereyi çiftlik, Amerikayı lala, Hollandayı dadı, Belçikayı bacı gibi kullanmak ve bütün dünyayı Alman milletinin hususi kaşanesi” haline sokmak istemiş fakat dimyata pirince giderken elindeki bulgurdan da olmuş ve elindekileri de kaybetmiştir⁸¹⁰. Alman başarısızlığının kesinleşmeye başladığı zamanlardan itibaren Hitler’in hiç konuşmamasını şu şekilde yorumlamıştır: “Hatip “Hitler” in o bülbül gibi diline arız olan sükûnun sebepleri ise, her gün, cephelerden gelen haberlerde açıkça okunup durmaktadır. Belli ki: “Almanyanın bin senelik istikbalini kurtaracağım!...” derken, Almanyanın bin senelik mazisini ve bin senelik istikbalini de yıktığını gören Alman devlet reisi, derin bir yeis içinde; lisanı hal ile:

“ – Artık ben susuyorum!...” demekte , ve şair “Nabi”nin şu meşhur mısraını terennüm etmektedir: “Abı çeşmim, giryei bi ihtiyarım söylesin!...”⁸¹¹

Yazar “Zafer zafer” diye haykıran Hitler’in savaşı değil bütün bir insanlığın öfkesini kazandığını düşünmektedir⁸¹². Yazar dün bütün dünyaya posta koyan Hitler’in “bugün harap Berlin sığınaklarında, kendisini düşman gözlerinden gizliyecek minimini bir “hayat sahası”” aradığını söylemiştir⁸¹³.

Hitler’in ölümünden sonra ortaya çıkan şüpheler üzerine yazan yazara göre, Hitler’in gerçekten ölüp ölmediği önemli değildir çünkü Hitler “ bugün tarih önünde maskesi düşmüş bir caniden, şebekesi imha olunmuş bir modern eşkıyadan ve mukadder cezasını çekmekten kaçan adi bir ölüm mahkûmünden üstün bir şahsiyet değildir”. Yazar Hitler’in “mariz, maceracı, isterik, cılız ve bayram balonu gibi şişirilme

⁸⁰⁹ Zahide Samsam, “Hitler’e Verilecek Ceza”, *Yeni Asır*, 10.03.1945.

⁸¹⁰ Zahide Samsam, “Ata Sözleri ve Almanya”, *Yeni Asır*, 14.03.1945.

⁸¹¹ Zahide Samsam, “Hatalara ve Hatlara dair”, *Yeni Asır*, 05.04.1945.

⁸¹² Zahide Samsam, “Bin Senelik Kazanç”, *Yeni Asır*, 02.04.1945.

⁸¹³ Zahide Samsam, “Hey Gidi Dünya Hey!”, *Yeni Asır*, 01.05.1945.

şahsiyeti” nin Atatürk gibi Hz. Muhammed gibi Roosvelt gibi öldükten sonra bile yaşayacak müstesna insanlara benzemediği ve tarih önünde öldüğünü belirtmiştir⁸¹⁴.

Hitler’in ölümünden sonra Almanya’nın durumunu yazan yazar “*senelerce hiçbir nasihata kulak asmadan, boyacı Hitlerin fırçasıyla dünyayı insan kaniyle badana eden o eli bayraklı Alman milleti artık bayraksız kalmıştır.*”⁸¹⁵ demektedir.

İşin Şakası Köşesinde yazan diğer bir yazar olan Dildar Danış Hitler’in evleneceği ile ilgili haberlerin çıkması üzerine “*bütün milleti evsiz kalmak üzereyken, “Hitler” in ev kurmak istemesi, hayatımızda rastladığımız ve rastlyabileceğimiz tezatların en acıklısı olsa gerek.*”⁸¹⁶ demiştir. Yazar Hitler’in Yahudi düşmanlığını ise; Hitler’in aşık olduğu söylenen sinema yıldızı “Marlen Ditrih”e ettiği evlenme teklifinin kabul edilmemesiyle başlatır. Yazara göre “*“Anştan” dan “Fröyd” e kadar, dünya ilim aleminin baş tacı olan ne kadar yıldız varsa Holivut yıldızının “Hitler” e vurduğu müthiş darbenin çilesini*”⁸¹⁷ çekmişlerdir. Yazar Hitler’in bir doktor hemşiresiyle evleneceği rivayeti üzerine “*Alman Şansölyesi nihayet, muhtacı tedavi olduğuna, - çok geç kalmış da bulunsa – bizzat inanmış bulunuyor*”⁸¹⁸ şeklinde yorumlamıştır. Yazar Hitler’in Berlin bombardıman olurken evlenmesine Yunus Emre’nin şu sözleriyle yorumlamıştır:

“ Yarım beni gör neyledi

Aldı aklım mest eyledi,

Öldürmeye kasdeyledi,

*Gel gör beni aşk neyledi!”*⁸¹⁹

f) Naci Sadullah:

Gazetede yer alan “Söylemesi Benden” köşesinde yazan Naci Sadullah’a göre; Hitler’in bütün nutuklarında hastalık haline gelen bir Yahudi düşmanlığı vardır. Yazar Hitler’e göre dünyanın bütün kapitalistleri, bütün tahrikçileri, dünyanın bütün

⁸¹⁴ Zahide Samsam, “Öldükten Sonra Yaşıyanlar ve Hayattayken Ölenler...”, *Yeni Asır*, 03.05.1945.

⁸¹⁵ Zahide Samsam, “Daha Beter Olsunlar!...”, *Yeni Asır*, 07.05.1945.

⁸¹⁶ Dildar Danış, “Evleniyormuş!”, *Yeni Asır*, 21.03.1945.

⁸¹⁷ A.g.m.

⁸¹⁸ A.g.m.

⁸¹⁹ A.g.m.

anarşistleri Yahudi'dir. Yazar Hitler'i, Yahudilere kanı bozuk ifadesini kullanmasına nazire olarak sütü bozuk şeklinde ifade etmiştir⁸²⁰. Yazar Hitler'i "*yalnız kendi dehasına inanmanın doğurduğu hazin bir "megalomani" içinde, bütün hayatı boyunca, söylemeyi dinlemeye müraccah bulan*"⁸²¹ şeklinde ifade etmiş ve bıyıklarını da tıpkı Şarlo'nunkilere benziyor diye belirtmiştir. Yazar Hitler'in zaferleri zamanında onu destekleyenlerin kullandığı " – *Zafer Hitlerindir: Zira bu harpte müttefikler laf atıyorlar, "Hitler" ise... Top!*" ifadesini Alman Yenilgisi üzerine şu şekilde çevirmiştir: " – *Zafer Hitlerin değildir: Zira bu harpte müttefikler laf attılar, "Hitler" ise... Topu!...*"⁸²²

F- KİMİ ANILARDA HİTLER

II. Dünya Savaşı yıllarını yaşayan insanlar için savaş, hayatlarının önemli bir zaman dilimini oluşturmaktadır. Savaş yıllarının en önemli aktörlerinden biri olan Hitler'in bu dönemde yaşayan insanların anılarında yer alması oldukça doğaldır. Anılar, savaş yıllarından sonra yazılmış olsalar da kamuoyunu yansıtmak açısından önemlidir. Zaman içerisindeki fikirsel değişimleri de göz önüne sermesi bakımından anılar ayrı bir yer taşır. Bu bağlamda o dönemdeki kimi anılar incelenmiş ve Hitler ile ilgili algıya bakılmıştır.

1) Zekeriya Sertel:

Tan Gazetesinin sahibi ve başyazarı olan Zekeriya Sertel'in basında çıkan yazılarının dışında anılarında da o dönemin Almanya'sı, Hitler ve Nazizm ile ilgili kısımlar bulunmaktadır. Bu anılar incelendiğinde, o dönemi anlamak için ilginç veriler karşımıza çıkmaktadır.

Zekeriya Sertel'e göre, Almanya'da Hitler iktidara geldikten sonra Türkiye'de Nazizm ve Faşizm propagandası hızla kuvvetlenmiştir. Ülkede bu ideolojilerden etkilenen faşist gençler harekete geçmiş ve her önüne gelen ilericiye komünist diye saldırmış ve bu insanları halkın gözünden düşürmeye çalışmışlardır. Yazara göre bu

⁸²⁰ Naci Sadullah, "Bir Matem, Bir Bayram!", *Yeni Asır*, 14.03.1945.

⁸²¹ Naci Sadullah, "Çok Geç!" *Yeni Asır*, 20.03.1945.

⁸²² A.g.e.

faşist gençler kendi propagandalarının önünde en büyük engel olarak Tan gazetesini gördükleri için gazeteyi hedef almışlardır⁸²³.

Yazar Tan Gazetesinin Nazi ve Faşizm'e karşı olduğunu söylemiştir. Çünkü yazara göre Nazizm ve Faşizm, hem dünya hem de Türkiye için büyük bir tehlikedir. Türkiye için tehlikeleri anlatan yazar, Türkiye'nin iç politikada faşist bir diktatoryayla yönetilerek bütün demokratik hakların ortadan kalkması gibi bir tehlikenin yanında, dış politikada Türkiye, Almanya'nın arkasından tehlikeli maceralara sürüklenebilirdi. Bu tehlikeleri ortadan kaldırmak için yazar, Faşizm ve Nazizm'in gerçek karakterini ve amaçlarını kamuoyuna duyurmayı kendine görev edindiğini belirtmiştir⁸²⁴.

Zekeriya Sertel yaşadığı dönemde Atatürk'e muhalif olsa da anılarında Atatürk'ün ölümü dolayısıyla yazdığı bölümde, Atatürk'ü Hitler ve Mussolini ile karşılaştırmış ve Atatürk'ün bütün koşulları müsait olmasına rağmen diktatörlüğe gitmediğini söylemiştir. Yazara göre Atatürk, yumuşak, sevimli ve akıllı bir otorite kurmuş ve otoritesini halkın onu sevmesine dayandırmıştır⁸²⁵. Bunun dışında Atatürk'ün, daha sonra Türkiye'deki Alman büyükelçisi olan Franz Von Papen'i hiç sevmediğini belirtmiştir. Bu sebeple Von Papen Atatürk'ün sağlığı zamanında Türkiye'ye gelememiştir⁸²⁶.

Yazar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de, Almanya'da yetişmiş gençlerin Hitler'e hayran olduğunu söylemiştir. Bunun dışında Alman terbiyesi görmüş bazı subaylarında Almanya'ya karşı bir sevgi duyduklarını ifade etmiştir⁸²⁷. Ayrıca yazar anılarında, savaşın Alman zaferlerinin olduğu dönemde Alman yanlısı basının Alman zaferlerini büyük puntolarla yazdığını ve Türk kamuoyunda Almanlara karşı hayranlık duyguları oluşturmaya çalıştıklarını anlatmıştır⁸²⁸.

Yazar, savaş sırasında Amerika'ya yaptığı gezi sonucunda Amerika'nın gücünden etkilenmiş ve savaş Mütteliklerin kazanacağına inanmıştır. Döndüğünde de ülkede mütteliklerin zaferi kazanacağını okuyucularına anlatmaya çalıştığını söylemiştir. Bu tarz yaptığı yayınların hükümetin üzerinde de etkili olduğunu

---

⁸²³ Sertel, *a.g.e.*, s.190.

⁸²⁴ *A.g.e.*, s.190.

⁸²⁵ *A.g.e.*, s.192-193.

⁸²⁶ *A.g.e.*, s.197.

⁸²⁷ *A.g.e.*, s.197.

⁸²⁸ *A.g.e.*, s.199-200.

belirtmiştir. Bunun sebebi olarak da o dönemde kabinede Almanya'dan yana olanların büyük rol oynamakta olduğunu anlatmış ve hatta onların baskısıyla tarafsızlık politikasına uygun olmayan davranışların sergilendiğini belirtmiştir. Bu davranışlara örnek olarak Almanya'nın Karadeniz'e indirdiği savaş gemilerini gizlice Boğazlardan geçirmesine göz yumulduğunu göstermiştir⁸²⁹.

Yazar, ekonomik olarak Türk- Alman ilişkilerini de değerlendirmiş ve o zaman Almanya ile yürütülen ticaret sisteminin Türkiye'yi Almanya'nın sömürgeci durumuna düşürdüğünü belirtmiştir⁸³⁰.

2) Niyazi Berkes:

Önemli bir bilimadamı olan Niyazi Berkes de “*Unutulan Yıllar*” adını verdiği anılarında İkinci Dünya Savaşı yıllarını anlatmıştır.

Yazar, II. Dünya Savaşı yılları yaklaşırken Amerika'ya eğitim için giderken Avrupa üzerinden seyahat etmiş ve bu seyahat esnasında Almanya'yı görme şansına erişmiştir. Yazar Almanya'yı tanımlarken “*Ömrümde o denli düzgün manzaralı, karış karış işlenmiş orman, ova tarla görmedim diyebilirim. ...Alman başkent istasyonu....herşey tertemiz, yerli yerinde. Böyle bir istasyonu gördükten sonra, onun kentine, devletine, rejimine hayran kalmamak olanağı yok diye düşündüm*” sözlerini kullanmıştır. Almanya'yı anlatırken hayranlığını gizlemeyen yazar, bu düzenin sanıldığı gibi Hitler ve rejimine ait olmadığını, çünkü Hitler'in daha iki yıldır iktidarda olduğunu ve bu düzeni oluşturamayacağını belirtmiştir⁸³¹. Almanya gezisini anlatmaya devam eden yazar, Almanya sokaklarında bir hayat kadını ile karşılaşınca oldukça şaşırmış ve Hitler gibi dünyayı susta durduran birinin bu kişileri nasıl ortadan kaldıramadığını merak etmiştir⁸³².

Yazar, Atatürk'ün, Mussolini ve Hitler'in iktidarını görünce yeni ve büyük bir savaşın çıkacağını gören ilk insan olduğunu söylemiştir⁸³³.

---

⁸²⁹ A.g.e., s.205.

⁸³⁰ A.g.e., s.206.

⁸³¹ Berkes, a.g.e., s.113.

⁸³² A.g.e., s.114.

⁸³³ A.g.e., s.159.

Yazar anılarında Nazilerin Türkiye’deki etkinliğinin artmasını anlatırken Hitler ile İnönü’yü şu sözlerle karşılaştırmıştır: “ *Naziliğin Türkiye’deki etkinliğini arttıran bir neden de Hitler gibi bir şefi olmasıydı. Bu şef (Nazi deyimi ile Führer) bol laf etmede Mussolini’yi fersah fersah geçen bir adam olmakla beraber söyledikleri “makarnacı palavrası” değildi. Onun azametli konuşmasını yanında Milli Şef kapalı ve tutuk laflar eden sönük, ilhamsız bir “Şef”. Onun, açıklıktan uzak, kuşku ya da korku verici sarsak söylevlerini dinleyen bir ülke için Hitler bir harikaydı.*”⁸³⁴ Hitler ile ilgili değerlendirmelerine devam eden yazar, Hitler’i kükreyen bir aslana benzetmiştir. Bu sebeple Hitler’in nutuklarını, hem Almanya hem de dünya korku içinde dinlemektedir. Nitekim yazar, Hitler’in Almanya’da ve dünyada bu kadar taraftar bulmasını mucize olarak değerlendirmektedir⁸³⁵.

Yazar anılarının içinde Hitler’in askerlik yeteneklerini de eleştirmiştir. Ona göre doğu cephesinin başarıya ulaşmamasının en büyük nedeni bu savaşı eski onbaşı Hitler’in yönetmesidir. Yazara göre Hitler, kendini dünyanın en büyük stratejisti saysa da onun askerlikten öğrendiği şey Birinci Dünya Savaşı’nda onbaşı rütbesinde olan bir askerin öğrenebileceği kadar şeydir. Onun stratejisini “*kümeşe dalıp tavuk yakalama*” olarak adlandırmış, düşmanı kuşatmak; sonra da onun askerlerini ya yok etmek ya da esir almaktan başka bir şey bilmediğini söylemiştir. Niyazi Berkes’in bu dönemde en çok şaşırdığı olay yetenekli Alman generallerinin bir eski onbaşıya nasıl boyunuyduğudur. Bu sorunun cevabını arayan yazar generallerin Führer’den korkmasının dışında Hitler’in halk arasında inanılmaz bir etkinliğinin olmasının da etkili olduğunu söylemiştir. Yazara göre Hitler, tarihin yetiştirdiği en güçlü diktatör olmuştur⁸³⁶. Yazar, Hitler’in başkalarına karşı bol bol ve gümbür gümbür konuşmasına rağmen kendisine karşı konuşanlara fırsat vermeyen bir adam olduğunu da belirtmiştir⁸³⁷.

3) Ahmet Emin Yalman:

Yalman, uzun bir zaman dilimi içine alan anılarını anlattığı kitabında II. Dünya Savaşı yıllarını değerlendirirken, Türkiye’nin batılı tarafa daha yakın olmasını ve savaşa

---

⁸³⁴ A.g.e., s.162.

⁸³⁵ A.g.e., s.162.

⁸³⁶ A.g.e., s.211.

⁸³⁷ A.g.e., s.218.

girmeme politikasını isabetli bir karar olarak değerlendirmektedir. Yazar, o dönemde Nazi Almanyası'na arka çevirmenin pek kolay olmadığını, İsmet İnönü'nün verdiği bu karardan dolayı Türk halkının ona çok şey borçlu olduğunu yazmıştır. Yazara göre, eğer Türkiye aldattıcı duygulara kapılarak Nazi Almanyası'nın arkasından gitseydi, yıllarca ülke Almanların kölesi olarak sömürülecekti. Ayrıca savaş sonunda da Sovyetler ve Batılı müttefikler tarafından işgal edilecekti ve Rusya işgaline son vermek çok zor olacaktı⁸³⁸.

Hitler'i İkinci Dünya Savaşı'nın baş aktörleri arasında sayan yazar, Hitler'in yenileceğini 18 Eylül 1940'da Vatan Gazetesinde yazdığı "*Son Treni Kaçıran Hitler*" başlıklı yazısında belirtmiştir. Fakat yazara göre Hitler gibi büyük iddialarla saldıran kişiler bunu göremez ve gerekli sonuçları çıkaramazlar. Yazara göre, yıldırım harbini kaybeden Almanlar boşu boşuna hem kendilerine hem de dünyaya dört buçuk yıl azap çektirmişlerdir⁸³⁹.

Yazar, Hitler öncesinde de Almanya'da "*Hayat sahası*" adı verilen dünyayı ele geçirme planları yapanlar olduğunu söylemiştir. Yazara göre, Hitler'den çok önce Alman ırkçı ve milliyetçileri bu davaları ele almıştır ki bunların arasında en ünlüsü Paul Rohrbach'tır. Rohrbach'ın kitabını okuyan yazar, bu kitapta tasvir edilen Alman Hayat Sahası genişliğini ne eski Roma, ne eski Alman ve Avusturya İmparatoru V. Karl, XIV. Louis, Napoleon Bonapart rüyasında görmüştü. Yazar, 18 Kasım 1940'dan itibaren Vatan gazetesinde Rohrbach'ın eserlerinden alınmış fıkralar yayınlamaya başlamıştır. Yazar, gazete yazılan bu fıkraların Rusların da dikkatini çektiğini söylemiş ve kendisinden bu konuda bilgi alındığını belirtmiştir⁸⁴⁰.

Yazar, Almanların Sovyet Rusya'ya saldırmadan önce Türkiye'ye de girmeyi düşündüklerini ve bu sebeple Almanya'da Türkiye aleyhine bir havanın estiğini söylemektedir. Yazara göre, "*Ludendorf'un bir yazısında 'Türkiye'yle ittifakımız bizi ancak köstekledi. Bunun biza hiçbir faydası olmadı' demesi, Türkiye'de kıyametler kopmasına neden olmuştur*"⁸⁴¹. Bunun üzerine Türkiye'deki bütün gazeteler savaşa her zaman hazır olduklarını yazmaya başladıkları gibi ülkede çeşitli toplantılar ve birlik

---

⁸³⁸ Yalman, *a.g.e.*, s.1127.

⁸³⁹ Yalman, *a.g.e.*, s.1130.

⁸⁴⁰ Yalman, *a.g.e.*, s.1131-1132.

⁸⁴¹ Yalman, *a.g.e.*, s. 1133.

gösterileri yapılmış ve Sovyet Rusya ile saldırmazlık paktı perçinlenmiştir. Yazar bu azimli havanın ve biraz da olsa Von Papen'in oynadığı rolün sayesinde, Almanlar Türkiye'ye saldırmaktan vazgeçmiş ve Sovyetlere yönelmiştir⁸⁴².

Yazara göre, 1941 baharında Nazilerin saldırması ihtimaline karşı Türkiye'de ortaya çıkan “zinde ve sağlam ruh” giderek kuvvetlenmiştir. Basın, halkevleri, üniversiteler ve diğer kuruluşlar elbirliğiyle bir dayanışma havası içindedirler. Bu dönemde Nazilere karşı oluşan olumsuz havayı yazar, Şemsettin Günaltay'ın halkevlerindeki şu konuşması ile göstermeye çalışmıştır: “*Kendilerine (Yeni Nizamcılar) adını takan Naziler, arazi parçaları istemiyorlar, milletlerin bütün varlıklarını, her manasiyle köle olmalarını istiyorlar. Gelecekleri varsa görecekları de vardır.*”⁸⁴³

Yazar, Türkiye'de Almanların saldıracağı ihtimalinin oluşturduğu tedirgin havanın, 1941 Haziran başlarına kadar devam ettiğini ve Türkiye'nin, özellikle manevi bakımdan tamamen tetikte ve hazır bulunduğunu söylemiştir. Türkiye ile Almanya arasında imzalanan antlaşmayı yazar, Hitler'in uzun bir tereddütten sonra Sovyet Rusya'ya saldırmaya karar vermesi olarak yorumlamıştır⁸⁴⁴. Yazara göre, Hitler Trakya sınırlarımızı zorlasaydı, Kurtuluş Savaşı ile elde edilen manevi itibar zedelenebilirdi. Bu bakımdan Hitler'in Türkiye'yi kendi haline bırakarak Sovyetlere yönelmesi, ülke için çok mutlu ve talihli bir gelişmedir⁸⁴⁵.

Yazar, o dönemin başbakanlarından olan Şükrü Saraçoğlu'nun Hitler'in zaferini istediğini ve koyu bir ırkçılığa doğru kaydığını yazmıştır. Fakat yazara göre, Saraçoğlu'nun şahsi hislerinin devletin resmi siyasetini gölgelendirmemesine özellikle İsmet İnönü tarafından dikkat edilmektedir⁸⁴⁶.

4) Yakup Kadri Karaosmanoğlu:

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yazarlığın yanında elçilik görevinde de bulunmuş ve elçilik yıllarını anlattığı Zoraki Diplomat adlı eserinde, İkinci Dünya Savaşı öncesinin

---

⁸⁴² Yalman, *a.g.e.*, 1133-1134.

⁸⁴³ Yalman, *a.g.e.*, s.1138

⁸⁴⁴ Yalman, *a.g.e.*, s.1139.

⁸⁴⁵ Yalman, *a.g.e.*, s.1140.

⁸⁴⁶ Yalman, *a.g.e.*, s.1164.

ve savaş yıllarının nabzını tutmuştur. Savaş öncesinde önce Tiran, 1935'ten itibaren Prag'da elçilik yapan yazar, 1939'da Hollanda'ya gitmiş ve 1940 kadar orada kalmıştır. Ardından da Türkiye'ye dönmüştür. Eserinde, elçilik yaptığı ülkelerin Hitler'le ilgili düşüncelerine zaman zaman yer vermiştir. Böylece, Türk kamuoyu ile anlatılan milletlerin kamuoyu arasında karşılaştırma imkânını sağlamıştır.

Tiran elçiliği yapan yazar, oradaki ortamı şu sözlerle anlatmıştır: “S.S. geçit törenlerini gösterir bir propaganda filminin seyri esnasında, yanında oturan Yugoslavya elçiliği başkâtibinin karısı, ikide bir bana iğilip, “Bakını”, diyordu, “bakınız. Hitler, gençlerin elini ne derin, ne halis bir şefkatle sıkıyor. Gözleri, ne kadar insanlık ve sevgi hisleriyle dolu.”⁸⁴⁷ Yazar, aynı sempatiyi Prag'daki Yugoslavya elçisinde de gördüğünü söyleyecektir. Bu elçinin kendisine, “Bir Alman tehlikesi, bir Hitler belasıdır tutturmuşlar. Herif gelmiş, nice zamandan beri sefalet ve anarşi içinde çalkalanıp batmakta olan bir milleti, iki-üç yılda selamete çıkarmış, nizama refaha kavuşturmuş. Bununla da kalmayarak bizim gibi tarım ve hammadde memleketlerine ticaret kapılarını açmış. İhracatımıza, harp öncesinden beri görülmedik bir hız vermiş. Emsalsiz teknik kudreti ve çalışma kabiliyetiyle hem kendi yurdunu, hem de bütün Avrupa'yı kalkındırma imkânlarını hazırlamağa çabılıyor ve bunun karşısında, Beneş soyundan bir politikacı beladan, tehlikeden bahsediyor”⁸⁴⁸ dediğini yazmaktadır. Yazar, bu tarz konuşan adamların Türkiye'de de çok olduğunu eserinde belirtmiştir⁸⁴⁹.

Yakup Kadri, Hitler'in Avusturya ve Südetlere el atma ihtimalini o günlerde düşünülebildiğini fakat daha fazlasının tahmin edilemediğini söylemiştir⁸⁵⁰. Oradaki diğer diplomatların da düşüncelerinden bahseden yazar, hiçkimsenin Almanya'nın Çekoslovakya'ya saldıracağını düşünmediğini, hatta Avusturya'nın ihlalinin imkânsız olduğunu düşündüklerini belirtmiştir⁸⁵¹.

Yazar, Hitler için “Berlin'de bir başçavuş hüküm sürüyordu” ifadelerini kullanmıştır⁸⁵². Yakup Kadri, Çekoslovak Devlet Başkanı Beneş'in, Hitler'e “küreyi tersine çevirmeye çalışan bir çılgın” olarak baktığını dile getirmiştir. Kendisi de Hitler'i

⁸⁴⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.94.

⁸⁴⁸ A.g.e., s.94-95.

⁸⁴⁹ A.g.e., s.95.

⁸⁵⁰ A.g.e., s.98.

⁸⁵¹ A.g.e., s.99.

⁸⁵² A.g.e., s.99.

o zamanın ölçülerine göre, dahi, belki çılgın olarak değerlendirmiştir. Buna rağmen yazara göre Hitler, Çekoslovakya'nın iç yüzünü iyi bir şekilde görmüş ve kendisine karşı savaşamayacağını anlamıştır.⁸⁵³ O dönemi değerlendiren yazar, Prag'da Çek dostu olarak bilinen milletlere mensup kişilerin arasında bile, Hitler taraftarlarının olduğunu, Hitler'i haklı bulan kimseler bulunduğunu söylemektedir⁸⁵⁴.

Yazar, Almanya'dan kaçıp Prag'a gelen Yahudilerin (J) damgası ile dağlanması dolayısıyla Hitler için “o firavunun – hayır, hayır, - o deccalin gazabı”⁸⁵⁵ ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca bu Yahudilerin de Naziler gibi Hitler'in iradesini herşeyden daha üstün görmeye başladıklarını belirtmiştir. Yazar göre Hitler “İsa düşmanı bir deccal”⁸⁵⁶ idi.

1938 yılının Eylül ayının sonlarına doğru olan dönemi yani Südet bölgesinin Hitler tarafından ele geçirilmeden hemen önceki dönemi Yakup Kadri şu sözlerle anlatmıştır: “Hitler, gittikçe sıklaşan çığlıkları, kükreyişleri, meydan okuyuşlarıyla siyasi havayı, en son haddine kadar, öylesine bir kızıştırmıştır ki, burnumuza, adeta bir barut kokusu gelir gibi oluyor.”⁸⁵⁷

Südet bölgesinin Almanya'ya geçmesinden sonra Hitler Avrupa kıtasında başka bir toprak istemediğini açıkladığı için o zaman bütün dünyanın Münih'i “Sulh'un Kabesi”⁸⁵⁸ olarak gördüğünü yazmıştır. Yazar, bu dönemde bütün Avrupa'nın hak ve adaletini savunma misyonunu Hitler'in üstüne aldığını belirtmiştir. Yazara göre “Führer böyle düşünüyor; Führer böyle münasip görüyor; Führer bunu emrediyor denildi mi akan sular duruyordu. Onun içindir ki, Hitler'in ini Berchetesgaden, yalnız Avrupa'nın bu bölgesindeki devlet ve politika adamlarına değil, küçük Baltık memleketleri hükümet erkânına da adeta kutsal bir ziyaret yeri olmağa başlamıştı. Bütün dertler buraya dökülüyor, bütün çareler buradan bekleniyordu ve kaderlerinin artık Hitler'e bağlı olduğunu bilen bu insancıklar, Berchetesgaden kayasının önüne gelip –tıpkı bizim masallardaki Keloğlanların gaipten haber soruşları gibi – haykırırlardı. “Bahtım kara

---

⁸⁵³ A.g.e., s.108.

⁸⁵⁴ A.g.e., s.109.

⁸⁵⁵ A.g.e., s.124.

⁸⁵⁶ A.g.e. s.143.

⁸⁵⁷ A.g.e., s.128.

⁸⁵⁸ A.g.e., s.136.

mı, ak mı?” eğer kayadan gelen yankı “ak” derse ak olurdu, “kara” derse kara. Ve bu kehaneti değiştirmeye yeryüzünde hiç kimsenin gücü yetmezdi.”⁸⁵⁹

Yakup Kadri 1939’da Hollanda’da La Haye elçi olarak atanmıştır. 1940’da da burada olan Yakup Kadri Hollanda’nın Almanya tarafından işgaline de tanık olmuştur. Hollanda’nın işgali sırasında gördüklerini anlatan yazar, Nazi askerlerinin gençliğine acımış ve *“Lanet, bin lanet olsun o Hitler’e... Nasıl acımıyor, nasıl kıyıyordu da bütün bir gençlik fideğinin en güzel tomurcuklarını, eli hiç titremeden, avuç avuç, öbek öbek şu ateş tarlalarının içine atıp duruyordu? Hitler, bunların yalnız bedenlerine kıymakla kalmamış, ruhlarını da haczetmişti. Yüreklerinden insanlıklarını sökmüş çıkarmış, hepsini bir otomat haline sokmuştu”⁸⁶⁰* ifadelerini kullanmıştı.

1941’deki Türk-Alman Saldırmazlık Paktı için değerlendirme yapan yazar, bu antlaşmanın Von Papen’in eseri olduğunu söylemiştir. O sırada Alman kamuoyunda ve Nazi Şefleri arasında Türkiye’ye karşı bir tavır olduğunu, bu sebeple Hitler’in kendiliğinden bir Türk sevgisi göstermesine ihtimal olmadığını belirtmiştir⁸⁶¹.

---

⁸⁵⁹ A.g.e., s.143.

⁸⁶⁰ A.g.e., s.192.

⁸⁶¹ A.g.e., s.229.

SONUÇ

1939’da Almanya’nın Polonya’ya saldırısı ile başlayan ve 1945’e kadar altı yıl boyunca devam eden ve dünyanın birçok yerini etkileyen II. Dünya Savaşı, tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Birçok ülke yakılıp yıkılmış, milyonlarca insan ölmüş veya sakat kalmıştır. II. Dünya Savaşı, başta Avrupa olmak üzere, I. Dünya savaşından sonra kurulmuş olan güçler dengesinin yıkılmasına, birçok yerde siyasi haritanın değişmesine ve güçler dengesinde bir boşluğun doğmasına sebebiyet vermiştir. II. Dünya Savaşından sonra dünya, tamamen farklı bir boyutta yeni bir hal almıştır.

II. Dünya Savaşının çıkmasına, I. Dünya Savaşı’ndan kalma ve savaşan tarafların hiç birini memnun etmeyen antlaşmaların neden olduğu bilinmektedir. Dünyayı bir savaştan kurtarmak için yapılan antlaşmalar, aslında galip devletler tarafından sadece çıkarlar düşünülerek hazırlandığından ve milliyet esası da gözetilmediğinden dünyayı çok kısa bir sürede ikinci bir savaşa sürüklemiştir. Özellikle Almanya’ya dayatılan Versay Antlaşması, adeta ülkenin tekrar ayağı kalkmaması için hazırlanmıştır. Bu durum Almanya’da kin ve nefret tohumlarının ekilmesine, Almanların haksızlığa uğradıklarını düşünmelerine ve bu haksızlıktan kurtulmak için çareler aramalarına sebebiyet vermiştir. Tam bu esnada Almanya’nın yanı başında özellikle İtalya’da yükselen Faşist yönetim Almanya’da da etkisini göstermiş ve Hitler’i iktidara götüren süreç oluşmaya başlamıştır.

Hitler, yenik Almanya’nın öfkeli ortamında politik olarak gün geçtikçe büyümüş ve Alman halkının kendi etrafında birleşmesine yönelmiştir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra sol ve sağ darbelerle siyasi anlamda sürekli problemler yaşayan Almanya, 1929 dünya ekonomik buhranı ile ekonomik olarak da iyice sarsılmıştır. Almanya’nın içinde bulunduğu bu zor durum yukarda da değinildiği gibi Hitler’in giderek yükselen bir çizgiyle iktidara oturmasına yaramıştır. I. Dünya Savaşı’ndan bir onbaşı olarak çıkan Hitler, hitabet yeteneği sayesinde kendini kitlelere fark ettirmiş ve Alman İşçi Partisine katılması ile tarih sahnesinde boy göstermeye başlamıştır. Giderek yükselen Hitler, sonunda iktidar olmuştur. Dünyanın belki de en çok tartışılan, eleştirilen ancak bir o kadar da ilgi duyulan “popüler” liderlerinden biri haline gelmiştir. Ölümünün üzerinden

yıllar geçmiş olmasına ve getirdiği düzen tamamen ortadan kalkmasına rağmen Hitler, bugün hala merak edilen ve politikaları çok eleştirilmekle beraber tartışılmaya devam eden bir isimdir.

Hitler yaşadığı dönemde içinde bulunduğu dünyayı ve coğrafyayı etkilemiş bir politik isim olarak bu etki zaman zaman Türkiye’de de kimi çevrelerde hissedilmiştir. O’nun iktidara yürüdüğü yıllarda Türkiye de kendi savaş yaralarını sarmaktadır. Tıpkı Müttefiki Almanya gibi Türkiye de I. Dünya Savaşından yenik bir ülke olarak çıkmıştır. Ancak Almanya’dan farklı olarak Türkiye’de bir bağımsızlık savaşı yaşanmış ve buna bağlı olarak yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. Bu yeni devletin kurucusu aynı zamanda ülkeyi bağımsızlığına kavuşturan bir lider olan Atatürk’tür. O’nun Türkiye’de yaptığı devrimlerle, ülke yeni rejimi kurumsallaştırmış, ekonomik ve sosyal anlamda kalkınmaya başlamıştır. Türkiye’de kalkınma hamlesinin devam ettiği 1930’ların başından itibaren dünyada yeni bir savaşın yaklaşan ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır. Türkiye olası yeni bir savaşta yer almak istemediğini ülkenin kurucusu ve Cumhurbaşkanı olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün söylemiş olduğu ve o dönem Türk dış politikasının özeti olarak kabul edilen “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” sözleriyle açıkça ortaya koymuştur.

Bu bağlamda hem siyasi olarak hem de ekonomik olarak Cumhuriyet Türkiye’sinin yeni bir savaşı istemediğini ve aynı zamanda ülkenin yeni savaşı kaldırabilecek bir yapıda olmadığını söyleyebiliriz. O dönem yönetimde yer alan kişiler, I. Dünya Savaşı da dâhil olmak üzere Osmanlı Devleti’nin yıkılışını hızlandıran pek çok savaşın tanığı olmuştur. Bu kadar çok savaş görmüş yöneticilerin, savaş koşullarının ne kadar ağır ve zor olduğunu bilmesi yeni bir savaşa girmek istememelerinde etkili olmuştur. Bu açıdan iktidar Türkiye’yi savaş dışında tutacak politikalar üretmiştir.

Ancak 1939’da Avrupa’da savaşın çıkması Hitler’in saldırgan ve yayılmacı politikaları yüzünden kaçınılmaz bir hal alınca Türkiye’de iktidar olabildiğince kamuoyunu denetim altında tutmaya çalışmış, basın denetlenerek, kontrollü yayın yapması istenmiştir.

Ancak yine de II. Dünya Savaşı'nın gidişatı ve Türkiye'nin Almanya ile olan tarihi münasebetleri ülkede kamuoyu üzerinde gözle görülür bir etki de yapmıştır. Bu dönemde özellikle Hitler, Türkiye'de kamuoyunun en çok ilgi gösterdiği liderdir. Bu ilgi gözle görülür bir boyuttadır. Zira savaşın tarafı olan devletlerin liderleri bir yana Hitler ayrı bir yana koyularak yayın yapılmaktadır. Türkiye'de Hitler, çağdaşlarına göre göreceli olarak daha “popülerdir”. Bu durum özellikle o dönem Türkiye'de mizah dergilerinden anlaşılabilmektedir. Hitler'in başını çektiği Mihver Devletlerinin içindeki en güçlü lider olarak Hitler gözükmektedir. Örneğin İtalya, adeta Almanya ile zorunlu bir birlikteliğin içinde gözükmekte ve hatta Türk kamuoyunda Almanya'nın yardımı ile savaşı devam ettiren bir ülke olarak algılanmaktadır. Hitler'in ve Almanya'nın yanında Japonya'nın adeta gölgede kaldığını söylemek gerekir. Türk kamuoyunun savaşın başında ve gelişme safhalarında nispeten Hitler'e denk gördüğü ülke Stalin'in Rusya'sıdır. Türkiye II. Dünya Savaşı'nın merkezine adeta Hitler'i koymuştur. Savaşın seyri büyük ölçüde Almanya ve Hitler'in politikaları üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu Türkiye'deki Alman imajının o dönemde ne derece güçlü olduğunun da bir göstergesidir.

Basının Hitler'e bakış açısı, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında farklı olduğu gibi, savaş süresince savaşın gidişatına göre yeniden şekillenmiştir. Türk Kamuoyunda önceleri Hitler ile ilgili fikirler, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkmasının etkisi altındadır. Nitekim Türk basın mensuplarının, Almanya'nın Versay Antlaşması ile haksızlığa uğratılarak ekonomik ve askeri yaptırımlara zorlandığı, kaldıramayacağı bir borca sokulduğu ve topraklarının bir kısmının zorla alındığını düşündüğünü söyleyebiliriz. Özellikle Türk basın mensupları, Hitler Almanya'sı ile kendi ülkeleri arasında empati kurmuş ve benzerlik bulmuşlardır. Onlara göre; Almanya'da kendi ülkeleri gibi zarara uğramış, mazlum durumdadır. Bu sebeple Hitler'in iktidara gelişi ve yaptıkları Versay ile yapılan haksızlıkların telafisi olarak görülmüştür. Nitekim Türk basını Türkiye'nin Montrö Antlaşmasıyla Boğazları devralması ile Almanya'nın nehirlerinin kontrolünü almasını ve Hatay'ın Türk topraklarına katılması ile Avusturya'nın Almanya tarafından ilhakını özdeşleştirmişlerdir denilebilir. Hitler'in Versay'ın ülkesine getirdiği haksızlıkların

telafisi amacıyla yaptıkları Türk basın mensupları tarafından olumlu karşılanmış ve genel olarak desteklenmiştir. Bu destek dünya barışını tehdit etmeye başladığının iyice anlaşıldığı 1939 Ekim'inde Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Üçlü İttifak'a kadar devam ettiği söylenebilir. Hitler'i desteklemeyen bir takım kesimlerin ise ideolojik anlamda farklı bakış açılarının olması etkili olmuştur. Örneğin Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ideolojik olarak Sovyet yanlısı, Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet Emin Yalman ise liberal eğilimli ve İngiliz yanlısıdır. Bu sebeple Hitler'i genel olarak eleştirmektedirler. Ayrıca bu dönemde Hitler'in desteklenmesinin önemli nedenlerinden biri Hitler'in Atatürk'ü ve Türk Kurtuluş Savaşı'nı örnek aldığını söylemesidir. Bu durum Türk kamuoyunda ister istemez Hitlerle ilgili bir sempati de oluşturmuştur.

II. Dünya Savaşı başladıktan bir süre sonra Türk kamuoyunun Hitler'e bakış açısı savaşın gidişatına göre değişmiştir. Öncelikle Üçlü İttifak'ın imzalanması sonrasında Almanya, Türkiye'nin bu antlaşmayı imzalamasının yanlış olduğuna dair yazılar yazmaya başlayınca Hitler'e olan destek geri çekilmeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin Polonya'da olduğu gibi hem Almanya hem de Sovyetler tarafından aynı anda işgale uğrama korkusu basına da yansımış ve Almanya'ya ve Hitler'e karşı eleştirel bir tutum takınmaya itmiştir.

1941'de Türk-Alman Dostluk Antlaşmasının imzalanması ile Türk basını da Hitler'e karşı bir yumuşama göstermiştir. Özellikle bu antlaşmadan sonra ve Almanya'nın savaşta arka arkaya zaferler kazandığı 1942 sonuna kadar basın, Türk dış politikasının aleyhinde veya Türkiye'yi Almanya karşısında zor duruma sokacak yazılar yazmamaya başlamışlardır. Nitekim yukarıda adını verdiğimiz; Zekeriya Sertel, Hüseyin Cahit gibi yazarlar Almanya ve Hitler'e karşı tavrını değiştirmemekle beraber Türkiye'yi zorlayacak yazılar yazmamışlardır.

Savaşın Almanya'nın aleyhine gelişmesiyle ve Türkiye'nin müttefiklere daha çok yaklaşmayı planlamasıyla birlikte 1942 sonundan itibaren Türk basını Almanya'nın savaşta başarısızlıklarını ve yaşanan ekonomik zorlukları gündeme getirmeye başlamış ve bu açıdan Hitler'in politikaları eleştirilmiştir.

1944 Nisanından itibaren müttefiklere yakınlaşan Türkiye, onların isteğiyle Almanya'ya krom göndermeyi kesmiş ve 1944 Ağustosunda ise Almanya ile ilişkileri kesmiştir. Bu durumdan cesaret alan Alman aleyhtarı yazarlar, Hitler ve Almanya ile ilgili daha sert yazılar yazmaya başlamışlardır. Daha önce Almanya ve Hitler lehinde yazan Yunus Nadi, Nadir Nadi gibi yazarlar ise aleyhte yazı yazmaya başlamışlardır.

Bu dönemde Hitler'in genel olarak eleştirildiği konular, onun kendini yarı tanrı, peygamber gibi mistik bir şekilde görmüş olmasıdır. Hitler, iktidara geldikten sonra her geçen gün biraz daha narsistleşmiştir. Türk kamuoyunda da Hitlere muhalif olan çizerler, Hitler'i kendi dev aynasında gören bir kişi olarak betimlemişlerdir. Yazarlara göre kendini mistisizme kaptıran Hitler, Almanya'yı büyük bir felakete sürüklemiştir. Yazarlar Hitler bu kadar ileri gitmeseydi büyük bir lider olarak kalacağını ama gözünün aç olması dolayısıyla yaptıklarının kendi milletine zarar verdiğini hep bir ağızdan söylemişlerdir.

İlgi çeken bir nokta da Hitler'in Napolyon ile karşılaştırılmasıdır. Hitler iktidara çıktığından itibaren çeşitli zamanlarda çeşitli yazarlar tarafından sürekli olarak Hitler ile Napolyon karşılaştırılmıştır. Kimi zaman bu durum övülse de -Hitler'in Napolyon gibi büyük bir komutan olduğunu söyleseler de- kimi zaman bu benzetmeyi olumsuz hale getirmişler ve Hitler'inde Napolyon gibi nerde duracağını bilememesinin kendi sonunu hazırladığını söylemişlerdir. Özellikle savaşın Almanya aleyhine döndüğü zamanlarda Hitler'in askeri yetenekleri sürekli olarak eleştirilmiş ve daha önce çok başarılı bir komutan olduğunu söyleyenler bile onun bir onbaşı olduğunu sürekli olarak belirtmeye başlamış ve askeri anlamda başarısızlığının altı çizilmiştir. Hitler'in benzetildiği diğer bir hükümdar Neron'dur. Neron'un Roma'yı yakması ile Hitler'in savaşın sonlarına doğru teslim olmayarak ülkesini felakete götürmesi ve Berlin'in bombardımanlar ile harap olması arasında bağ kurulmuştur. Savaşın sonlarına doğru Hitler'in bir çılgın, bir deli olduğu sık sık tekrarlanır olmuştur.

Yazarların genel olarak hemfikir oldukları nokta ise Hitler'in savaşı çıkarmadaki rolüdür. Onlara göre, başlangıçta oldukça haklı bir dava ile yola çıkan Hitler, sonunda haksız duruma düşerek dünyayı bir felakete sürüklemişlerdir. Hemfikir olunan diğer bir

konu, Hitler'in oluşturduğu Nazizm'in, Hitler'den çok önce başka yazarlar tarafından ortaya konulmuş olduğunun belirtilmesidir. Yazarlar, ağızbirliği ile Hitler'in dünyaya yeni bir düzen getirmediğini, sadece var olan fikirleri sistemli hale soktuğunu söylemişlerdir.

Hitler'i eleştiren veya onu haklı bulan bütün yazarların birleştiği ortak nokta ise, Hitler'in hitabet yeteneğidir. Türkiye'de Hitler'in sürekli olarak söylediği nutuklar takip edilmiş, gazeteler de bütün söyledikleri kelime kelime yayınlanmış ve sürekli merak edilmiştir. Ayrıca Almanca bilmeyenler bile Hitler'in radyoda yayınlanan nutuklarını dinlemiş ve onun konuşma tarzından etkilendiğini belirtmişlerdir. (Her ne kadar Nadir Nadir gibi savaş bitiminde bunu inkâr edenler olsa bile). Bununla birlikte Almanya'yı ziyaret edenler ve Hitler ile görüşme yapan yazarlar, Hitler'den oldukça etkilendiklerini gizlememişler ve onunla yapılan her konuşmayı en ufak ayrıntısına kadar anlatmışlardır.

Hitler gibi yaşadığı dönemi ve sonrasını etkilemiş bir liderin hem desteklenmesi hem de eleştirilmesi oldukça doğaldır. Hitler'in Almanya için, Versay Antlaşmasından doğan yükümlülükleri kaldıracak güçlü, karizmatik bir lider olarak algılanması onun desteklenmesinde etkili olmuştur. Grldğu gibi Hitler, II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye'de ilgi ile ve çok yakından takip edilmiş, yaptığı her şey gazete sayfalarında yer bulmuş ve her politikası ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Bütün bu yorumların ortak noktaları olsa da zaman içinde aynı yazarlar bile daha önce alkışladıkları hareketleri sonra eleştirmişlerdir.

Hitler'in politikaları günümüzde de tartışılmaktadır ve tartışılmaya devam edecektir. Hitler yaşadığı dönemde olduğu gibi, merak uyandırmaya ve eleştirilmeye devam eden bir lider olarak kalacaktır.

KAYNAKÇA

I- RESMÎ YAYINLAR

TBMM Zabıt Cerideleri

II- SÜRELİ YAYINLAR

A- GAZETELER

Akşam

Anadolu

Bugün

Cumhuriyet

Haber

Son Telgraf

Tan

Tanin

Tasvir-i Efkâr

Ulus

Vakit

Vatan

Yeni Asır

Yeni Sabah

B- DERGİLER

Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Dergisi

Akbaba

Atatürk Yolu Dergisi

Ayın Tarihi

Bozkurt

Çığır

Çınaraltı

Ç.T.T.A.D.

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Karikatür

Ötüken

Resimli Ay

Tarih ve Toplum

Toplum ve Bilim

Ülkü

Yeni Ses

Yurt ve Dünya

III- BASILI ESERLER

AKARCALI, Sezer, *İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*, İmaj Yayınları, Ankara, 2003.

AKŞİN, Sina, *Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)*, C.IV, Cem Yayınları, İstanbul, 1995.

ALACALIOĞLU, Orhan, “Cumhuriyet Döneminde Türk Basını”, Halkevleri, , No: 102, Ankara, 1975.

ALTUN, Abdülrezak, *Türkiye’de Gazetecilik ve Gazeteler*, Ç.G.D., Ankara,1995.

ARCAYÜREK, Cüneyt, *İkinci Dünya Savaşı ve İki Cephede Türkiye*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

ARI, Kemal, *Türk Devrim Tarihi I*, Zeus Yayınevi, İzmir,2010.

ARI, Kemal, *Tarih Yöntemi*, İleri Yayınevi, İzmir,2011.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasal Tarihi (1914-1995)*,c.1-2, Alkım Yayınevi, İstanbul.

ARTUÇ, İbrahim, *Hitler ve İkinci Dünya Harbinin Kaderi*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1984.

ATAÖV, Türkkaya, *İkinci Dünya Savaşı*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985.

ATSIZ, Nihal, *Türk Tarihinde Meseleler*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1975.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam(1938-1950)*, C.II, Remzi Kitapevi, 2000.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Lider ve Demagog*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, *Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1960.

BAUR, Hans, *Dünyanın Kaderi Benim Ellerimde İdi*, Yağmur Yayınevi, İstanbul.

BAYKAL, Hülya, *Türk Basın Tarihi*, Afa Matbaacılık, İstanbul,1990.

BEKTAŞ, Arsev, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,1996.

BERKES, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, İletişim yay., İstanbul, 1997.

CANŞEN, Efgan, *Hitler’den Torunlarına*, Göçebe Yayınları, İstanbul,1997.

ÇAVDAR, Tevfik, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Yayınları, Ankara,2007.

ÇAVDAR, Tefik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Yayınları, Ankara,2004.

CROWE, Anthony, *Hitler*, Tutku Yayınevi, Ankara,2011.

DAVID, Claude, *Hitler ve Nazizm*, İletişim Yayınları, İstanbul,1991.

DİLAN, H. Berke, *Siyasi Tarih (1914-1939)*, Alfa Yayınları, İstanbul,1998.

DİLAN, H. Berke, *Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)*, Alfa Yayınları, İstanbul,1998.

DERİNGİL, Selim, *Denge Oyunu: II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

DUVERGER, Maurice, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

DÜNYA Savaşları Ansiklopedisi, *İkinci Dünya Savaşı*, c.3, Görsel Yayınlar, 1988.

EBERLE Henrik, *Hitler'e Mektuplar*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul,2010.

EKİNCİ, Necdet, *İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları*, Genel Türk Tarihi, Ankara, C:9, 2002.

EKREM, Mehmet Ali, *Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Bükreş'teki Diplomatik Faaliyeti*, TTK, Ankara,1994.

ERKİN, Feridun Cemal, *Dışişlerinde 34 Yıl*, TTK Yayınları, Ankara, 1980.

ESMER, Ahmet Ş., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Yayınları, Ankara,1996.

FEYZİOĞLU, Turhan, *Atatürk ve Milliyetçilik*, TTK, Ankara, 1987.

GENCEL, Şeyma, *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler 1849-1984*, Gelişim Yayınları, İstanbul,1984.

GLASNECK, Johannes, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, İstanbul,1978.

GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Şef Dönemi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1974.

GÖNLÜBOL, Mehmet, *İç Etkenler Açısından Bir Dış Politika İncelemesi*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969.

GÖNLÜBOL Mehmet – Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

GUTTSTADT, Corry, *Türkiye, Yahudiler ve Holokost*, İletişim Yay. ,İstanbul, 2012.

GÜVENİR, Murat, *2.Dünya Savaşı'nda Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991.

HART, Liddell, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, C.I, YKY, İstanbul, 2005.

HİTLER, Adolf, *Kavgam*, Gökçe yayınevi, Tarih yok, Ankara.

HİTLER, Adolf, *Tek Kurtuluş Yolu*, Eskin Matbaası, İstanbul, 1970.

HEPER, Metin, *İsmet İnönü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

İNÜĞUR, M. Nuri, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992.

JUNGE, Traudl, *Hitler'in Sekreteri*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.

KABACALI, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990.

KARAL, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1974.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Zoraki Diplomat*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1955.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

KARATEPE, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.

- KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1996.
- KERSHAW, Ian, *Hitler, 1889-1936: Hubris*, I. Cilt, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.
- KERSHAW, Ian, *Hitler, 1936-1945: Nemesis*, II. Cilt, İthaki Yayınları, İstanbul, 2009.
- KOÇAK, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri, 1923-1939*, TTK, Ankara, 1991.
- KOÇAK, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938-1945*, Cilt I, II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986.
- KOÇAK, Cemil, *Tek –Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı’dan Günümüz Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- KUNERALP, Zeki, *İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti*, Ankara, 1982.
- KURAT, Yuluğ Tekin, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk – Alman Ticaretindeki İktisadi Siyaset*, TTK, Ankara, 1975.
- LANGER, Walter C. , *Ruhsal Çözümlemelerle Hitler Melek mi, Şeytan mı?*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, TTK, Ankara, 1996.
- MAZICI, Nurşen, *Tek Parti Dönemi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2011.
- MUTLU, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, Ankara, 1994.
- NADİ, Nadir, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

- ÖNDEŞ, Osman, *2. Dünya Savaşı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul,1974.
- ÖNDEŞ, Osman, *Yabancı Gözüyle Hitler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1989.
- ÖZGEN, Murat, *Türkiye’de Basının Gelişimi ve Sorunları*, Ozan Yayıncılık, İstanbul,1998.
- ÖZGÜLDÜR, Yavuz, *Türk-Alman İlişkileri(1923-1945)*, Genelkurmay yay, Ankara,1993.
- PEKTAŞ, Şerafettin, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul,2003.
- POLAT, Kürşat, *Heil Hitler*, YeniYüzyıl Yayınları, İstanbul,2009.
- REİSMAN, Arnold, *Nazizm’den Kaçanlar Ve Atatürk’ün Vizyonu*, Türkiye İş Bankası-Kültür Yay., İstanbul,2011, s.341.
- ROBERTS,J.M., *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Dost Yayınları, Ankara,2003.
- SAGAY, Reşat, *XIX ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul,1972.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih(1918-1994)*, İmge Yayınları, Ankara, 2008.
- SAYER, Ian -,Douglas, Botting, *Hitler’in Kadınları*, Elips Kitap, Ankara, 2006.
- SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi*, Ant. Yayınları, İstanbul, 1969.
- SERTEL, Sabiha, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
- SERTEL, Yıldız, *Babam Gazeteci Zekeriya Sertel Susmayan Adam*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2002.
- SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- SHAW, Stanford J – Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, E Yayınları, 1983.

- SHİNER, William L., *Nazi İmparatorluğu, I-II-III*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1970.
- SİGMUND, A. Maria, *Nazi Kadınları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2000.
- SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1968.
- SOYSAL, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C.I, TTK, Ankara, 1983.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul, 2001.
- TEKELİ İlhan, Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- TEZEL, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi 1923-1950*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.
- TOPUZ, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Yayınları, İstanbul, 2003.
- TUNCER, Hüner, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)-İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.
- TURAN, Şerafettin, *İsmet İnönü (Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi IV, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1999.
- UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih*, Filiz Yayınları, İstanbul, 1985.
- UĞURLU Nurer-Komisyon, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar (1939-1944)*, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- URGAN, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÜÇÖK, Çoşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978.
- ÜNAL, Tahsin, *Türk Siyasi Tarihi*, C.II, Berikan Yayınları, Ankara, 2001.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992.

WEİSBAND, Edward, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün Yayınları, İstanbul, 2002.

YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1971)*, C.II, Özener Matbaacılık, İstanbul, 1997.

YAVUZ, Fehmi, *Anılarım*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, t.y.

YERASİMOS, Stefanos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1920.

YETKİN, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1983.

YILMAZ, Veli, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.

ZÜRCHER, Eric Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

IV- TEZLER

AKTAŞ, Eva Vicdan, *II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’deki Nazi Propagandası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2003.

BALTA, Nurgül Demirbay, *İkinci Dünya Savaşının Ortaya Çıkışının Türk Basınındaki Yansımaları (Temmuz 1939-Haziran 1940)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , 2010.

ÇELİK, Ahmet, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Isparta, 2011.

ERGÜN, Gülcan, İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul,2010.

IŞIK, Metin, Basının Kamuoyu Oluşturma Fonksiyonu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 1998.

KILIÇ, Sezen, Türk Basınında Hitler Almanyası (1933-1945), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2009.

KIRAC, Tahir Olcay, Türkiye’de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler: 1908-1938, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 2011.

MANKA, Ayşe Gülçin, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Anadolu Ajansı’nın Dış Haber Politikası, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Ankara,2008.

OKAY, Serdar, Almanyada Nazizm’in Türk Basınına Yansıması(1939-1945), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir,2004.

POZHİDAYEVA, Nina, Alman Siyasal Sisteminde Weimar Cumhuriyeti Sonrası Nasyonal Sosyalist Partisinin İktidarı ve Nazizim, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İzmir,2011.

ŞİRİN, Funda Selçuk, Falih Rıfkı Atay(1893-1950), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2009.

YILDIZ, Aytaç, Burhan Asaf Belge: Cumhuriyetin Erken Döneminde Aydın ve İktidar İlişkisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Ankara, 2009.

V- MAKALELER

AKANDERE Osman, Hasan Ali Polat, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Almanya’nın Türkiye’ye Baskısı ve Savaşın İçerisine Çekme Gayretleri”, *Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle*, Konya Valiliği Yayınları, Ekim,2009.

AKŞİN, Sina, “Türk Ulusçuluğu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, VII, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

ARIKAN, Mustafa, “İkinci Dünya Savaşı Yılları Türkiye’inde Hitler Hayranlığına Dair Bir Anekdottun Tenkidi-Peyami Safa Olayı”, *Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle*, Konya Valiliği Yayınları, Ekim,2009.

ARMAOĞLU, Fahir – İsmail Soysal, “Türkiye’nin Hitler Almanya’sı ile İlişkileri (1933-1941)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK, Ankara,1999.

AYDIN, Mustafa, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

BALİ, Rıfat N., “Nazilerin İktidara Gelmeleri ve İstanbul’da Nazilere Karşı Boykot Girişimi”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:184, Nisan,1999.

ÇELİK, Recep, “I. Dünya Savaşı Sonrası Türk-Alman İlişkilerinde Benzer Yönler ve Durumlar”, *Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle*, Konya Valiliği Yayınları, Ekim,2009.

DERİNGİL, Selim, “2.Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:35, Kasım 1986.

DİNÇER, Hasan, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, s:42, Kasım,2008.

DİNÇKOL, Bihterin, Yönetilenlerin “Öz” Yönetimi-Kamuoyu, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:10, Güz,2006/2.

GEVGİLİ, Ali, “Türkiye Basını”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim yayınları, İstanbul, 1982.

KABACALI, Alpay, “Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü”, *Tarih ve Toplum*, Sayı: 38, Ocak 1987.

KADIOĞLU, Ayşe, “Alman Milliyetçiliği”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:62, Yaz-Güz,1993.

KOÇAK, Cemil, “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını”, *Tarih ve Toplum*, Cilt:6, S.29-31,1986.

KOÇAK, Cemil, “İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Almanya”, http://www.obarsiv.com/pdf/cemil_kocak_ikidunya.pdf.

MAZICI, Nurşen, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C.5, S.18.

ORAN, Baskın, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ Sol Akımları”, *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Dergisi*, Cilt: 24, s.228-276,1969.

ÖZÇELİK, Mücahit , “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 29, Yıl: 2010/2.

TUNÇAY, Mete “Tek Parti Döneminde Basın: 1925 Tahrir-i Sükun Olayından 1945 Tan Olayına”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:38, s.48-50,Ocak 1987.

VURAL, Mithat Kadri, “II.Dünya Savaşı Türkiye’sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak “Tan” Gazetesi”, *ÇTTAD*:, VII/16-17, Bahar-Güz, 2008.

YILDIZ Nuran, “Halkla İlişkilerde Medya ve Kamuoyunu Bilgilendirme Yanılsaması”, *II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu, 21.Yüzyılda Halkla İlişkilerde Yeni Yönelimler, Sorunlar Ve Çözümler*, Nisan,2006.

YILMAZ, Mustafa, “Atatürk Dönemi Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarında Nazi Propagandası”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, S.40, Kasım 2007.

EKLER

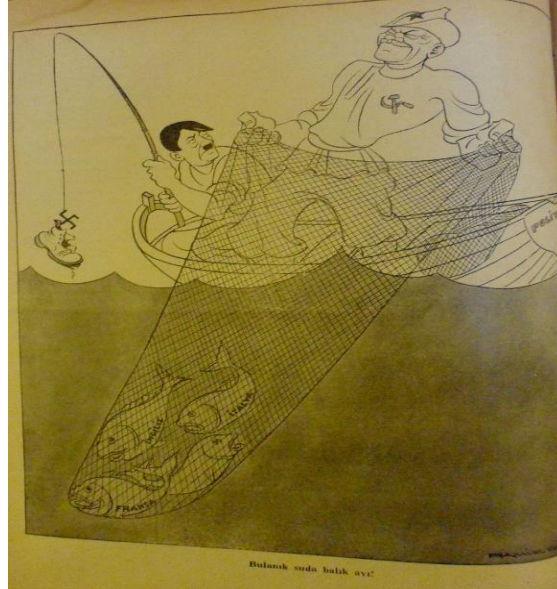
KARİKATÜRLER

1) AKBABA DERGİSİ:

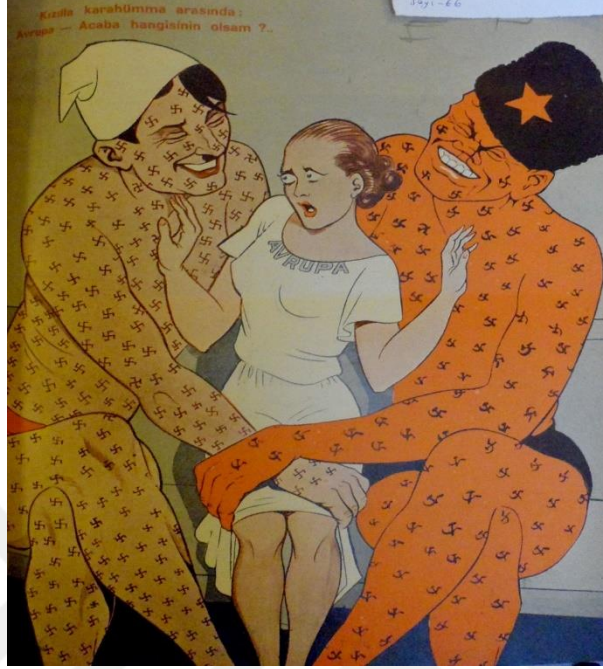
Karikatür 1/ 28.03.1935.

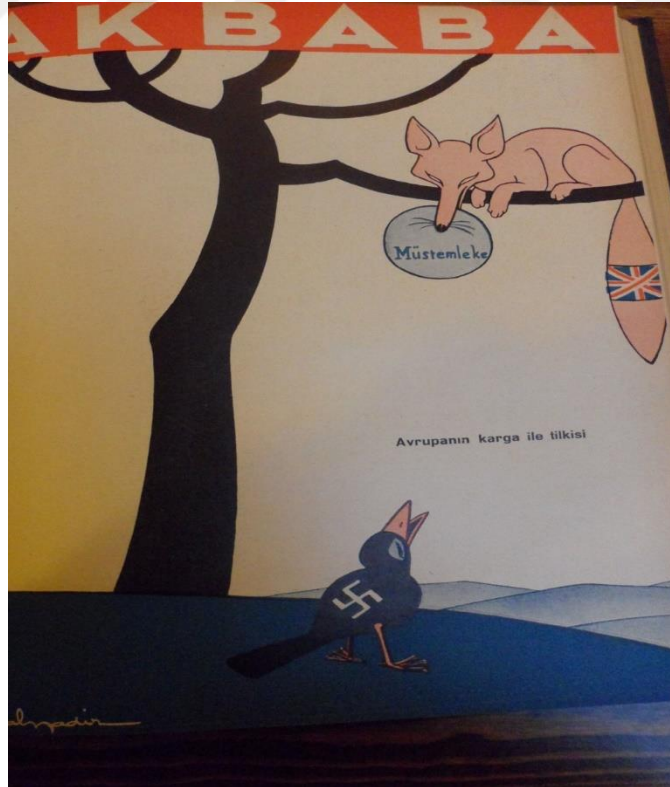
Karikatür 2/ 04.04.1935.

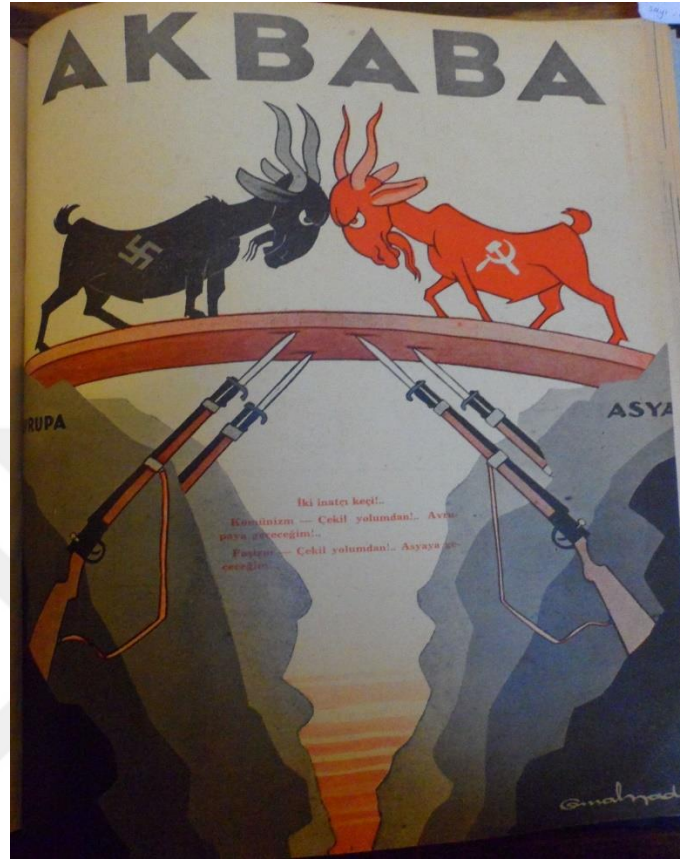
Karikatür 3/04.04.1935.

Karikatür 4/ 19.02.1937.

Karikatür 5/ 09.12.1937.

Karikatür 6/ 16.12.1937.

Gazelerden : Hitler, Yahudileri Avusturyadan da kovuyor !..

Yeliyoooooo !!

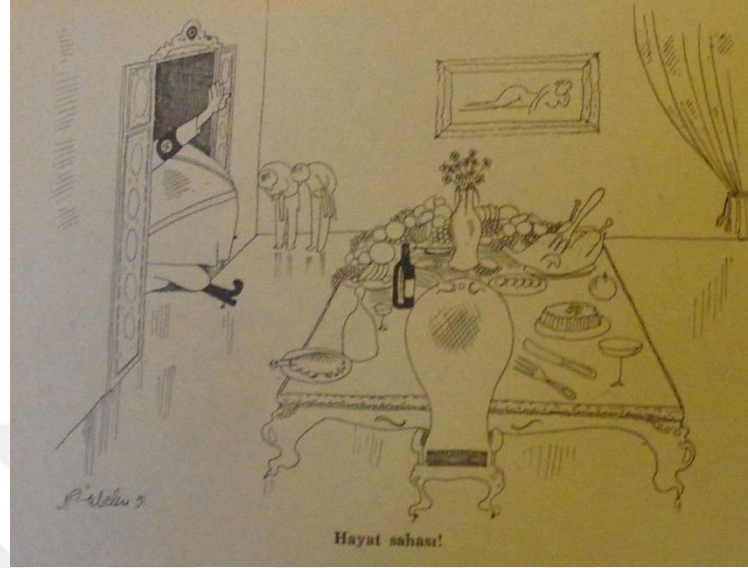
Karikatür 9/ 08.06.1939.

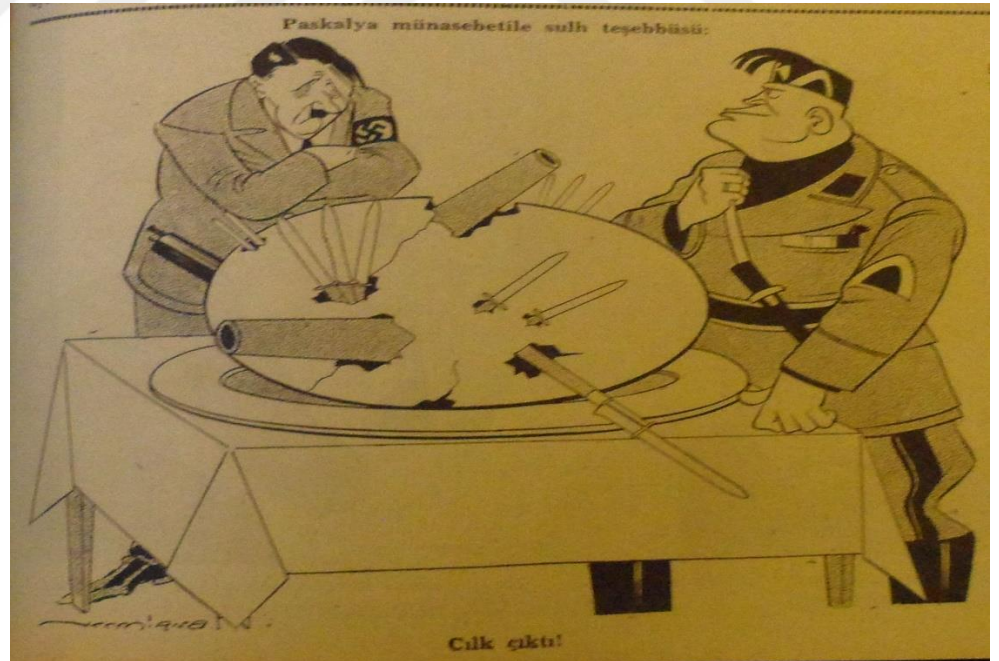
Karikatür 10/ 15.06.1939.

Karikatür 11/ 14.03.1940.

Karikatür 12/ 28.03.1940.

Karikatür 13/ 28.05.1940.

Karikatür 14/ 25.07.1940.

Karikatür 15/ 1945- S.70.

Karikatür 16/1945- S.71.

2) KARİKATÜR DERGİSİ

Karikatür 1/ 16.10.1939.

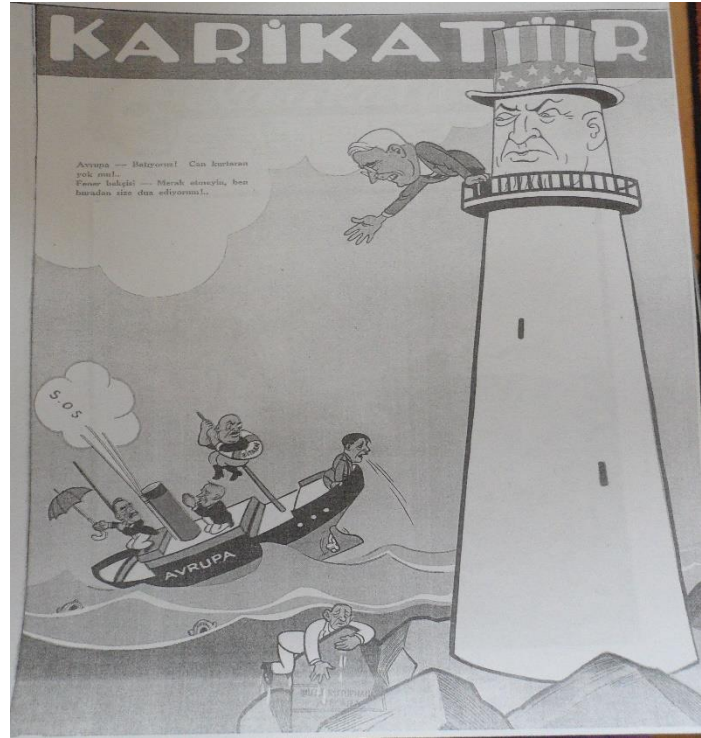
Karikatür 2/12.10.1939.

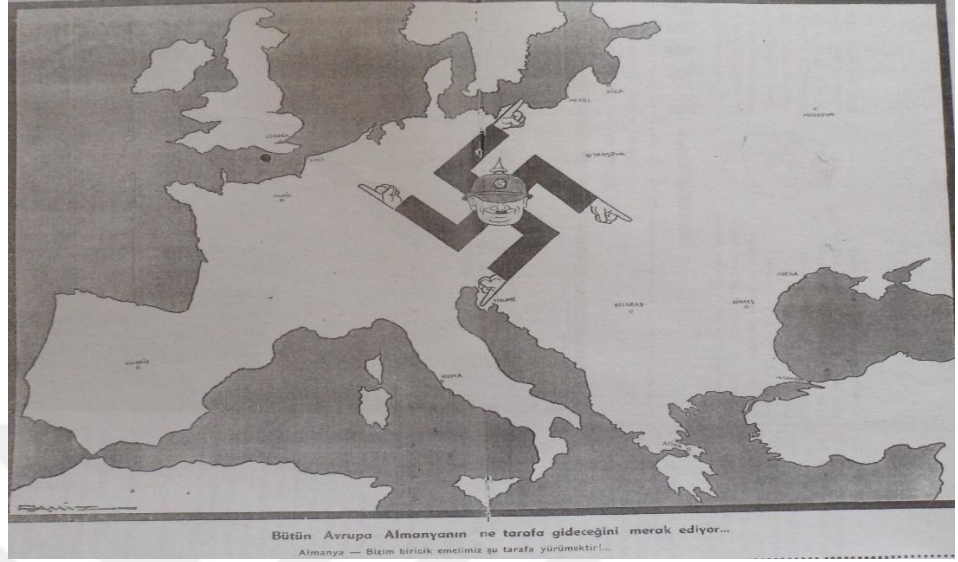
Karikatür 3/ 12.10.1939.

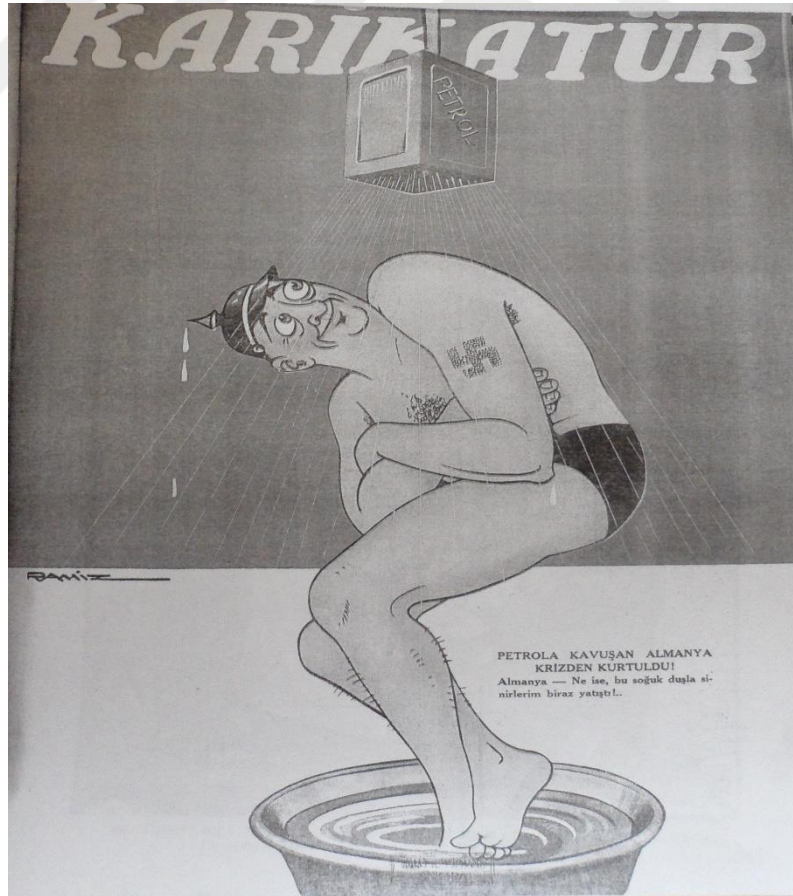
Karikatür 4/23.11.1939.

Karikatür 5/ 23.09.1939.

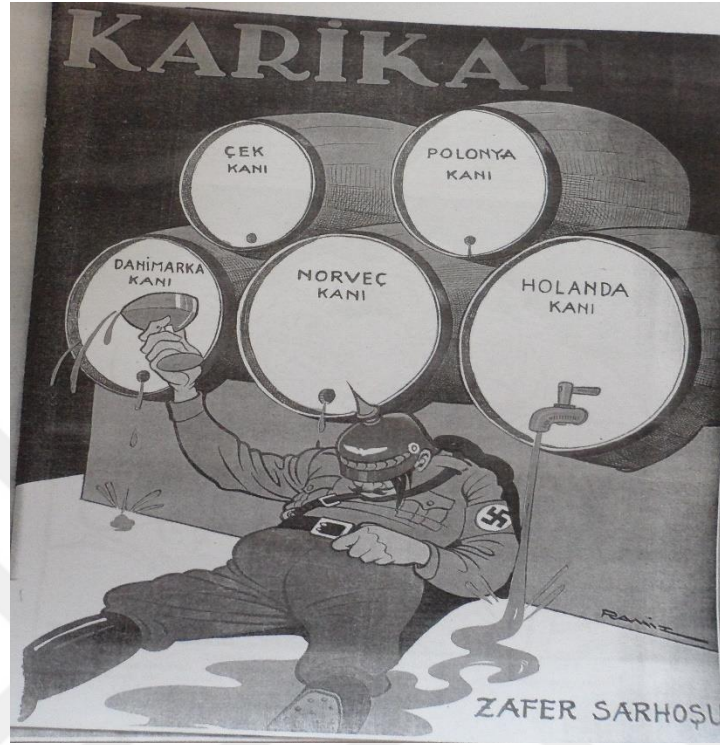

Karikatür 6/ 08.02.1940

Karikatür 7/ 23.05.1940.

Karikatür 8/26.12.1940.

Karikatür 9/11.04.1940

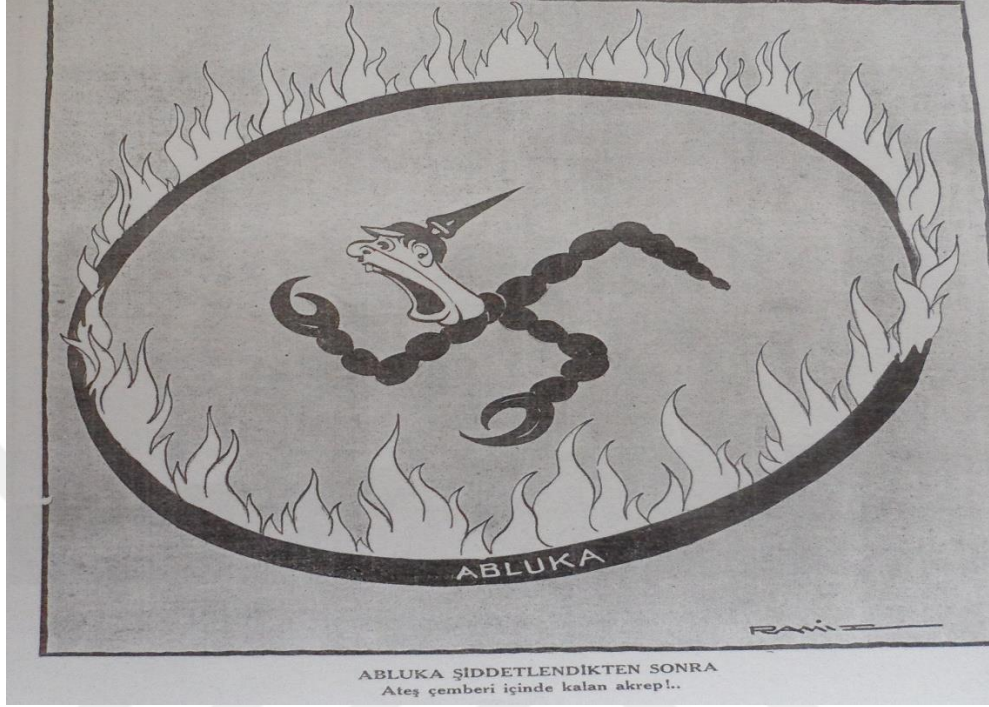

Karikatür 10/ 13.11.1941

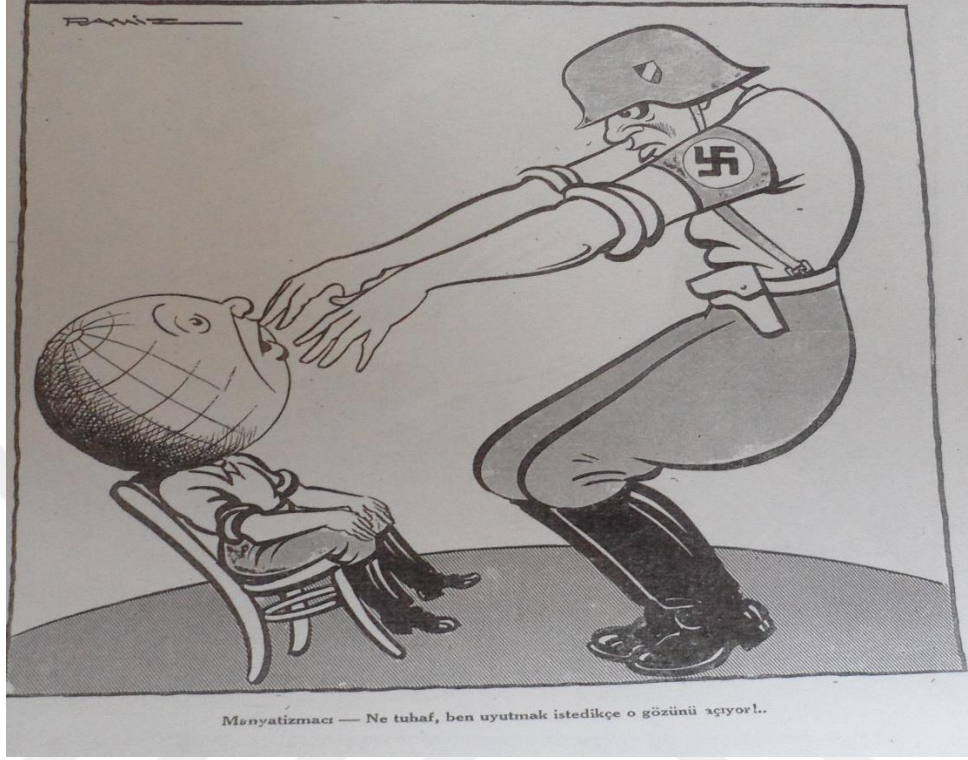
Karikatür 11/ 04.04.1940

Karikatür 12/ 29.05.1941.

Karikatür 13/ 29.05.1941.

Karikatür 14/13.03.1941.

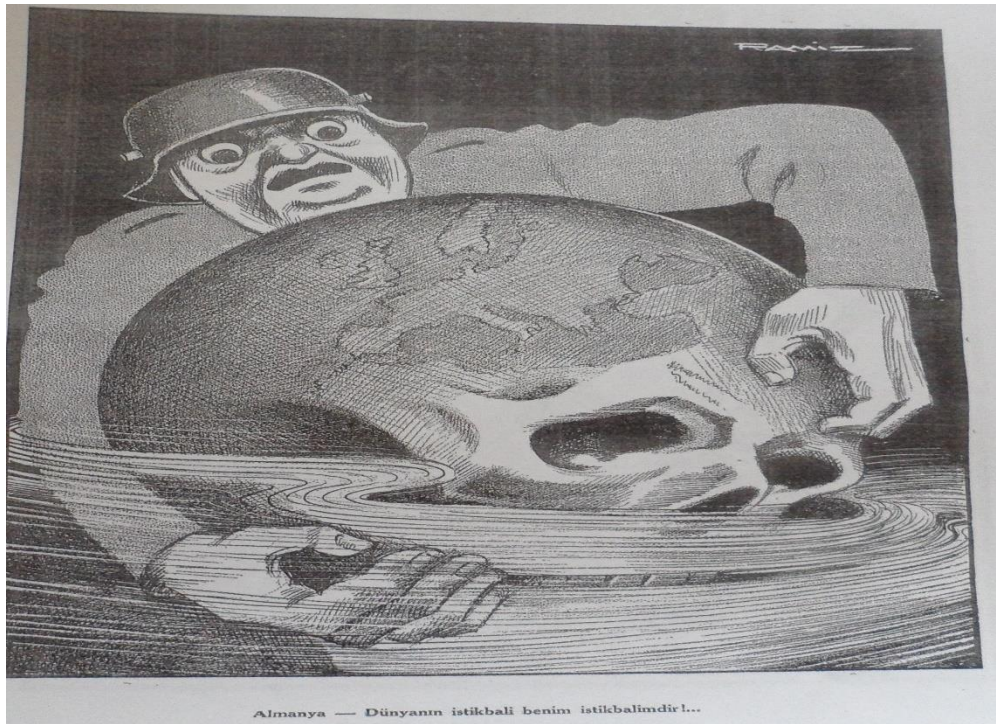

Karikatür 15/10.07.1941.

Karikatür 16/10.04.1941

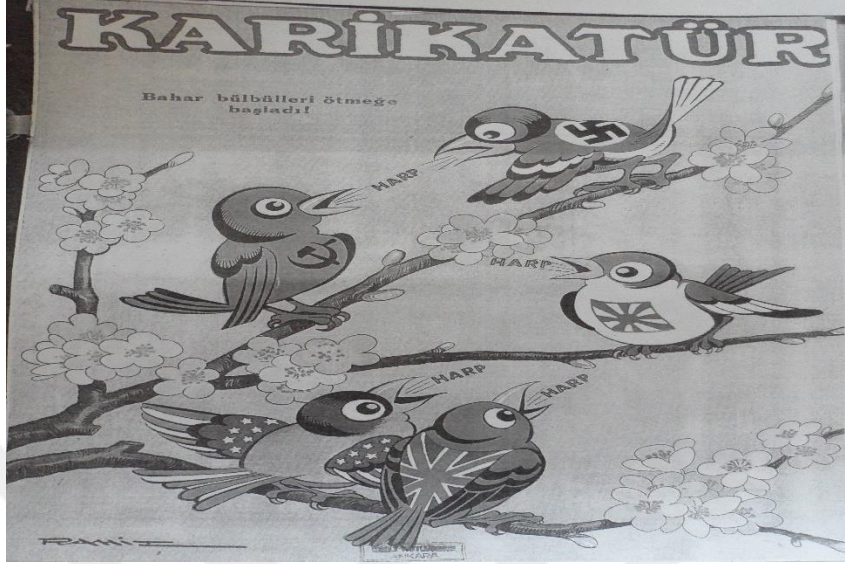
Karikatür 17/ 10.04.1941

Karikatür 18/09.07.1942.

Karikatür 19/ 19.03.1942.

Karikatür 20/21.01.1943.

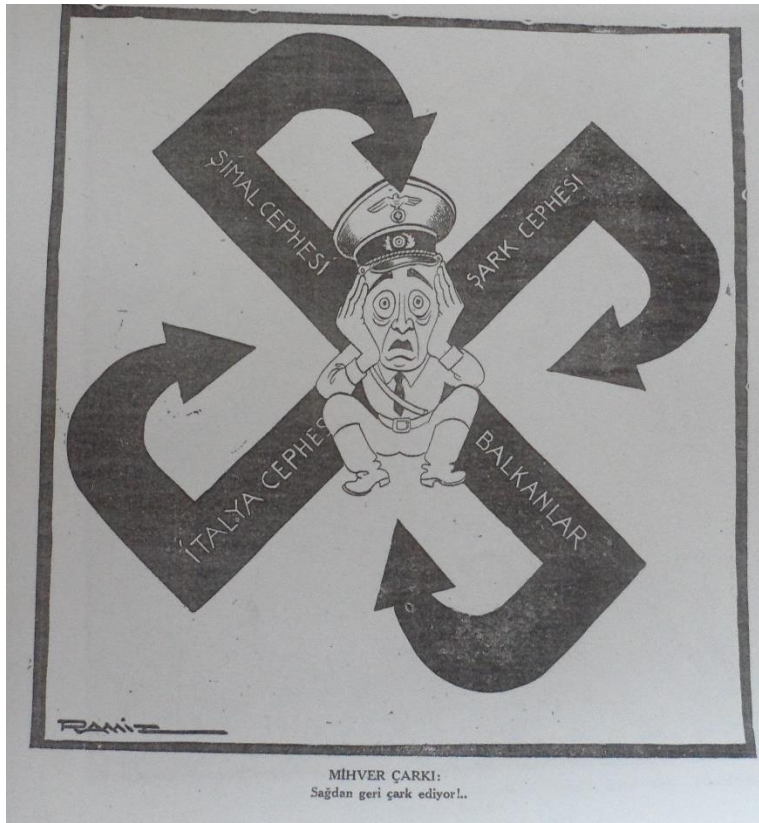

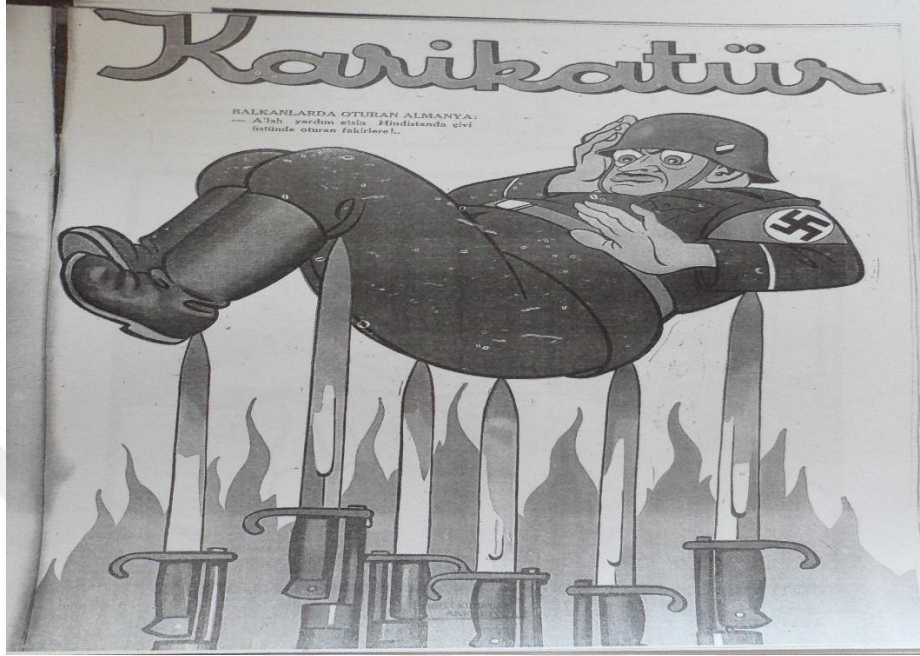
Karikatür 21/ 11.02.1943

Karikatür 22/07.10.1943.

Karikatür 23/14.10.1944.

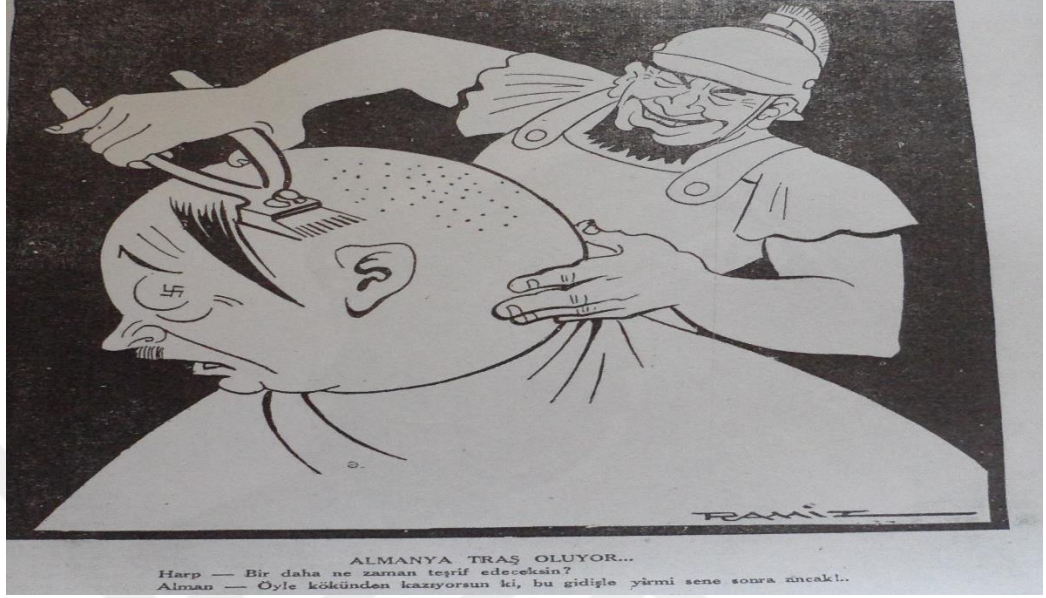

Karikatür 24/ 19.10.1944.

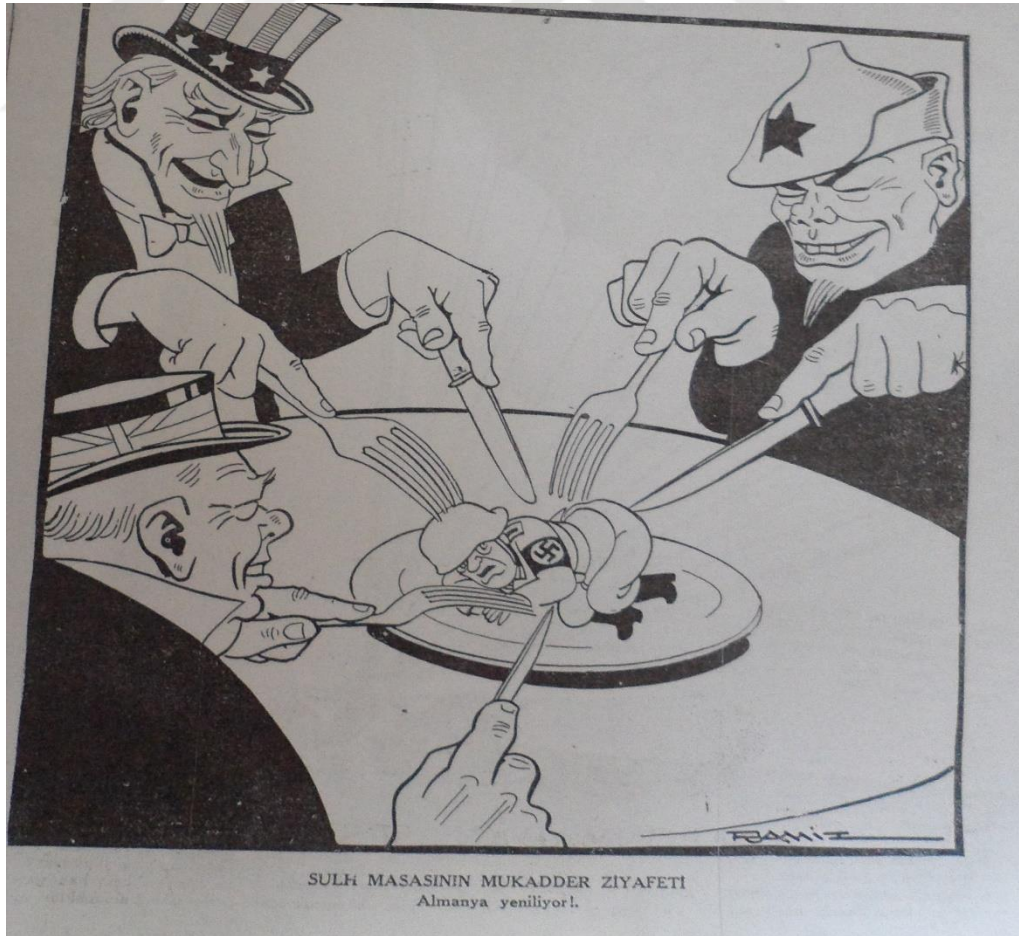

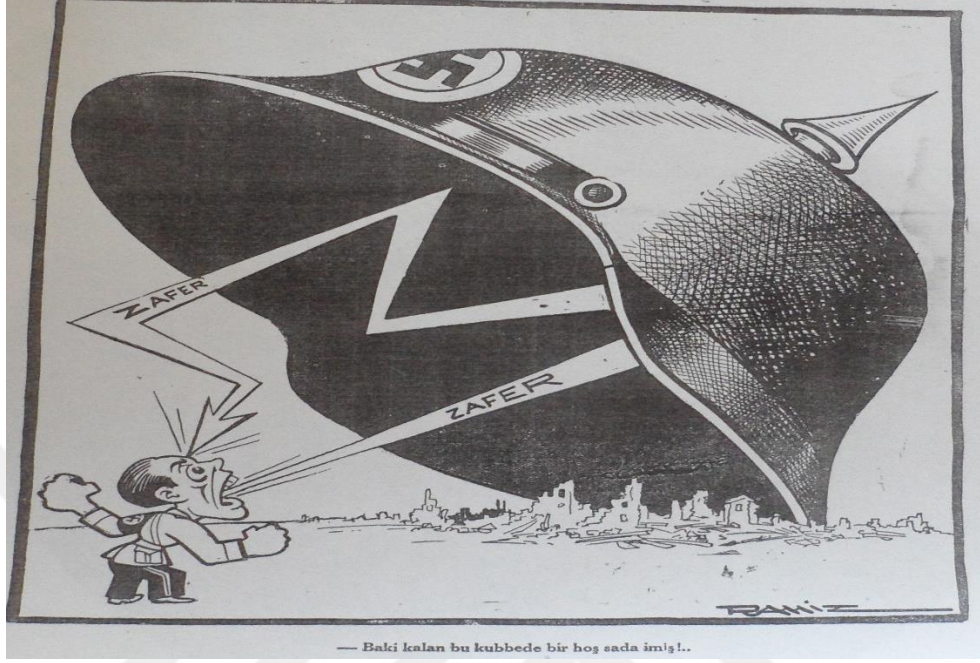
Karikatür 25/ 28.09.1944.

Karikatür 26/ 17.08.1944

Karikatür 27/ 15.06.1944

Karikatür 28/30.03.1944.

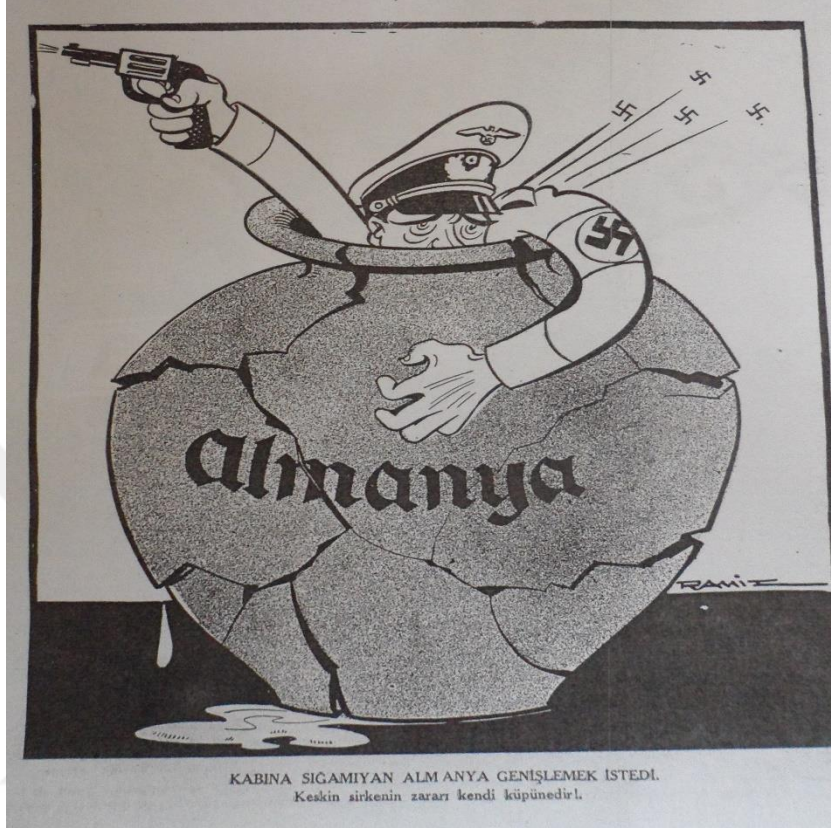
Karikatür 29/06.07.1944.

Karikatür 30/26.10.1944.

Karikatür 31/ 31.08.1944

Karikatür 32/03.05.1945.

Karikatür 33/01.03.1945.

Karikatür 34/ 08.02.1945.

